

2024
Bratislava

ŠEDÁ EKONOMIKA A MSP

SLOVAK | BUSINESS | AGENCY

Vydavateľ: Slovak Business Agency

© SBA, Bratislava, 2024

Všetky práva vyhradené.

Údaje, ktoré sú obsahom tejto publikácie, je možné použiť len s uvedením zdroja.

Neprešlo jazykovou úpravou.

Obsah

Zoznam schém	6
Zoznam grafov	6
Zoznam tabuliek	8
Zoznam skratiek	9
Manažérske zhrnutie	11
1 Úvod	13
ČASŤ I TIEŇOVÁ EKONOMIKA – VYMEDZENIE, PRÍČINY VZNIKU, DOPADY A OPATRENIA	15
2 Vymedzenie pojmov a prístupov k tieňovej ekonomike	16
2.1 Vymedzenie tieňovej ekonomiky	16
2.2 Nelegálna práca a nelegálne (neformálne) zamestnávanie	18
2.3 Tieňová (neoficiálna) ekonomika podľa prístupu Eurostatu a OECD	20
3 Metodologické prístupy k meraniu tieňovej ekonomiky	23
3.1 Priame metódy	23
3.2 Nepriame metódy	24
3.3 Modelové prístupy	26
3.4 Štatistické vykazovanie neoficiálnej ekonomiky	26
3.4.1 Európsky systém národných a regionálnych účtov (ESA 2010)	26
3.4.2 Legislatívne a metodické dokumenty	27
4 Veľkosť tieňovej ekonomiky	29
4.1 Svet – porovnanie regiónov	29
4.2 Tieňová ekonomika v krajinách OECD	32
4.3 Tieňová ekonomika v krajinách EÚ	33
4.4 Porovnanie vývoja na Slovensku a v krajinách V4	34
4.5 Štruktúra odvetví šedej ekonomiky v Európe	36
4.6 Neformálne zamestnávanie podľa hlavných odvetví	39
5 Príčiny vzniku a dopady šedej ekonomiky	43
5.1 Hlavné príčiny vzniku šedej ekonomiky	43
5.1.1 Ekonomické faktory	43
5.1.2 Intenzita regulácií a legislatívne prostredie	52
5.1.3 Kvalita služieb verejného sektoru a miera korupcie	53
5.1.4 Kultúra podnikania, daňová morálka	54
5.1.5 Stupeň akceptácie šedej ekonomiky v spoločnosti	54
5.1.6 Migrácia pracovníkov (utečencov)	55
5.2 Dopady šedej ekonomiky	55
5.2.1 Negatívne efekty tieňovej ekonomiky	56
5.2.2 Pozitívne efekty tieňovej ekonomiky	61
6 Opatrenia pre riešenie tieňovej ekonomiky	64
6.1 Plošné opatrenia a politiky pre riešenie tieňovej ekonomiky	64
6.2 Daňové opatrenia Európskej únie a OECD	65
6.2.1 Opatrenia v oblasti výmeny informácií a spolupráce krajín EÚ	66
6.2.2 Opatrenia pre zefektívnenie daňových systémov	67
6.3 Opatrenia proti daňovým únikom a podvodom v SR	70
6.3.1 Elektronická evidencia tržieb	73
6.3.2 ePeňaženka	74
6.3.3 Register daňovej spoľahlivosti	74
6.3.4 Zníženie daní, zvýšenie limitu pre platenie zníženej sadzby dane z príjmu a sprehľadnenie sadzieb dane z príjmov	76
6.3.5 Zníženie sadzby DPH	76

6.3.6	Daňové kontroly	77
6.4	Opatrenia na zníženie miery využívania hotovosti	78
6.4.1	Limitovanie platieb v hotovosti.....	79
6.4.2	Podpora bezhotovostných platieb v SR.....	79
6.5	Opatrenia v oblasti regulácií.....	82
6.6	Opatrenia v oblasti nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania.....	84
6.6.1	Umožnenie legálneho zamestnávania osobám z tretích krajín	84
6.6.2	Obmedzenie práce na dohodu	85
6.6.3	Kontrola dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania	86
6.6.4	Preventívne opatrenia v oblasti nelegálneho zamestnávania.....	87
6.6.5	Register nelegálneho zamestnávania	88
6.6.6	Zlepšenie pracovnej ochrany ľudí pracujúcich prostredníctvom digitálnych platforiem	88
6.7	Financovanie podpory MSP z fondov EÚ (Program Slovensko 2021 – 2027)	89
ČASŤ II ANALÝZA VYBRANÝCH EKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV FIRIEM VO VZŤAHU K ŠEDEJ EKONOMIKE.....		91
7	Zameranie analýzy, základné východiská a vzorka dát.....	92
7.1	Základné predpoklady analýzy (sledované ukazovatele firiem).....	92
7.2	Vzorka dát	93
7.3	Obmedzenia analýzy.....	100
7.4	Zameranie analýzy podľa odvetví	101
8	Analýza vybraných ekonomických ukazovateľov	109
8.1	Analýza spoločností, ktoré nie sú registrované ako platcovia DPH	109
8.1.1	Východiská a sledované kritériá.....	109
8.1.2	MSP spĺňajúce stanovené kritériá.....	110
8.1.3	MSP spĺňajúce stanovené kritériá podľa vybraných odvetví	113
8.1.4	Výsledky analýzy.....	122
8.2	Analýza spoločností vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom.....	123
8.2.1	Východiská a sledované kritériá.....	123
8.2.2	MSP spĺňajúce stanovené kritériá.....	123
8.2.3	MSP spĺňajúce kritériá podľa vybraných odvetví.....	127
8.2.4	Výsledky analýzy.....	127
8.3	Analýza spoločností vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne	128
8.3.1	Východiská a sledované kritériá.....	128
8.3.2	Analýza spoločností vykazujúcich hodnotu pokladne nad 10 000 EUR.....	129
8.3.3	Analýza spoločností vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch	132
8.3.4	Analýza spoločností vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne.....	135
8.3.5	Výsledky analýzy.....	139
8.4	Analýza spoločností bez vykazovaných mzdových nákladov, ale vykazujúce tržby	140
8.4.1	Východiská a sledované kritériá.....	140
8.4.2	MSP spĺňajúce stanovené kritériá.....	141
8.4.3	MSP spĺňajúce stanovené kritériá podľa vybraných odvetví	144
8.4.4	Výsledky analýzy.....	145
8.5	Analýza spoločností vykazujúcich vysoký podiel mzdových nákladov na výnosoch	146
8.5.1	Východiská a sledované kritériá.....	146
8.5.2	MSP spĺňajúce stanovené kritériá.....	146
8.5.3	Výsledky analýzy.....	148
9	Analýza spoločností nevykazujúcich zisk.....	149
9.1	Východiská a sledované kritériá.....	149
9.2	MSP spĺňajúce stanovené kritériá.....	149
9.3	Zhodnotenie prínosov spoločností so záporným alebo nulovým hospodárskym výsledkom	156

9.4	Výsledky analýzy	157
10	Analýza vzniku a zániku spoločností	158
10.1	Analýza novovzniknutých MSP	159
10.2	Analýza zaniknutých MSP	162
10.3	Analýza spoločností, ktoré zanikli do 3 rokov od vzniku	166
10.4	Spoločnosti bez vykázaného hospodárskeho výsledku	170
10.5	Výsledky analýzy	174
	ČASŤ III ZISTENIA, ZÁVERY A ODPORÚČANIA	175
11	Špecifikácia odvetví najviac ohrozených šedou ekonomikou v SR	176
11.1	Odvetvia najviac ohrozené z pohľadu daňových únikov	176
11.1.1	Spoločnosti neregistrované pre platbu DPH, vykazujúce vysoký podiel tržieb z predaja vlastných výrobkov a služieb	176
11.1.2	Spoločnosti vykazujúce stratu a zároveň pohľadávky voči spoločníkom	177
11.1.3	Vykazované mzdové náklady prevyšujú výnosy	177
11.1.4	Spoločnosti vykazujúce nulový alebo záporný hospodársky výsledok	178
11.2	Odvetvia najviac ohrozené z pohľadu nelegálneho zamestnávania	178
11.2.1	Spoločnosti s vysokým podielom hotovosti na celkových tržbách (resp. s vysokým stavom pokladne)	178
11.2.2	Spoločnosti s tržbami z predaja vlastných výrobkov a služieb, ktoré nemajú žiadnych vlastných zamestnancov (nevykazujúce mzdové náklady)	179
11.3	Dopady zavedenia tzv. daňovej licencie na MSP	179
12	Kľúčové zistenia a návrh odporúčaní na mitigáciu šedej ekonomiky v sektore MSP	181
12.1	Daňovo-odvodové zaťaženie	181
12.2	Intenzita regulácií a stabilita legislatívneho prostredia	184
12.3	Nelegálne zamestnávanie a nelegálna práca	185
12.4	Podnikateľská kultúra a morálka	188
	Záver	189
	Zdroje	190
	Prílohy	199

Zoznam schém

Schéma 1 Členenie ekonomiky vzhľadom na tieňové aktivity	17
Schéma 2 Členenie neoficiálneho sektora ekonomiky podľa OECD a Eurostat	20
Schéma 3 Členenie neoficiálneho sektora podľa Eurostat a OECD	22
Schéma 4 Podiel neformálneho zamestnávania vo svete	31
Schéma 5 Daňový cyklus.....	57

Zoznam grafov

Graf 1 Tieňová ekonomika podľa regiónu.....	30
Graf 2 Vývoj tieňovej ekonomiky v krajinách V4 (2003 - 2022).....	35
Graf 3 Priemerná veľkosť šedej ekonomiky v % sektorovej HPH v Európe.....	38
Graf 4 Podiel sektorov na pasívnej šedej ekonomike v SR (v %), 2016.....	39
Graf 5 Neformálne zamestnávanie v hlavných odvetviach vo vybraných krajinách OECD (v %)	40
Graf 6 Porovnanie daňového zaťaženia vr. príspevkov na sociálne a zdravotné poistenie (v % nákladov práce)	45
Graf 7 Príspevky na sociálne zabezpečenie vo vybraných krajinách OECD v % HDP (2022)	47
Graf 8 Celkové daňové príjmy členských štátov EÚ k % HDP (2019)	57
Graf 9 Daňová medzera na DPH – časový vývoj	72
Graf 10 Počet hodnotených daňových subjektov podľa indexu daňovej spoľahlivosti	75
Graf 11 Počet ukončených daňových kontrol (bez procesov určenia dane podľa pomôcok)	77
Graf 12 Suma nálezov z ukončených daňových kontrol (v EUR)	78
Graf 13 Preferencie platby podľa krajín v % (2022)	80
Graf 14 Počet aktívnych malých a stredných podnikov v analyzovanej vzorke.....	94
Graf 15 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa počtu zamestnancov	95
Graf 16 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa krajov (priemer za roky 2013 – 2022).....	96
Graf 17 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa druhu vlastníctva (priemer za roky 2013 – 2022)	96
Graf 18 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa registrácie DPH	97
Graf 19 Štruktúra aktívnych MSP v analyzovanej vzorke podľa odvetví	98
Graf 20 Vývoj podielu vybraných odvetví MSP v analyzovanej vzorke	99
Graf 21 Štruktúra MSP bez vykázaného hospodárskeho výsledku podľa odvetví (priemer 2013-2022)	100
Graf 22 Počet MSP - PO v odvetví cestovný ruch a gastronómia zahrnutých do vzorky.....	102
Graf 23 Počet MSP - PO v odvetví informačných technológií zahrnutých do vzorky	103
Graf 24 Počet MSP - PO v odvetví maloobchodu zahrnutých do vzorky.....	103
Graf 25 Počet MSP - PO v odvetví nehnuteľností zahrnutých do vzorky	104
Graf 26 Počet MSP – PO v odvetví právo, poradenstvo a účtovníctvo zahrnutých do vzorky.....	104
Graf 27 Počet MSP - PO v odvetví predaj a údržba vozidiel zahrnutých do vzorky	105
Graf 28 Počet MSP - PO v odvetví služieb zahrnutých do vzorky	106
Graf 29 Počet MSP - PO v odvetví sprostredkovanie zahrnutých do vzorky	106
Graf 30 Počet MSP - PO v odvetví stavebníctva zahrnutých do vzorky	107
Graf 31 Počet MSP - PO v odvetví veľkoobchodu zahrnutých do vzorky	107
Graf 32 Počet MSP - PO v odvetví zdravotníctva zahrnutých do vzorky.....	108
Graf 33 Počet MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom príjmov z vlastných činností v porovnaní s celkovým počtom MSP zahrnutých do vzorky	110
Graf 34 Počet MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom výnosov z vlastných činností	111
Graf 35 Podiel MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom výnosov z vlastných činností podľa vybraných odvetví	112
Graf 36 Podiel MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom výnosov z vlastných činností na MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)	114
Graf 37 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví cestovného ruchu s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	115
Graf 38 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví informačných technológií s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	115

Graf 39 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví maloobchodu s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	116
Graf 40 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví nehnuteľností s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.....	117
Graf 41 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví práva, poradenstva a účtovníctva s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	117
Graf 42 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví predaja a údržby vozidiel s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	118
Graf 43 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví služieb s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.....	119
Graf 44 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví sprostredkovania s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	119
Graf 45 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví stavebníctva s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	120
Graf 46 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví veľkoobchodu s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	121
Graf 47 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví zdravotníctva s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb	122
Graf 48 Počet MSP vykazujúcich záporný hospodársky výsledok a záväzky voči spoločníkom v porovnaní s celkovým počtom MSP zaradeným do vzorky	124
Graf 49 Počet MSP vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom	124
Graf 50 Podiel MSP vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom podľa vybraných odvetví.....	126
Graf 51 Podiel MSP vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)	127
Graf 52 Počet MSP vykazujúce vysokú pokladňu (nad 10 000 EUR) v porovnaní s celkovým počtom MSP zahrnutými do vzorky	129
Graf 53 Počet MSP vykazujúcich vysokú pokladňu (nad 10 000 EUR)	129
Graf 54 Podiel MSP spĺňajúcich kritérium vysokej pokladne podľa vybraných odvetví	131
Graf 55 Podiel MSP s vysokou pokladňou na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022).....	132
Graf 56 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch voči celkovému počtu MSP zahrnutých do vzorky	132
Graf 57 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch.....	133
Graf 58 Podiel MSP s vysokým podielom pokladne na celkových výnosoch podľa vybraných odvetví	134
Graf 59 Podiel MSP s vysokým podielom pokladne na celkových výnosoch na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)	135
Graf 60 Počet MSP s vysokým stavom a podielom pokladne v porovnaní s celkovým počtom MSP zahrnutým do vzorky.....	136
Graf 61 Počet MSP vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne na celkových výnosoch.....	136
Graf 62 Podiel MSP vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne na celkových výnosoch podľa vybraných odvetví	138
Graf 63 Podiel MSP s vysokým stavom a podielom pokladne na celkových výnosoch na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)	139
Graf 64 Počet MSP nevykazujúce mzdové náklady, ale vykazujúce tržby v porovnaní s celkovým počtom MSP zaradených do vzorky	141
Graf 65 Počet MSP nevykazujúce mzdové náklady, ale vykazujúce tržby	142
Graf 66 Podiel MSP nevykazujúcich mzdové náklady, ale vykazujúcich tržby podľa vybraných odvetví	144
Graf 67 Podiel MSP nevykazujúcich mzdové náklady, ale vykazujúcich tržby na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022).....	145
Graf 68 MSP – PO vykazujúce mzdové náklady v porovnaní s celkovým počtom MSP zaradených do vzorky	147
Graf 69 Podiel MSP vykazujúcich vysoký podiel mzdových nákladov na celkových príjmoch vo vybraných odvetviach (priemer za 2013-2022).....	147
Graf 70 Podiel MSP – PO nevykazujúcich zisk	150
Graf 71 Počet MSP - PO vykazujúcich stratu v dvoch po sebe idúcich rokoch	150
Graf 72 Štruktúra stratových spoločností podľa počtu zamestnancov	151
Graf 73 Štruktúra MSP - PO nevykazujúcich zisk podľa krajov (priemer za roky 2013 – 2022)	151
Graf 74 Štruktúra MSP - PO nevykazujúcich zisk podľa druhu vlastníctva (priemer za roku 2013 – 2022)	152

Graf 75 Štruktúra MSP - PO nevykazujúcich zisk podľa jednotlivých odvetví	153
Graf 76 Podiel MSP – PO nevykazujúcich zisk podľa vybraných odvetví	154
Graf 77 Podiel MSP nevykazujúcich zisk na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013 – 2022).....	155
Graf 78 Štruktúra MSP – PO nevykazujúcich zisk podľa registrácie DPH	156
Graf 79 Podiel MSP – PO nevykazujúcich zisk, ale vykazujúcich mzdové náklady	157
Graf 80 Počet novovzniknutých MSP – právnických osôb v analyzovanej vzorke.....	159
Graf 81 Štruktúra novovzniknutých spoločností podľa odvetví (podiel na celkovom počte vzniknutých MSP – PO v analyzovanej vzorke).....	160
Graf 82 Podiel novovzniknutých spoločností v analyzovanej vzorke vo vybraných odvetviach	161
Graf 83 Podiel novovzniknutých MSP na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013 – 2022)	162
Graf 84 Počet zaniknutých MSP – PO v analyzovanej vzorke	163
Graf 85 Štruktúra zaniknutých MSP – PO v analyzovanej vzorke podľa odvetví.....	164
Graf 86 Podiel zaniknutých MSP – PO vo vybranej vzorke podľa vybraných odvetví.....	165
Graf 87 Podiel zaniknutých MSP na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013 – 2022)	166
Graf 88 Podiel MSP - PO s nízkou mierou prežitia v analyzovanej vzorke podľa vybraných odvetví	168
Graf 89 Podiel MSP - PO s nízkou mierou prežitia z odvetvia nehnuteľností.....	169
Graf 90 Podiel MSP – PO s nízkou mierou prežitia na celkovom počte MPS v danom odvetví (priemer za roky 2013-2020).....	170
Graf 91 Podiel MSP - PO bez vykázaného hospodárskeho výsledku v analyzovanej vzorke	171
Graf 92 Počet MSP - PO v analyzovanej vzorke bez vykázaného hospodárskeho výsledku 2 roky po sebe	171
Graf 93 Podiel MSP – PO bez vykázaného hospodárskeho výsledku v analyzovanej vzorke podľa vybraných odvetví	173
Graf 94 Podiel MSP – PO bez vykázaného hospodárskeho výsledku na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013-2020).....	174

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1 Veľkosť tieňovej ekonomiky vo vybraných krajinách/skupinách krajín OECD 2003 – 2021 (v % HDP) 32	
Tabuľka 2 Veľkosť šedej ekonomiky 27 krajín EÚ + Spojené kráľovstvo v období 2003–2022 (v % HDP).....	33
Tabuľka 3 Dopady šedej ekonomiky	56
Tabuľka 4 Opatrenia/politiky pre potieranie tieňovej ekonomiky	65
Tabuľka 5 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel výnosov z vlastných výrobkov a služieb vo vybraných odvetviach vo vzorke	111
Tabuľka 6 Počet MSP vykazujúcich vysoké záväzky voči spoločníkom vo vybraných odvetviach	125
Tabuľka 7 Počet MSP vykazujúcich vysokú pokladňu vo vybraných odvetviach	130
Tabuľka 8 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch vo vybraných odvetviach ...	133
Tabuľka 9 Počet MSP vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne na celkových výnosoch vo vybraných odvetviach	137
Tabuľka 10 Počet MSP vykazujúcich nulové mzdové náklady, ale vykazujúce tržby vo vybraných odvetviach	142
Tabuľka 11 MSP – PO nevykazujúce zisk podľa klasifikácie ekonomických činností SK NACE	155

Zoznam skratiek

Skratka	Vysvetlenie
BEFIT	Podnikanie v Európe: Návrh rámca pre zdaňovanie
BEPS	Base Erosion and Profit Shifting
BOZP	Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci
CCCTB	Spoločný konsolidovaný základ dane z príjmov právnických osôb
CCTB	Spoločný základ dane z príjmov právnických osôb
COVID-19	Koronavírus (Coronavirus Disease)
ČR	Česká republika
ČSOB	Československá obchodná banka
DPFO	Daň z príjmov fyzických osôb
DPH	Daň z pridanej hodnoty
DPPO	Daň z príjmov právnických osôb
DST	Daň z digitálnych služieb
ECB	Európska centrálna banka
ECON	Výboru Európskeho parlamentu pre hospodárske a menové veci (European Parliament Committee on Economic and Monetary Affairs)
ERP	Elektronická registračná pokladnica
ESA 2010	Európsky systém národných a regionálnych účtov
EÚ	Európska únia
Euratom	Európske spoločenstvo pre atómovú energiu
Eurostat	Štatistický úrad Európskej únie
FATF	Finančná akčná skupina (Financial Action Task Force)
FISC	Podvýbor pre daňové otázky
FO	Fyzická osoba
G20	Skupina 20 najväčších ekonomík sveta zložená z 19 krajín a Európskej únie
HDP	Hrubý domáci produkt
HICP	Harmonizovaný index spotrebiteľských cien

Skratka	Vysvetlenie
HORECA	Hotely, reštaurácie, kaviarne a ďalšie druhy gastronomických prevádzok
HPH	Hrubá pridaná hodnota
ILO	Medzinárodná organizácia práce
IPAG	Inštitút pre ekonomické prognózy a analýzy
IT	Informačné technológie
MF SR	Ministerstvo financií Slovenskej republiky
MIMIC	Multiple Indicators Multiple Causes
MSP	Malé a stredné podniky
NIP	Národný inšpektorát práce
NKÚ	Národný kontrolný úrad
OECD	Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj
OLAF	Európsky úrad boja proti podvodom
ORP	Online registračná pokladnica
PO	Právnická osoba
POS	Platobný terminál
SCM	Štandardný nákladový model (Standard Cost Model)
SMS	Krátka textová správa (Short Message Service)
SR	Slovenská republika
s.r.o.	Spoločnosť s ručením obmedzeným
SZČO	Samostatne zárobkovo činná osoba
ÚPSVaR	Úrad práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky
USA	Spojené štáty americké
V4	Vyšehradská štvorka

Manažérske zhrnutie

Šedá ekonomika predstavuje globálny fenomén, ktorý ovplyvňuje všetky krajiny. Na základe analýzy, ktorá sa zaoberá vplyvom šedej ekonomiky na malé a stredné podniky na Slovensku a jej porovnaním s medzinárodným kontextom, sa dokument snaží poskytnúť komplexný pohľad na problémy a príležitosti, ktoré tento fenomén predstavuje.

V roku 2020 bol rozsah tieňovej ekonomiky na HDP v rámci celej Európskej únie priemerne na úrovni 17,87 %, na Slovensku to bolo 14,1 % HDP. Aj keď v porovnaní s európskym priemerom a ostatnými krajinami V4 Slovensko vykazuje nižšiu úroveň tieňovej ekonomiky, stále existuje potreba ďalšieho zlepšovania, keďže krajiny ako Rakúsko, Luxembursko, Holandsko, Spojené kráľovstvo a Francúzsko deklarujú podstatne nižší rozsah tieňovej ekonomiky, často menej než 10 % HDP. Navyše niektorí ekonómovia odhadujú, že rozsah tieňovej ekonomiky je vyšší.

Medzi najvýznamnejšie faktory, ktoré motivujú malé a stredné podniky k zapojeniu do šedej ekonomiky, je vysoká daňová a odvodová záťaž, ktorá je sprevádzaná neprehľadným a často meniacim sa regulačným prostredím. Podstatný vplyv má kvalita služieb verejného sektora, daňová morálka a stupeň akceptácie šedej ekonomiky v spoločnosti. Vplyv šedej ekonomiky je viacrozmerný, pričom sa prejavuje nielen stratami v národnom hospodárstve, oslabením ekonomickej a politickej stability a nedostatočnou sociálnou ochranou zamestnancov, ale tiež znížením produktivity práce a poskytnutím konkurenčných výhod pre podniky, ktoré obchádzajú pravidlá. Napriek svojim negatívnym dopadom, šedá ekonomika ponúka aj pozitívne aspekty, ako sú príležitosti na zamestnanie pre osoby vylúčené z oficiálneho trhu práce alebo príležitosti zárobku v časoch krízy.

Dokument identifikuje kľúčové sektory a odvetvia najviac ohrozené šedou ekonomikou, vrátane nelegálneho zamestnávania a daňových únikov. Popisuje sériu opatrení na mitigáciu šedej ekonomiky, ktoré zahŕňajú zvýšenie efektivity daňového výberu, zjednodušenie daňového systému na zníženie administratívnej záťaže pre malé a stredné podniky a posilnenie právnych rámcov na boj proti daňovým únikom a nelegálnemu zamestnávaniu, pričom ako súčasť týchto opatrení boli zavedené aj preventívne a represívne stratégie. Dôležitá je aj implementácia technológií na lepšiu sledovateľnosť finančných transakcií, podpora digitálnej ekonomiky a minimalizácia hotovostných platieb.

Návrhy odporúčaní obsahujú potrebný integrovaný a viacrozmerný prístup, ktorý zahŕňa legislatívne, ekonomické a vzdelávacie stratégie na podporu legálneho a inovatívneho podnikania, znižovanie priestoru pre šedú ekonomiku a zlepšenie podnikateľského prostredia pre MSP. Jedno z hlavných odporúčaní je zníženie daňovo-odvodového zaťaženia pre MSP a živnostníkov, čo by výrazne zvýšilo ich konkurencieschopnosť a stimulovalo by legálne podnikanie. Ďalej je kľúčové zjednodušenie a sprehľadnenie daňového a odvodového systému, aby sa minimalizovala administratívna záťaž a zvýšila prehľadnosť pre podnikateľov. Taktiež, zlepšenie sociálnej ochrany živnostníkov a efektívne vykonávanie kontrol dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania prispievajú k zvýšeniu ochoty podnikat' v oficiálnom sektore a sú nevyhnutné pre mitigáciu jednej z hlavných foriem šedej ekonomiky. Napokon, zlepšenie prehľadnosti a zrozumiteľnosti právnych predpisov by mohlo výrazne pomôcť v boji proti šedej ekonomike, keďže by umožnilo lepšie pochopenie povinností a práv zo strany podnikateľov.

Celkové zvýšenie transparentnosti, zabezpečenie integrity v podnikaní a koordinovaná regulácia na medzinárodnej úrovni sú kľúčové pre efektívny boj proti šedej ekonomike. Rovnako nevyhnutné je pravidelne vyhodnocovať a aktualizovať stratégie, aby boli vždy prispôsobené meniacej sa realite a efektívne riešili novovznikajúce výzvy.

Rámcový prehľad navrhovaných opatrení pre mitigáciu šedej ekonomiky, ktoré sú bližšie rozpracované v časti III dokumentu, je uvedený v nasledujúcej tabuľke.

Oblasť	Opatrenia
Daňovo-odvodové zaťaženie	• Zníženie daňovo-odvodového zaťaženia MSP a živnostníkov • Zavedenie zjednodušených režimov pre SZČO • Zlepšenie efektivity výberu daní • Centralizácia výberu daní a odvodov • Daňové úľavy pre MSP • Flexibilný systém odvodov • Optimalizácia modelov zdaňovania digitálnych platforiem • Zjednodušenie a sprehľadnenie daňového a odvodového systému • Zlepšenie sociálnej ochrany živnostníkov • Podpora prechodu MSP na digitálne procesy • Rozširovanie daňového dohľadu
Intenzita regulácií a stabilita legislatívneho prostredia	• Uplatňovanie systémového prístupu na znižovanie regulačného zaťaženia • Zlepšenie prehľadnosti a zrozumiteľnosti právnych predpisov
Nelegálne zamestnávanie a nelegálna práca	• Efektívne vykonávanie kontrol • Zlepšenie spolupráce medzi daňovými a kontrolnými orgánmi • Využívanie moderných technológií v kontrolných mechanizmoch • Stanovenie prísnejších sankcií • Umožnenie dodržiavania predpisov v oblasti zamestnávania • Zvýšenie povedomia o rizikách a negatívnych dôsledkoch nelegálnej práce
Podpora etickej podnikateľskej kultúry a verejnej informovanosti	• Vzdelávanie podnikateľov o etickom podnikaní • Ocenenia a verejné uznanie za etické podnikanie • Zvýšenie verejnej informovanosti o negatívnych dôsledkoch šedej ekonomiky • Vytváranie platformy pre nahlásenie podozrivých aktivít

Zdroj: Vlastné spracovanie

Odporúčania poskytujú rámec pre boj proti šedej ekonomike v sektore MSP na Slovensku. Ich úspešná implementácia vyžaduje koordinované úsilie zo strany vlády, regulačných orgánov, podnikateľskej komunity a celej spoločnosti. Je dôležité, aby sa tieto opatrenia nevnímali ako bremeno pre podnikateľov, ale ako príležitosť pre zlepšenie podnikateľského prostredia a podpora zdravého hospodárskeho rastu. Implementácia opatrení si vyžaduje kontinuálne monitorovanie a hodnotenie ich účinnosti, aby sa zabezpečilo, že ciele zníženia miery šedej ekonomiky na Slovensku v sektore malého a stredného podnikania sú dosahované efektívne a spravodlivo.

Úvod

Tieňová ekonomika predstavuje významný problém pre každú krajinu, nakoľko jej vplyvom dochádza k zníženiu verejných príjmov a na trhu vzniká disproporcia medzi firmami, ktoré dodržiavajú legislatívny rámec a ktoré tento rámec obchádzajú. Dokument sa špeciálne zameriava na vzťah šedej ekonomiky a malých a stredných podnikov (MSP), hoci neoficiálny sektor ekonomiky ovplyvňuje široké spektrum subjektov.

Cieľom dokumentu je poskytnúť ucelený pohľad na problematiku šedej ekonomiky a MSP, analyzovať jej vplyv na rôzne sektory a navrhnúť opatrenia na jej zmiernenie, prostredníctvom dostupných dát a informácií.

Dokument sa skladá, okrem manažérskeho zhrnutia a tohto úvodu, z troch hlavných častí, ktoré sú členené na 12 kapitol.

Časť I je zameraná na vymedzenie problematiky tieňovej ekonomiky – veľkosť tieňovej ekonomiky a prístupy k jej meraniu, príčiny vzniku a dopady šedej ekonomiky a opatrenia pre riešenie tieňovej ekonomiky. Táto časť dokumentu bola spracovaná primárne na základe analýzy sekundárnych zdrojov dát. Časť I obsahuje kapitoly 2 až 6.

V kapitole 2 a 3 sú špecifikované pojmy súvisiace s tieňovou ekonomikou a spracovaný prehľad metodologických prístupov zameraných na meranie tieňovej ekonomiky. Ďalej je v dokumente, kapitole 4, venovaná pozornosť komparácii veľkosti tieňovej ekonomiky vo svete, v krajinách OECD, krajinách EÚ, krajinách V4 a v Slovenskej republike. Medzinárodné porovnanie umožnilo indikovať trend vývoja šedej ekonomiky v časovom období posledných 20 rokov. Príčiny vzniku a dopady šedej ekonomiky sú predmetom kapitoly 5, v ktorej sú identifikované hlavné faktory, ktoré ovplyvňujú šedú ekonomiku. Uvedená kapitola obsahuje tiež zhrnutie jej dôsledkov na ekonomiku a spoločnosť, vrátane pozitívnych a negatívnych efektov šedej ekonomiky.

Kapitola 6 špecifikuje opatrenia a politiky, ktoré prijímajú krajiny na potieranie šedej ekonomiky, s dôrazom na opatrenia zasahujúce MSP. V kapitole sú uvedené jednak príklady efektívnych politík pre potieranie (mitigáciu) tieňovej ekonomiky, ako aj špecifické opatrenia proti daňovým únikom a podvodom, opatrenia na zníženie regulačnej záťaže MSP a opatrenia pre zamedzenie nelegálneho zamestnávania.

V nadväznosti na prvú časť dokumentu je predmetom **časti II** analýza vybraných ekonomických ukazovateľov firiem, ktoré by mohli poukazovať na potenciálny výskyt šedej ekonomiky. Pre účely analýzy boli použité dáta z dátového portálu FinStat, ktorý agreguje údaje o firmách z viac ako 20 dátových zdrojov. Časť II je členená do štyroch kapitol (7 až 10). Kapitola 7 vymedzuje základné predpoklady a obmedzenia analýzy, identifikuje vzorku malých a stredných podnikov a odvetvia najviac ohrozené šedou ekonomikou. Kapitola 8 sa zameriava jednak na identifikáciu finančných a nefinančných parametrov, ktoré môžu indikovať zvýšený potenciál výskytu šedej ekonomiky v oblasti malého a stredného podnikania a následne tieto parametre aplikuje a overuje na vzorke malých a stredných podnikov pôsobiacich primárne v sektoroch najviac ohrozených šedou ekonomikou. Predmetom kapitoly 9 je analýza spoločností nevykazujúcich zisk a kapitola 10 tvorí doplnenie analýzy o možný vplyv regulácií, v našom prípade daňovej licencie, a to sledovaním dopadov na vznik a zánik MSP.

Záver, zistenia a odporúčania sú sumarizované v **časti III**. V tejto časti sú prezentované zistenia identifikované jednak na základe analýzy vybraných ukazovateľov firiem v oblasti šedej ekonomiky ako aj analýzy sekundárnych dát z dostupných štúdií, ktoré sú špecifikované v kapitole 11. Tieto zistenia pomáhajú lepšiemu porozumeniu situácii MSP a ich postaveniu v rámci šedej ekonomiky. V nadväznosti na zistenia sú v kapitole 12 navrhované opatrenia, ktoré by pomohli redukovať veľkosť šedej ekonomiky najmä v oblasti malého a stredného podnikania. V závere dokumentu je uvedené zhrnutie hlavných záverov analýzy.

Súčasťou dokumentu je zoznam zdrojov a zoznam príloh.

ČASŤ I TIEŇOVÁ EKONOMIKA – VYMEDZENIE, PRÍČINY VZNIKU, DOPADY A OPATRENIA

1 Vymedzenie pojmov a prístupov k tieňovej ekonomike

1.1 Vymedzenie tieňovej ekonomiky

V súvislosti s tieňovou ekonomikou existuje veľký počet názvov a pojmov, ktoré nie sú používané v rovnakom význame. Jednoznačná definícia tieňovej ekonomiky nie je zaužívaná. Nejednotné sú aj definície tieňovej ekonomiky v odbornej literatúre. V zmysle nich je tieňovou ekonomikou ekonomika, ktorá vytvára príjmy neregistrované oficiálnymi štatistikami.¹ Podľa ďalších autorov tieňová ekonomika zobrazuje časť existujúcej ekonomiky, ktorá je vylúčená z oficiálnych štatistík, aj keď má nepriamy vplyv na reálnu ekonomiku s jej vykazovanými štatistickými ukazovateľmi. Takáto ekonomika je skrytá.²

Tieňová ekonomika zahŕňa všetku trhovú legálnu produkciu tovarov a služieb, ktoré sú zámerne utajené pred verejnými orgánmi z niektorého z týchto dôvodov:

- snaha vyhnúť sa plateniu dane z príjmov, dane z pridanej hodnoty alebo iných daní,
- snaha vyhnúť sa plateniu príspevkov na sociálne zabezpečenie,
- obchádzanie plnenia zákonných povinností na trhu práce (minimálne mzdy, maximálna dĺžka pracovnej doby, bezpečnostné a zdravotné normy atď.) a
- snaha vyhnúť sa dodržiavaniu určitých administratívnych procedúr, ako je vyplňanie štatistických formulárov a ďalších administratívnych formulárov.³

Snaha vyhnúť sa plateniu daní je jednou z charakteristík tieňovej ekonomiky. Oproti tomu daňová optimalizácia predstavuje minimalizáciu daňovej povinnosti na strane právnických a fyzických osôb v rámci zákonom dovolených krokov. Pri legálnej daňovej optimalizácii daňovník analyzuje a uplatňuje v praxi všetky dostupné prvky, ktoré umožňujú znížiť daňový základ, využíva rôzne variantné riešenia uplatnenia daňových výdavkov a využíva prípadné medzery v daňových zákonoch⁴. Daňová optimalizácia sleduje rovnaký cieľ, ktorým je snaha vyhnúť sa plateniu daní, ale svojím charakterom priamo pod šedú ekonomiku nespadá.

Širšie vymedzenie poskytuje Martin Fassman, podľa ktorého tieňovú ekonomiku môžeme charakterizovať ako tie príjmy a činnosti, ktorých hlavným záujmom je, aby zostali skryté, ďalej neformálne aktivity alebo transakcie, ktoré nezahŕňajú platby a ktoré sú určené ušetriť nákupy, a tie činnosti, ktoré v konečnom dôsledku síce vedú k oficiálnym príjmom, ale ich samotný zdroj, prípadne cesta nadobudnutia, je v rozpore so zákonmi.⁵

¹ TANZI, Vito. The Underground economy in the United States and abroad. Lexington, Mass.: Lexington Books, 1982. ISBN 06-690-4400-8.

² EILAT, Y., ZINNES, C. 2002. The shadow economy in transition countries: Friend or foe? A policy perspective. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X02000360>

³ SCHNEIDER, Friedrich, Andreas BUEHN a Claudio MONTENEGRO. Shadow Economies All Over the World: New Estimates for 162 Countries from 1999 to 2007. The World Bank, 2010. Dostupné z: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/3928/WPS5356.pdf?sequence=1>

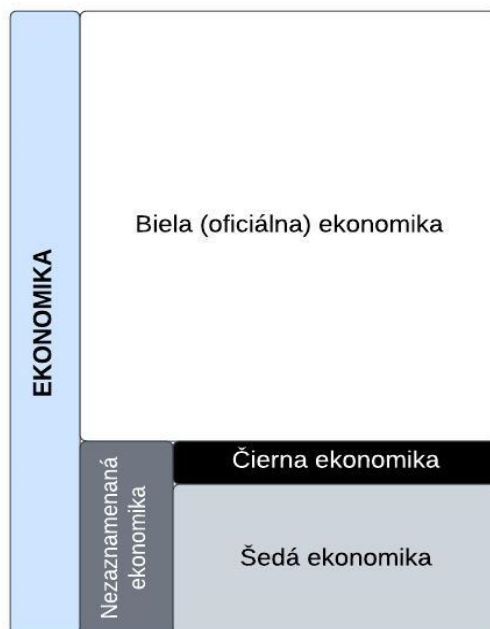
⁴ KOLEMBUS, A. Daňová optimalizácia fyzických a právnických osôb. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/aktuality/danova-optimalizacia-fyzickych-a-pravnickych-osob-toptema-dc-10-2020.htm>

⁵ FASSMANN, M. Stínová ekonomika a práce na černo. Praha: Soudy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

Vzhľadom k tomu, že v praxi dochádza k zamieňaniu pojmov ako tieňová, čierna, šedá/sivá, neformálna, paralelná, skrytá, neoficiálna, podzemná ekonomika, je kategorizácia pojmov často veľmi rôznorodá. Z uvedeného dôvodu je dôležité vymedziť pojmy vzťahujúce sa k tieňovej ekonomike tak, ako sú používané v kontexte tohto dokumentu.

Pre účely tohto dokumentu budeme ekonomiku členiť na oficiálnu, tzv. bielu ekonomiku, ktorá je zachytená/zaznamenaná v národných štatistických a účtovných výkazoch (tzv. oficiálna ekonomika) a na ekonomiku, ktorá nie je zaznamenaná v oficiálnej daňovej, účtovnej a odvodovej evidencii (neoficiálna ekonomika). Neoficiálna ekonomika zahŕňa jednak ilegálne aktivity (čierna ekonomika) ako aj aktivity, ktoré sú svojou povahou legálne, ale nie sú oficiálne vykazované alebo sú verejným orgánom skryté⁶ (šedá ekonomika).

Schéma 1 Členenie ekonomiky vzhľadom na tieňové aktivity

Zdroj: Vlastné spracovanie

Čierna ekonomika je pojem spájaný s hospodárskou kriminalitou. Zahŕňa všetky ilegálne činnosti, ktoré sú z podstaty veci utajované pred zákonom. Patrí sem napríklad výroba a predaj drog, nelegálny obchod so zbraňami, výroba a predaj nelegálnych tovarov a služieb (vrátane alkoholu a cigariet), výroba falšovaných bankoviek, obchod s ľuďmi, prostitúcia, hazard, podvody s cennými papiermi, krádeže a predaj kradnutých výrobkov, sprenevery, pranie špinavých peňazí, výnosy z korupcie a ďalšie nelegálne činnosti. Prvky čiernej ekonomiky sú všetky charakteristické snahou o nezákonný príjem.

Do *šedej ekonomiky* patria činnosti svojou podstatou legálne, avšak z dôvodu vyhnutia sa daniam, pravidlám a reguláciám utajované pred štátom. Ide o všetky produktívne ekonomické činnosti, ktoré by boli vo všeobecnosti zdaniiteľné, ak by boli oznámené štátu (daňovým úradom).

⁶ EUROSTAT. Glossary: Non-observed economy (NOE). [online]. Dostupné na internete: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Non-observed_economy_\(NOE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Non-observed_economy_(NOE))

Takéto činnosti sú však pred verejnými orgánmi zámerne skrývané, aby sa zabránilo plateniu daní z príjmov, plateniu daní z pridanej hodnoty, príspevkov na sociálne zabezpečenie a zdravotné poistenie a dodržiavaniu určitých zákonných noriem trhu práce (minimálne mzdy, maximálny pracovný čas, či bezpečnostné normy a administratívne postupy).⁷

Patrí sem najmä skresľovanie vykazovaných údajov, daňové a colné úniky, zatajovanie produkcie, predaj bez pokladničného bločku, nelegálna práca (práca na čierne), produkcia neregistrovaných subjektov, predaj tovaru bez povolenia.

Súčasťou šedej ekonomiky je podľa niektorých autorov aj domáca produkcia, za ktorú sa považuje všetka legálna činnosť, ktorú si vykonávajú členovia domácnosti alebo ľudia z najbližšieho okolia svojpomocne. Spravidla je vykonávaná na báze barterovej výmeny alebo zadarmo. Ide o neformálne ekonomické aktivity domácností typu „urob si sám“ alebo „susedská výpomoc“.

1.2 Nelegálna práca a nelegálne (neformálne) zamestnávanie

Významnou súčasťou tieňovej ekonomiky je neformálne zamestnávanie a nelegálna práca. Medzinárodná organizácia práce (International Labour Office, ILO) definuje *nelegálnu prácu* ako platenú aktivitu, ktorá je v medziach zákona, ale nie je ohlásená príslušným orgánom. Aktivita, ktoré spadajú do tejto oblasti sú legálne, ale nakoľko nie sú nahlásené, neplatia sa z nich dane ani príspevky na sociálne zabezpečenie a zdravotné poistenie, čím sa stávajú nelegálnymi.

Podľa slovenskej legislatívy⁸ je *nelegálnou prácou* závislá práca⁹, ktorú vykonáva fyzická osoba pre právnickú alebo fyzickú osobu – podnikateľa bez založenia pracovnoprávneho vzťahu alebo je táto fyzická osoba štátnym príslušníkom krajiny, ktorá nie je členským štátom EÚ a nie sú splnené podmienky na zamestnávanie cudzincov. Často sa nelegálna práca označuje ako čierna práca alebo práca na čierne.

Stretávame sa aj s pojmom nedeklarovaná práca, ktorý zahŕňa platenú činnosť, pokiaľ ide o jej charakter, ktorá nie je oznámená verejným orgánom alebo je oznámená len čiastočne. V tomto prípade je časť mzdy vyplácaná oficiálne a časť mzdy neoficiálne „na ruku“.¹⁰ *Nelegálne zamestnávanie* je využívanie závislej práce fyzickej osoby bez založenia pracovnoprávneho vzťahu alebo bez prihlásenia fyzickej osoby do registra poistencov a sporiteľov starobného dôchodkového sporenia. Nelegálnym zamestnávaním je aj využívanie závislej práce štátneho príslušníka tretej krajiny, pričom nie sú splnené podmienky pre zamestnávanie.

⁷ INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2018. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>

⁸ Zákon č. 82/2005 Z. z. o nelegálnej práci a nelegálnom zamestnávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁹ Závislou prácou je (podľa § 1 ods. 2 zákonníka práce) práca vykonávaná osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v mene zamestnávateľa a v pracovnom čase určenom zamestnávateľom. Závislá práca nemôže byť vykonávaná v zmluvnom občianskoprávnom vzťahu alebo v zmluvnom obchodnoprávnom vzťahu.

¹⁰ KONFEDERÁCIA ODBOROVÝCH ZVÄZOV SR. 2021. Situačná analýza nelegálnej práce na Slovensku. Formy nelegálnej práce, ich výskyt a návrh opatrení pre ich potlačenie. [online]. Dostupné na internete: https://www.fsr.gov.sk/data/files/np_PKSD/Analzy/KOZ/KOZ_Situačna_analyza_nelegalnej_prace_na_Slovensku_.Formy_nelegalnej_prace_ich_vyskyt_a_navr_h_opatrní_pre_ich_potlacanie.pdf

Pre rozlíšenie pojmov nelegálna práca a zamestnávanie, nelegálna práca súvisí s konaním osoby, ktorá prácu vykonáva a nelegálne zamestnávanie s konaním subjektu (fyzickej osoby – podnikateľa alebo právnickej osoby), pre ktorý je nelegálna práca vykonávaná.

Formy nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania

Nelegálna práca sa vyskytuje v rôznych odvetviach a odzrkadľuje ekonomické a sociálne faktory danej spoločnosti. Formami nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania sú práca bez pracovnej zmluvy, zmluva na minimálnu mzdu s doplatkom rozdielov v hotovosti (na ruku) a švarcsystém.

Práca bez pracovnej zmluvy predstavuje jednu z foriem nelegálnej práce, ktorá sa často vyskytuje v prostredí s nedostatočnou právnou reguláciou a dohľadom. Bez pracovnej zmluvy môžu byť zamestnanci vystavení nespravodlivej pracovnej dobe, nedostatočnej ochrane zdravia a bezpečnosti pri práci a obmedzenému prístupu k sociálnym výhodám a poistným dávkam. Pre zamestnávateľov práca bez pracovnej zmluvy umožňuje vyhnúť sa daňovo odvodovým povinnostiam a legislatívnym pravidlám v oblasti zamestnávania a práce. To zvyšuje ich ziskovosť na úkor práv zamestnancov.

Práca s pracovnou zmluvou, v ktorej je stanovená iba minimálna mzda a zvyšok je vyplatený zamestnancovi v hotovosti, predstavuje ďalšiu z foriem nelegálnej práce. Zamestnávateľ uzatvára so zamestnancom oficiálnu pracovnú zmluvu, v ktorej je uvedená len minimálna zákonná mzda. Zvyšná časť mzdy sa vypláca zamestnancovi v hotovosti (na ruku) mimo oficiálnej evidencie. Tento spôsob zamestnávania znižuje zamestnávateľom mzdové náklady (platením nižších odvodov). Pre zamestnancov znamená táto situácia riziko, pretože nezaznamenané mzdy môžu mať negatívny vplyv na úroveň sociálneho zabezpečenia, výšku dôchodkov a prístup k rôznym sociálnym výhodám.

Nelegálne zamestnávanie živnostníkov - švarcsystém znamená situáciu, kedy samostatne zárobkovo činná osoba (SZČO) vykonáva závislú prácu pre zamestnávateľa mimo riadneho pracovného pomeru alebo iného regulovaného pracovno-právneho vzťahu. Švarcsystém je považovaný za súčasť šedej ekonomiky, nakoľko sa jedná o skrytý spôsob vykonávania závislej práce, ktorý zamestnávatelia uplatňujú s cieľom znížiť odvody a vyhnúť sa pravidlám, ktoré musia zamestnávatelia dodržiavať podľa zákonníka práce. Švarcsystém sa rozšíril predovšetkým v odvetviach ako stavebníctvo, ubytovanie, stravovanie, v IT sektore medzi programátormi a ďalšími profesiami.¹¹

Za nelegálne zamestnávanie sa považuje aj využívanie závislej práce, kedy má zamestnanec so zamestnávateľom formálne písomne založený iný právny vzťah (napr. obchodnoprávny), ktorým dochádza k zastretiu pracovnoprávneho vzťahu. Najčastejšie sú v týchto prípadoch zneužívané zmluvy o dielo prípadne mandátne zmluvy uzatvárané podľa obchodného, prípadne občianskeho zákonníka.

V kontexte nelegálnej práce je dôležité zdôrazniť problém *práce migrantov bez potrebných povolení na zamestnanie*. Práca migrantov bez povolenia je nezákonná a narušuje právne normy, ktoré sú stanovené na ochranu pracovných práv a reguláciu zamestnávania. Pracovníci z tretích

¹¹ GERHÁT, M. Čo je Švarcsystém a prečo je nelegálny? [online]. Dostupné na internete: <https://fgconsulting.sk/co-je-svarcsystem-a-preco-je-nelegalny/>

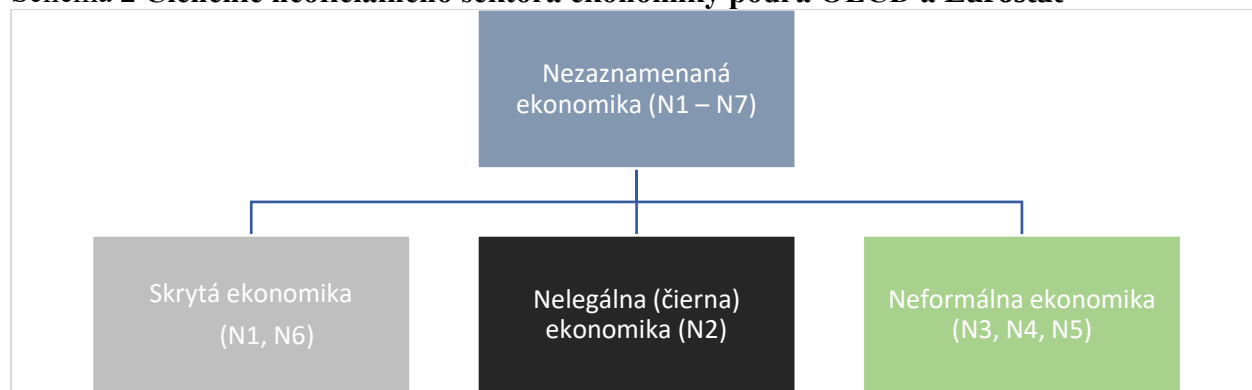
zemí, ktorí nemajú potrebné povolenia na pobyt a prácu, často pracujú v neistých podmienkach, bez záruky minimálnych pracovných noriem a bez sociálnych zabezpečení. Práca migrantov bez povolenia má aj ekonomické dôsledky, pretože prispieva k narastajúcemu podielu nelegálnej práce v krajine, čo môže mať vplyv na regulárne zamestnávateľské vzťahy a konkurencieschopnosť na trhu práce. Tento jav môže tiež ovplyvniť úroveň miezd a pracovné podmienky pre miestnych obyvateľov, keďže nelegálna práca môže konkurovať regulárnym pracovným miestam.

1.3 Tieňová (neoficiálna) ekonomika podľa prístupu Eurostatu a OECD

V nadväznosti na členenie ekonomiky podľa tieňových aktivít uvedené v podkapitole 2.1 (schéma 1) je potrebné objasniť pojmy, ktoré používajú medzinárodné inštitúcie, najmä Štatistický úrad Európskej únie (Eurostat) a Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) za účelom zobrazenia tieňovej ekonomiky v systéme národných účtov. Tieto pojmy vychádzajú z terminológie vymedzenej v Smernici Rady 89/130/EHS o zosúladení zostavovania hrubého národného produktu v trhových cenách, v Nariadení (EÚ) č. 549/2013, ktorým sa zriaďuje Európsky systém účtov 2010 (ESA 2010) v znení neskorších predpisov ako aj metodických dokumentoch OECD Príručka pre meranie nezaznamenanaj ekonomiky a EUROSTATu Príručka Tabuľkový prístup pre meranie nezaznamenanaj ekonomiky. Úplné názvy smerníc a metodických dokumentov sú uvedené v časti 3.4.2.

OECD¹² a Eurostat¹³ používa pre neoficiálnu ekonomiku pojem nezaznamenaná ekonomika. Nezaznamenaná ekonomika sa člení na skrytú ekonomiku, nelegálnu ekonomiku a neformálnu ekonomiku. Jednotlivé ekonomiky sa ďalej členia na kategórie (N1 – N7), ktoré sú vysvetlené nižšie.

Schéma 2 Členenie neoficiálneho sektora ekonomiky podľa OECD a Eurostat

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa OECD a Eurostat

¹² OECD. 2002. Measuring the Non-Observed Economy: A Handbook. [online]. Dostupné na internete: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/measuring-the-non-observed-economy-a-handbook_9789264175358-en

¹³ EUROSTAT. 2021. Guidelines Eurostat's Tabular Approach to Exhaustiveness. [online]. Dostupné na internete: <https://circabc.europa.eu/ui/group/7eb29b7b-33b0-4c9f-851b-e370277bb9e5/library/388028ed-d4dc-4a5f-8909-09128a55ca05/details>

*Nezaznamenaná ekonomika (non-observed economy)*¹⁴ sa vzťahuje na produktívne aktivity, ktoré nie sú zachytené v základných zdrojoch údajov používaných na zostavovanie národných účtov. Nezaznamenaná ekonomika je považovaná za konkrétnejšiu podobu pojmu tieňová ekonomika, tento pojem je využívaný v rámci národných štatistík a ich medzinárodného porovnania.¹⁵

Skrytá ekonomika zahŕňa *skryté aktivity (underground activities/production)*, ktoré sú produktívne (majú z ekonomického hľadiska pridanú hodnotu) a za predpokladu splnenia noriem a predpisov aj legálne. Sú však zámerne skryté pred štátom z dôvodu vyhnutia sa plateniu daní, príspevkov na sociálne a zdravotné zabezpečenie alebo plneniu ďalších zákonných povinností.¹⁶ Podľa prístupu Eurostatu tu spadajú úmyselne neregistrovaní výrobcovia alebo poskytovatelia služieb (N1) a účelové nesprávne vykazovanie výsledkov (úmyselné skresľovanie ekonomiky - N6).

Nelegálna ekonomika zahŕňa *nezákonné aktivity (illegal activities/production)* spojené s výrobou tovarov a poskytovaním služieb, ktoré sú zakázané (nelegálna činnosť) alebo aktivity, ktoré sú síce legálne, ale produkované subjektom, ktorý nie je oprávnený pre realizáciu týchto aktivít (nelicencovaná činnosť). Nelegálna ekonomika predstavuje čiernu ekonomiku, v rámci kategorizácie Eurostatu je označovaná ako N2.

*Neformálna ekonomika (informal economy)*¹⁷ predstavuje tu časť ekonomiky, ktorá nie je vôbec, alebo dostatočne regulovaná štátom prostredníctvom vládnych nariadení a zákonov a predpisov pre registráciu podnikov, pre platenie daní a príspevkov pre zdravotné a sociálne zabezpečenie.

Neformálny sektor (informal sector) zahŕňa aktivity, ktoré nie sú registrované štátnymi orgánmi ani vykazované v rámci HDP. Tvorí ho subjekty bez povinnosti registrácie (podľa kategorizácie Eurostatu označované ako N3), právnické osoby alebo registrované podniky/subjekty bez povinnosti vykazovania podnikateľskej činnosti (N4 a N5). Do neformálnej ekonomiky spadá produkcia domácností a neformálne aktivity vykonávané neregistrovanými podnikmi/domácnosťami.

Produkcia domácností (activities carried out by households) predstavuje neformálne ekonomické aktivity domácností typu „urob si sám“ alebo „susedská výpomoc“. Ide o produkciu, ktorá slúži k spotrebe domácnosťami, ktoré ju vyprodukovali, napríklad o upratovanie, starostlivosť o deti alebo starších členov domácností a pod. Do domácej produkcie ale nespadá napríklad stráženie detí, za ktoré domácnosť platí.

¹⁴ EUROSTAT. 2017. Glossary: Non-observed economy (NOE). [online]. Dostupné na internete: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Non-observed_economy_\(NOE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Non-observed_economy_(NOE))

¹⁵ VILHELM, D. 2013. Niektoré prístupy k tieňovej ekonomike. Some Approaches towards Informal Economy. [online]. Dostupné na internete: http://www.cutn.sk/Library/proceedings/mch_2013/editovane_prispevky/14.Vilhelm.pdf

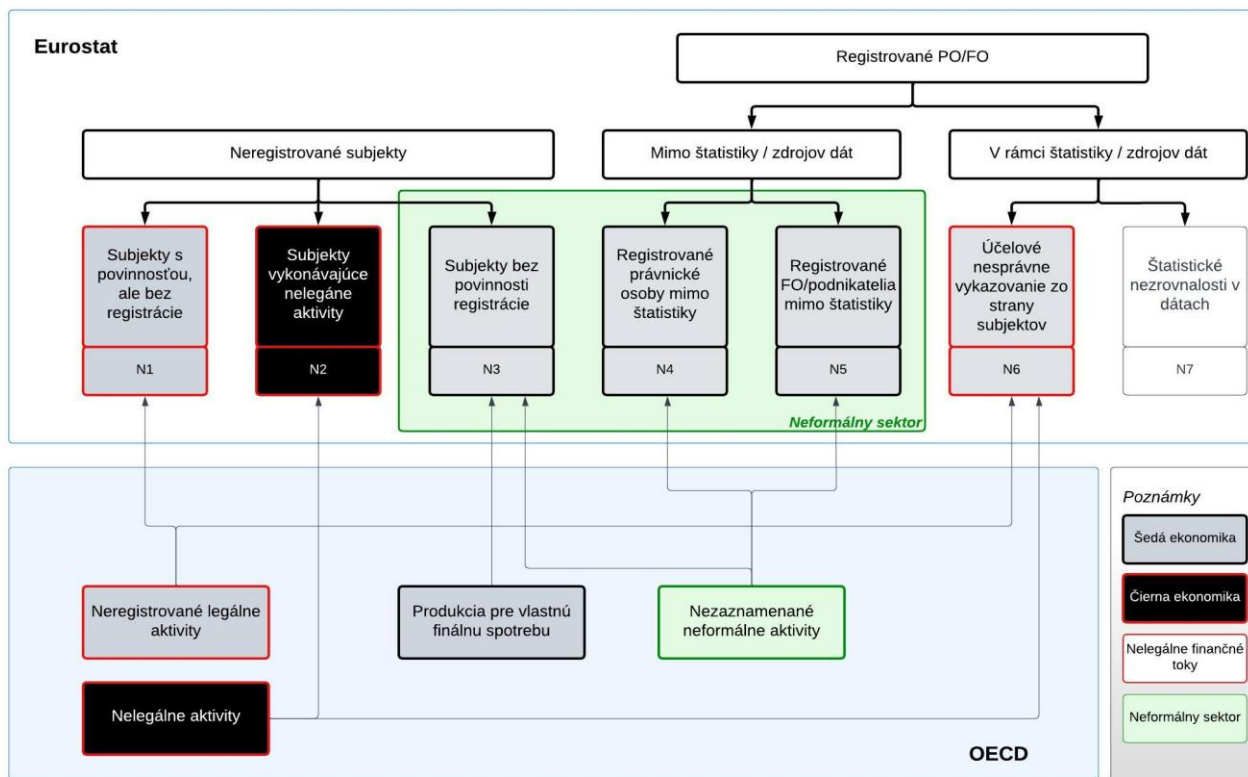
¹⁶ SNA, 2008

¹⁷ UNITED NATIONS – ECONOMIC COMMISSION FOR EUROPE. 2022. In-depth review of measuring the non-observed/informal economy. [online]. Dostupné na internete: https://unece.org/sites/default/files/2021-10/03_In-depth%20review%20of%20measuring%20informal%20economy.pdf

Neformálne aktivity vykonávané neregistrovanými podnikmi (väčšinou domácnosťami) sú aktivity, ktoré nie sú zaznamenané a vykazované, nakoľko ich objem je malý a nevyžaduje registráciu, alebo sú oslobodené od registrácie.

Prístupy OECD a Eurostatu ku kategorizácii tieňovej ekonomiky znázorňuje nasledujúca schéma.

Schéma 3 Členenie neoficiálneho sektora podľa Eurostat a OECD

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Eurostat a OECD

Kategória N7 vyjadruje štatistické nezrovnalosti v dátach – dáta pre odhad tieňovej ekonomiky nie sú kompletne alebo neboli korektne zozbierané a spracované.

2 Metodologické prístupy k meraniu tieňovej ekonomiky

Tieňová ekonomika, na rozdiel od konvenčných transakcií, ktoré sú zdokumentované a zaúčtované, zahŕňa celý rad neformálnych, nenahlásených a často nezákonných aktivít, ktoré sa vyhýbajú tradičným metódam merania. Je nutné poukázať na fakt, že neexistuje univerzálna metóda, ktorá by všeobecne dokázala presne vyčíslieť veľkosť tieňovej ekonomiky, z dôvodu náročnosti jej zachytenia. Výskumníci a ekonómovia, na lepšie posúdenie jej vplyvu, musia preto hľadať ďalšie zdroje údajov, a to aj za hranicami oficiálnych záznamov. Pri meraní tieňovej ekonomiky sa často ekonómovia stretávajú s výzvami ako obmedzený prístup k údajom, nedostatok transparentnosti a rôznorodosť metód a definícií používaných v rôznych krajinách a kontextoch. Pomocou integrácie rozličných prístupov a metód je možné dosiahnuť komplexnejšie a presnejšie odhady o veľkosti a štruktúre tieňovej ekonomiky.

Existujú rôzne prístupy k meraniu tieňovej ekonomiky, pričom každý z týchto prístupov má svoje vlastné výhody a obmedzenia. Výber alebo kombinácia závisí od cieľov, ktoré chceme meraním dosiahnuť, ako napríklad získanie informácií len o vývoji počtu a charakteristík osôb zapojených do tieňovej ekonomiky, alebo získanie podrobných informácií o charakteristikách zainteresovaných podnikov, hlavných vykonávaných činnostiach, počte zamestnancov alebo o tvorbe príjmov a kapitálu. Hlavné metódy používané na získanie informácií o tieňovej ekonomike možno rozdeliť na tri typy:

1. Priame metódy
2. Nepriame metódy
3. Modelové prístupy

Priame metódy umožňujú získať informácie priamo od jednotlivcov a podnikov zapojených do tieňovej ekonomiky. Nepriame metódy sa zameriavajú na odvodenie rozsahu a charakteru tieňovej ekonomiky prostredníctvom analytických techník a odhadov. Modelové prístupy využívajú ekonometrické a matematické modely na predpovedanie rozsahu a dynamiky tieňovej ekonomiky na základe rôznych vstupných premenných a predpokladov.

2.1 Priame metódy

Priame metódy majú mikroekonomický charakter a sú založené na prieskumoch alebo výsledkoch daňových kontrol používaných na zostavenie odhadov celkovej ekonomickej aktivity a jej oficiálnych a neoficiálnych častiach. Priame metódy nedokážu určiť konkrétnu hodnotu tieňovej ekonomiky, skôr určujú štruktúru medzery v ekonomike. Vo všeobecnosti sa výsledok týchto metód považuje za spodnú hranicu veľkosti tieňovej ekonomiky, pri dotazníkoch je to spôsobené neochotou odpovedať pravdivo či nevhodnou formuláciou dotazníka, zatiaľ čo v prípade auditov sa táto odchýlka vyskytuje len u registrovaných subjektov.¹⁸ Priame metódy sú založené na získavaní dát:

¹⁸ SCHNEIDER, F., KLINGLMAIR, R. 2004. Shadow Economies around the World: What Do We Know? [online]. Dostupné na internete: <https://docs.iza.org/dp1043.pdf>

- dotazníkovým prieskumom, tzn. metódou výberového šetrenia,
- sledovaním daňových únikov.

Metóda výberového šetrenia je založená na princípe dotazníkov vyplňaných širokými vrstvami obyvateľstva. Tieto štúdie môžu zahŕňať otázky týkajúce sa nehlásených príjmov, úplatkov, nezákonných obchodov a iných aspektov neoficiálnej ekonomickej aktivity. Účastníci anonymne poskytujú informácie, čo umožňuje získanie pomerne otvorených dát o rozsahu tieňovej ekonomiky v danej populácii. Všeobecne platí, že čím väčší je počet respondentov, čím sú otázky lepšie formulované a čím je zabezpečená vyššia úroveň anonymity, tým vyššia je výpovedná hodnota dotazníkového prieskumu. Táto metóda môže byť taktiež užitočná ako doplnok k nepriamym metódam, ktoré budú vysvetlené v nasledujúcej časti.¹⁹

Sledovanie daňových únikov je podľa Fassmanna priamou metódou, známou tiež ako fiškálna metóda, ktorá sa venuje určovaniu úrovne daňových podvodov a únikov prostredníctvom náhodných kontrol daňových úradov. Tento postup vedie k vytvoreniu modelu daňových únikov, ktorý sa aplikuje na celkovú ekonomiku. Napriek istej presnosti, ktorú táto metóda prináša, je jej použitie sprevádzané viacerými nevýhodami. Odhaduje len malý zlomok tieňovej ekonomiky, ktorý tvoria daňové úniky, a podobne ako metóda výberového šetrenia, aj táto metóda má problémy s výberom vhodnej vzorky podnikov, ktorá by mala reprezentovať celú ekonomiku.²⁰

Aby mali priame metódy skutočný význam museli by sa merania pravidelne opakovať, to je však finančne nákladné a preto sú tieto dáta málo využiteľné.

2.2 Nepriame metódy

Nepriame metódy sú založené na makroekonomických indikátoroch a skúmajú vplyv rôznych indikátorov na tieňovú ekonomiku v čase. Dokážu odhadnúť dlhodobý vývoj tieňovej ekonomiky, avšak zo samotnej podstaty nedokážu vypovedať žiadne ďalšie relevantné informácie ako sú ukazovatele o krajine, rozsah sociálnej ochrany, prístup k vzdelávaniu, zdravotná starostlivosť, úvery, rozdiely v mzdách a pracovných podmienkach a pod. Tento typ metód je podstate rozšírenejší ako priame metódy.

Nepriame metódy delíme na:

- metódy rozporov – „*Discrepancy methods*“
- monetárne metódy – „*Monetary methods*“
- metódy fyzických vstupov – „*Physical input methods*“

Metódy rozporov sú využiteľné iba vo vyspelých krajinách, kde je systém národných účtov na vysokej úrovni. Tieto metódy sú založené na predpoklade, že príjmy z tieňovej ekonomiky budú raz použité a preto budú zachytené v oficiálnych štatistikách. Metóda rozporov závisí od štatistických úradov a ich schopnosti vypočítať výšku HDP, ktorá sa dá určiť ako suma výrobkov

²⁰ FASSMANN, M. Stínová ekonomika a práce na černo. Praha: Soudy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

a služieb alebo príjmov (mzdy, zisky a pod.), následne by sa mali tieto hodnoty rovnať. Ak je medzi príjmami a výdavkami rozdiel, naznačuje to prítomnosť tieňovej ekonomiky, pričom táto zmena stavu definuje rozsah jej výskytu.

Metóda predpokladá, že všetky výdavky domácností sú zachytené v národných účtoch, ale príjmy zachytené nie sú. Najčastejšie sa tieto metódy aplikujú tromi spôsobmi a to:

- rozdiel medzi príjmami a výdavkami na úrovni národných účtov – metóda sa zameriava na analýzu rozdielu medzi celkovými príjmami a výdavkami v národnej ekonomike.
- rozdiel medzi príjmami a výdavkami na úrovni účtov domácností – metóda skúma daný rozdiel na poskytnutie informácie o rozsahu tieňovej ekonomiky v rámci konkrétnych komunít.
- sledovanie rozdielov v HDP pomocou daní – metóda sa zameriava na sledovanie zmien v HDP prostredníctvom analýzy daňových príjmov a výdavkov.

Monetárne metódy vychádzajú z predpokladu, že skryté transakcie v tieňovej ekonomike využívajú iba hotovosť, pretože aktivity, ktoré sa uskutočňujú cez finančné inštitúcie sú ľahko sledovateľné. Z tohto dôvodu, ak sa objem hotovosti v určitom časovom období zvýši nad dlhodobú hranicu, naznačuje to nárast tieňovej ekonomiky. Existujú dve základné monetárne metódy:

- metóda peňažného dopytu – táto metóda predpokladá, že transakcie v tieňovej ekonomike sa uskutočňujú len v hotovosti a ak objem týchto transakcií rastie, znamená to, že rastie aj šedá ekonomika.
- transakčná metóda – táto metóda je založená na tvrdení, že ak sa zvýši počet transakcií k pomere k hrubému národnému produktu, znamená to nárast tieňovej ekonomiky.

Kritika týkajúca sa monetárnych prístupov sa zameriava na myšlienku, že v šedej ekonomike sa používa výlučne iba hotovosť, ale podľa Fassmanna môžu "tieňové" transakcie v menej rozvinutých krajinách prebiehať aj prostredníctvom barteru alebo zahraničných mien.

Metódy fyzických vstupov sa zakladajú na predpoklade, že existuje spojenie medzi rastom HDP a nárastom spotreby niektorých fyzických vstupov, napríklad elektriny. Ak je nárast v spotrebe týchto vstupov vyšší ako nárast oficiálne meraného HDP, naznačuje to zväčšenie šedého sektora. Rozlišujú sa dve hlavné metódy fyzických vstupov:²¹

- makroelektrická metóda – táto metóda analyzuje celkové fyzické vstupy a výstupy v hospodárstve na makroekonomickej úrovni, preto sa často spája s analýzou spotreby energie, materiálov a iných zdrojov na určenie celkovej produktivity a efektívnosti hospodárstva.
- metóda Lackó – táto metóda sa zameriava na porovnanie oficiálnej a neoficiálnej spotreby elektrickej energie, čo umožňuje odhadnúť skryté ekonomické aktivity na základe rozdielov v spotrebe.

²¹ FASSMANN, M. Stínová ekonomika a práce na černo. Praha: Soudy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

2.3 Modelové prístupy

Modelové prístupy na meranie tieňovej ekonomiky využívajú štrukturálne rovnice na prepojenie nepozorovaných premenných s pozorovanými ukazovateľmi a ich príčinami. Tieto modely predpokladajú viacero faktorov, ktoré prispievajú k rozšíreniu tieňovej ekonomiky a k jej multiplikovanému rastu v čase.

Najbežnejšou metódou je model viacerých indikátorov – viacerých príčin MIMIC (Multiple Indicators - Multiple Causes)²², ktorý sa snaží identifikovať úroveň neformálnosti na základe predpokladaných príčin na jednej strane a merateľných dôsledkov na strane druhej. Tento model zohľadňuje množstvo faktorov, ako je úroveň zdanenia, inflácia, mzdy a nezamestnanosť, ktoré môžu ovplyvňovať veľkosť tieňovej ekonomiky. Ukazovatele zahŕňajú množstvo meny v obehu a reálny HDP. Dve hlavné zložky modelu, rovnica merania a štrukturálna rovnica, poskytujú základ pre odhad veľkosti tieňovej ekonomiky a integrujú príčiny a ukazovatele do odhadov. Uvedený model by mal poskytovať ucelenejší náhľad na veľkosť tieňovej ekonomiky ako predchádzajúce metódy, ale závery tejto metódy bývajú často považované za nadhodnotené, preto sú výsledky používané skôr ako horná hranica veľkosti tieňovej ekonomiky. Hodnota tieňovej ekonomiky v tomto modeli je vyjadrená ako percento HDP. V nasledujúcich častiach dokumentu sa budeme najčastejšie odvolávať na výsledky dosiahnuté práve prostredníctvom metódy MIMIC.

2.4 Štatistické vykazovanie neoficiálnej ekonomiky

Krajiny Európskej únie každoročne podstupujú proces merania tieňovej ekonomiky, ktorý je riadený metodickými východiskami a prístupmi stanovenými v relevantných dokumentoch. Tieto dokumenty a príručky, ako je uvedené v časti 3.4.2, poskytujú špecifikácie a usmernenia pre meranie nezaznamenananej ekonomiky a sú kľúčové pre správne štandardizované vyhodnocovanie tieňovej ekonomiky v rámci EÚ, čím zabezpečujú jednotný prístup k meraniu a vykazovaniu neformálnej ekonomickej činnosti.

2.4.1 Európsky systém národných a regionálnych účtov (ESA 2010)

V roku 2014 bol v EÚ zavedený zjednotený prístup k meraniu ekonomického výstupu, aby sa harmonizovali údaje medzi krajinami vzhľadom na ich rozdielne právne predpisy. Nový prístup bol výsledkom revízie a aktualizácie nariadení Európskeho systému národných a regionálnych účtov (ESA 2010), ktoré mali za cieľ zlepšiť súlad a možnosť porovnávania meraní HDP prostredníctvom štandardizácie metód v národnom účtovníctve. Iniciatíva, vedená členskými krajinami EÚ v spolupráci s Európskou komisiou a Eurostatom, mala revolučný vplyv na hodnotenie HDP medzi členskými štátmi. V dôsledku krajín ako Holandsko, kde je prostitúcia a predaj niektorých drog legálny, alebo Taliansko a Spojené kráľovstvo, ktoré už v minulosti zahŕňali sektory tieňovej ekonomiky do svojho HDP, sa pri tomto zjednotení rozhodlo, že všetky členské krajiny EÚ budú zahrňovať nelegálne aktivity, ktoré predtým neboli započítané, do

²² EUROSTAT. 2019. Building the System of National Accounts - informal sector. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Building_the_System_of_National_Accounts_-_informal_sector

merania HDP. Následne bolo odporúčané všetkým krajinám prepočítať aj štatistiky z predchádzajúcich rokov, v dôsledku uvedeného kroku.

OECD aj Eurostat vychádzajú z kategorizácie neoficiálneho sektora, ktorá bola podrobne vysvetlená a znázornená v podkapitole 2.2. V rámci odhadov tieňovej ekonomiky sa zohľadňujú všetky kategórie neoficiálneho sektora N1 až N7. Kategorizácia poskytuje základný rámec pre identifikáciu a hodnotenie nelegálnych ekonomických aktivít, ktoré majú vplyv na meranie HDP a posudzovanie ekonomického výkonu členských krajín EÚ. Integrácia nezákonných činností do výpočtov HDP umožňuje presnejšie porovnávanie a hodnotenie rozsahu a dynamiky tieňovej ekonomiky v rámci ekonomických štatistík. Zahnutím aktivít do výpočtov HDP sa dosiahol presnejší pohľad na ekonomický výkon krajiny a umožnilo to lepšie každoročné odhadovanie a porovnávanie veľkosti tieňovej ekonomiky medzi členskými štátmi EÚ v rámci ekonomických štatistík.

Krajiny a organizácie na vyhodnotenie neoficiálnych hospodárskych činností využívali rôzne prístupy, ako napríklad prieskumy pracovného trhu či zhodnotenia vstupov a výstupov, čím preukázali ich snahu pochopiť šírku a dopad tieňovej ekonomiky. Odhadovanie rozsahu tieňovej ekonomiky sa neustále vyvíja v súvislosti so zlepšovaním metód získavania údajov, štatistických techník a politických opatrení smerujúcich k zmenšeniu jej vplyvu a veľkosti v rámci ekonomiky. V dôsledku toho pretrváva neustále úsilie o odhad a monitorovanie tieňovej ekonomiky v krajinách EÚ.

2.4.2 Legislatívne a metodické dokumenty

Európska únia spracovala pre účely zobrazenia nezaznamenatej ekonomiky v systéme národných účtov nasledovné usmernenia:

- Smernica Rady 89/130/EHS, Európske spoločenstvo pre atómovú energiu (Euratom) z 13. februára 1989 o zosúladiení zostavovania hrubého národného produktu v trhových cenách;
- Rozhodnutie Komisie z 22. februára 1994 o opatreniach na vykonávanie smernice Rady 89/130/EHS, Euratom o zosúladiení zostavovania hrubého národného produktu v trhových cenách 94/168/ES, Euratom;
- Nariadenie (EÚ) č. 549/2013, ktorým sa zriaďuje Európsky systém účtov 2010 (ESA 2010), medzinárodne kompatibilný systém účtovných pravidiel EÚ, ktorý možno použiť na poskytovanie systematického a podrobného opísania ekonomiky;
- Nariadenie (EÚ) 2023/734, ktorým sa mení nariadenie (EÚ) č. 549/2013 a ruší sa 11 právnych aktov, ktoré sa týkali predchádzajúceho systému ESA 1995 a od vykonávania ESA 2010 už nie sú relevantné.²³

Metodické východiská a prístupy bližšie špecifikujú nasledujúce dokumenty:

²³ EUR-Lex. 2023. Systém národných a regionálnych účtov v Európskej únii. [online]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/european-union-system-of-national-and-regional-accounts.html>

- OECD: Handbook - Measuring the Non-Observed Economy [Príručka pre meranie nezaznamenanej ekonomiky] 2002²⁴;
- EUROSTAT: Tabular Approach to Exhaustiveness Guidelines [Príručka Tabuľkový prístup pre meranie nezaznamenanej ekonomiky] 2021²⁵.

²⁴ OECD. 2002. Measuring the Non-Observed Economy: A Handbook. [online]. Dostupné na internete: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/measuring-the-non-observed-economy-a-handbook_9789264175358-en

²⁵ EUROSTAT. 2021. Guidelines Eurostat's Tabular Approach to Exhaustiveness. [online]. Dostupné na internete: <https://circabc.europa.eu/ui/group/7eb29b7b-33b0-4c9f-851b-e370277bb9e5/library/388028ed-d4dc-4a5f-8909-09128a55ca05/details>

3 Veľkosť tieňovej ekonomiky

Šedá ekonomika sa dotýka prakticky všetkých štátov bez ohľadu na ich ekonomický systém alebo rozvojovú fázu. V jednotlivých krajinách a rôznych fázach sociálneho a ekonomického rozvoja sa šedá ekonomika prejavuje rôznou silou a rôznym spôsobom. Navyše sa formy a metódy tieňových praktík neustále menia, a to s ohľadom na politický, ekonomický a sociálny vývoj a trendy a požiadavky trhu.

Presné štatistické údaje o veľkosti tieňovej (neoficiálnej) ekonomiky nie sú vzhľadom na charakter tieňových aktivít dostupné. Pre odhady a meranie výskytu neoficiálnej ekonomiky sa v súčasnosti používajú viaceré prístupy a metódy, ktoré sú popísané v predchádzajúcej kapitole. Často sa uplatňuje modelový prístup, ktorý zohľadňuje viacero ukazovateľov a viacero príčin MIMIC.

Čo najpresnejšie odhady veľkosti tieňovej ekonomiky umožňujú porovnať situáciu v rôznych regiónoch a krajinách, pochopiť príčiny vzniku neoficiálnej ekonomiky a prijímať ciele a efektívnejšie opatrenia pre posilnenie oficiálnej ekonomiky.

3.1 Svet – porovnanie regiónov

Pre porovnanie veľkosti tieňovej ekonomiky vo svete boli použité údaje Medzinárodného menového fondu²⁶, ktoré vychádzajú zo štúdie F. Schneidera a L. Medinu a odhadujú vývoj tieňovej ekonomiky 157 krajín počas obdobia rokov 1991 – 2017. Meranie tieňovej ekonomiky bolo realizované modelovým prístupom MIMIC.

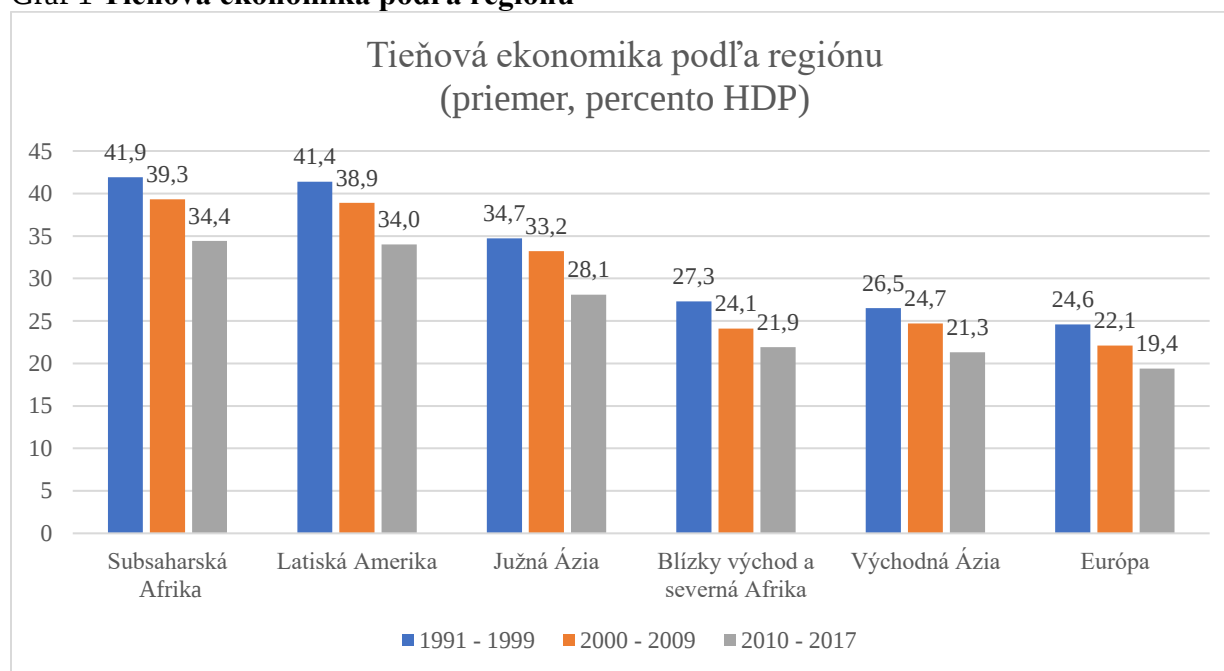
Na základe týchto údajov bol najvyšší podiel neoficiálnej produkcie k celkovému HDP zaznamenaný v Subsaharskej Afrike a Latinskej Amerike, kde dosahoval priemernú hodnotu približne 41 % v roku 1991 a 34 % v roku 2017. Najhoršia bola situácia v Bolívii, v ktorej počas sledovaného obdobia šedá ekonomika presahovala 60 % celkového HDP, ďalej napríklad v Nigérii (56,8 %), Tanzánii (56 %) a Peru (53 %).

Nízka úroveň šedej ekonomiky je charakteristická pre európske krajiny. Priemerná miera šedej ekonomiky k HDP bola v období rokov 1991 - 1999 cca 24,6 %, v rokoch 2010 - 2017 klesla na 19,4 %.

Porovnanie tieňovej ekonomiky v jednotlivých regiónoch v obdobiach 1990 – 1999, 2000 – 2009 a 2010 - 2017 znázorňuje nasledujúci graf.

²⁶ SCHNEIDER, F., MEDINA L. 2019. Shedding Light on the Shadow Economy: A Global Database and the Interaction with the Official One. [online]. Dostupné na internete: <https://www.cesifo.org/en/publikationen/2019/working-paper/shedding-light-shadow-economyglobal-database-and-interaction>

Graf 1 Tieňová ekonomika podľa regiónu

Zdroj: Leandro Medina, Friedrich Schneider²⁷

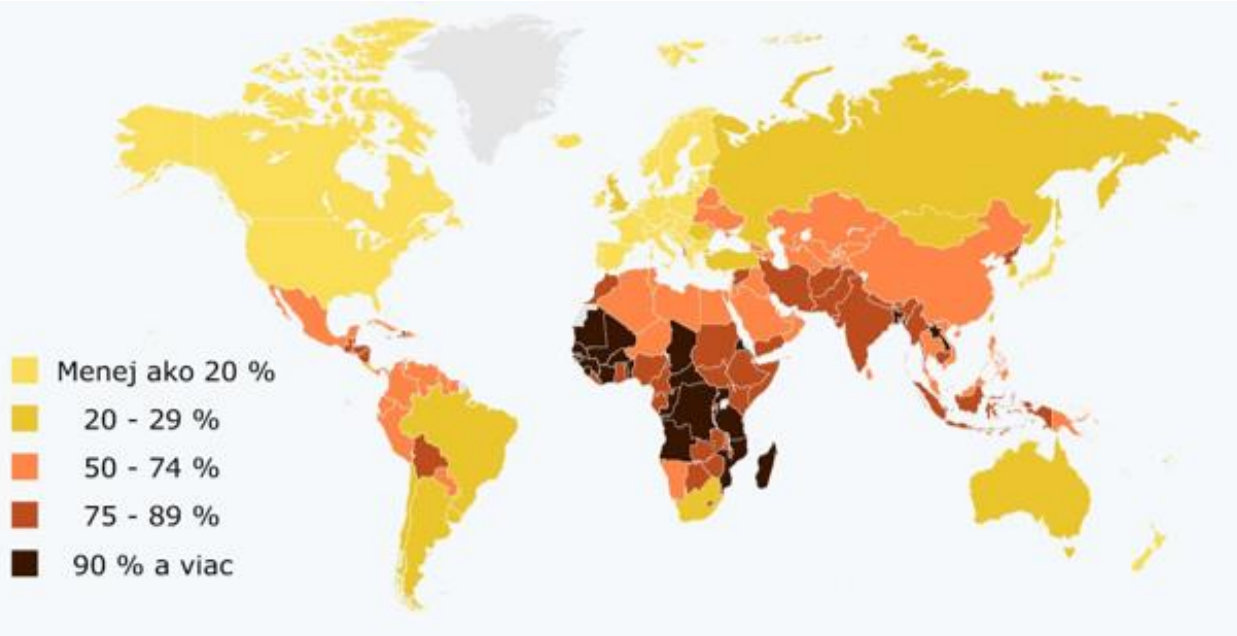
Ako je z grafu zrejmé, tieňová ekonomika vykazovala vo všetkých regiónoch klesajúci trend. Priemerný pokles od roku 1991 do roku 2017 (za 26 rokov) bol 6,8 percentuálneho bodu. V Európe poklesla tieňová ekonomika v priemere o 5,2 percentuálneho bodu.

Významný podiel tieňovej ekonomiky tvorí **neformálne zamestnávanie**, ktoré Medzinárodná organizácia práce (ILO) vymedzuje ako všetky ekonomické aktivity s výnimkou nezákonných činností, ktoré vykonávajú pracovníci, na ktoré sa vôbec alebo dostatočne nevzťahujú formálne pracovne právne predpisy, neuplatňuje sa daň z príjmov ani sociálna ochrana.

Medzinárodná organizácia práce priebežne mapuje podiel neformálneho zamestnávania na celkovom zamestnávaní v rôznych krajinách sveta. Výsledky mapovania za rok 2022 (alebo podľa posledných dostupných údajov) znázorňuje nasledujúci obrázok.

²⁷ SCHNEIDER, F., MEDINA L. 2019. Shedding Light on the Shadow Economy: A Global Database and the Interaction with the Official One. [online]. Dostupné na internete: <https://www.cesifo.org/en/publikationen/2019/working-paper/shedding-light-shadow-economyglobal-database-and-interaction>

Schéma 4 Podiel neformálneho zamestnávania vo svete

Zdroj: Statista na základe dát ILO²⁸

Pozn. Mapovanie svetovej neformálnej pracovnej sily bolo realizované na základe údajov z prieskumu domácností v 147 krajinách, pričom obsahuje údaje za rok 2022 alebo posledné dostupné údaje. Odhady boli použité pre krajiny, kde dáta chýbali.

Na základe údajov ILO²⁹ je neformálne zamestnávanie najviac rozšírené na juhu sveta, pričom v regiónoch západnej a strednej Afriky pracuje „neformálne“ (mimo oficiálneho pracovne právneho systému) dokonca viac ako 90 % všetkých pracovníkov. Veľmi vysoký podiel neformálneho zamestnávania na úrovni 75 – 89 % bol zaznamenaný okrem afrických krajín aj v krajinách južnej a juhovýchodnej Ázie. Naopak relatívne nízky podiel neformálneho zamestnávania (menej ako 20 %) bol evidovaný v európskych krajinách vrátane Slovenska, v Severnej Amerike - USA a Kanade.

Podľa správy ILO³⁰ pracuje neformálne až 61 % celkovej populácie v produktívnom veku, t.j. približne dve miliardy ľudí. Mierne prevažujú muži (60 %). V 56 % krajín, predovšetkým v tých s nízkymi a nižšími strednými príjmami, však tvoria vyšší podiel ľudí zamestnaných v neformálnom sektore ženy.³¹

²⁸ STATISTA. 2023. Mapping The World's Informal Workforce. [online]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/chart/30349/map-of-informal-employment/>

²⁹ ILOSTAT explorer. 2023. Informal employment by sex and economic activity (thousands) – Annual. [online]. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer6/?lang=en&id=EMP_NIFL_SEX_ECO_NB_A

³⁰ ILO. 2018. Women and men in the informal economy: A statistical picture. [online]. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_626831/lang--en/index.htm

³¹ STATISTA. 2023. Mapping The World's Informal Workforce. [online]. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/chart/30349/map-of-informal-employment/>

3.2 Tieňová ekonomika v krajinách OECD

Pri porovnaní vývoja tieňovej ekonomiky v 36 krajinách OECD v rokoch 2003 až 2019³² sa priemerná veľkosť šedej ekonomiky postupne (až na výnimky) znižovala, z pôvodnej hodnoty 21 % v roku 2003 až na 14,98 % v roku 2019 (t.j. pokles o 6,02 percentuálneho bodu).

V roku 2020 sa negatívne prejavil vplyv pandémie COVID-19, v dôsledku ktorého došlo k zvýšeniu priemernej veľkosti šedej ekonomiky krajín OECD o 1,5 percentuálneho bodu, na 16,48 %. Tento trend je možné považovať za prechodný, nakoľko v roku 2021 sa podľa odhadov začal podiel šedej ekonomiky v krajinách OECD opäť mierne znižovať. Hlavným dôvodom je skutočnosť, že ak oficiálna ekonomika oživa alebo sa rozvíja, ľudia majú menej motivácie na vykonávanie ďalších aktivít v šedej ekonomike. V krajinách s nízkou mierou korupcie alebo v krajinách s efektívnou vládou je pokles výraznejší.

Najnižší podiel šedej ekonomiky má z krajín OECD tradične Švajčiarsko (na úrovni 5,82 % v roku 2021), nasledujú Spojené štáty americké (6,56 %, 2021), Rakúsko (6,9 %, 2021), Nový Zéland (7,25 %, 2021) a Japonsko (8,84 %, 2021). Významne vyšší podiel tieňovej ekonomiky bol zaznamenaný v Turecku (32,01 %, 2021), Bulharsku (32,41 %, 2021), Chorvátsku (29,01 %, 2021) a Rumunsku (28,89 %, 2021). Viac ako 20 % podiel tieňovej ekonomiky malo v roku 2021 napríklad Estónsko, Malta, Cyprus, Poľsko a Lotyšsko.

Prehľad veľkosti tieňovej ekonomiky vybraných krajín OECD v období rokov 2003 až 2021 poskytuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 1 Veľkosť tieňovej ekonomiky vo vybraných krajinách/skupinách krajín OECD 2003 – 2021 (v % HDP)

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Nórsko	18,60	18,20	17,60	16,10	15,40	14,70	15,30	15,10	14,80	14,20	13,60	13,10	13,00	12,60	12,20	11,80	10,80	11,62	11,05
Švajčiarsko	9,50	9,40	9,00	8,50	8,20	7,90	8,30	8,10	7,80	7,60	7,10	6,90	6,50	6,20	6,00	5,80	5,50	6,07	5,82
Turecko	32,20	31,50	30,70	30,40	29,10	28,40	28,90	28,30	27,70	27,20	26,50	27,20	27,00	26,80	27,20	28,30	29,40	32,54	32,01
Austrália	13,70	13,20	12,60	11,40	11,70	10,60	10,90	10,30	10,10	9,80	9,40	10,20	10,30	9,80	9,40	9,20	8,90	9,71	9,52
Kanada	15,30	15,10	14,30	13,20	12,60	12,00	12,60	12,20	11,90	11,50	10,80	10,40	10,30	10,00	9,80	9,60	9,40	10,32	9,74
Japonsko	11,00	10,70	10,30	9,40	9,00	8,80	9,50	9,20	9,00	8,80	8,10	8,20	8,40	8,50	8,60	8,50	8,20	9,10	8,84
Nový Zéland	12,30	12,20	11,70	10,40	9,80	9,40	9,90	9,60	9,30	8,80	8,00	7,80	8,00	7,80	7,40	6,90	6,80	7,86	7,25
Spojené štáty americké (USA)	8,50	8,40	8,20	7,50	7,20	7,00	7,60	7,20	7,00	7,00	6,60	6,30	5,90	5,60	5,40	5,10	4,80	6,11	6,56
Ostatné krajiny OECD	22,40	22,10	21,60	20,90	20,10	19,40	19,90	19,70	19,30	19,00	18,50	18,30	17,90	17,70	17,10	16,70	16,20	17,76	17,31
Priemer 28 krajín EÚ	22,60	22,30	21,80	21,10	20,30	19,60	20,10	19,90	19,60	19,30	18,80	18,60	18,30	17,90	17,30	16,80	16,28	17,87	17,42
3 krajiny mimo EÚ (Nórsko, Švajčiarsko, Turecko)	20,10	19,70	19,10	18,30	17,60	17,00	17,50	17,20	16,80	16,30	15,70	15,70	15,80	16,00	15,10	15,30	15,20	16,74	16,29
5 ostatných krajín OECD	12,20	11,90	11,40	10,40	10,10	9,60	10,10	9,70	9,50	9,18	8,60	8,60	8,60	8,30	8,10	7,90	7,61	8,60	8,40
36 krajín OECD	21,00	20,70	20,20	19,40	18,70	18,00	18,50	18,30	18,00	17,60	17,10	17,00	16,70	16,40	15,80	15,40	14,98	16,48	16,07

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Schneider³³

³² SCHNEIDER, F. 2021. Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries over 2003 – 2021: Due to the Corona Pandemic a Strong Increase in 2020 and a Modest Decline in 2021. [online]. Dostupné na internete: <https://www.fm.gov.lv/lv/media/10381/download>

³³ SCHNEIDER, F. 2021. Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries over 2003 – 2021: Due to the Corona Pandemic a Strong Increase in 2020 and a Modest Decline in 2021. [online]. Dostupné na internete: <https://www.fm.gov.lv/lv/media/10381/download>

3.3 Tieňová ekonomika v krajinách EÚ

Podobný vývoj tieňovej ekonomiky ako v krajinách OECD zaznamenali aj krajiny EÚ. Prehľad veľkostí tieňovej ekonomiky v krajinách EÚ + Spojenom kráľovstve³⁴ poskytuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 2 Veľkosť šedej ekonomiky 27 krajín EÚ + Spojené kráľovstvo v období 2003–2022 (v % HDP)

Krajina/Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Bulharsko	35,90	35,30	34,40	34,00	32,70	32,10	32,50	32,60	32,30	31,90	31,20	31,00	30,60	30,20	29,60	30,84	30,12	32,93	32,41	33,05
Chorvátsko	32,30	32,30	31,50	31,20	30,40	29,60	30,10	29,80	29,50	29,00	28,40	28,00	27,70	27,10	26,50	27,43	26,43	29,56	29,10	29,67
Rumunsko	33,60	32,50	32,20	31,40	30,20	29,40	29,40	29,80	29,60	29,10	28,40	28,10	28,00	27,60	26,30	26,66	26,90	29,33	28,89	29,30
Maďarsko	25,00	24,70	24,50	24,40	23,70	23,00	23,50	23,30	22,80	22,50	22,10	21,60	21,90	22,20	22,40	22,70	23,22	25,96	25,10	25,44
Južný Cyprus	28,70	28,30	28,10	27,90	26,50	26,00	26,50	26,20	26,00	25,60	25,20	25,70	24,80	24,20	23,60	23,21	22,80	24,32	23,65	23,90
Litva	32,00	31,70	31,10	30,60	29,70	29,10	29,60	29,70	29,00	28,50	28,00	27,10	25,80	24,90	23,80	22,96	21,92	23,90	22,90	22,36
Slovinsko	26,70	26,50	26,00	25,80	24,70	24,00	24,60	24,30	24,10	23,60	23,10	23,50	23,30	23,10	22,40	22,16	21,54	23,70	22,49	22,80
Estónsko	30,70	30,80	30,20	29,60	29,50	29,00	29,60	29,30	28,60	28,20	27,60	27,10	26,20	25,40	24,60	23,21	22,60	23,59	23,60	22,74
Malta	26,70	26,70	26,90	27,20	26,40	25,80	25,90	26,00	25,80	25,30	24,30	24,00	24,30	24,00	23,60	23,21	22,30	23,54	23,90	23,37
Poľsko	27,70	27,40	27,10	26,80	26,00	25,30	25,90	25,40	25,00	24,40	23,80	23,50	23,30	23,00	22,20	21,74	20,65	22,45	22,20	21,89
Grécko	28,20	28,10	27,60	26,20	25,10	24,30	25,00	25,40	24,30	24,00	23,60	23,30	22,40	22,00	21,50	20,81	19,23	20,94	20,31	20,93
Lotyšsko	30,40	30,00	29,50	29,00	27,50	26,50	27,10	27,30	26,50	26,10	25,50	24,70	23,60	22,90	21,30	20,24	19,84	20,91	20,22	19,94
Taliani	26,10	25,20	24,40	23,20	22,30	21,40	22,00	21,80	21,20	21,60	21,10	20,80	20,60	20,20	19,80	19,51	18,66	20,42	20,15	20,32
28 krajín EÚ/Priemer	22,60	22,30	21,80	21,10	20,30	19,60	20,10	19,90	19,60	19,30	18,80	18,60	18,30	17,90	17,30	16,80	16,28	17,87	17,42	17,29
Španielsko	22,20	21,90	21,30	20,20	19,30	18,40	19,50	19,40	19,20	19,20	18,60	18,50	18,20	17,90	17,20	16,61	15,36	17,39	16,90	15,81
Portugalsko	22,20	21,70	21,20	20,10	19,20	18,70	19,50	19,20	19,40	19,40	19,00	18,70	17,60	17,20	16,60	16,13	15,38	17,10	16,50	15,71
Belgicko	21,40	20,70	20,10	19,20	18,30	17,50	17,80	17,40	17,10	16,80	16,40	16,10	16,20	16,10	15,60	15,42	15,90	16,20	16,10	16,03
Česká republika	19,50	19,10	18,50	18,10	17,00	16,60	16,90	16,70	16,40	16,00	15,50	15,30	15,10	14,90	14,10	13,61	13,70	14,22	13,92	13,48
Slovensko	18,40	18,20	17,60	17,30	16,80	16,00	16,80	16,40	16,00	15,50	15,00	14,60	14,10	13,70	13,00	12,83	12,15	14,10	13,66	13,60
Francúzsko	14,70	14,30	13,80	12,40	11,80	11,10	11,60	11,30	11,00	10,80	9,90	10,80	12,30	12,60	12,80	12,52	12,37	13,59	13,12	14,21
Švédsko	18,60	18,10	17,50	16,20	15,60	14,90	15,40	15,00	14,70	14,30	13,90	13,60	13,20	12,60	12,10	11,63	10,73	11,69	11,40	10,80
Fínsko	17,60	17,20	16,60	15,30	14,50	13,80	14,20	14,00	13,70	13,30	13,00	12,90	12,40	12,00	11,50	11,20	10,59	11,36	10,94	10,83
Spojené kráľovstvo	12,20	12,30	12,00	11,10	10,60	10,10	10,90	10,70	10,50	10,10	9,70	9,60	9,40	9,00	9,40	9,80	9,56	10,67	10,19	10,93
Nemecko	16,70	15,70	15,00	14,50	13,90	13,50	14,30	13,50	12,70	12,50	12,10	11,60	11,20	10,80	10,40	9,74	8,54	10,42	10,30	8,81
Írsko	15,40	15,20	14,80	13,40	12,70	12,20	13,10	13,00	12,80	12,70	12,20	11,80	11,30	10,80	10,40	9,70	8,91	9,86	9,40	10,13
Dánsko	17,40	17,10	16,50	15,40	14,80	13,90	14,30	14,00	13,80	13,40	13,00	12,80	12,00	11,60	10,90	9,32	8,92	9,84	9,62	9,73
Luxembursko	9,80	9,80	9,90	10,00	9,40	8,50	8,80	8,40	8,20	8,20	8,00	8,10	8,30	8,40	8,20	7,94	7,36	8,56	8,40	8,25
Holandsko	12,70	12,50	12,00	10,90	10,10	9,60	10,20	10,00	9,80	9,50	9,10	9,20	9,00	8,80	8,40	7,51	7,40	8,14	7,79	8,21
Rakúsko	10,80	11,00	10,30	9,70	9,40	8,10	8,50	8,20	7,90	7,60	7,50	7,80	8,20	7,80	7,10	6,72	6,10	7,23	6,90	7,50

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Schneider a Springer Nature³⁵

V krajinách EÚ sa priemerná úroveň veľkosti tieňovej ekonomiky od roku 2003 postupne znižovala. V roku 2003 dosahovala priemernú výšku 22,6 % HDP, v roku 2019 klesla na 16,3 % HDP, t. j. došlo k poklesu o 6,3 percentuálneho bodu. V dôsledku pandémie COVID-19 sa úroveň tieňovej ekonomiky prechodne zvýšila - priemerne na 17,9 % (nárast o viac ako 1,5 percentuálneho bodu), pričom tento nepriaznivý trend bol zaznamenaný takmer vo všetkých

³⁴ Spojené kráľovstvo vystúpilo z EÚ k 31.01.2020, prechodné obdobie skončilo 31. decembra 2020, preto údaje zahŕňajú aj Spojené kráľovstvo. Hodnoty pre niektoré krajiny v roku 2021 a pre všetky krajiny v roku 2022 sú predikcie.

³⁵ SPRINGER LINK. 2022. New COVID-related results for estimating the shadow economy in the global economy in 2021 and 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10368-022-00537-6/tables/2>

krajinách EÚ. Od roku 2021 dochádza opäť k poklesu veľkosti tieňovej ekonomiky, aj keď je tento pokles len pozvoľný, z priemernej hodnoty EÚ28 na úrovni 17,9 % HDP v roku 2020 na 17,4 % HDP v roku 2021 a 17,3 % v roku 2022.

K poklesu prispeli špeciálne opatrenia spojené s pandémiou - dotácie pre podniky, špeciálna finančná podpora pre jednotlivcov a hlavne verejné investície do infraštruktúry, ktoré viedli k rastu HDP a zároveň k zníženiu nezamestnanosti.

Aktuálna veľkosť šedej ekonomiky sa v jednotlivých krajinách EÚ líši. V roku 2022 bola najmenšia miera tieňovej ekonomiky na základe predikcií vývoja odhadovaná pre Rakúsko (7,5 %), Holandsko (8,2 %), Luxembursko (8,25 %) a Nemecko (8,81 %). Naopak k „rekordom“ s najvyššou veľkosťou šedej ekonomiky sa radí Bulharsko (33,1 %), Chorvátsko (29,7 %), Rumunsko (29,3 %) a v poslednom období aj Maďarsko (25,4 %). Zjednodušene je možné konštatovať, že krajiny východnej, strednej a južnej Európy ako sú Bulharsko, Cyprus, Lotyšsko, Litva a Poľsko, preukazujú vyšší podiel tieňovej ekonomiky v porovnaní so západoeurópskymi krajinami EÚ, ako sú Rakúsko, Belgicko, Nemecko a Taliansko.

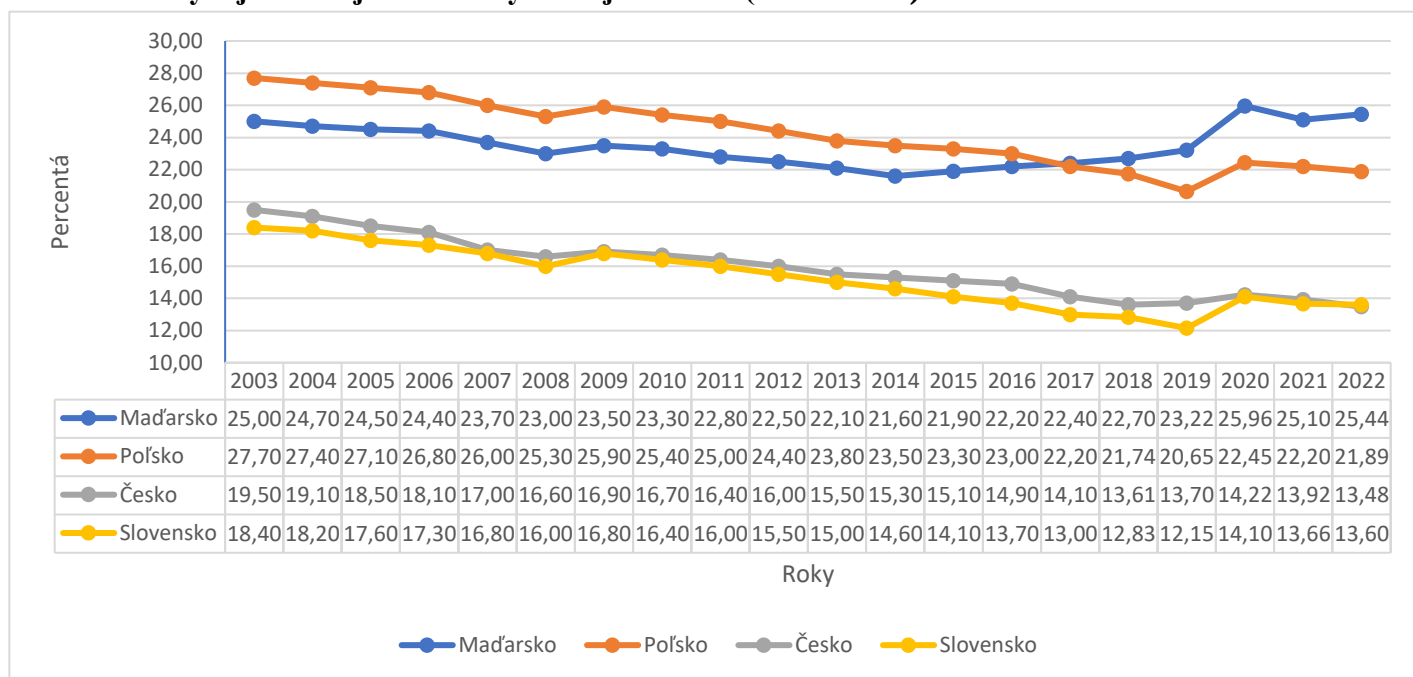
Na Slovensku bola pre rok 2022 veľkosť tieňovej ekonomiky odhadovaná na úrovni 13,6 %. Porovnanie vývoja tieňovej ekonomiky na Slovensku a v krajinách V4 sa bližšie venuje nasledujúca podkapitola.

3.4 Porovnanie vývoja na Slovensku a v krajinách V4

Okrem krajín OECD a EÚ je zaujímavé porovnať veľkosť tieňovej ekonomiky s krajinami V4³⁶, s ktorými je Slovensko blízke nielen geografickou polohou, ale aj podobným geopolitickým vývojom. Vývoj tieňovej ekonomiky krajín V4 v rokoch 2003 až 2022 podľa meraní ekonóma F. Schneidera znázorňuje nasledujúci graf.

³⁶ Vyšehradská skupina V4 je spoločenstvo štyroch stredoeurópskych štátov Česka, Maďarska, Poľska a Slovenska.

Graf 2 Vývoj tieňovej ekonomiky v krajinách V4 (2003 - 2022)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe Springer Nature³⁷

Podľa uvedených údajov patrí Slovenská republika dlhodobo medzi krajiny s najnižším objemom tieňovej ekonomiky spomedzi krajín V4. V roku 2003 bola tieňová ekonomika na úrovni 18,4 % HDP a v priebehu ďalších rokov sa znižovala. Najnižšia úroveň bola dosiahnutá v roku 2019 (12,2 % HDP). V dôsledku pandémie COVID-19 došlo v roku 2020 k prechodnému zvýšeniu objemu tieňovej ekonomiky na 14,1 % HDP. Po roku 2021 je trend opäť klesajúci. V roku 2022 bola odhadovaná veľkosť šedej ekonomiky na Slovensku na úrovni 13,6 % HDP. Ako je zrejmé z grafu, objem šedej ekonomiky mal na Slovensku v sledovanom období klesajúci trend.

Podobný trend ako Slovensko vykazuje Česká republika, v ktorej je objem šedej ekonomiky porovnateľný so Slovenskom. Pokles šedej ekonomiky bol v ČR podobne ako na Slovensku od roku 2003 relatívne stabilný. Z objemu 19,5 % HDP v roku 2003 sa tieňová ekonomika znížila na úroveň 13,5 % v roku 2022.

Iná je situácia v Maďarsku a Poľsku, v ktorých je objem šedej ekonomiky v porovnaní so Slovenskou a Českou republikou tradične vyšší.

V Poľsku prekračoval objem tieňovej ekonomiky v roku 2003 hodnotu 27 %. Počas sledovaného časového úseku sa objem tieňovej ekonomiky postupne znižoval, s výnimkou obdobia ovplyvneného pandemiou COVID-19, až na hodnotu 21,9 % v roku 2022. Najvýraznejší pokles bol zaznamenaný medzi rokmi 2018 a 2019, kedy sa objem tieňovej ekonomiky znížil o 1,1 %. Podľa štúdie Inštitútu pre ekonomické prognózy a analýzy (IPAG) prispeli k zníženiu

³⁷ SPRINGER LINK. 2022. New COVID-related results for estimating the shadow economy in the global economy in 2021 and 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10368-022-00537-6/tables/2>

objemu opatrenia vlády zamerané na kontrolu pašovania tabaku a podporu elektronických platieb. Priaznivý trend bol v Poľsku dosiahnutý v oblasti neformálneho zamestnávania.

Pred vstupom do EÚ vykonávalo v Poľsku nelegálnu prácu podľa odhadov EÚ³⁸ 2,2 milióna ľudí, no v roku 2014 sa toto číslo zredukovalo na približne 700 tisíc. Pomohlo tomu aj zavedenie registrácie cudzincov, ktorí pracujú v poľskej ekonomike. Po vstupe krajiny do EÚ v roku 2004 došlo k rapídneho poklesu nezamestnanosti (z úrovne 19,1 % v roku 2004 na 3,3 % v roku 2019)³⁹, čo sa čiastočne prejavilo na objeme šedej ekonomiky (z hodnoty 27,4 % HDP v roku 2004 na 20,7 % HDP v roku 2019). Problémom stále ostávajú tzv. mzdy na ruku (under the table), ktoré zamestnávateľia platia v hotovosti zamestnancom neoficiálne (bez oficiálnych dokladov). Tento spôsob sa využíva na obchádzanie minimálnych miezd pre zamestnancov a platenia daní a sociálneho poistenia za zamestnancov.

V Maďarsku došlo v porovnaní s ostatnými krajinami V4 (krajinami EÚ a OECD) k odlišnému vývoju. Objem tieňovej ekonomiky sa v roku 2022 v porovnaní s východiskovým rokom 2003 takmer nezmenil, dokonca sa mierne zvýšil. V roku 2022 bol zaznamenaný objem 25,4 % HDP, v roku 2003 to bolo 25 % HDP. Trend veľkosti tieňovej ekonomiky pritom vykazoval klesajúcu tendenciu až do roku 2015, potom sa začal postupne zvyšovať. V roku 2020 bol zaznamenaný, aj v súvislosti s pandémiou COVID-19, najvyšší ročný nárast o 2,7 %, na takmer 26 %. Tento nárast bol v porovnaní s ďalšími krajinami výrazne vyšší. Od roku 2021 sa objem šedej ekonomiky prakticky nemení, resp. mierne znižuje. Jedným z faktorov odlišného vývoja šedej ekonomiky v Maďarsku môže byť príliš vysoká daňová záťaž, ktorá dosiahla v roku 2017 až 38,4 % HDP, t.j. o 8,4 % viac ako priemer v Európe. Problémom krajiny je taktiež vysoká miera korupcie. Je možné predpokladať, že vzhľadom na vysokú daňovú záťaž MSP častejšie preferujú platenie miezd tzv. na ruku v hotovosti a ľudia sa častejšie uchýľujú k neoficiálnemu zamestnaniu. Vysoká daňová záťaž a korupcia môže podporovať realizáciu skrytých – neoficiálnych ekonomických aktivít.⁴⁰

Na základe komparácie výsledkov jednotlivých krajín V4 s priemerom EÚ28 je zjavné, že Slovensko sa spolu s Českou republikou nachádza pod európskou priemernou hodnotou. Tieto dve krajiny preto dosahujú vo svojich ekonomikách výrazne lepšie výsledky, pokiaľ ide o rozsah šedej ekonomiky. Tento fakt naznačuje, že podiel neoficiálnych ekonomických aktivít na HDP v Slovensku a Česku je nižší ako v prípade Poľska a Maďarska.

3.5 Štruktúra odvetví šedej ekonomiky v Európe

Na základe dostupných údajov, najmä štúdie A.T.Kearney a F. Schneidera⁴¹, ktoré sa zaoberali rozsahom šedej ekonomiky v jednotlivých odvetviach, sa šedá ekonomika najmenej prejavuje

³⁸ EUROPEAN COMMISSION. 2016. Factsheet on Undeclared Work – POLAND. [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/social/ajax/BlobServlet?docId=18173&langId=en>

³⁹ THE WORLD BANK. 2024. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) – Poland. [online]. Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?locations=PL>

⁴⁰ EUROSTAT. 2018. Tax-to-GDP ratio up to 40.2% in EU. [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9409920/2-28112018-AP-EN.pdf/54409e5e-6800-4019-b7c1-580797a67001>

⁴¹ SCHNEIDER, F., KEARNEY, T. A. 2013. The Shadow Economy in Europe, 2013. [online]. Dostupné na internete: <https://static.ecestaticos.com/file/bc4/e25/7cb/bc4e257cb0ee735c63089d46abce9f28.pdf>

v regulovaných odvetviach (monopoly ako napríklad energetika, plynárenstvo alebo aj bankový sektor). Naopak najviac je rozšírená v oblasti služieb pre domácnosti, ako je stráženie detí, doučovanie, upratovanie, záhradnicke práce a podobne. Predpokladá sa, že viac ako polovica ekonomických aktivít nie je oficiálne vykázaných. Z hľadiska objemu finančných prostriedkov je však vplyv na oficiálnu ekonomiku zanedbateľný.

Z hľadiska sektorov je najväčší podiel šedej ekonomiky je v stavebníctve, veľkoobchode a maloobchode a sektore HORECA (hotely, reštaurácie, kaviarne).

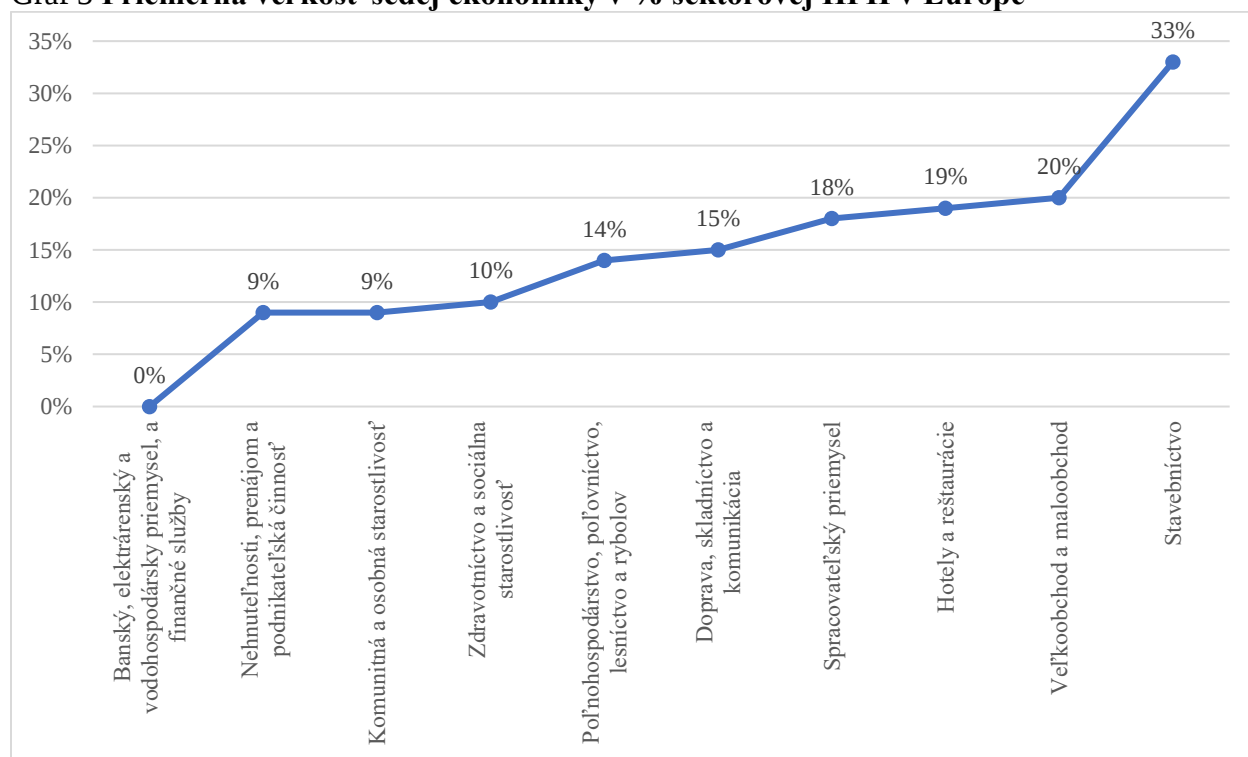
Najväčší podiel šedej ekonomiky v európskych krajinách⁴² je, podľa údajov z roku 2015⁴³, v odvetví stavebníctva, s priemernou odhadovanou veľkosťou šedej ekonomiky vyjadrenej v sektorovej hrubej pridanej hodnote 33 % celého odvetvia. Je to spôsobené tým, že v stavebníctve je pomerne bežné využívanie práce na čierno, čiastočne aj práce nelegálnych migrantov a zároveň sú vykazované nižšie príjmy ako sú reálne. Priemerná veľkosť šedej ekonomiky vo veľkoobchode a maloobchode (vyjadrená v % sektorovej HPH) je 20 %, v sektore HORECA 19 %, spracovateľskom priemysle 18 %, v doprave a taxislužbe 15 %, v poľnohospodárstve 14 %, v zdravotnej a sociálnej starostlivosti ako aj v osobnej starostlivosti približne 10 %. Často sa šedá ekonomika prejavuje v sektore nehnuteľností, pri predaji jazdených vozidiel a službách autoservisu pri ktorých sú oficiálne hodnoty transakcií nižšie a rozdiel je vyplácaný tzv. na ruku alebo prenájom nehnuteľností nie je priznaný. Podobnú štruktúru šedej ekonomiky uvádza aj OECD v štúdií z roku 2012⁴⁴.

⁴² Štruktúra odvetví v šedej ekonomike bola analyzovaná na vybranej vzorke krajín Nemecko, Španielsko, Taliansko, Poľsko, Rumunsko a Turecko.

⁴³ SCHNEIDER, F., KEARNEY, T. A. 2013. The Shadow Economy in Europe, 2013. [online]. Dostupné na internete: <https://static.ecestaticos.com/file/bc4/e25/7cb/bc4e257cb0ee735c63089d46abce9f28.pdf>

⁴⁴ OECD. 2012. FORUM ON TAX ADMINISTRATION: SME COMPLIANCE SUB-GROUP. [online]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/publications-and-products/sme/49427993.pdf>

Graf 3 Priemerná veľkosť šedej ekonomiky v % sektorovej HPH v Európe

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe A.T.Kearney a F. Schneidera⁴⁵

Niektoré prístupy k odhadu sektorovej štruktúry šedej ekonomiky boli založené na spotrebiteľských výdavkoch, tzn. na porovnaní údajov harmonizovaného indexu spotrebiteľských cien (HICP) a platieb kartou rôznych druhov obchodníkov.⁴⁶ Vychádzali pritom z predpokladu, že podiel daného sektora na pasívnej zložke nenahlásených ekonomických aktivít v krajine je úmerný podielu tohto sektora na celkových spotrebných výdavkoch a podielu hotovostných výdavkov na celkových spotrebných výdavkoch odhadovaných na základe údajov MasterCard. Pritom čím vyššia je saturácia sektora hotovostnými platbami, tým vyšší podiel na šedej ekonomike krajiny tento sektor má. Sektorové členenie sa vzťahuje na pasívnu zložku šedej ekonomiky, v ktorej spotrebiteľ platí hotovosťou a predajca túto transakciu nenahlási, čo vedie k vyhnutiu sa daňovým povinnostiam. Tento jav môže byť sprevádzaný absenciou vystavenia účtenky alebo príjmového dokladu zo strany predávajúceho, ktorý má z tejto transakcie ako jediný úžitok.⁴⁷ Podľa tohto prístupu sa na pasívnej šedej ekonomike najviac podieľa sektor zásobovania potravinami, nápojmi a tabakmi (obchody s potravinami, trhy), ktorý na Slovensku tvorí 35,9 % pasívnej šedej

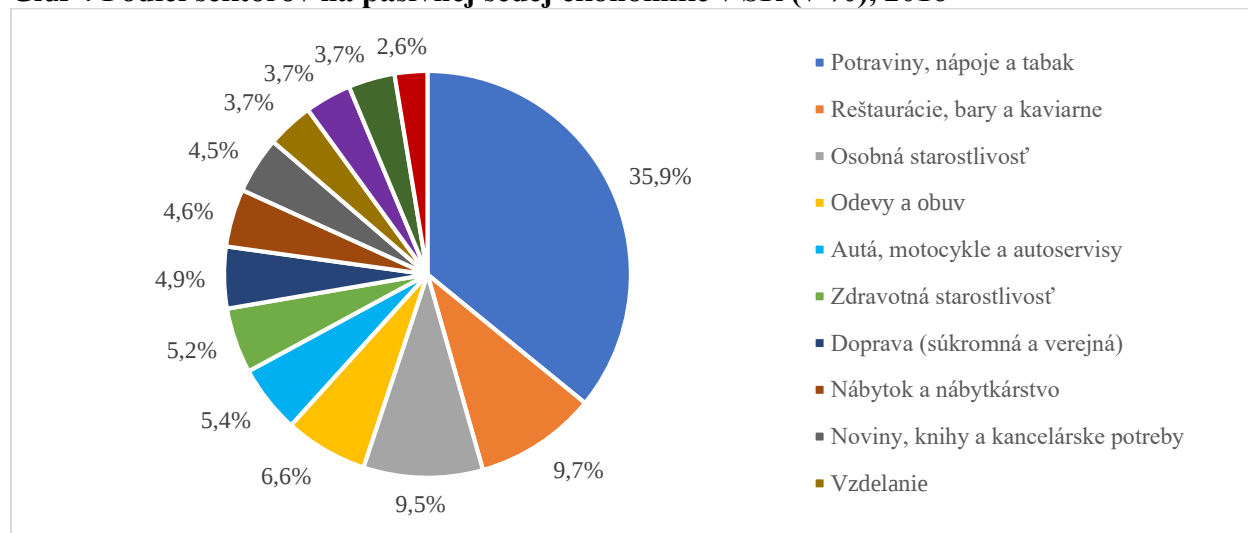
⁴⁵ SCHNEIDER, F., KEARNEY, T. A. 2015. Šedá ekonomika v České republice. [online]. Dostupné na internete: https://www.spcr.cz/files/cz/media/sp_info/seda_cr.pdf

⁴⁶ ERNST & YOUNG, MASTERCARD. 2016. Reducing the Shadow Economy through Electronic Payments. [online]. Dostupné na internete: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_pl/topics/eat/pdf/ey-report-2016-reducing-the-shadow-economy-through-electronic-payments.pdf

⁴⁷ ACCACE, MASTERCARD. 2019. Boj proti šedej ekonomike pomocou digitálnych platieb. [online]. Dostupné na internete: https://accace.sk/wp-content/uploads/2019/05/Mastercard_Grey-economy-whitepaper_SK_compressed.pdf

ekonomiky. Nasleduje sektor HORECA (takmer 10 %) a služby osobnej a zdravotníckej starostlivosti, ako kaderníctva, kozmetické služby, masáže atď. s podielom 9,5 %.

Graf 4 Podiel sektorov na pasívnej šedej ekonomike v SR (v %), 2016

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Ernst & Young⁴⁸, 2016

Vzhľadom na trendy vývoja je možné v súčasnosti očakávať zvyšujúci sa objem šedej ekonomiky v odvetví informačných technológií a digitálnych služieb.

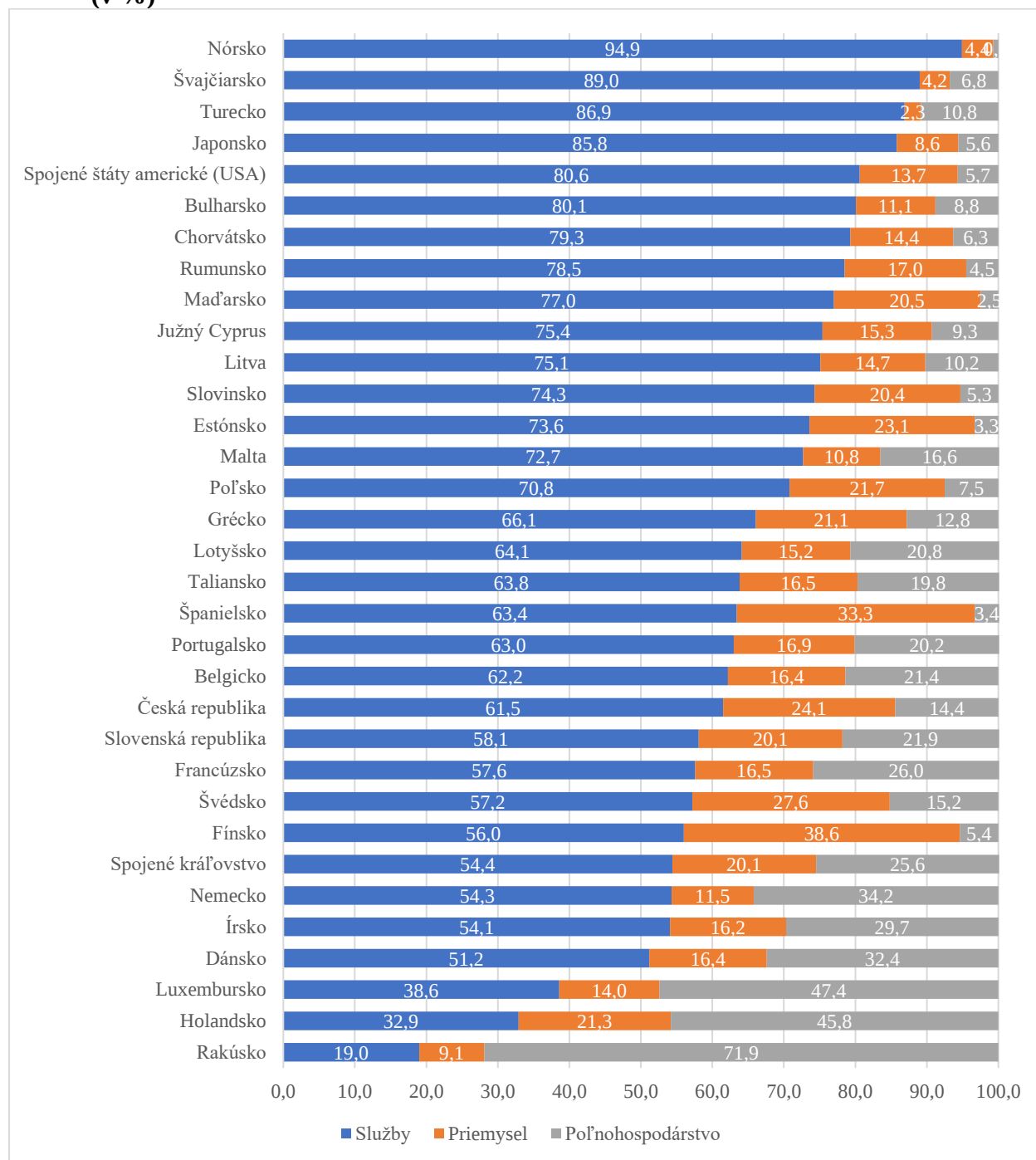
3.6 Neformálne zamestnávanie podľa hlavných odvetví

Ako už bolo spomenuté vyššie, významnú časť tieňovej ekonomiky tvorí neformálne zamestnávanie, preto je dôležité pochopiť štruktúru odvetví, v ktorých sa neformálne zamestnávanie najviac prejavuje.

V krajinách OECD jednoznačne prevažuje neformálne zamestnávanie v sektore služieb, nasleduje poľnohospodárstvo a priemysel. Štruktúru neformálneho zamestnávania podľa troch hlavných odvetví - priemysel, služby, poľnohospodárstvo znázorňuje nasledujúci graf.

⁴⁸ ERNST & YOUNG, MASTERCARD. 2016. Reducing the Shadow Economy through Electronic Payments. [online]. Dostupné na internete: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_pl/topics/eat/pdf/ey-report-2016-reducing-the-shadow-economy-through-electronic-payments.pdf

Graf 5 Neformálne zamestnávanie v hlavných odvetviach vo vybraných krajinách OECD (v %)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ILO⁴⁹

Služby, ako kľúčový sektor, dominujú v mnohých sledovaných krajinách, čo sa odzrkadľuje v ich výrazných podieloch. V prípade niektorých krajín, ako napríklad Švédsko, Švajčiarsko,

⁴⁹ ILO. 2018. Women and men in the informal economy: A statistical picture. [online]. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_626831/lang-en/index.htm

Luxembursko, Holandsko alebo USA, vykazujú služby podiely na úrovni vyššej ako 70 %, čo svedčí o ich výraznej závislosti na neformálnom zamestnávaní. V týchto krajinách je však podiel šedej ekonomiky v porovnaní s ostatnými krajinami nízky, preto je táto závislosť relevantná k celkovej výške tieňovej ekonomiky.

Priemysel, ako ďalší významný sektor, hrá tiež dôležitú úlohu v štruktúre neformálneho zamestnávania. Zo všetkých vybraných krajín majú najvýznamnejšie percentuálne podiely v priemyselných odvetviach práve Slovenská a Česká republika s viac ako 30 %. Nasledujú za nimi krajiny, ako Japonsko či Maďarsko, čo znamená, že nehlásené pracovné aktivity sú výrazne prítomné v týchto sektoroch.

Poľnohospodárstvo, hoci vo väčšine prípadov s menším podielom v porovnaní so službami a priemyslom, predstavuje dôležitú časť neformálneho zamestnania v niektorých krajinách. Sektor poľnohospodárstva je zvlášť výrazný v prípade krajín strednej a východnej Európy, ako napríklad Rumunsko s výraznými 71,9 %, Slovinsko, Turecko a Grécko s približne 40 %, kde poľnohospodárske aktivity majú významné percentuálne podiely.

Rizikové odvetvia nelegálnej práce sa často menia v závislosti od regionálnych špecifik. Na Slovensku patria medzi odvetvia, ktoré dlhodobo využívajú nelegálne zamestnávanie, stavebníctvo, ubytovacie a stravovacie služby, administratívne a podporné služby, priemyselná výroba, ale aj maloobchod a veľkoobchod. Špecifikom Slovenskej republiky je porušovanie zákazu nelegálneho zamestnávania zo strany zamestnávateľov v priemyselných odvetviach a aj nelegálne zamestnávanie prostredníctvom agentúr dočasného zamestnávania, čo nie je bežnou praxou v iných európskych krajinách. Podobná odvetvová štruktúra je charakteristická aj pre ostatné európske krajiny. Niektoré krajiny čelia aj výraznému nelegálnemu zamestnávaniu v poľnohospodárskom sektore, kde sa vyskytuje aj špecifická forma nelegálneho zamestnávania migrantov z rôznych krajín, nielen z Európy.⁵⁰

Špecifickým fenoménom posledného desaťročia je **práca pre digitálne platformy**. Je to relatívne nový spôsob práce, pri ktorom online platforma, ako je webové sídlo alebo aplikácia, spája žiadosť klienta o službu s ponukou platenej práce zo strany jednotlivca. Ľudia pracujúci prostredníctvom digitálnych pracovných platforiem vykonávajú pre zákazníkov úlohy, pričom digitálne platformy ich navzájom prepájajú a organizujú vykonávanú prácu. Pracovníci platforiem tvoria v EÚ významnú pracovnú silu. V roku 2022 dosahoval ich počet podľa Rady EÚ 28,3 miliónov a očakáva sa, že toto číslo rýchlo porastie. V roku 2025 Rada EÚ odhaduje, že počet pracovníkov platforiem bude už 43 miliónov. Podľa odvetví ja najviac týchto pracovníkov v taxislužbe (39 %), nasleduje doručovanie – donáška jedla, sťahovacie služby (24 %), služby v domácnosti – upratovanie, remeslá (19 %), profesionálne služby ako napríklad účtovníctvo (7 %), nezávislá činnosť – grafický dizajn, fotoeditovanie (6 %), práca v domácnosti – starostlivosť o deti, zdravotná starostlivosť (3 %) a tzv. mikroúlohy (označovanie objektov – tagging – 2 %). Väčšina z týchto pracovníkov (93 %) vykonáva túto činnosť ako samostatne zárobkovo činné

⁵⁰ KONFEDERÁCIA ODBOROVÝCH ZVÄZOV SR. 2021. Situačná analýza nelegálnej práce na Slovensku. Formy nelegálnej práce, ich výskyt a návrh opatrení pre ich potláčanie. [online]. Dostupné na internete: https://www.fsr.gov.sk/data/files/np_PKSD/Analzy/KOZ/KOZ_Situacna_analyza_nelegalnej_prace_na_Slovensku_Formy_nelegalnej_prace_ich_vyskyt_a_navrh_opatreni_pre_ich_potlacanie.pdf

osoby. Rada EÚ odhaduje, že približne 5 miliónov je pravdepodobne nesprávne klasifikovaných ako SZČO a nemajú nárok na rovnaké práva a ochranu ako zamestnané osoby.⁵¹

⁵¹ RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2024. Infografika – Pracovníci digitálnych platforiem v EÚ. [online]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/digital-platform-workers/>

4 Príčiny vzniku a dopady šedej ekonomiky

Predchádzajúce kapitoly 3 a 4 boli zamerané na neoficiálnu ekonomiku všeobecne, ktorá zahŕňa skrytú ekonomiku, nelegálne aktivity realizované v rámci čiernej ekonomiky aj produkciu domácností. Ďalšie časti dokumentu sa sústredia primárne na šedú ekonomiku, ktorá je charakteristická z podstaty legálnymi aktivitami, ktoré sú produktívne v ekonomickom zmysle slova, ale úmyselne skryté pred autoritami z dôvodu neplatenia daní a príspevkov alebo nedodržovaním regulácií. Tieto aktivity často hľadajú medzery v legislatíve alebo túto legislatívu obchádzajú. Výskyt šedej ekonomiky je možné predpokladať viac medzi malými a strednými podnikmi, ktoré nepodliehajú kontrole v takej miere, ako veľké podniky a veľkí zamestnávateľia.

4.1 Hlavné príčiny vzniku šedej ekonomiky

Vznik šedej ekonomiky ovplyvňujú viaceré faktory, ktoré motivujú ekonomické subjekty vrátane MSP zapojiť sa do šedej ekonomiky. Jednak sú to ekonomické faktory – snaha minimalizovať náklady spojené s platením daní a odvodov a tým zvýšiť príjem MSP. Zároveň to môže byť aj snaha o zníženie administratívnej záťaže spojenej s platením daní, odvodov a zamestnávaním, alebo vyhnutie sa obmedzeniam, ktoré vyplývajú z legislatívy. Okrem ekonomických faktorov má vplyv na motiváciu MSP zapojiť sa do šedej ekonomiky kvalita služieb verejných inštitúcií a vymáhateľnosť práva, stabilita legislatívneho prostredia ako aj kultúrne, psychologické a geopolitické faktory. V súčasnosti je aktuálnou témou migrácia utečencov najmä z vojnových oblastí. Na Slovensku ide najmä o migrantov z Ukrajiny.

4.1.1 Ekonomické faktory

4.1.1.1 Daňové politiky a daňová efektívnosť

Mnohé štúdie dokazujú, že vysoká úroveň daňového a odvodového zaťaženia predstavuje jeden z faktorov, ktoré ovplyvňujú mieru šedej ekonomiky. Vysoké daňové zaťaženie znamená veľké bremeno pre podnikateľov a tieňová ekonomika sa stáva vysoko konkurencieschopnou voči oficiálnemu sektoru. Zvyšovanie daňových sadzieb a odvodových povinností môže stimulovať jednotlivcov aj podniky, aby sa vyhýbali plateniu daní a hľadali neoficiálne spôsoby ekonomických aktivít.

V dôsledku nepriaznivých daňových politík, ktoré neprispievajú k podpore podnikateľského prostredia a nie sú považované za spravodlivé, sa ekonomické subjekty môžu uchýľovať k vyhľadávaniu únikov do šedej ekonomiky.

Neprimeraná daňová záťaž a zložitosť daňového systému môžu znevýhodniť legálne podnikanie a podnecovať neoficiálne ekonomické aktivity. Neefektívne daňové politiky vytvárajú prostredie, v ktorom sa občania a podniky častejšie uchýľujú k neoficiálnym či nelegálnym

ekonomickým aktivitám. Z uvedeného dôvodu zvyšovanie daňového zaťaženia bez zlepšenia daňovej efektívnosti môže viesť k rozšíreniu neplatenia daní a nárastu šedej ekonomiky.⁵²

Daňová efektívnosť súvisí taktiež s nákladmi na výber daní. Pri porovnaní podielu nákladov finančnej správy k celkovému výberu daní v rámci krajín OECD patrí Slovensku prvé miesto ako krajine s najvyššími nákladmi na správu štátnych príjmov. V roku 2019 dosahovali náklady na správu príjmov úroveň 2,15 %⁵³ z celkového výberu daní. Administratívne náklady vznikajú aj na strane MSP, ktoré dane platia (náklady na odvod daní). Štáty by sa mali snažiť, aby náklady na výber daní a náklady na odvod daní boli čo najnižšie. Aj nižšia efektívnosť výberu daní prispieva k tomu, že v pomere k hrubému domácomu produktu vyberáme menej daní ako naši partneri vo V4, resp. priemer Európskej únie.

4.1.1.2 Miera daňovo-odvodového zaťaženia

Pre živnostníkov a MSP je daňové a odvodové zaťaženie jedným z kľúčových faktorov pri rozhodovaní sa pre podnikanie a rast ich podniku. Vyššie daňové sadzby môžu mať negatívny vplyv na ziskovosť podnikania a môžu obmedziť investície a rozvoj. Na daňové zaťaženie MSP na Slovensku majú najväčší vplyv nasledujúce dane a odvody: daň z príjmov, daň z pridanej hodnoty, príspevky na sociálne zabezpečenie a zdravotné poistenie, spotrebná daň, daň zo zahraničného obchodu a daň z kapitálových transferov.

S nárastom výšky daňového a odvodového zaťaženia sa zvyšujú aj stimuly pre MSP ako daňových poplatníkov na ich neplatenie. Podľa niektorých štúdií bola preukázaná najsilnejšia lineárna závislosť medzi veľkosťou šedej ekonomiky a sadzbou dane z príjmov.

Na veľkosť šedej ekonomiky má taktiež významný vplyv cena práce – mzdové náklady a veľkosť odvodového zaťaženia. Čím je v oficiálnej ekonomike rozdiel medzi celkovou cenou pracovnej sily a mzdou po zdanení väčší, tým majú ekonomické subjekty väčšiu tendenciu tento rozdiel obísť a prejsť do neoficiálneho sektora.⁵⁴

Táto časť dokumentu porovnáva daňové zaťaženie práce vo vybraných krajinách OECD, špecifikuje aktuálne daňové a odvodové povinnosti živnostníkov a MSP na Slovensku (z hľadiska výšky sadzieb dane z príjmov, výšky sociálnych a zdravotných odvodov) a vymedzuje ďalšie finančné náklady, ktoré vznikajú zamestnávateľom na základe právnych predpisov.

4.1.1.2.1 Daňové zaťaženie vo vybraných krajinách OECD

Pre porovnanie daňového zaťaženia práce vo vybraných krajinách EÚ sme použili údaje OECD týkajúce sa daňového klinu (tax wedge). OECD definuje daňový klin ako pomer medzi výškou daní zaplatených priemerným samostatným pracovníkom (jedna osoba so 100% priemerného zárobku) bez detí a zodpovedajúcimi celkovými nákladmi práce na zamestnávateľa.

⁵² INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2021. The Global Informal Workforce. [online]. Dostupné na internete: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781513575919/ch003.xml>

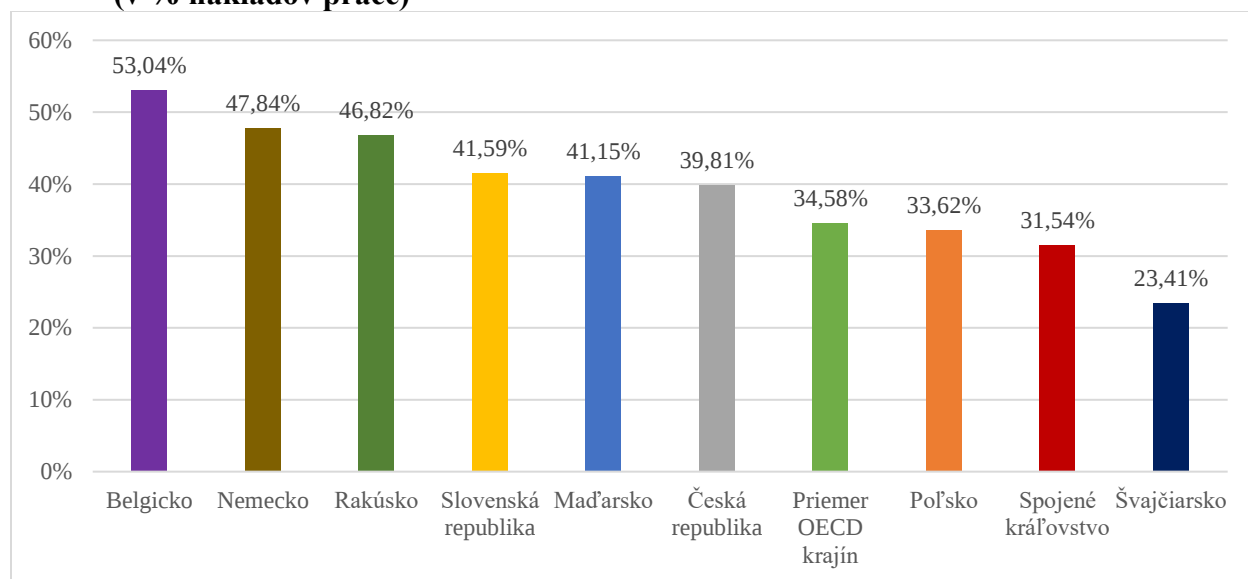
⁵³ SME INDEX. 2022. Slovensko má najvyšší podiel nákladov na výber daní zo štátov OECD. [online]. Dostupné na internete: <https://index.sme.sk/c/22885906/slovensko-ma-najvyssi-podiel-nakladov-na-vyber-dani-ze-statov-oecd.html>

⁵⁴ THE WORLD BANK. 2010. Shadow Economies All Over the World. The World Bank. [online]. Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/3928/WPS5356.pdf?sequence=1>

Daňový klin vyjadruje rozdiel medzi celkovými nákladmi práce zamestnávateľa a čistou mzdou vyplatenou zamestnancovi "na ruku". Počíta sa ako suma odvodov na sociálne zabezpečenie platených zamestnancami ako aj zamestnávateľmi a dane z príjmu, ktorá sa zníži o rodinné príspevky

Daňovým klinom sa meria pomerný rozdiel medzi nákladmi zamestnávateľa na pracovníka a čistým („vreckovým“) zárobkom zamestnanca. Porovnanie daňového zaťaženia práce vrátane príspevkov na sociálne a zdravotné poistenie vo vybraných európskych krajinách poskytuje nasledujúca tabuľka.

Graf 6 Porovnanie daňového zaťaženia vr. príspevkov na sociálne a zdravotné poistenie (v % nákladov práce)

4.1.1.3 Zdroj: OECD⁵⁵

Priemerná hodnota tohto ukazovateľa bola v krajinách OECD v roku 2022 na úrovni 34,58 %. Slovensko sa pohybovalo nad touto hodnotou, na úrovni 41,59 % celkových nákladov práce. Najvyššia daňové zaťaženie práce z krajín EÚ bola zaznamenaná v Belgicku (53,05 %). Vyššia úroveň daňového zaťaženia práce v porovnaní so Slovenskom bola v Nemecku (47,84 %), Rakúsku (46,82 %), Taliansku, Fínsku, Švédsku, Slovinsku a Portugalsku. Pri porovnaní krajín V4 bola v roku 2022 zaznamenané porovnateľné daňové zaťaženie práce ako na Slovensku (41,59 %) aj v Maďarsku (41,15 %) a Českej republike (39,81 %). V Poľsku bol tento ukazovateľ výrazne nižší (33,62 %). Podľa dát OECD sú krajiny EÚ charakteristické vyšším daňovým zaťažením práce v porovnaní s ostatnými krajinami OECD. Napríklad v Švajčiarsku bolo daňové zaťaženie práce na úrovni 23,41 %, na Novom Zélande 20,13 % a USA približne 30 %.

Ako je zrejmé z vyššie uvedeného grafu, Slovensko patrí ku krajinám s vysokou úrovňou daňovo-odvodového zaťaženia, ktoré ovplyvňuje nielen pracovníkov, ale aj zamestnávateľov, nakoľko cena práce je v prípade vysokého daňovo-odvodového zaťaženia vyššia. Dôvodom pomerne vysokého zaťaženia práce v SR z medzinárodného kontextu sú odvody zamestnávateľa.

⁵⁵ OECD. 2024. Tax wedge. [online]. Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm#indicator-chart>

Odvody zamestnávateľa zvyšujú celkové náklady práce na zamestnanca a s rastúcou mierou daňového zaťaženia rastie aj negatívny vplyv predovšetkým na zamestnávanie nízko kvalifikovaných zamestnancov.⁵⁶

Podľa Daňového reportu za rok 2018⁵⁷ je v ostatných členských štátoch EÚ daňové zaťaženie rovnomerne rozložené medzi odvody, dane z príjmov, majetku a dane z produkcie a importu. Na Slovensku však výrazne dominujú v rámci daňového zaťaženia práve odvody. Viac ako polovica všetkých daňových a odvodových príjmov je generovaná zo zdanenia práce.

4.1.1.3.1 Príspevky na sociálne zabezpečenie

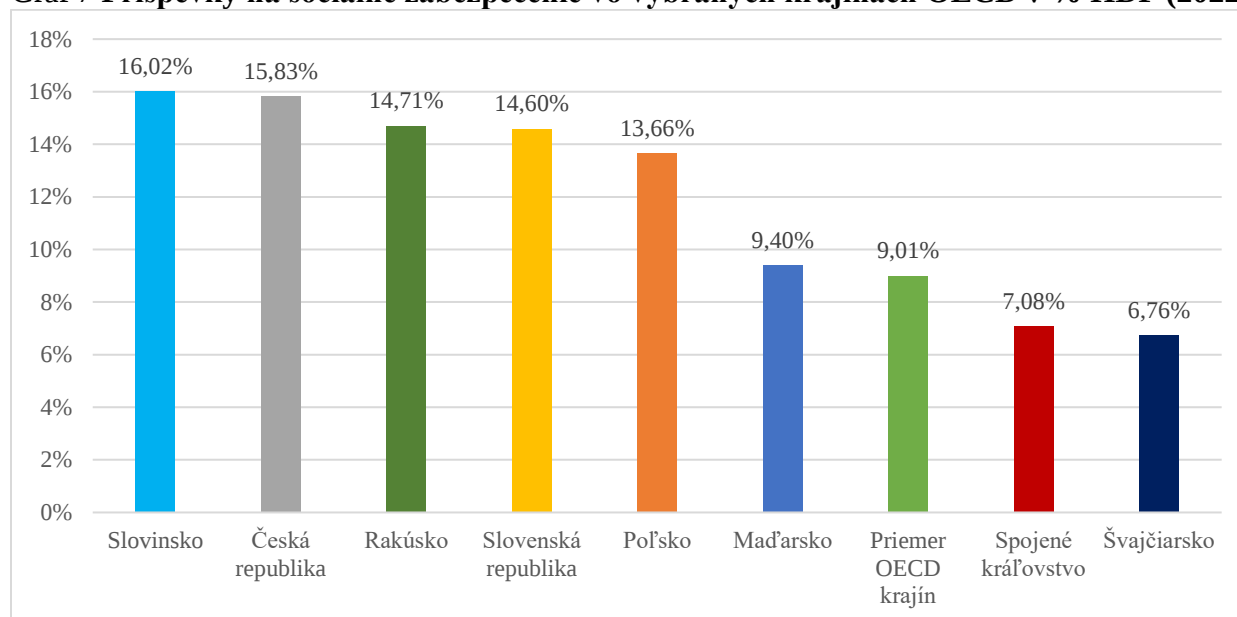
Príspevky na sociálne zabezpečenie predstavujú pre malých a stredných podnikateľov a živnostníkov významnú časť nákladov spojených so zamestnávaním a podnikaním. Tieto odvody zahŕňajú príspevky na nemocenské poistenie, dôchodkové poistenie, poistenie v nezamestnanosti, garančné poistenie a úrazové poistenie. Výška a štruktúra príspevkov na sociálne zabezpečenie sa líši v závislosti od legislatívy jednotlivých krajín. Okrem finančných nákladov podnikateľa a živnostníci čelia administratívnej záťaži spojenej s administratívnou náročnosťou a komplexnosťou systému sociálnych odvodov.

Výška príspevkov na sociálne zabezpečenie sa v krajinách OECD líši. Pri porovnaní výšky príspevkov na sociálne zabezpečenie k HDP medzi krajinami OECD sa Slovensko radí medzi krajiny s nadpriemernou úrovňou odvodových povinností, čo na jednej strane indikuje silný záväzok štátu k sociálnej ochrane a na strane druhej významným spôsobom zvyšuje cenu práce. Porovnanie podielu príspevkov na sociálne zabezpečenie k HDP vo vybraných krajinách OECD poskytuje nasledujúci graf.

⁵⁶ MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. 2016. Porovnanie daňovo-odvodového zaťaženia miezd v krajinách OECD. [online]. Dostupné na internete: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/4935/35/komentar_tw.pdf

⁵⁷ MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. 2018. Daňový report Slovenskej republiky 2018. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/ekonomicke-analyzy/50-danovy-report-slovenskej-republiky-2018-oktober-2018-2.html>

Graf 7 Príspevky na sociálne zabezpečenie vo vybraných krajinách OECD v % HDP (2022)

Zdroj: OECD⁵⁸

Slovensko sa v roku 2022 nachádzalo významne nad priemerom krajín OECD, posledný dostupný priemer za rok 2021 predstavoval 9,01 %. Na Slovensku dosiahol v roku 2022 percentuálny podiel príspevkov na sociálne zabezpečenie 14,6 % HDP. Porovnateľný podiel bol zaznamenaný v Česku (15,83 %), v Poľsku (13,66 %) a Rakúsku (14,71 %). Medzi krajiny s najvyšším percentuálnym podielom v roku 2022 patrilo aj Slovinsko (16,02 % HDP), Francúzsko (14,99 %) a Nemecko (14,62 %). Naopak najnižšie percentuálne podiely príspevkov na sociálne zabezpečenie z európskych krajín dosahuje Írsko s 3,17 % HDP, Turecko (4,9 %), Švajčiarsko (6,76 %) a Nórsko (7,73 %). Z okolitých krajín vykazuje nižší podiel príspevkov na sociálne zabezpečenie Maďarsko (9,4 % HDP), pričom ešte v roku 2016 bol tento podiel porovnateľný s ostatnými krajinami V4 (13,15 %).

4.1.1.3.2 Výška daňovo-odvodového zaťaženia na Slovensku

Najvýznamnejšiu časť daňovo-odvodového zaťaženia podnikateľov predstavuje platenie dane z príjmov a príspevkov na sociálne zabezpečenie, t.j. odvody do Sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní.

Daň z príjmov

Novelou zákona o dani z príjmov sa od 1.1.2024 zvýšila hranica príjmov na uplatnenie nižšej sadzby dane z príjmov na 60 000 EUR, z pôvodných 49 790 EUR. Táto daň sa vzťahuje na fyzické osoby - podnikateľov aj právnické osoby. Podľa zákona o dani z príjmov platia nasledovné sadzby:

⁵⁸ OECD. 2024. Social security contributions. [online]. Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/tax/social-security-contributions.htm#indicator-chart>

- 15 %, ak zdaniteľné príjmy (výnosy) fyzickej osoby v roku 2024 neprevyšujú sumu 60 000 EUR,
- 19 %, ak zdaniteľné príjmy (výnosy) fyzickej osoby presiahnu sumu 60 000 EUR (z tej časti základu dane, ktorá nepresiahne sumu 47 537,98 EUR),
- 25 %, ak zdaniteľné príjmy (výnosy) fyzickej osoby presiahnu sumu 60 000 EUR (z tej časti základu dane, ktorá presiahne sumu 47 537,98 EUR).

Rozhodovanie medzi sadzbami 15 %, 19 % alebo 25 % závisí od výšky dosiahnutého základu dane v danom zdaňovacom období. Tento postup je dôležitým krokom pri plánovaní a riadení osobných financií pre podnikateľov a samostatne zárobkovo činné osoby.

Úpravy v sadzbách dane z príjmov pre právnické osoby v roku 2024 prinášajú dôležité zmeny v oblasti daňových povinností. Nové sadzby navrhujú zvýšenie flexibility pre právnické subjekty a podnecujú ich k aktívnejšiemu riadeniu ich finančných tokov. Právnické osoby budú podľa tohto znenia uplatňovať nasledovné sadzby dane z príjmov:

- 15 %, ak zdaniteľné príjmy právnickej osoby nepresiahnu sumu 60 000 EUR;
- 21 %, ak zdaniteľné príjmy presiahnu sumu 60 000 EUR, právnická osoba uplatňuje túto vyššiu sadzbu dane z príjmov.

Zvýšenie hranice pre uplatnenie zníženej sadzby dane z príjmov je možné vo vzťahu k šedej ekonomike vnímať ako opatrenie, ktoré umožní častejšie vykazovanie reálnych príjmov. Viac informácií je uvedených v časti 6.3.4.

Odvody zamestnávateľa a SZČO, ďalšie náklady spojené so zamestnávaním

Zamestnávatelia sú povinní za svojich zamestnancov mesačne platiť odvody. Odvody zamestnávateľa za zamestnanca sa v roku 2024 zvýšili na 36,2 % z pôvodných 35,2 % z jeho vymeriavacieho základu, čiže hrubej mzdy. Sadzba odvodov zamestnávateľa za zamestnanca do zdravotnej poisťovne sa zvýšila na 11,00 %, resp. 5,50 % pri zdravotne postihnutej osobe.

Okrem odvodov za zamestnanca sú zamestnávatelia (MSP) povinní poskytovať zamestnancovi finančný príspevok na stravovanie (na krytie nákladov na stravu počas pracovného dňa), hradiť záväzné kompenzácie nákladov zamestnancov pri plnení pracovných ciest (vrátane náhrad za ubytované a stravné), tvoriť sociálny fond (povinný prídel je vo výške 0,6 % až 1 % zo základu, ktorým je súhrn hrubých miezd zúčtovaných zamestnancom na výplatu za bežný rok), platiť zamestnancom dovolenku, prípadne náhrady za nevyužitú dovolenku. Dôležitou súčasťou nákladov zamestnávateľov sú náklady na bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci a vzdelávanie zamestnancov. Zamestnávatelia, ktorí zamestnávajú viac ako 49 zamestnancov poskytujú zamestnancom, ktorí sú v pracovnom pomere dlhšie ako 2 roky, príspevok na rekreáciu na Slovensku až 55 % cestovných náhrad, maximálne 275 EUR ročne. Pre zamestnávateľov s nižším počtom zamestnancov je poskytovanie príspevku na rekreáciu dobrovoľné.

Živnostníci – SZČO sú od povinnosti platenia odvodov do Sociálnej poisťovne v prvom roku podnikania oslobodení, do zdravotnej poisťovne platia minimálny odvod. V ďalších rokoch podnikania platia SZČO odvody do oboch poisťovní v závislosti od svojich príjmov. Povinný odvod do Sociálnej poisťovne je v roku 2024 vo výške 33,15 % z vymeriavacieho základu vypočítaného na základe údajov z podaného daňového priznania za predchádzajúce zdaňovacie

obdobie. Minimálny mesačný vymeriavací základ pre platenie sociálneho poistenia v roku 2024 je stanovený vo výške 652 EUR a maximálny vymeriavací základ na účely sociálneho poistenia je pre rok 2024 stanovený vo výške 9 128 EUR. Minimálna výška sociálnych odvodov SZČO v roku 2024 činí 216,13 EUR, čo predstavuje nárast oproti minulému roku, kedy bola minimálna výška 200,72 EUR. Maximálna výška sa tiež zvýšila z 2 810,12 EUR v roku 2023 na 3 025,93 EUR v roku 2024.

Zdravotné poistenie platia SZČO vo forme preddavkov, ktoré sa započítavajú v ročnom zúčtovaní poistného po skončení príslušného kalendárneho roka. Výšku preddavkov stanovuje zdravotná poisťovňa, ktorá vychádza z údajov v podanom daňovom priznaní. Minimálny vymeriavací základ pre samostatne zárobkovo činnú osobu a dobrovoľne nezamestnanú osobu platný od 1.1.2024 je 652 EUR (50 % z priemernej mesačnej mzdy za rok 2022, t. j. 50 % z 1 304 EUR). Minimálny preddavok SZČO na rok 2024 je 97,80 EUR (oproti minulému roku, kedy bol 84,77 EUR) a minimálny preddavok SZČO so zdravotným postihnutím je 48,90 EUR.

Odvodové zaťaženie zamestnávateľov a živnostníkov má mierny rastúci trend. Tieto zmeny majú vplyv na celkové náklady zamestnávateľov a samostatne zárobkovo činných osôb. K výške daňového a odvodového zaťaženia sú najviac citlivé práve SZČO, ktorých môže neprímeraná výška daňového a odvodového zaťaženia jednak odradiť od podnikania, resp. stimulovať podnikateľov k prechodu do šedej ekonomiky. Konečným dôsledkom je potom zníženie príjmov štátu, ako aj kvality práce a ochrany pracovných síl. Táto situácia poukazuje na potrebu vyváženého prístupu, ktorý zabezpečí dostatočnú sociálnu ochranu bez negatívneho vplyvu na podnikateľskú iniciatívu.

Okrem odvodového zaťaženia čelia živnostníci, nielen na Slovensku, nedostatočnej sociálnej ochrane v porovnaní so zamestnancami. Vo viac ako polovici členských štátov EÚ sa na SZČO v roku 2022 nevzťahovali všetky úseky sociálnej ochrany - napríklad viac ako 15 miliónov SZČO nemalo v roku 2022 prístup k dávkam v nezamestnanosti⁵⁹. V tejto súvislosti v roku 2023 Rada EÚ vyzvala členské štáty, aby vo svojich vnútroštátnych systémoch odstránili všetky zostávajúce medzery s cieľom zlepšiť prístup SZČO k sociálnej ochrane, a to so zameraním na dávky v nezamestnanosti a nemocenské dávky.

4.1.1.2 Nedostatočná flexibilita daňových systémov pre zdaňovanie poskytovania služieb prostredníctvom digitálnych platforiem a prevádzkovateľov platforiem

Digitálne platformy sú definované ako dvojstranné alebo viacstranné trhy, v rámci ktorých sa používateľom umožňuje nadviazanie spojenia s cieľom uľahčiť určitú interakciu medzi nimi, najmä realizáciu obchodnej transakcie alebo výmenu informácií a pod. Digitálna platforma sama o sebe na rozdiel od jej prevádzkovateľa nedisponuje právnou subjektivitou. Z uvedeného dôvodu možno digitálnu platformu v daňovej oblasti prirovnávať skôr ku stálej prevádzkarni než k povinnému subjektu dane. Digitálne platformy spôsobili v ostatných rokoch exponenciálny nárast služieb najmä v oblasti sprostredkovania krátkodobého ubytovania a prepravy. Napriek tomu, že

⁵⁹ RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2023. Sociálna ochrana pre samostatne zárobkovo činné osoby Rada vyzýva na prijatie opatrení na riešenie zostávajúcich nedostatkov. [online]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2023/10/09/social-protection-for-the-self-employed-council-calls-for-action-to-address-remaining-gaps/>

digitálne platformy tvoria významnú časť digitálneho trhu už niekoľko rokov, optimálny model ich zdaňovania stále absentuje.⁶⁰

Absencia jednoznačných regulačných a daňových pravidiel pre vykazovanie príjmov a platenie daní v oblasti poskytovania služieb cez digitálne platformy (napr. daň z ubytovania) vytvárala priestor pre nevykazovanie reálnych príjmov a neplatení daní.

Zároveň účastníci gig ekonomiky (napr. šoféri taxislužieb) čelia absencii istôt, ktoré sú typické pre trvalé zamestnanie, napr. garantovaný príjem a zdravotné poistenie.

4.1.1.3 Sociálne transfery

Štát prerozdeľuje príjmy na sociálnu ochranu osobám, ktoré sú v penzii alebo nepriaznivej zdravotnej alebo životnej situácii. Príjmy na sociálnu ochranu sú tvorené z najväčšej časti sociálnymi príspevkami. Sociálne príspevky sú náklady, ktoré vznikajú zamestnávateľom v mene ich zamestnancov, SZČO alebo chráneným osobám na zabezpečenie nároku na sociálne dávky. Sociálne dávky sa podľa účelu členia na zdravotnú starostlivosť, zdravotné postihnutie, starobu, rodinu/deti, nezamestnanosť, bývanie, sociálne vylúčenie a pozostalých. Platenie sociálnych príspevkov je dôležitým predpokladom pre zabezpečenie sociálnej ochrany zamestnancov ako aj živnostníkov a ďalších chránených osôb.

Na druhej strane však sociálne dávky, najmä podpora v nezamestnanosti, môžu znižovať motiváciu k práci v oficiálnej ekonomike. Niektorí poberatelia dávok môžu mať totiž prospech z práce v neoficiálnom sektore a pritom poberať podporu v nezamestnanosti. Týka sa to najmä nízkokvalifikovaných a dlhodobo nezamestnaných poberateľov dávok v nezamestnanosti. Z uvedeného dôvodu je dôležitá efektívnosť sociálnych transferov a minimalizácia zneužívania sociálnych dávok. Sociálny systém by mal motivovať poberateľov dávok v nezamestnanosti k oficiálnemu zamestnaniu, a to aj implementáciou nástrojov zefektívnenia služieb zamestnanosti.

4.1.1.4 Vplyv ekonomického cyklu (ekonomická situácia)

Stav oficiálneho sektora, tzv. bielej ekonomiky, patrí k ďalším determinantom ovplyvňujúcim veľkosť tieňovej ekonomiky. Pri prosperujúcej ekonomike s možnosťou dobrého zárobku v oficiálnom sektore majú ekonomické subjekty menšiu motiváciu uchýliť sa do neoficiálneho sektora. Naopak, počas recesie si ekonomické subjekty aj zamestnanci nahrádzajú znížené príjmy aktivitami v šedom sektore, či už prácou na čierne, alebo inými neoficiálnymi činnosťami. V období recesie šedá ekonomika plní aj pozitívnu úlohu, nakoľko predstavuje tzv. pilier sociálnej stability, a chráni niektoré skupiny obyvateľov pred sociálnou neistotou.

⁶⁰ BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM. 2022. PREMENY FINANČNÉHO PRÁVA, JEHO VEDY A VÝUČBY V ČASE. [online]. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/BPF/2022/Zbornik_BPF_2022_sekcia_9_Financne_pravo_FINAL.pdf

4.1.1.5 Situácia na pracovnom trhu

Rozsah šedej ekonomiky je ovplyvnený situáciou na trhu práce. Vyššia miera nezamestnanosti sa zvyčajne prejaví percentuálnym nárastom osôb pracujúcich v šedej ekonomike.⁶¹ Všeobecne platí, že čím menej poskytuje pracovný trh príležitosti pre uplatnenie v oficiálnej ekonomike, tým viac sú zamestnanci ochotní pracovať v šedej ekonomike. Presun z oficiálnej do šedej ekonomiky sa pritom vzťahuje viac na zamestnancov s nízkou kvalifikáciou, ktorí sa zapojujú do tieňových aktivít z dôvodu udržania ich životnej úrovne.

Faktorom, ktorý ovplyvňuje rozsah šedej ekonomiky, sú regulácie pracovného trhu, ktoré obmedzujú alebo zakazujú zamestnávanie určitých skupín obyvateľov, napríklad osôb bez pracovného povolenia alebo povolenia na pobyt alebo osôb v predčasnom dôchodku. Nezamestnané osoby alebo osoby bez pracovného povolenia alebo s obmedzením na trhu práce majú len malé možnosti pre získanie zamestnania, preto sú ochotní pracovať v šedej ekonomike.

4.1.1.6 Snaha o zvýšenie príjmov prostredníctvom nelegálneho zamestnávania/nelegálnej práce

Hlavnou motiváciou pre zamestnávateľov, živnostníkov a pracovníkov pre využívanie nelegálneho zamestnávania a nelegálnej práce je zvýšenie príjmov, resp. úspora finančných prostriedkov v dôsledku neplatenia daní a neplnenia zákonných povinností.

Zamestnávatelia využívajú nelegálnu prácu v snahe vyhnúť sa plateniu daní a odvodov, plneniu zákonných povinností spojených napríklad s výškou minimálnej mzdy, limitmi pre počet odpracovaných hodín, bezpečnostnými a ochrannými normami a ďalšími povinnosťami vyplývajúcimi zo Zákonníka práce. Motiváciou môže byť aj úspora finančných prostriedkov z dôvodu neplnenia nárokov zamestnancov ako je napríklad dovolenka, cestovné úhrady, rekreačné poukazy a povinný príspevok do sociálneho fondu, ako aj vyhnutie sa ohlasovacej povinnosti. Zároveň vyžívanie nelegálnej práce umožňuje zamestnávateľom väčšiu flexibilitu vo využívaní pracovnej sily.

Pri nelegálnom zamestnávaní je potrebné si uvedomiť, že sa nejedná len o využívanie práce na čierno (tzn. prácu bez pracovnej zmluvy), ale aj využívanie závislej práce, kedy má zamestnanec so zamestnávateľom formálne písomne založený iný právny vzťah (napr. obchodnoprávny), ktorým dochádza k zastretiu pracovnoprávneho vzťahu (tzv. švarcsystém). Táto forma nelegálneho zamestnávania poškodzuje najmä živnostníkov. Viac informácií poskytuje podkapitola 2.2.

Špecifickým fenoménom posledného desaťročia je práca pre digitálne platformy. Rada EÚ odhaduje, že približne 5 miliónov pracovníkov pracujúcich prostredníctvom digitálnych platforiem je nesprávne klasifikovaných ako SZČO. Títo pracovníci nemajú nárok na rovnaké práva a ochranu ako zamestnané osoby, a svojim spôsobom ide o modernú verziu švarcsystému.⁶² Viac informácií je uvedených v podkapitole 4.6.

⁶¹ INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2000. Shadow economies around the world: Size, causes, and consequences. [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0026.pdf>

⁶² RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2024. Infografika – Pracovníci digitálnych platforiem v EÚ. [online]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/digital-platform-workers/>

4.1.2 Intenzita regulácií a legislatívne prostredie

4.1.2.1 Intenzita regulácií

Významnou príčinou vzniku šedej ekonomiky je intenzita regulácií. Štáty prostredníctvom regulácií (legislatívneho právneho rámca) usmerňujú aktivity ekonomických subjektov a priamo ovplyvňujú podmienky pre podnikanie v krajine. Efektívny regulačný rámec by mal byť spojený s vytváraním spravodlivých podmienok a podporovaním postavenia MSP na trhu. Prílišná regulácia a vytváranie prekážok pre legálne podnikanie však ekonomické aktivity malých a stredných podnikateľov brzdi. Neefektívne regulačné opatrenia môžu vytvoriť nepriaznivé prostredie, v ktorom je obtiažné alebo nevýhodné dodržiavať všetky požiadavky, čo môže podnietiť malých a stredných podnikateľov k vyhýbaniu sa reguláciám.

Regulácie znižujú možnosti jednotlivých aktérov v ekonomike a zároveň zvyšujú náklady na podnikanie. Príkladom je minimálna mzda, obmedzenia zamestnávania migrantov, nutnosť licencií k prevádzke určitých činností, normy v oblasti ochrany spotrebiteľa a ochrany životného prostredia, hygienické, hlukové a iné prevádzkové normy, obchodné bariéry, regulácie finančného trhu a podobne. Zjednodušene je možné konštatovať, že čím viac je oblasť podnikania regulovaná, tým skôr podnik presunie svoje ekonomické aktivity do šedej ekonomiky.

Viaceré analýzy potvrdili významnú koreláciu medzi výškou šedej ekonomiky a intenzitou regulácií v krajine, podľa nich sú väčšie tieňové ekonomiky spojené s vyššími regulačnými úrovňami.⁶³ Tieto zistenia naznačujú, že pred prijatím nových zákonov a nariadení by vlády mali dať najvyššiu prioritu zlepšeniu uplatňovania už existujúcich regulácií pred vytváraním nových regulačných opatrení. Niektoré vlády však v snahe obmedziť šedú ekonomiku zavádzajú stále viac regulácií.⁶⁴

Regulácie vytvárajú podnikateľom náklady, ktoré sú spojené s plnením povinností vyplývajúcich z regulácií. Tie sú tvorené priamymi finančnými nákladmi (odvody, dane, clá, poplatky), nepriamymi finančnými nákladmi (školenia, investície do vybavenia, napr. registračná pokladňa, softvér) a administratívnymi nákladmi (ocenenie času stráveného plnením administratívnych úkonov plynúcich z regulácie). Čím sú náklady na regulácie pre podnikateľov vyššie, tým väčšia je motivácia podnikateľov realizovať aktivity mimo regulačného rámca v rámci šedej ekonomiky.

4.1.2.2 Stabilita legislatívneho prostredia

Podnikateľov môžu odradiť od legálnych ekonomických aktivít aj časté zmeny legislatívnych a daňových predpisov. Komplikované predpisy a neprimeraná administratívna záťaž zároveň spôsobujú zvýšené náklady pre podnikateľov a podniky. Ide najmä o výdavky platiteľov daní,

⁶³ Napríklad: FRIEDMAN E., JOHNSON S., KAUFMANN D., ZOIDO-LOBATÓN P. 2000. Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272799000936>

⁶⁴ THE INSTITUTE OF ECONOMIC AFFAIRS. 2013. The Shadow Economy. [online]. Dostupné na internete: https://iea.org.uk/themencode-pdf-viewer-sc/?tnc_pvwf=ZmlsZT0vd3AtY29udGVudC91cGxvYWZRzLzIwMTYvMDcvSUVBIFNoYWVRvdyBFY29ub215IHdlYiByZXYgNy42LjEzLnBkZiZzZXRoZW5ncz0xMTEwMTEwMTEwMTEwMTAwJmxhbm9ZW4tR0I=#page=&zoom=75&pagemode=none

ktoré sa vzťahujú na povinnosti súvisiace s dodržiavaním pravidiel platenia daní, napríklad výdavky na vedenie účtovníctva, právne poradenstvo a sledovanie legislatívnych zmien, podávanie výkazov pre daňové úrady, získavanie a vyplňanie daňových formulárov. Straty času a zdrojov predĺženými administratívnymi postupmi môžu stimulovať hľadanie alternatívnych, menej formálnych spôsobov podnikania.⁶⁵

V roku 2022 boli menené alebo upravované kľúčové zákony ovplyvňujúce MSP⁶⁶ celkovo 47-krát Slovensku, oproti 40-krát v roku 2021, čo predstavuje medziročný nárast o 17,5 %⁶⁷. Zmeny v roku 2022 súviseli často s energetickou krízou, v roku 2021 s pandémiou COVID-19. Neustále zmeny spôsobujú značnú neprehľadnosť, keďže vyžadujú neustále monitorovanie a prispôbovanie sa novým pravidlám, čo predstavuje nielen finančnú, ale aj časovú záťaž pre podnikateľov. Tieto vysoké náklady môžu byť motivačným faktorom pre podnikateľov hľadať alternatívy na ich obchádzanie a často vedie k úniku do tieňovej ekonomiky.

4.1.3 Kvalita služieb verejného sektoru a miera korupcie

Ekonomické subjekty zotrvávajú v oficiálnej ekonomike vtedy, ak je to pre nich výhodné. Pokiaľ podnikatelia vyvíjajúci ekonomickú aktivitu vnímajú kvalitu a rozsah služieb, ktoré dostávajú od štátu výmenou za platenie daní za dostatočnú, potom majú menšiu tendenciu prechodu do šedej ekonomiky. Kvalitné vládne inštitúcie sú charakteristické vyššou transparentnosťou, ktorá znižuje atraktivitu neoficiálnych foriem ekonomických aktivít. Táto transparentnosť môže byť kľúčovým faktorom pri zmene preferencií od neoficiálnej k oficiálnym spôsobom ekonomickej činnosti.

Naopak nedostatky v kvalite vládnych inštitúcií vedú k nárastu korupcie a zneužívaniu moci, čo negatívne ovplyvňuje rozsah šedej ekonomiky. Úroveň tieňovej ekonomiky je spravidla vyššia v krajinách s neefektívne fungujúcimi inštitúciami štátnej a verejnej správy, nedostatočnou vymáhatelnosťou práva a vysokou mierou korupcie. Neefektívne fungujúce súdnictvo, polícia, finančné úrady, colná správa, živnostenské úrady, inšpektoráty práce a ďalšie kontrolné orgány znižujú riziko odhalenia a zvyšujú atraktivitu šedej ekonomiky, nakoľko podnikatelia nemusia vynakladať tak veľké prostriedky na utajovanie svojich tieňových aktivít. Štúdie potvrdzujú pozitívnu koreláciu medzi mierou korupcie a rozsahom šedej ekonomiky v krajine. V krajinách s vysokou mierou korupcie je obchádzanie regulácií a daňové úniky vnímané ako bežná prax a podnikatelia tak necítia negatívny morálny tlak na dodržiavanie noriem a platenie daní.

⁶⁵ WORLD BANK GROUP. 2020. Global Investment Competitiveness Report 2019/2020. [online]. Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/736358db-40d6-5ad3-8571-45c89ee8a697/content>

⁶⁶ Úpravy sa týkali 11-tich zákonov s významným vplyvom na MSP: Obchodný zákonník, Živnostenský zákon, Zákon o obchodnom registri, Zákon o dani z pridanej hodnoty, Zákon o správe daní, Zákon o účtovníctve, Zákonník práce, Zákon o dani z príjmov, Zákon o používaní elektronickej registračnej pokladnice, Zákon o zdravotnom poistení, Zákon o sociálnom poistení.

⁶⁷ SLOVAK BUSINESS AGENCY. Správa o stave malého a stredného podnikania v SR. 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2023/10/Sprava-o-stave-maleho-a-stredneho-podnikania-na-Slovensku-2022.pdf>

Čím vyššie je vnímaná úroveň korupcie v krajine, tým nižšia je úroveň dôvery v orgány verejnej moci. Slovensko dosiahlo v roku 2023 v rebríčku vnímania korupcie (CPI)⁶⁸ 47. pozíciu zo 180 sledovaných krajín, čo je od roku 2012 najlepšie umiestnenie. Z krajín V4 je pred Slovenskom Česko (41. pozícia). Poľsko dosiahlo rovnakú pozíciu ako Slovensko a výrazne horšie umiestnenie zaznamenalo Maďarsko (76. pozícia). Najlepšie umiestnenie dosiahli tradične Dánsko, Fínsko a Nový Zéland.

Kvalita verejných inštitúcií predstavuje dôležitý faktor pri formovaní podnikateľského prostredia, ktoré má priamy vplyv na prevalenciu šedej ekonomiky v danej spoločnosti.⁶⁹

4.1.4 Kultúra podnikania, daňová morálka

Historicky ustanovené hodnoty a normy ovplyvňujú postoj k práci a podnikaniu, čo formuje preferencie medzi oficiálnymi a neoficiálnymi ekonomickými aktivitami. Kultúra podnikania, ktorá podporuje neformálne ekonomické aktivity, sa môže vyskytovať v regiónoch s dlhou historickou tradíciou neoficiálneho podnikania. Niektoré spoločnosti vzhľadom na historický kontext často preferujú neoficiálne spôsoby podnikania a obchodovania.

S kultúrou podnikania súvisí daňová morálka. Na rozdiel od daňových únikov, daňová morálka meria skôr postoj jednotlivca ako jeho správanie. Silná daňová morálka podporuje dodržiavanie daňových povinností a legitímneho fungovania ekonomiky. Daňový systém, ktorý je vnímaný ako nespravodlivý, môže viesť k poklesu motivácie platiť dane a hľadaniu alternatívnych spôsobov vyhýbania sa plateniu daní. Faktory ako transparentnosť, efektívnosť správy daní a rovnosť v daňovom systéme majú významný dopad na daňovú morálku v spoločnosti. Ak občania považujú využívanie verejných financií za neefektívne, ovplyvňuje to ich ochotu platiť dane. Závažnosť a frekvencie korupcie či neetických správaní v daňovom systéme môžu preto negatívne ovplyvniť vnímanie spravodlivosti a podporu daňovej morálky.⁷⁰

Iný aspekt kultúry, ktorý sa sústreďuje na individualistické verus kolektivistické tendencie, zisťuje, že krajiny, ktoré sú viac kolektivistické, sú viac zapojené do tieňových aktivít ako krajiny, ktoré sú individualistické. Okrem toho sa zistilo, že individualizmus a tieňová ekonomika majú negatívne korelačné koeficienty. V skutočnosti majú ľudia v kolektivistických spoločnostiach sklon porušovať zákon z neochvejnej vernosti svojej skupine.⁷¹

4.1.5 Stupeň akceptácie šedej ekonomiky v spoločnosti

Pri rozhodovaní ekonomických subjektov o realizácii tieňových aktivít zohráva dôležitú úlohu stupeň akceptácie tieňových aktivít v spoločnosti. Šedá ekonomika je väčšia v krajinách, kde je aj

⁶⁸ Rebríček vnímania korupcie zostavuje každoročne centrála Transparency International v Berlíne na základe ďalších 13 indexov nezávislých inštitúcií za dva roky dozadu. Výsledný rebríček vnímania korupcie reflektuje predovšetkým vnímanie korupcie medzi manažérmi, investormi či slovenskými a zahraničnými expertmi.

⁶⁹ INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2021. The Global Informal Workforce. [online]. Dostupné na internete: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781513575919/ch002.xml>

⁷⁰ SCHNEIDER, F., TORGLER, B. 2007. Shadow Economy, Tax Morale, Governance and Institutional Quality: A Panel Analysis. [online]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=960012

⁷¹ BUSZKO, A. 2018. Cultural Implications for the Shadow Economy. [online]. Dostupné na internete: <https://inzeke.ktu.lt/index.php/EE/article/view/18069>

spoločensky viac akceptovaná a tolerovaná. Rovnako to platí aj pre nelegálne zamestnávanie, ktoré je viac uplatňované zo strany zamestnávateľov v krajinách, kde je viac spoločnosťou a obyvateľmi akceptované. Stupeň akceptácie súvisí so spoločenskou morálkou a spoločenskou zodpovednosťou, ktorých úroveň býva vyššia vo vyspelejších krajinách. Naopak v menej rozvinutých krajinách je morálka a spoločenská zodpovednosť na nižšej úrovni, a obyvatelia sú viac ochotní pracovať aj tzv. na čierne (bez pracovnej zmluvy).

Na jednotlivcov vplyvajú aj psychologické faktory, ktoré sa odvíjajú od typu dane - priame dane sú vnímané často viac negatívne; dĺžky výberu dane (dane, ktoré sú vyberané dlhšie, sú spoločnosťou viac akceptované) a spôsobu výberu dane (dane vyberané formou zrážky z dane sú viac akceptované ako dane vyberané formou daňového priznania).

4.1.6 Migrácia pracovníkov (utečencov)

Migrácia ovplyvňuje predovšetkým ekonomiku krajín, do ktorých smerujú veľké skupiny migrantov, napríklad USA alebo Nemecko. V súvislosti s vojnou na Ukrajine sa však tento vplyv prejavil aj v stredoeurópskych krajinách a na Slovensku. Migranti sú spravidla ochotní pracovať za nižšiu mzdu (často aj nižšiu ako minimálnu mzdu), za horších pracovných podmienok a bez sociálneho a zdravotného poistenia. Tým táto skupina pracovníkov prispieva k rastu tieňovej ekonomiky. Podľa britskej štúdie, ktorá sa zaoberala problematikou imigrácie, nárast populácie vďaka imigrantom o 1 % vedie k zvýšeniu snáh vyhnúť sa daniam o 0,4 %.⁷²

4.2 Dopady šedej ekonomiky

Šedá ekonomika sa dotýka prakticky všetkých štátov bez ohľadu na ich ekonomický systém alebo rozvojovú fázu. V jednotlivých krajinách a rôznych fázach sociálneho a ekonomického rozvoja sa šedá ekonomika prejavuje rôznou silou a rôznym spôsobom a tým ovplyvňuje ekonomiku krajiny ako celku. Prevažujú negatívne dopady na ekonomiku, nie je však možné ignorovať aj pozitívne prínosy neoficiálneho sektora pre ekonomiku a spoločnosť.

Šedá ekonomika slúži ako prostriedok prežitia pre jednotlivcov, ktorí čelia ekonomickým ťažkostiam, a preto nachádzajú možnosti zamestnania mimo formálnych pracovných príležitostí. Tento aspekt poskytuje individuálnu ekonomickú odolnosť a často funguje ako dočasná opora pre tých, ktorí nemôžu nájsť formálne zamestnanie. Niektorí ekonómovia⁷³ tak považujú šedú ekonomiku za pilier sociálnej stability v krízových rokoch, kedy svojou existenciou umožňuje ľuďom získať stratené príjmy z oficiálnej ekonomiky. Zároveň prináša do ekonomiky nové nápady a môže prispievať k vyššej konkurencieschopnosti a efektívnosti tým, že uľahčuje podnikom vstup na trh a znižuje náklady na podnikanie.

Na druhej strane však šedá ekonomika významným spôsobom znižuje príjmy štátneho rozpočtu (ako aj príjmy rozpočtov VÚC, miestnych rozpočtov, príjmy Sociálnej poisťovne a zdravotných poisťovní), a tým narušuje celistvosť daňového systému, nakoľko nastáva odliš

⁷² BRACCO, E., ONNIS L. 2016. Immigration, Amnesties and the Shadow Economy. Department of Economics. [online]. Dostupné na internete: https://www.lancaster.ac.uk/media/lancasteruniversity/content-assets/documents/lums/economics/workingpapers/LancasterWP2016_003-1.pdf.

⁷³ ROSE, Richard, KAUFMANN, Daniel, KALIBERDA, Aleksander

finančných prostriedkov z oficiálnej do neoficiálnej ekonomiky. Nižšie príjmy na strane verejných financií môžu obmedzovať schopnosť vlády poskytovať kvalitné verejné služby. Okrem toho môže šedá ekonomika brániť rastu oficiálneho sektora a viesť k nespravodlivej konkurencii medzi podnikmi, kde tí, ktorí pôsobia v šedej ekonomike, môžu využívať konkurenčné výhody bez primeranej regulácie a transparentnosti. Šedá ekonomika otvára dvere korupcii, keďže neformálne ekonomické aktivity môžu podporovať nelegálne praktiky.

Prehľad hlavných negatívnych a pozitívnych efektov šedej ekonomiky na spoločnosť a ekonomiku poskytuje nasledujúca tabuľka.

Tabuľka 3 Dopady šedej ekonomiky

Negatívne efekty	Pozitívne efekty
Oslabenie autority a účinnosti štátnych inštitúcií	Príležitosti zamestnania pre tých, ktorí sú vylúčení z formálneho trhu práce
Riziko destabilizácie economickej a politickej stability krajiny	Podpora podnikania a inovácií v neformálnom sektore v dôsledku flexibilného podnikateľského prostredia
Nízke daňové príjmy obmedzujú verejné financie a financovanie verejných služieb	Finančná inklúzia a lepší prístup k finančným službám pre jednotlivcov mimo formálneho finančného systému
Nedostatočná ochrana zamestnancov , pracovných práv, bezpečnosti a sociálnych benefitov	Ekonomický rast prostredníctvom stimulácie obchodu a vytvárania nových trhov
Nízka produktivita spojená s obmedzeným prístupom k vzdelávaniu, zdrojom a konkurenciou medzi sektormi	Rozvoj zručností a skúseností u jednotlivcov angažovaných v neformálnom sektore
Zvýšená kriminalita spojená s nelegálnymi obchodnými praktikami a korupciou	Podpora ekonomiky prostredníctvom využívania peňazí „ušetrených“ v neformálnej ekonomike na investície a spotrebu v oficiálnej ekonomike

Zdroj: Vlastné spracovanie

Šedá ekonomika zároveň upozorňuje na chyby oficiálnej ekonomiky, medzery v zákonoch, nevyhovujúci daňový systém a nedostatočnú autoritu správnych orgánov.

Negatívne a pozitívne efekty šedej ekonomiky sú bližšie popísané nižšie v tejto podkapitole.

4.2.1 Negatívne efekty tieňovej ekonomiky

4.2.1.1 Zníženie daňových príjmov

Jedným z najvýznamnejších dôsledkov, ktorý má negatívny vplyv na ekonomiku ako celok, sú znížené daňové príjmy štátu. Daňové príjmy sú súčasťou daňového cyklu, ktorý je zjednodušene znázornený na nasledujúcej schéme.

Schéma 5 Daňový cyklus

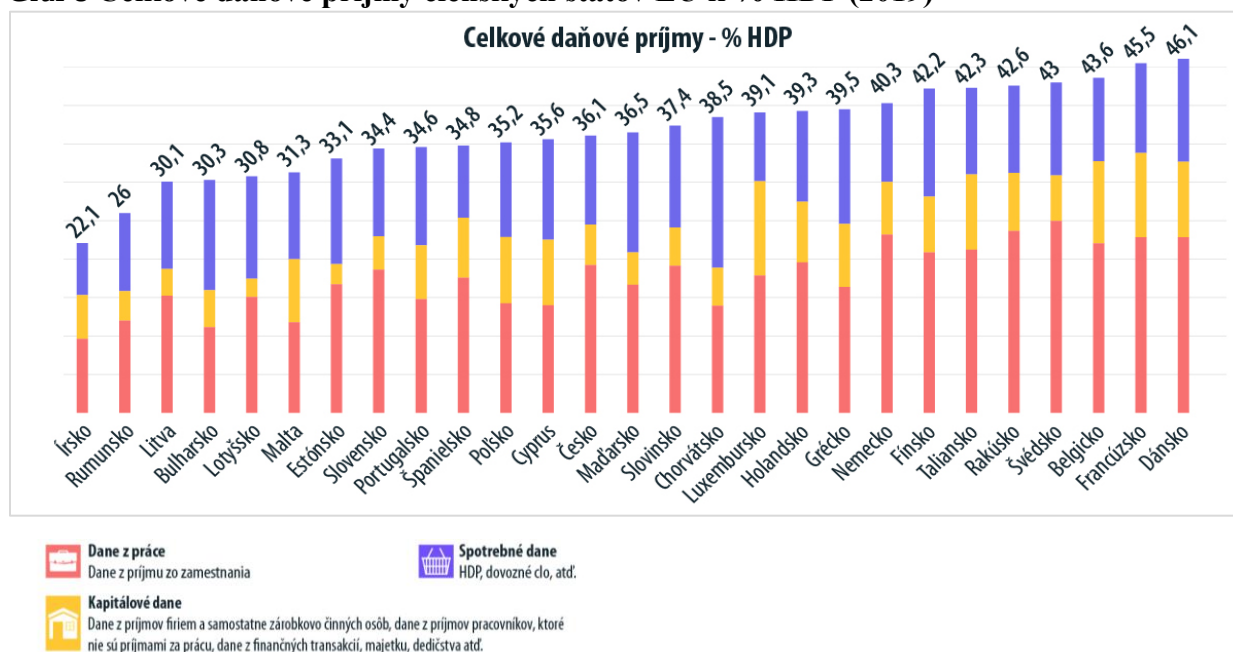

Zdroj: Európska komisia

Daňové príjmy sú tvorené priamymi a nepriamymi daňami. Priame dane vyberá štát sám priamo od daňových poplatníkov (fyzických a právnických osôb) a spadajú sem dane z príjmu, daň z majetku alebo daň z kapitálu. Nepriame dane sú dane, ktoré sa platia „nepriamo“ prostredníctvom zaplatenia v cene tovaru a služby, teda ide o daň, pri ktorej platiteľ dane a daňovník nie sú tá istá osoba. Nepriame dane štát vyberá prostredníctvom sprostredkovateľa (napríklad predajne, výrobcu alebo iného subjektu), patrí sem daň z pridanej hodnoty, spotrebné dane a daň z poistenia.

Pre ilustráciu výšky daňových príjmov k celkovému HDP sú na nasledujúcej schéme znázornené celkové daňové príjmy členských štátov EÚ v roku 2019 v členení na dane z práce, spotreby a kapitálu.

Graf 8 Celkové daňové príjmy členských štátov EÚ k % HDP (2019)

Zdroj: Európska únia⁷⁴

⁷⁴ EURÓPSKY PARLAMENT. 2021. Čo robí EÚ proti daňovým podvodom a vyhýbaniu sa daniam. [online]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/economy/20210415STO02118/co-robi-eu-proti-danovym-podvodom-a-vyhybaniu-sa-daniam>

Znížené daňové príjmy oproti plánovanému výberu sú spôsobené aj daňovými únikmi a vyhýbaniu sa daniam. Daňové úniky sú zámerné a nelegálne kroky na platenie nižších alebo žiadnych daní. Nezaplatené dane majú za následok nižšie štátne rozpočty a s tým aj rozpočet EÚ. Európsky parlament odhaduje, že každý rok prichádzajú krajiny EÚ v dôsledku vyhýbania sa daniam zo strany podnikov o 160 – 190 miliárd EUR⁷⁵. Nižšie príjmy štátu vytvárajú výrazný tlak na verejné financie, čím sa znižuje alokácia prostriedkov na verejné služby vrátane tých základných ako zdravotná starostlivosť a vzdelávanie. V reakcii na takto vzniknuté rozpočtové medzery sa môžu vlády uchýliť k zadlženiu, čo môže viesť k potenciálnym dlhodobým fiškálnym deficitom.

Zníženie priamych daňových príjmov zvyšuje závislosť štátu od nepriamych daní, napríklad dane z pridanej hodnoty a tým následne ohrozuje makroekonomickú stabilitu. Regresívna daňová politika viac zaťažuje osoby s nízkym príjmom a prispieva k zvýšeniu sociálnych a ekonomických nerovností. Oslabená fiškálna pozícia súčasne obmedzuje schopnosť vlády investovať do kľúčových odvetví, rozvojových projektov a sociálnych potrieb obyvateľstva, čo bráni dlhodobému ekonomickému rozvoju a konkurencieschopnosti.

Zníženie daňových príjmov je okrem šedej ekonomiky spôsobené taktiež nižšou efektivitou výberu daní. V pomere k hrubému domácomu produktu vyberá Slovensko menej daní ako krajiny V4, resp. priemer Európskej únie.

4.2.1.2 Oslabenie vplyvu štátnych inštitúcií

S rastom tieňovej ekonomiky klesá kontrola štátu nad ekonomickými subjektmi, ktoré pôsobia mimo oficiálneho sektoru, čím sa výrazne komplikuje úloha regulačných orgánov pri sledovaní a efektívnom presadzovaní zákonov a predpisov. Neformálne podniky a jednotlivci sa neradia rovnakými štandardmi ako ich formálne protipóly, čo vedie k zlyhaniu v oblasti regulácie. Zároveň je daňový a regulačný systém vnímaný zo strany obyvateľov a ekonomických subjektov ako nespravodlivý, čo môže podporiť rozhodnutie týchto subjektov o zapojení do neoficiálnych aktivít.

Ďalším dôsledkom je aj korupcia, ktorá sa ľahko rozširuje kvôli absencii formálneho dohľadu a transparentnosti.⁷⁶

4.2.1.3 Ohrozenie ekonomickej a politickej stability

V ekonomickej rovine neformálne aktivity môžu viesť k nerovnováhe, obmedzeniu spravodlivej konkurencie a deformácii dynamiky trhu. V politickej rovine môže nastať narušenie dôvery a s tým spojená neistota, spoločenská nespokojnosť a celkové ohrozenie stability politického systému. Úbytok dôvery v spravodlivosť daňového systému môže viesť k poklesu ochoty ekonomických subjektov plniť daňové povinnosti. Primárne by sa vlády mali zamerať na zabezpečenie spravodlivého systému výberu daní a motiváciu podnikateľských subjektov platiť

⁷⁵ EURÓPSKY PARLAMENT. 2016. Parlament sa zaoberal opatreniami proti firmám vyhýbajúcich sa daniam. [online]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20160530STO29669/parlament-sa-zaoberal-opatreniami-proti-firmam-vyhybajucich-sa-daniam>

⁷⁶ WORLD OF LABOR. 2018. The shadow economy in industrial countries. [online]. Dostupné na internete: <https://wol.iza.org/articles/shadow-economy-in-industrial-countries/long>

dane. Zároveň sú potrebné komplexné opatrenia, zahŕňajúce vylepšené mechanizmy vymáhania daní, zdokonalené regulačné rámce a iniciatívy podporujúce dobrovoľnú spoluprácu⁷⁷ Opatrenia pre riešenie tieňovej ekonomiky sú uvedené v kapitole 6.

V makroekonomickej rovine sťažujú neformálne ekonomické aktivity implementáciu efektívnych menových politík, kontrolu inflácie a riadenie celkovej ekonomickej výkonnosti. Neformálny charakter tieňovej ekonomiky komplikuje schopnosť vlád adekvátne reagovať na ekonomickú situáciu, krízy a fluktuácie.

V spoločenskej rovine prispieva tieňová ekonomika k nerovnostiam, pričom poskytuje výhodu jednotlivcom, ktorí sa zapájajú do neformálnych aktivít a tým sa vytvára nerovnosť v rozložení bohatstva a ekonomických príležitostí.⁷⁸

Tieňová ekonomika má negatívny dopad na zahraničné investície, kde potenciálni investori vnímajú slabý regulatívny dohľad a nedostatok transparentnosti ako riziko. Takéto riziko má potenciál spomaliť ekonomický rast obmedzením príležitostí napríklad v oblasti technologického pokroku a inovácií.⁷⁹

4.2.1.4 Nedostatočná ochrana zamestnancov

Nedostatok primeranej ochrany zamestnancov v tieňovej ekonomike má široký rozsah negatívnych dôsledkov. Zamestnanci sa v rámci šedej ekonomiky častejšie nachádzajú v situáciách, kde sú vystavení vykorisťovaniu, čelia nespravodlivým mzdám a vystavujú sa práci v nebezpečných pracovných podmienkach. Je to spôsobené tým, že zamestnanci nemajú jasne zadefinované minimálne mzdy, maximálny pracovný čas ani bezpečnostné normy. S tým je spojené riziko, že zamestnanci budú pracovať za neadekvátnu mzdu, ktorá neodzrkadľuje ich skutočnú prácu a budú pracovať nadčas v prostrediach, kde chýbajú nevyhnutné bezpečnostné opatrenia.⁸⁰

Tieňová ekonomika sa prejavuje najmä v oblastiach ochrany zamestnancov uvedených nižšie.

- *Nedostatočná právna a mzdová ochrana*

V tieňovej ekonomike chýba kontrola nad dodržiavaním minimálnych mzdových noriem. Zamestnanci, ktorí pracujú v neoficiálnych odvetviach, majú často nižšiu právnu ochranu a nižšiu úroveň mzdového ohodnotenia. To môže viesť k neadekvátnym platovým podmienkam a nízkym príjmom týchto zamestnancov.

- *Pracovná vyčerpanosť, riziko pracovných úrazov a ochorení*

⁷⁷ WORLD TRADE ORGANISATION. 2023. Effect of the Shadow Economy on Tax Reform in Developing Countries. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mdpi.com/2227-7099/11/3/96>

⁷⁸ NIKOPOUR, H., SHAH HABIBULLAH, M., SCHNEIDER, F., LAW, S. H. 2009. Foreign Direct Investment and Shadow Economy: A Causality Analysis Using Panel Data. [online]. Dostupné na internete: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/14485/1/MPRA_paper_14485.pdf

⁷⁹ SIDDIK, M. N. A., KABIRAJ, S., HOSEN, M. E., MIAH, M. F. 2021. Impacts of Political Stability on Shadow Economy: Evidence from Bay of Bengal Initiative for Multi-sectoral Technical and Economic Cooperation Countries. [online]. Dostupné na internete: [https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/723714/Self-archived copy of an article Impacts of Political Stability on Shadow .pdf?sequence=1](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/723714/Self-archived%20copy%20of%20an%20article%20Impacts%20of%20Political%20Stability%20on%20Shadow%20Economy.pdf?sequence=1)

⁸⁰ SCHNEIDER, F. 2012. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? [online]. Dostupné na internete: <https://docs.iza.org/dp6423.pdf>

V rámci tieňovej ekonomiky je kladený menší dôraz na bezpečnostné normy a ochranu zdravia pri práci. Zamestnanci tak často pracujú v nebezpečných podmienkach bez primeranej ochrany a čelia vyššiemu riziku pracovných úrazov a chorôb.

V neformálnom sektore môže byť bežné, že zamestnanci pracujú dlhé hodiny bez dodržiavania maximálnej dĺžky pracovného času a povinných prestávok. Táto prax môže viesť k nedostatočnému oddychu, vyčerpaniu a zhoršeniu zdravia týchto zamestnancov.

- *Nedostatočné sociálne zabezpečenie*

V dôsledku obchádzania odvodov na sociálne a zdravotné poistenie nie sú zamestnanci dostatočne zabezpečení v kritických životných situáciách.

- *Oslabenie kolektívnej vyjednávacej sily zamestnancov*

Nedostatok adekvátnych pracovných ochranných opatrení spôsobuje oslabenie kolektívnej vyjednávacej sily zamestnancov, čo iba ďalej podporuje cyklus vykorisťovania.

4.2.1.5 Zníženie produktivity práce

Tieňová ekonomika je spojená s nižšou produktivitou práce spôsobenou najmä nedostatkom zdrojov (finančné zdroje, technológie, infraštruktúra) a nižšou kvalitou pracovnej sily.

Podniky, ktoré sú súčasťou tieňovej ekonomiky, nemajú často prístup k rovnakým zdrojom ako podniky v oficiálnej ekonomike (napríklad nedokážu čerpať peniaze formou úveru), čo obmedzuje ich schopnosť investovať do moderných technológií, inovácií a rozvoja a tým zabezpečiť dlhodobý rast.

Naviac títo zamestnanci nemajú rovnaké možnosti vzdelávania ako tí v oficiálnej ekonomike, často v porovnaní s oficiálnym sektorom nemajú ani potrebnú kvalifikáciu a pracovné skúsenosti. Vyššie spomínaný dôraz na minimalizovanie výdavkov môže viesť k nedostatočnému rozvoju zručností pracovnej sily a zanedbávaniu kritických faktorov ovplyvňujúcich efektívnosť.

Väčšie rozšírenie šedej ekonomiky je spojené s významnou stratou výkonnosti oficiálnej ekonomiky, plytvaním zdrojov a poklesom národohospodárskej produktivity. Podniky v neformálnom sektore konkurujú formálnym podnikom tým, že znižujú náklady na pracovnú silu a nelegálne obchádzajú pravidlá. Táto súťaž môže viesť k nižším mzdám a zhoršeným pracovným podmienkam pre pracovníkov v oboch sektoroch, čo sa odzrkadlí na celkovej produktivite ekonomiky.⁸¹

4.2.1.6 Nedostatok štatistických informácií o skutočnom stave ekonomiky

Ako bolo uvedené vyššie, šedá ekonomika je súčasťou nezaznamenananej ekonomiky a zahŕňa neoficiálne ekonomické aktivity, ktoré nie sú subjektmi vykazované a nezobrazujú sa v systéme národných účtov. Neoficiálnu ekonomiku nie je možné presne kvantifikovať, ale len odhadovať. Nepresné štatistické informácie o veľkosti šedej ekonomiky, zamestnancoch pôsobiacich

⁸¹ FREDSTRÖM, A., PELTONEN, J., WINCENT, J. 2021. A country-level institutional perspective on entrepreneurship productivity: The effects of informal economy and regulation. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902618308929>

v neoficiálnom sektore a dosiahnutých ekonomických výsledkoch znižujú štátnym orgánom možnosti realizovať efektívnu hospodársku politiku a prijímať kvalifikované rozhodnutia.

4.2.1.7 Nárast kriminality

K nárastu kriminality prispieva priamo najmä čierna ekonomika. Rovnako však aj aktivity vykonávané mimo stanovených regulačných rámcov, v rámci šedej ekonomiky, deformujú podnikateľské prostredie a vytvárajú podmienky pre rast kriminality. Nedostatok dohľadu umožňuje nekontrolovaný rozvoj činností, ktoré by mohli narušiť podnikateľské prostredie a stabilitu na trhu. Zároveň podporuje korupciu, nakoľko subjekty, ktoré chcú ostať skryté, sú ochotné platiť úradníkom úplatky.

Bez regulačných rámcov a dohľadu nad presadzovaním práva sa tieňová ekonomika môže stať útočiskom pre trestné činy. Súperenie o zdroje a takzvanú kontrolu nad výnosnými neformálnymi trhmi môže vyústiť do konfliktov medzi súperiacimi skupinami, čo môže viesť k eskalácii a násilným incidentom. Spojenie neformálnej ekonomiky s organizovanou kriminalitou navyše prispieva k sociálnemu rozpadu a priamo ohrozuje verejnú bezpečnosť.⁸²

4.2.2 Pozitívne efekty tieňovej ekonomiky

4.2.2.1 Príležitosti zamestnania

Niektorí autori⁸³ považujú šedú ekonomiku za pilier sociálnej stability v období recesie a krízy, kedy svojou existenciou množstvu ľudí nahradí stratené zamestnanie, a tým prispieva k sociálnej stabilite.

Neformálna ekonomika plní kritickú úlohu ako dôležitý zdroj pracovných príležitostí najmä v oblastiach s dlhodobou vysokou mierou nezamestnanosti. Osoby, ktoré majú problém pri hľadaní oficiálneho zamestnania, často nachádzajú pracovné príležitosti v neformálnom sektore. Schopnosť neformálnej ekonomiky absorbovať prebytočnú pracovnú silu sa stáva kľúčovým pilierom, predovšetkým pre tých, ktorí sú vylúčení z formálneho pracovného trhu. Ovplyvňuje to aj rodiny, ktorých ekonomická situácia závisí práve od príjmov generovaných týmito neformálnymi aktivitami.

Rozhodnutie prijať zamestnanie v tieňovej ekonomike môže byť ovplyvnené kombináciou rôznych faktorov, vrátane obmedzených príležitostí formálneho zamestnania, finančnej motivácie a osobných preferencií. Uvedené súvisí s úsilím niektorých pracovníkov o diverzifikáciu zdrojov príjmu a dosiahnutie väčšej stability v neistých ekonomických podmienkach.⁸⁴

⁸² OECD. 2017. Shining Light on the Shadow Economy: Opportunities and Threats. [online]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/tax/crime/shining-light-on-the-shadow-economy-opportunities-and-threats.pdf>

⁸³ Napríklad Richard Rose v štúdií: *Po New Democracies Between State and Market: a Baseline Report of Public Opinion: Studies in public policy*. Glasgow: University of Strathclyde, 1992.

⁸⁴ SCHNEIDER, F. 2012. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? [online]. Dostupné na internete: <https://docs.iza.org/dp6423.pdf>

4.2.2.2 Rozvoj zručností

Zapájanie sa do neformálnych ekonomických aktivít nespočíva iba v generovaní príjmov, ale predstavuje aj príležitosť na praktický rozvoj zručností a získanie pracovných návykov najmä pre osoby, ktoré majú problém sa dlhodobo uplatniť na trhu práce. Pracovníkom v neformálnej ekonomike to umožňuje zvýšiť potenciálne možnosti uplatnenia na trhu práce a prejsť na stabilnejšie a lepšie platené pozície vo formálnom sektore.

V neformálnej ekonomike sa zručnosti získavajú prostredníctvom neformálneho tréningu, často neštruktúrovaného a zahŕňajúceho praktické skúsenosti, alebo prácou po boku skúsených kolegov. Uvedený spôsob učenia je najrozšírenejší v priemysle, stavebníctve, remeselných odvetviach a niektorých službách, ako napríklad v kaderníctve alebo oprave mobilných telefónov. Neformálne učebné systémy, ktoré sa vyskytujú v rôznych odvetviach, slúžia pracovníkom ako zdroj cenných skúseností a prispievajú k prenosu poznatkov v rámci komúní.⁸⁵

4.2.2.3 Dopad na ekonomický rast

Niektorí ekonómovia⁸⁶ zastávajú názor, že rast v neformálnom sektore koreluje s rastom celej ekonomiky a až 66 % príjmov z tieňovej ekonomiky sa premení na výdavky v oficiálnej ekonomike.⁸⁷ Podľa nich napríklad v Spojenom kráľovstve v období 1960 až 1984 výnosy z tieňovej ekonomiky výrazne posilnili spotrebu občanov, najmä v oblasti trvalých spotrebiteľských produktov a služieb. Preto je dôležité si uvedomiť aj pozitívne dôsledky týchto výdavkov na hospodársky rast a príjmy z nepriamych daní.⁸⁸ V tieňovej ekonomike existuje väčšia pružnosť umožňujúca rýchlejšiu reakciu na podnety spotrebiteľov, nakoľko neoficiálny sektor nie je zviazaný reguláciami a byrokraciou.

4.2.2.4 Inovatívnosť a rastový potenciál MSP

Malé a stredné podniky, ktoré pôsobia v šedej ekonomike alebo realizujú neoficiálne aktivity, majú k dispozícii v porovnaní s podnikmi v oficiálnej ekonomike vyššie príjmy dosiahnuté neplatením daní alebo odvodov, alebo neplnením zákonných povinností. Dá sa predpokladať, že kumulácia vlastného kapitálu v dôsledku nepriznaných príjmov môže v niektorých prípadoch viesť aj k investíciám do inovácií a rozvoja, a mať tak pozitívny vplyv na inovatívnosť a rastový potenciál týchto firiem. Akumulované zdroje z neoficiálneho sektora sú však podľa niektorých štúdií častejšie vynakladané na spotrebu domácností podnikateľov ako na inovácie a rast.⁸⁹ Zároveň malé a stredné podniky, ktoré zámerne nevykazujú reálne príjmy, majú limitované

⁸⁵ ILO. 2023. Improving skills and lifelong learning for workers in the informal economy to promote decent work and enhance transitions to formality. [online]. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/genericdocument/wcms_882926.pdf

⁸⁶ SCHNEIDER Friedrich, ENSTE Dominik

⁸⁷ INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2002. Hiding in the Shadows The Growth of the Underground Economy. [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/>

⁸⁸ INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2002. Hiding in the Shadows The Growth of the Underground Economy. [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/>

⁸⁹ STAWASZ, E., GLODEK, P. 2010. SMEs innovation and job creation potential in the shadow economy context. [online]. Dostupné na internete: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/259055/1/v10103-009-0048-x.pdf>

možnosti externého financovania (získania úverov) práve z dôvodu nepriznaných príjmov a ziskov.

Malé podniky a samostatne zárobkovo činné osoby disponujú v neoficiálnom sektore väčšou flexibilitou, nakoľko vstup do tieňovej ekonomiky je jednoduchší a náklady sú nižšie, čo umožňuje experimentovať s novými nápadmi, produktami a službami. Flexibilita a kreativita týchto podnikateľov môže viesť k objavovaniu inovatívnych riešení a vytváraniu jedinečných obchodných modelov, najmä na začiatku podnikania, ktoré môžu byť následne transformované do oficiálnej ekonomiky.

4.2.2.5 Finančná inklúzia (v rozvojových krajinách)

Pojem finančná inklúzia označuje dostupnosť a prístup k finančným službám pre všetkých jednotlivcov, najmä pre tých, ktorí nemajú prístup k tradičným bankovým systémom. V kontexte šedej ekonomiky môže neformálny a neregulovaný charakter hospodárskych činností viesť k obmedzenému prístupu k formálnym finančným službám. Napriek tejto situácii môže vzniknúť niekoľko pozitívnych aspektov. V mnohých rozvojových ekonomikách prevláda neformálna ekonomika, ktorá väčšinou funguje na hotovostnej báze a zohráva kľúčovú úlohu pri uľahčovaní finančnej inklúzie pre jednotlivcov, ktorí nemajú prístup k formálnym bankovým systémom. Tento hotovostný prístup posilňuje ekonomické postavenie ľudí tým, že im poskytuje možnosť realizovať finančné transakcie. Neformálna ekonomika sa v týchto rozvojových krajinách stáva dôležitým nástrojom pri posilňovaní finančného postavenia, keďže umožňuje jednotlivcom efektívne šetriť, investovať a riadiť svoje financie. Tento aspekt je obzvlášť významný v oblastiach, kde je prístup k tradičným bankovým službám obmedzený, čím sa preukazuje úloha neformálnej ekonomiky pri prekonávaní finančných medzier. Neformálny sektor sa stáva mostíkom na zlepšenie ekonomického postavenia jednotlivcov, vytváraním príležitosti na vzostup a lámanie cyklu chudoby v rámci komunit.⁹⁰

Celkovo môžeme konštatovať, že pozitívne efekty neformálnej ekonomiky prispievajú k rôznorodosti a dynamike ekonomickej činnosti.

⁹⁰ EMARA, N., CAMA, F., TRABELSI, M. 2023. Financial Inclusion and the Informal Sector. [online]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4503623

5 Opatrenia pre riešenie tieňovej ekonomiky

5.1 Plošné opatrenia a politiky pre riešenie tieňovej ekonomiky

Tieňová ekonomika znižuje účinnosť hospodárskej politiky krajín a deformuje skutočný výkon ekonomiky. Negatíva prevažujú aj nad niektorými pozitívnymi efektami, preto sa vlády európskych štátov v poslednom období čoraz častejšie zameriavajú na boj s tieňovou ekonomikou.

Vlády prijímajú rôzne stratégie a implementujú opatrenia na boj proti tieňovej ekonomike, od zmierňovania regulácií, znižovania daní až po posilňovanie kontrol a uplatňovanie prísnejších sankcií a pokút. Opatrenia majú preventívny alebo represívny charakter. Preventívne opatrenia sú zamerané na elimináciu alebo obmedzenie príčin vzniku tieňovej ekonomiky. Represívne opatrenia využívajú kontrolné a sankčné mechanizmy na odhaľovanie a sankcionovanie neoficiálnych ekonomických aktivít, ktoré sú v rozpore s legislatívou a právnymi predpismi krajín.

Vzhľadom na skutočnosť, že šedá ekonomika je väčšia v ekonomicky menej rozvinutých krajinách⁹¹, v ktorých je vysoká miera nezamestnanosti a nízka úroveň verejných služieb, pri boji s šedou ekonomikou pomáhajú opatrenia, ktoré sú cielené práve na zlepšenie economickej situácie a zníženie nezamestnanosti. Zároveň sú to opatrenia na vytvorenie priaznivého podnikateľského prostredia, znižovanie daňovej a administratívnej záťaže podnikateľov a intenzity regulácií podnikania. Paralelne s tým je dôležité implementovať opatrenia na zvýšenie kvality verejných inštitúcií a verejných služieb a na elimináciu korupcie. Vhodným nástrojom pre znižovanie šedej ekonomiky je aj zvyšovanie transparentnosti finančných transakcií v ekonomike - obmedzenie hotovostných platieb a podpora bezhotovostných transakcií, zavedenie elektronickej fakturácie a rozšírenie používania elektronickej pokladnice.

Uvedené opatrenia, ktoré sú implementované formou politík, sú zamerané na rozvoj oficiálnej ekonomiky ako celku a vytvorenie motivačného podnikateľského prostredia podporujúceho podnikanie, pričom zároveň pozitívne ovplyvňujú úroveň šedej ekonomiky v krajine. Univerzálne riešenie však neexistuje, každý prístup by mal byť prispôsobený konkrétnym podmienkam a kontextu jednotlivých krajín.

Konkrétne priamo na šedú ekonomiku sú zamerané represívne opatrenia, ktoré odhaľujú neoficiálne alebo nelegálne praktiky v oblasti zamestnávania alebo skryté ekonomické aktivity podnikateľov. Tieto opatrenia by mali byť nastavené tak, aby vytvárali reálnu hrozbu odhalenia, ktorá by odradzovala podnikateľov od skrytých ekonomických aktivít alebo nelegálneho zamestnávania.

Príklady efektívnych politík pre potieranie (mitigáciu) tieňovej ekonomiky sú uvedené v nasledujúcej tabuľke.

⁹¹ INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2021. Measuring The Informal Economy. [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2021/02/02/Measuring-the-Informal-Economy-50057>.

Tabuľka 4 Opatrenia/politiky pre potieranie tieňovej ekonomiky

Pričina/oblasť	Opatrenia/politiky pre potieranie tieňovej ekonomiky
Ekonomická situácia, podnikateľské prostredie	1. Udržiavanie makroekonomickej stability, vrátane inflácie, vládneho dlhu a úrokových sadzieb 2. Riešenie nezamestnanosti, chudoby a príjmových nerovností 3. Posilňovanie sociálnej záchranej siete a iniciatív na podporu blahobytu 4. Investície do vzdelania a zlepšenia zručností občanov 5. Vytvorenie vhodného podnikateľského prostredia, podpora obchodu
Kvalita verejných inštitúcií	6. Posilnenie protikorupčných zákonov a predpisov, vytvorenie pevného právneho štátu 7. Zvyšovanie transparentnosti a zodpovednosti vo verejných službách 8. Implementácia systému prijímania a povyšovania verejných zamestnancov založeného „na zásluhách“ (minimalizácia politického vplyvu)
Daňová záťaž	9. Zjednodušenie a zjednotenie daňového systému s cieľom posilniť dodržiavanie daňových predpisov 10. Zlepšenie daňovej morálky efektívnym využívaním verejných financií
Intenzita regulácií	11. Zmiernenie podnikateľských a obchodných reštrikcií a obmedzení na trhu práce 12. Podpora oficiálnej ekonomiky prostredníctvom stimulov ako daňové úľavy, prístup k pôžičkám 13. Poskytovanie cielenej podpory MSP – mikropôžičky, bezplatné daňové a účtovné poradenstvo
Hrozba odhalenia	14. Posilnenie hraničných kontrol, kybernetickej bezpečnosti a medzinárodnej spolupráce v oblasti odhaľovania neformálnych aktivít v šedej a čiernej ekonomike 15. Posilnenie predpisov proti praniu špinavých peňazí v súlade s usmerneniami Finančnej akčnej skupiny (FATF - Financial Action Task Force) 16. Uľahčenie prístupu daňových úradov k bankovým transakciám 17. Implementácia systémov elektronickej fakturácie 18. Vykonávanie náhodných, cielených kontrol na rizikových pracoviskách
Platby v hotovosti	19. Podpora elektronických platieb 20. Obmedzovanie hotovostných transakcií (stanovenie maximálneho limitu)

Zdroj: BCG analýza⁹²

Predpokladom pre implementáciu efektívnych politík a opatrení na potieranie tieňovej ekonomiky je znalosť jej rozsahu a rozšírených spôsobov neoficiálnych ekonomických aktivít v krajine. V tejto súvislosti je nevyhnutným opatrením na zníženie rozsahu šedej ekonomiky stanovenie kvalifikovaného odhadu veľkosti šedej ekonomiky na základe merania.

5.2 Daňové opatrenia Európskej únie a OECD

Zníženie daňových príjmov patrí k najvýznamnejším negatívnym efektom šedej ekonomiky. Boj proti daňovým podvodom a vyhýbaniu sa plateniu daní je prioritou Európskej únie, ktorá prostredníctvom Európskeho parlamentu, Európskeho úradu boja proti podvodom (OLAF) a ďalších inštitúcií realizuje opatrenia na európskej úrovni. Spravodlivé, efektívne a udržateľné

⁹² BCG. Unveiling the Shadow Economy. 2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.bcg.com/publications/2023/unveiling-the-shadow-economy>

zdanenie je považované za kľúčové pre zabezpečenie prosperity krajín EÚ. Európska komisia v júli 2020 prijala nový daňový balíček⁹³, ktorý posilňuje boj proti zneužívaniu daní, pomáha daňovým správam držať krok s neustále sa vyvíjajúcou ekonomikou a zmierňuje administratívnu záťaž pre občanov a podnikateľov.

Od roku 2020 funguje v rámci Európskeho parlamentu stály podvýbor pre daňové otázky⁹⁴ (FISC), ktorý asistuje hospodárskemu a menovému výboru⁹⁵ v oblasti daní a daňovej politiky. Podvýbor sa venuje daňovým podvodom, daňovým únikom, vyhýbaniu sa plateniu daní a daňovej transparentnosti. Je zameraný taktiež na odhaľovanie nedostatkov v daňových predpisoch.

5.2.1 Opatrenia v oblasti výmeny informácií a spolupráce krajín EÚ

S cieľom posilniť spoluprácu krajín EÚ v oblasti daní a výmeny informácií vydala EÚ niekoľko smerníc. Východiskovou smernicou je Smernica Rady (EÚ) 2011/16/EÚ o administratívnej spolupráci v oblasti daní (DAC7), ktorá sa postupne mení a dopĺňa tak, aby reflektovala aktuálne potreby daňovej politiky. Cieľom úprav smernice je zabezpečiť:

- automatickú výmenu informácií týkajúcich sa finančných účtov, ak je daňovník ekonomicky aktívny v inej krajine ako v krajine bydliska (Smernica Rady 2014/107/EÚ);
- výmenu daňových rozhodnutí medzi členskými štátmi s cieľom zverejniť informácie ostatným krajinám EÚ a Európskej komisii (Smernica Rady 2015/2376/EÚ);
- zdieľanie komplexných a relevantných informácií o skupinách nadnárodných podnikov, pokiaľ ide o ich štruktúru, politiku transferového oceňovania a interné transakcie v rámci EÚ a mimo nej (Smernica Rady (EÚ) 2016/881/EÚ);

Informácie umožnia daňovým orgánom reagovať na škodlivé daňové praktiky prostredníctvom vykonania zmien právnych predpisov alebo vykonaním primeraných posúdení rizík alebo daňovými kontrolami. Zároveň im umožnia zistiť, kedy spoločnosti využívali praktiky, ktoré vedú k umelému presúvaniu veľkých súm výnosov do daňovo zvýhodnených prostredí.

Vyššou transparentnosťou smerom k daňovým orgánom možno pre nadnárodné podniky očakávať väčšie stimuly spravodlivého odvodu daní v krajine tvorby zisku a elimináciu nesprávnych daňových praktík.

- prístup daňových orgánov k informáciám získaných v rámci boja proti praniu špinavých peňazí, k postupom a mechanizmom týkajúcich sa boja proti praniu špinavých peňazí (Smernica Rady 2016/2258/EÚ).

V roku 2021 boli prostredníctvom Smernice Rady 2021/514/EÚ zavedené nové pravidlá zamerané na zlepšenie postupov administratívnej spolupráce medzi vnútroštátnymi daňovými orgánmi a doplnené oznamovanie predajov a služieb prostredníctvom digitálnych platforiem. K transpozícii smernice DAC7 do slovenskej legislatívy došlo schválením novely zákona č.

⁹³ EUROPEAN COMMISSION. 2020. Package for fair and simple taxation. [online]. Dostupné na internete: https://taxation-customs.ec.europa.eu/package-fair-and-simple-taxation_en

⁹⁴ Subcommittee on Tax Matters (FISC)

⁹⁵ European Parliament Committee on Economic and Monetary Affairs (ECON)

250/2022, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 442/2012 Z. z. o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní. Prijatie uvedených predpisov prispelo k:

- zvýšeniu daňovej transparentnosti a zlepšeniu doterajšieho fungovania administratívnej spolupráce krajín EÚ;
- zavedeniu inštitútu spoločných kontrol, ktoré budú vykonávať orgány viacerých členských štátov spoločne, ak majú spoločný záujem týkajúci sa daňových povinností rovnakých fyzických osôb alebo subjektov;
- zjednodušeniu informácií o príjmoch predávajúcich, ktoré automaticky prechádzajú z platforiem k jednotlivým členským štátom, a to implementáciou nového druhu automatickej výmeny informácií o predávajúcich využívajúcich platformy;

Uvedené pomáha daňovým úradom pri správnom vyčíslení zdaniteľných príjmov osôb predávajúcich prostredníctvom digitálnych platforiem bez fyzickej prítomnosti (platformy ponúkajúce predaj tovaru, prenájom dopravných prostriedkov, nehnuteľného majetku a poskytovanie služieb, napr. stravovacích služieb);

- zavedeniu oznamovacej povinnosti pre oznamujúcich prevádzkovateľov platforiem voči Finančnej správe, ktorá si tieto informácie vymieňa s inými členskými a zmluvnými štátmi;

Tieto informácie predstavujú najmä základné identifikačné údaje jednotlivých predávajúcich, identifikátory ich finančných účtov, členský štát ich daňovej rezidencie, celkovú odplatu za oznamovacie obdobie, ktorú dosiahli realizovaním činností prostredníctvom platformy, ako aj poplatky zrazené oznamujúcim prevádzkovateľom platformy.⁹⁶

Finančná správa má na základe týchto predpisov k dispozícii kompletne identifikačné údaje aj informácie o príjmoch subjektov predávajúcich prostredníctvom digitálnych platforiem, či už pôjde o predaj tovaru, prenájom, alebo poskytovanie ubytovacích alebo stravovacích služieb.

5.2.2 Opatrenia pre zefektívnenie daňových systémov

Okrem povinností v oblasti výmeny informácií a administratívnej spolupráce sa Európska únia snaží cieľiť opatrenia na odstraňovanie daňových prekážok, daňovej záťaže a spravodlivý daňový systém. Opatrenia sú zamerané na vytvorenie spoločného základu dane z príjmov právnických osôb tak, aby sa odstránili daňové bariéry vyplývajúce z rôznych vnútroštátnych daňových systémov a zabránilo sa dvojitému zdaneniu alebo agresívnemu daňovému plánovaniu. S rozvojom digitálnych služieb Európska komisia pripravuje spoločný systém pre daň z digitálnych služieb a zdaňovanie právnických osôb pri významnej digitálnej prítomnosti, ktorá by umožnila členským štátom zdaňovať zisky dosiahnuté na ich území, aj keď tam spoločnosť nemá sídlo.

⁹⁶ VGD. 2023. Povinnosti vyplývajúce zo smernice DAC7 a zdaňovanie príjmov dosahovaných cez platformy. [online]. Dostupné na internete: <https://sk.vgd.eu/sk/spravy/povinnosti-vyplývajúce-zo-smernice-dac7-zdanovanie-prijmov-dosahovanych-cez-platformy>

Spoločný základ dane z príjmov právnických osôb

EÚ sa už dlhšie snaží o vytvorenie spoločného základu dane z príjmov právnických osôb. V tejto oblasti boli od roku 2011 iniciované viaceré legislatívne návrhy na vytvorenie spoločného základu dane z príjmov právnických osôb (CCTB), resp. spoločného konsolidovaného základu dane z príjmov právnických osôb (CCCTB). Tento návrh však nebol implementovaný najmä z politických a technických dôvodov.

V nadväznosti na snahy o vytvorenie spoločného základu dane z príjmov právnických osôb Európska komisia v decembri 2023 prijala iniciatívu Podnikanie v Európe: Návrh rámca pre zdaňovanie (BEFIT), v ktorom stanovuje nový jednotný súbor pravidiel na určenie základu dane skupín podnikov v EÚ. V novom návrhu sa stanovuje nový rámec daňových pravidiel s cieľom pomôcť všetkým podnikom v skupine určiť ich daňový základ. Jednotné kontaktné miesto umožní skupine podať daňové priznanie s daňovými základmi všetkých členov skupiny daňovou správou jedného členského štátu. Tieto daňové základy sa potom agregujú na úrovni skupiny EÚ a pridelia sa každej spoločnosti v skupine. Napokon, členské štáty budú uplatňovať svoje vlastné úpravy a sadzbu dane z príjmov právnických osôb na priradený základ dane spoločnosti. Nové pravidlá budú povinné pre skupiny veľkých podnikov. Zároveň uvedené pravidlá by mohli byť výhodné aj pre skupiny MSP, ktoré pôsobia cezhranične, pretože majú menej zdrojov na to, aby sa venovali dodržiavaniu viacerých vnútroštátnych systémov dane z príjmov právnických osôb. Návrh BEFIT vychádza z medzinárodnej daňovej dohody OECD/G20⁹⁷ o globálnej minimálnej úrovni zdaňovania a zo smernice EÚ o minimálnom účinnom zdaňovaní („druhý pilier“), ktorá sa začala uplatňovať 31. decembra 2023. Schváliť ho ešte musia všetky členské štáty EÚ.⁹⁸

Prijatie návrhu členskými štátmi by umožnilo podnikom pôsobiacim na cezhraničnom trhu znížiť cezhraničné náklady na dodržiavanie predpisov súvisiacich s transferovým oceňovaním, harmonizovať daňový základ a znížiť náklady na cezhraničnú prevádzku prostredníctvom úľav od zrážkových daní v rámci EÚ.⁹⁹

Akčný plán BEPS (OECD)

Vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam firiem sa snaží zamedziť iniciatíva BEPS (Base Erosion and Profit Shifting) z roku 2023, ktorá je zameraná proti rozkladu základu dane a presunu ziskov mimo miesto, kde vznikajú. Predstavitelia všetkých krajín OECD a G20 sa zaviazali do národnej legislatívy implementovať aspoň minimálny štandard akčného plánu BEPS, ktorý obsahuje 15 akčných bodov týkajúcich sa nasledujúcich oblastí:

1. Vysporiadanie sa s daňovými výzvami digitálnej ekonomiky (OECD navrhuje, aby DPH bolo účtované v mieste spotrebiteľa, nezávisle od pôvodu);

⁹⁷ G20 (iné názvy: G-20, Skupina 20) je skupina najväčších ekonomík sveta predstavovaná ministrami financií a guvernérmí centrálnych bánk, t. j. členmi 19 štátov a Jednotného vnútorného trhu Európskej únie.

⁹⁸ EUROPEAN COMMISSION. 2023. Business in Europe: Framework for Income Taxation (BEFIT). [online]. Dostupné na internete: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/corporate-taxation/business-europe-framework-income-taxation-befit_en?etransnolive=1

⁹⁹ TAX FOUNDATION. 2023. CCCTB vs. BEFIT: How Have the Proposals Changed? [online]. Dostupné na internete: <https://taxfoundation.org/blog/ccctb-befit-eu-corporate-tax-base/>

2. Neutralizácia efektov hybridných schém (medzinárodné daňové plánovanie využíva odlišné daňové politiky štátov a využíva výhody alebo odpočty v jednom štáte a zároveň nepriznanie výhod v inom štáte);
3. Posilnenie pravidiel riadenia zahraničných spoločností (minimalizácia neprehľadných vlastníckych štruktúr);
4. Obmedzenie znižovania (erózie) základu dane úrokmi a ďalšími platbami (minimalizácia znižovania zisku započítaním zaplatených úrokov z požičaného kapitálu bez ohľadu, či ide o vonkajšie zdroje alebo zdroje člena skupiny firiem);
5. Efektívnejší boj proti škodlivým daňovým praktikám krajín, ktoré krivia daňový systém
6. Zabránenie zneužívania medzinárodných zmlúv;
7. Zmena definície tzv. stálej prevádzkarne¹⁰⁰ a úprava existujúcich dohôd o zamedzení dvojitého zdanenia tak, aby sa zabránilo vyhýbaniu daňovým povinnostiam (súčasná definícia je príliš široká a v niektorých prípadoch umožňuje umelé vytváranie vzťahov s distribútormi alebo fragmentovanie aktivít);
8. – 10. Transferové oceňovanie nastaviť tak, aby boli transferové ceny v rámci členov skupiny firiem stanovené podľa tržnej ceny;
11. Zaviesť metodológie pre meranie a analýzu dát o ekonomických a fiškálnych efektoch vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam;
12. Zverejňovanie agresívnych praktík daňového plánovania firiem využívajúceho rozdiel medzi daňovými systémami jurisdikcií;
13. Preskúvanie dokumentácie transferových cien a zverejňovanie metodiky transferového oceňovania, štruktúry podnikania za celú skupinu a taktiež pre každú jurisdikciu, kde skupina pôsobí;
14. Zvýšenie účinnosti mechanizmov pre riešenie sporov – zverejnenie jasnej procedúry pre riešenie sporov správcom dane;
15. Zavedenie multilaterálnych zmlúv namiesto neprehľadných bilaterálnych zmlúv o zamedzení dvojitého zdanenia.¹⁰¹

Zamedzenie daňovým únikom na digitálnych platformách

Od 1. januára 2023 vstúpila do platnosti novela zákona o medzinárodnej pomoci a spolupráci pri správe daní, ktorá značne posilňuje spoluprácu medzi digitálnymi platformami a daňovými úradmi. Táto novela, zavádzajúca európsku smernicu DAC7, nariaďuje digitálnym platformám, ako sú napríklad Booking, Airbnb, Uber a Bolt, automaticky poskytovať informácie o svojich predajcoch daňovým úradom. Týmto krokom sa zabezpečuje, že informácie o príjmoch z predaja služieb a tovaru sú úradom dostupné bez potreby individuálneho vyžiadania, čo umožňuje efektívnejšie kontroly daňových priznaní a boj proti daňovým únikom.¹⁰²

¹⁰⁰ Stála prevádzkareň z anglického pojmu „permanent establishment“ a znamená trvalé miesto podnikania, z ktorého vo všeobecnosti vzniká v určitej jurisdikcii daň z príjmov a lebo daň z pridanej hodnoty. Pojem je definovaný v mnohých zmluvách o dani z príjmov a vo väčšine systémov DPH EÚ.

¹⁰¹ OECD. BEPS Actions. [online]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/>

¹⁰² EUROPEAN COMMISSION. 2020. Fair Taxation: Member States agree on new tax transparency rules on digital platforms. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2253

Následne, 1. januára 2024 nadobudla účinnosť nová medzinárodná dohoda OECD, zahŕňajúca aj Slovensko, ktorá pokračuje vo významnom pokroku v rámci zdaňovania digitálnych platforiem. Táto dohoda zaväzuje známe digitálne platformy, slúžiace na prenájom nehnuteľností alebo predaj tovaru (napr. Airbnb, eBay, Vinted), k odosielaniu dôležitých informácií o predávajúcich daňovým úradom členských krajín. Cieľom je predchádzať daňovým únikom tým, že sa zabezpečí dostupnosť všetkých potrebných informácií pre daňové úrady, čím sa umožní efektívnejší výber daní a predchádzanie potenciálnym problémom spojeným s nepriznaným ziskom.¹⁰³

Zavedenie povinnosti pre oznamujúcich prevádzkovateľov platforiem, ktoré vyžadujú nahlasovanie informácií o každom predávajúcom, ktorý podlieha oznamovacej povinnosti, spolu so sprístupnením elektronických formulárov daňových priznaní Finančnou správou SR, predstavuje krok vpred v zjednodušení a zefektívnení procesu podávania daňových priznaní.

Podľa expertov iba malé percento používateľov digitálnych platforiem prekročí stanovené limity pre oznamovanie úradom, ktoré sú definované ako 30 platobných transakcií alebo suma 2 000 EUR ročne. V prípade eurosmerne DAC7 je nutné informovať úrady, ak osoba prekročí hranicu nad 2 289,63 EUR za kalendárny rok, alebo podať daňové priznanie aj v prípade daňovej straty, ak príjmy nedosiahnu túto hranicu.

Integrácia týchto nových medzinárodných pravidiel a iniciatív do existujúcich národných rámcov by mohla výrazne prispieť k efektívnejšiemu výberu daní a odvodov z digitálnych služieb, čím by sa podporila ďalšia optimalizácia modelov zdaňovania v sektore digitálnych platforiem a služieb a vytvoril by sa priestor pre potenciálne zníženie iných daní.

5.3 Opatrenia proti daňovým únikom a podvodom v SR

Boj proti daňovým podvodom a daňovým únikom je dlhodobou prioritou vlády SR. Vláda SR v roku 2011 prijala Koncepciu SR boja proti daňovým podvodom, na základe ktorej boli realizované jednotlivé akčné plány a implementované legislatívne a nelegislatívne opatrenia proti daňovým únikom. Akčné plány sledujú zníženie tzv. **daňovej medzery**, ktorá v princípe porovnáva skutočný výber dane s teoretickým výberom dane. Ako podkladové údaje sú použité informácie z transakcií medzi podnikateľom ako daňovým poplatníkom a správcom dane. Teoretický výber predpokladá ideálny stav a odhaduje sa na základe makroekonomických údajov.¹⁰⁴

Akčný plán boja proti daňovým podvodom pre obdobie 2017 – 2018 zahŕňal 21 opatrení s cieľom eliminovať rôzne formy daňových únikov. Medzi tieto opatrenia patrilo riešenie problémov spojených s fúziami spoločností, monitorovanie tržieb registrovaných pokladníc, obmedzenie nadmerných odpočtov a zavedenie opatrení na posudzovanie spoľahlivosti daňových poplatníkov. Zákon o správe daní bol upravený v snahe implementovať "index daňovej

¹⁰³ BBC. 2024. Airbnb, eBay, Vinted and other apps to share more information with HMRC. [online]. Dostupné na internete: <https://www.bbc.com/news/business-67855872>

¹⁰⁴ NÁJvyšší KONTROLNÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2017. Záverečná správa. Účinnosť opatrení politiky boja s podvodmi na DPH. [online]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=450589>

spoľahlivosti", ktorého cieľom je podporiť dobrovoľné rešpektovanie daňových povinností, ako aj odmeniť daňových účastníkov za plnenie daňových povinností voči štátu.¹⁰⁵

Finančná správa postupne od roku 2012 prijímala viacero opatrení v boji proti daňovým únikom a podvodom. Medzi najvýznamnejšie patrilo zavedenie kontrolného výkazu DPH, zriadenie daňovej kobry¹⁰⁶, zavedenie informačného systému kontrolných známok, obmedzenie platieb v hotovosti, spustenie virtuálnej registračnej pokladnice či proklientské opatrenia zamerané na podporu dobrovoľného plnenia daňových povinností ako softwarning a elektronická komunikácia.¹⁰⁷

Prijaté opatrenia zamerané na boj proti daňovým únikom a podvodom je možné považovať za efektívne, s pozitívnym vplyvom na príjmy štátneho rozpočtu. Podľa údajov Finančnej správy došlo v dôsledku týchto opatrení k zníženiu daňovej medzery z 41 % na 26 % (4,3 % HDP), čo prinieslo do štátnej pokladnice viac ako 3,7 miliardy EUR (k roku 2018)¹⁰⁸.

Pozitívny vplyv prijatých opatrení v boji proti daňovým únikom a daňovým podvodom je možné ilustrovať na daňovej medzere DPH, ktorá je definovaná ako rozdiel medzi potenciálnym výnosom dane, ktorý by bol vybraný, ak by sa všetky ekonomické subjekty správali v súlade so zákonom a skutočne vybranou DPH. Vývoj daňovej medzery na DPH od roku 2000 do roku 2021 na Slovensku znázorňuje nasledujúci graf.

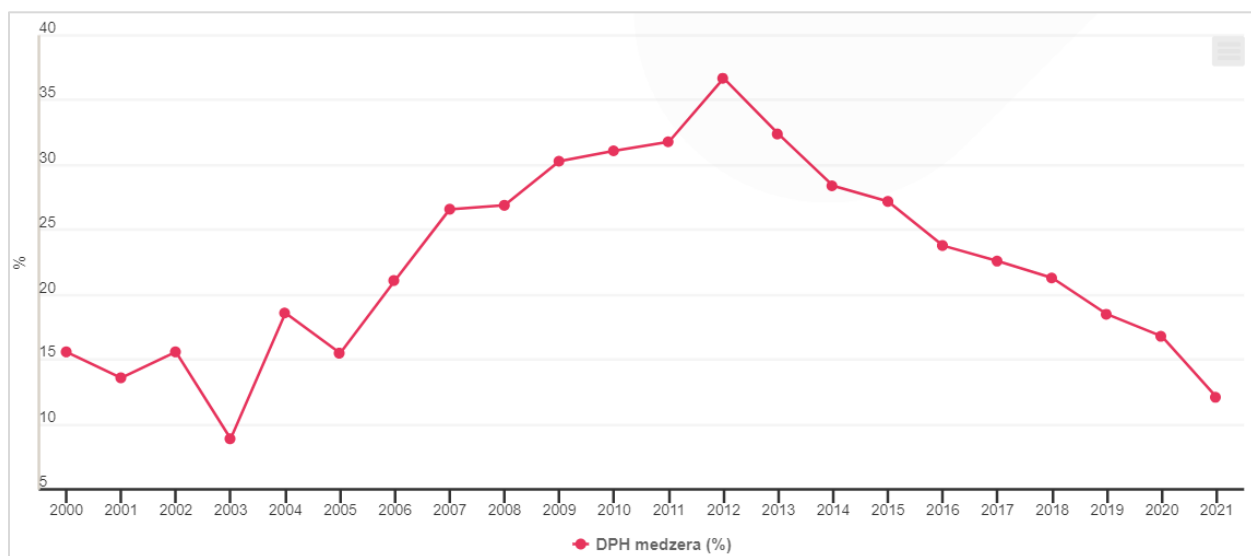
¹⁰⁵ FREEMAN LAW. Slovak Republic Tax Treaty. [online]. Dostupné na internete: <https://freemanlaw.com/international-tax-treaties/slovak-republic/>

¹⁰⁶ Daňová kobra je spoločným projektom Finančnej správy a Národnej kriminálnej agentúry v spolupráci s Generálnou prokuratúrou SR fungujúcim od júna 2012. Ide o špeciálny útvar pre najzávažnejšie daňové kontroly, ktoré sa zaoberajú najväčším objemom krátenia daní.

¹⁰⁷ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2018. V boji proti daňovým podvodom pomôže eKasa. [online]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/_boji-proti-danovym-podvodom

¹⁰⁸ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2018. V boji proti daňovým podvodom pomôže eKasa. [online]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/_boji-proti-danovym-podvodom

Graf 9 Daňová medzera na DPH – časový vývoj

Zdroj: Otvorené dáta Finančnej správy¹⁰⁹, 1.2.2024

Podľa údajov Finančnej správy bola daňová medzera na DPH najvyššia v roku 2012 (na úrovni 36,7 %). Od tohto roku klesala - v roku 2016 na 23,8 % a v roku 2020 na 16,8 %. V roku 2021 dosahovala daňová medzera na DPH výšku 12,1 %. Podľa niektorých zdrojov dosiahla daňová medzera na DPH podľa najnovších odhadov EK za rok 2021 dokonca hodnotu 10,6 %, čo v nominálnom vyjadrení predstavuje 871 miliónov EUR, vďaka tomu sa do štátneho rozpočtu dostalo o 270 miliónov EUR viac.¹¹⁰

Pod pozitívny vývoj sa podľa Finančnej správy podpísalo najmä zefektívnenie interných procesov Finančnej správy v oblasti kontroly a analýzy rizík. Rozšírilo sa zameranie na nové druhy obchádzania daňových povinností, väčší dôraz bol kladený na kvalitu vykonávanej kontrolnej činnosti a vymáhania dorubenej dane. Paradoxne k lepším hodnotám daňovej medzery prispela aj pandémia COVID-19. Prijímanie opatrení na ochranu zdravia obyvateľov totiž viedli k obmedzeniu podnikania v niektorých oblastiach. Ide najmä o gastrosektor, či služby, v ktorých Finančná správa dlhodobo eviduje najvyššiu daňovú medzeru. Pandémia tiež priniesla nárast bezhotovostných platieb a online nákupov, čím sa znížilo riziko obchádzania daňových povinností.¹¹¹ Z dlhodobého hľadiska je za najefektívnejší spôsob boja proti daňovým únikom považovaná nízka miera zdanenia.

¹⁰⁹ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Výkon správy daní > Daň z pridanej hodnoty. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/148-dan-z-pridanej-hodnoty>

¹¹⁰ FINANČNÁ SPRÁVA. 2023. Pokles daňovej medzery na DPH v roku 2021. [online]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/_pokles-dan-medzery-ts/bc.

¹¹¹ FINANČNÁ SPRÁVA. 2023. Pokles daňovej medzery na DPH v roku 2021. [online]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/_pokles-dan-medzery-ts/bc.

Vybrané opatrenia pre boj proti daňovým únikom a daňovým podvodom sú bližšie špecifikované v tejto podkapitole (6.3) a opatrenia na zníženie miery využívania hotovosti v podkapitole 6.4.

5.3.1 Elektronická evidencia tržieb

Dôležitým opatrením na zníženie daňovej medzery bolo zavedenie povinnosti podnikateľov evidovať hotovostné tržby za predaj tovaru a služieb prostredníctvom elektronickej evidencie tržieb.

Systém elektronickej evidencie tržieb na Slovensku je vymedzený v zákone č. 289/2008 Z. z. o používaní elektronickej registračnej pokladnice¹¹², na základe ktorého podnikatelia musia používať elektronickú registračnú pokladnicu (ERP) pre evidenciu všetkých tržieb prijatých z predaja tovaru alebo z poskytovania služby.¹¹³ Týka sa to platieb v hotovosti alebo inými platobnými prostriedkami, ktoré nahrádzajú hotovosť, napríklad platobná karta, stravný lístok alebo poukážka.

Od 1.7.2019 navyiac musia všetci podnikatelia povinne používať registračnú pokladnicu, ktorá je online napojená na Finančnú správu prostredníctvom modulu eKasa. Podnikateľom sa zároveň rozšírili technologické možnosti - pokladnicou môžu byť nielen klasická ERP, ale aj tablet, mobil, počítač či virtuálna registračná pokladnica. Podnikateľ je povinný používať elektronickú registračnú pokladnicu alebo pokladnicu e-Kasa na všetkých predajných miestach. Okrem tržieb je podnikateľ povinný registrovať aj vklady a výbery v hotovosti.

Ak podnikateľ na Slovensku na evidenciu tržby nepoužije online registračnú pokladnicu alebo virtuálnu registračnú pokladnicu, alebo nevydá zákazníkovi pokladničný doklad, môže mu byť udelená pokuta od 330 EUR do 3 300 EUR. Pre porovnanie v Českej republike môže podnikateľ dostať pokutu do 500 000 Kč (približne 19 500 EUR) za to, že údaje o evidovanej tržbe nebudú cez dátovú správu odoslané daňovému úradu a za to, že nedá zákazníkovi pokladničný doklad.

Elektronická evidencia tržieb, najmä po online pripojení pokladníc podnikateľov na Finančnú správu (systém eKasa), zefektívnila systém evidencie a kontroly tržieb vo vybraných sektoroch a umožnila Finančnej správe rýchlejší prístup k údajom o tržbách. Online pripojením pokladníc podnikateľov na Finančnú správu bol vytvorený automatizovaný a prehľadný systém elektronickej pokladnice. Uľahčila sa komunikácia medzi Finančnou správou a podnikateľmi. Aj keď existujú aj iné názory, pozitíva priniesla eKasa pre podnikateľov tým, že znížila administratívnu záťaž spojenú s evidenciou tržieb. Na eKasa pokladnici prebiehajú takmer všetky úkony online a podnikateľovi tak odpadá povinnosť viesť na predajnom mieste knihu elektronickej registračnej pokladnice.¹¹⁴

¹¹² Zákon o používaní elektronickej registračnej pokladnice a o zmene a doplnení zákona Slovenskej národnej rady č. 511/1992 Zb. o správe daní a poplatkov a o zmenách v sústave územných finančných orgánov v znení neskorších predpisov.

¹¹³ V prípade služieb sa v ERP/eKasa evidujú všetky tržby okrem tých, ktoré nie sú uvedené v prílohe č. 1 zákona č. 289/2008 Z. z.

¹¹⁴ PENIAZE.SK. 2021. eKasa – kto je (ne)musí používať a aké sú jej výhody? [online]. Dostupné na internete: <https://www.peniaze.sk/ekonomika/7391-ekasa-kto-je-nemusi-pouzivat-a-ake-su-jej-vyhody>.

Elektronická evidencia tržieb prispela k zníženiu počtu nezaznamenaných transakcií, nakoľko zúžila priestor pre nevykazovanie tržieb podnikateľov vo vybraných sektoroch.

5.3.2 ePeňaženka

V nadväznosti na systém eKasa, aplikácia ePeňaženka chráni spotrebiteľov pred podvodnými predajcami. Kupujúci si môže vystavený doklad skontrolovať prostredníctvom aplikácie pre overenie pokladničného dokladu (OPD Skener).

Finančná správa umožňuje prostredníctvom aplikácie ePeňaženka overiť pravosť pokladničných dokladov a ich ukladanie za účelom reklamácie. Cieľom je zefektívniť nahlasovanie podvodných konaní pri evidovaní tržby prostredníctvom pokladnice e-Kasa klient. Používateľ pomocou aplikácie naskenuje QR kód z pokladničného dokladu, ktorý je následne overený voči systému e-Kasa. Používatelia môžu prostredníctvom aplikácie nahlasovať podozrivé pokladničné doklady Finančnej správe, čím sa zvyšuje kontrola a transparentnosť peňažných transakcií.¹¹⁵

5.3.3 Register daňovej spoľahlivosti

Index daňovej spoľahlivosti

Index daňovej spoľahlivosti je proklientský nástroj Finančnej správy. Jeho cieľom je posilniť dobrovoľné plnenie daňových povinností a zároveň odmeniť daňové subjekty za ich zodpovedné plnenie si povinností voči štátu. Podobný motivačný nástroj majú zavedené aj iné daňové správy, napríklad Maďarsko, Litva, Estónsko.¹¹⁶

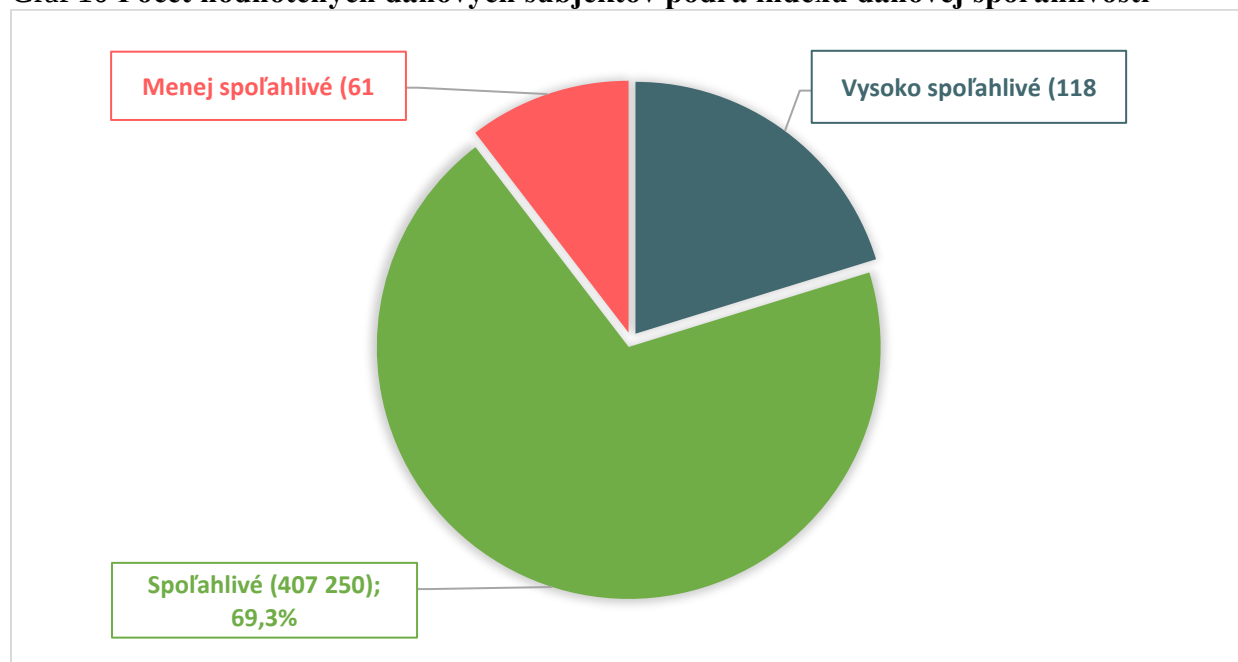
S účinnosťou od roku 2022 bola novelizáciou daňového poriadku zavedená nová legislatívna úprava indexu. Z neverejnej formy hodnotenia daňových subjektov sa prešlo na transparentnú formu hodnotenia daňových subjektov – podnikateľov registrovaných na daň z príjmov. Finančná správa hodnotí daňové subjekty podľa kritérií stanovených vo vyhláške MF SR č. 544/2021 Z. z. o kritériách na určenie indexu daňovej spoľahlivosti na subjekty vysoko spoľahlivé, spoľahlivé a menej spoľahlivé. Hodnotenie daňového subjektu je zverejnené na webovom sídle Finančnej správy. Daňové subjekty, ktoré zodpovedne pristupujú k svojim daňovým povinnostiam (včasné podávanie daňových priznaní a platenie dane v správnej výške), sú odmeňované benefitmi ako predĺžené lehoty či rýchlejšie vyhovie žiadostiam.

Pre ilustráciu sú na nasledujúcom grafe znázornené počty daňových subjektov podľa priradeného indexu daňovej spoľahlivosti. Písmeno A (červená farba) znázorňuje subjekty, ktoré boli hodnotené ako vysoko spoľahlivé, písmeno B (čierna farba) subjekty spoľahlivé a písmeno C (sivá farba) subjekty menej spoľahlivé.

¹¹⁵ Viac informácií na: <https://www.financnasprava.sk/sk/podnikatelia/dane/ekasa/epenazenka>

¹¹⁶ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Index daňovej spoľahlivosti. [online]. Dostupné na internete: <https://www.financnasprava.sk/sk/podnikatelia/dane/index-danovej-spolahlivosti>

Graf 10 Počet hodnotených daňových subjektov podľa indexu daňovej spoľahlivosti

Zdroj: Otvorené dáta Finančnej správy¹¹⁷ 1.2.2024

Podľa otvorených dát Finančná správa prevažujú subjekty spoľahlivé (takmer 70 %) alebo vysoko spoľahlivé (20 %). Desiat percent daňových subjektov z celkového počtu hodnotených daňových subjektov Finančná správa považuje za menej spoľahlivé.

Vylúčenie daňovo nespoľahlivých osôb

Ku skvalitneniu výberu daní a očisteniu podnikateľského prostredia prispeje aj vylúčenie daňovo nespoľahlivých osôb. Zámerom je, aby mal správca dane, na základe zákonom ustanovených dôvodov, možnosť rozhodnúť o vylúčení osoby, ktorá je štatutárom spoločnosti a ktorá si riadne neplní svoje povinnosti. Týmto rozhodnutím bude fyzická osoba po určité obdobie vylúčená z možnosti byť najmä štatutárom alebo členom štatutárneho orgánu, členom dozorného orgánu, alebo prokuristom vo všetkých obchodných spoločnostiach a družstvách. Podnikateľská verejnosť tak dostane možnosť sama si overiť dôveryhodnosť potenciálnych obchodných partnerov.

Je možné predpokladať, že zverejňovanie informácií z hodnotenia spoľahlivosti daňových subjektov založenom na objektívnom, transparentnom a nezávislom hodnotení a vylúčení daňovo nespoľahlivých osôb bude motivovať MSP k dobrovoľnému plneniu daňových povinností, čo prispeje k efektívnejšiemu výberu daní. Vyhodnotiť reálne prínosy opatrenia bude možné v období, v ktorom sa už budú môcť výsledky dostatočne prejaviť.

¹¹⁷ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Výkon správy daní > Index daňovej spoľahlivosti. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/194-index-danovej-spolahlivosti>

5.3.4 Zníženie daní, zvýšenie limitu pre platenie zníženej sadzby dane z príjmu a sprehl'adnenie sadziieb dane z príjmov

Daňové zaťaženie podnikateľov najviac ovplyvňuje samotná výška daní, najmä dane z príjmu. Zníženie daní môže zvýšiť ochotu MSP pre ich platenie a v konečnom dôsledku môže znamenať vyšší výber daní.

Významným opatrením pre sprehl'adnenie sadziieb dane z príjmov a ich zníženie bolo zavedenie jednotnej sadzby dane z príjmov a dane z pridanej hodnoty (DPH) v roku 2004, ktoré vyrovnalo sadzby dane z príjmov fyzických osôb (DPFO), dane z príjmov právnických osôb (DPPO) a DPH na 19 %. Pred reformou mal systém DPFO päť príjmových skupín s marginálnymi daňovými sadzbami od 10 % do 38 %, sadzba DPPO bola 25 %.

Štandardná sadzba dane z príjmov právnických osôb je na Slovensku 21 % a 15 % pre daňovníka, ktorý dosiahol za zdaňovacie obdobie zdaniteľné príjmy neprevyšujúce 49 790 EUR. Ako bolo uvedené v časti 5.1.1., novelou zákona o dani z príjmov sa s účinnosťou od 1.1.2024 zvyšuje hranica príjmov na uplatnenie nižšej sadzby dane z príjmov (15 %), a to na sumu 60 000 EUR, a to tak pre fyzické osoby – podnikateľov, ako aj pre právnické osoby. Zvýšil sa aj limit pre získanie statusu mikrodaňovníka. Mikrodaňovníkom sa (po splnení ostatných podmienok definovaných zákonom o dani z príjmov) bude môcť stať fyzická osoba so zdaniteľnými príjmami z podnikania a z inej samostatnej zárobkovej činnosti a právnická osoba so zdaniteľnými príjmami neprevyšujúcimi 60 000 EUR (predtým 46 790 EUR). So statusom mikrodaňovníka získava podnikateľ niektoré daňové výhody spojené so zisťovaním základu dane.

Je možné predpokladať, že zvýšenie hranice príjmov pre uplatnenie nižšej sadzby dane z príjmov a zvýšenie prahovej hodnoty pre status mikrodaňovníka bude mať pozitívny vplyv najmä na mikro-podniky a živnostníkov, a bude týchto podnikateľov motivovať k vykazovaniu reálnych príjmov. Reálne dopady bude možné vyhodnotiť v období, v ktorom sa už budú môcť výsledky opatrení prejaviť.

5.3.5 Zníženie sadzby DPH

Sadzby dane z DPH upravuje § 27 zákona č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty. Zmenami prechádza pomerne často, resp. zmenami prechádzajú pomerne často príslušné prílohy zákona o DPH, ktoré vymedzujú, na ktoré tovary a služby sa použije znížená sadzba DPH. Základná sadzba DPH na tovary a služby je na Slovensku 20 %. Znížená sadzba na vybrané tovary a služby je 10 % a 5 %. V členských štátoch EÚ sa základná sadzba DPH pohybuje od 17 % (Luxembursko) do 27 % (Maďarsko). Slovensko patrí ku krajinám s nižšou úrovňou základnej sadzby DPH. Nižšiu základnú sadzbu DPH ako Slovensko má už spomenuté Luxembursko, Malta (18 %) a Nemecko (19 %). Rovnaká 20 % základná sadzba DPH sa okrem Slovenska uplatňuje v Estónsku, Francúzsku, Bulharsku a Rakúsku.

V roku 2023 došlo na Slovensku k výraznejším zmenám v sadzbách DPH. Znížená sadzba DPH 10 % sa uplatňovala len na vybrané tovary, ubytovacie služby a tovary a služby registrovaného sociálneho podniku. Od januára 2023 sa 10 % sadzba DPH uplatňuje aj na vybrané služby súvisiace so športom a reštauračné a stravovacie služby. Novinkou je aj druhá znížená 5 % sadzba DPH, ktorou sa má zvýhodniť výstavba a rekonštrukcia stavieb štátom podporovaného nájomného bývania.

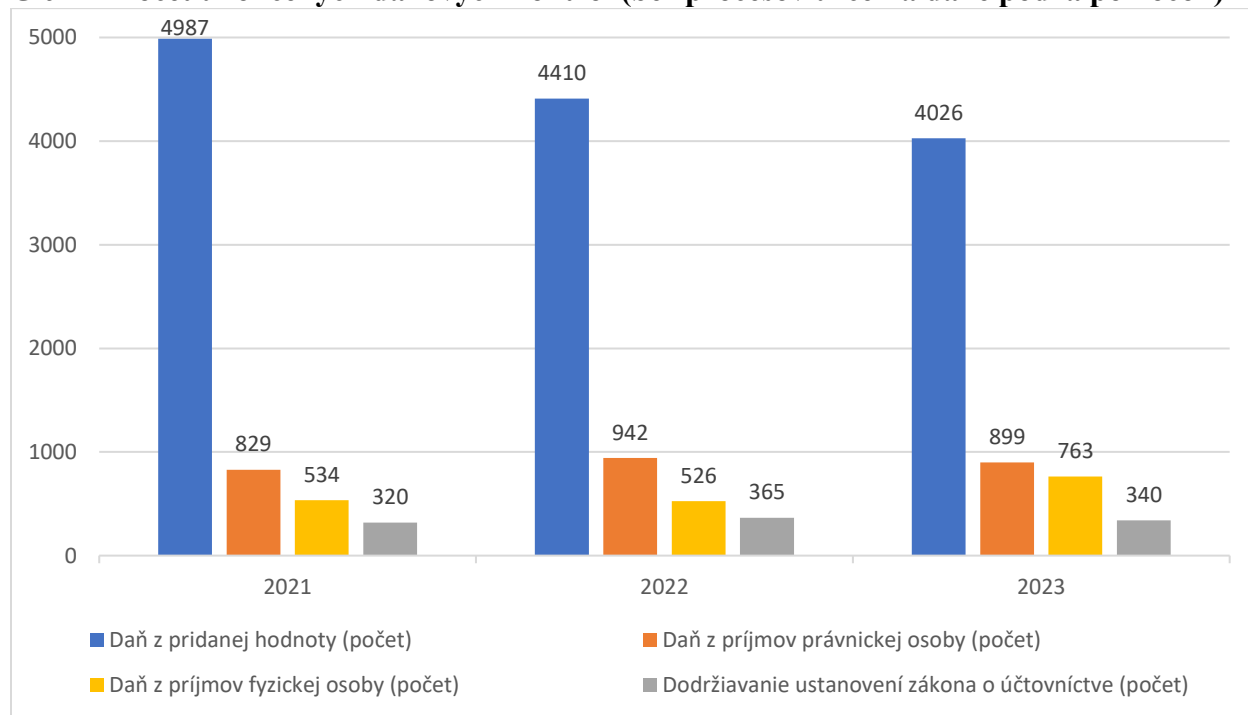
Gastronomický sektor patrí medzi sektory najviac ohrozené šedou ekonomikou¹¹⁸, preto je možné predpokladať, že znížená sadzba DPH by mohla v konečnom dôsledku pomôcť znížiť mieru neoficiálnych finančných transakcií v tomto sektore (vzťah výšky daní a veľkosti šedej ekonomiky je vysvetlený v časti 5.1.1). Vyhodnotiť reálne dopady bude možné v období, v ktorom sa už budú môcť vplyvy na gastronomický sektor dostatočne prejavovať.

5.3.6 Daňové kontroly

Vykonávanie daňových kontrol je opatrením, ktoré je priamo cielené na odhaľovanie daňových únikov a tým na potieranie šedej ekonomiky. Daňovú kontrolu vykonáva správca dane (daňový úrad, colný úrad, obec pre účely správy miestnych daní a miestneho poplatku za odpady), ktorý zisťuje alebo preveruje skutočnosti rozhodujúce pre správne určenie dane z príjmu, DPH, spotrebnej dane, miestnych daní a poplatkov a ďalších daní.

Na základe otvorených dát Finančnej správy SR bolo v roku 2023 z hľadiska počtu najviac kontrol vykonaných v oblasti DPH (4 026), dane z príjmov právnických osôb (899) a dane z príjmov fyzických osôb (763). Počet ukončených daňových kontrol za posledné tri roky podľa druhu dane znázorňuje nasledujúci graf.

Graf 11 Počet ukončených daňových kontrol (bez procesov určenia dane podľa pomôcok)

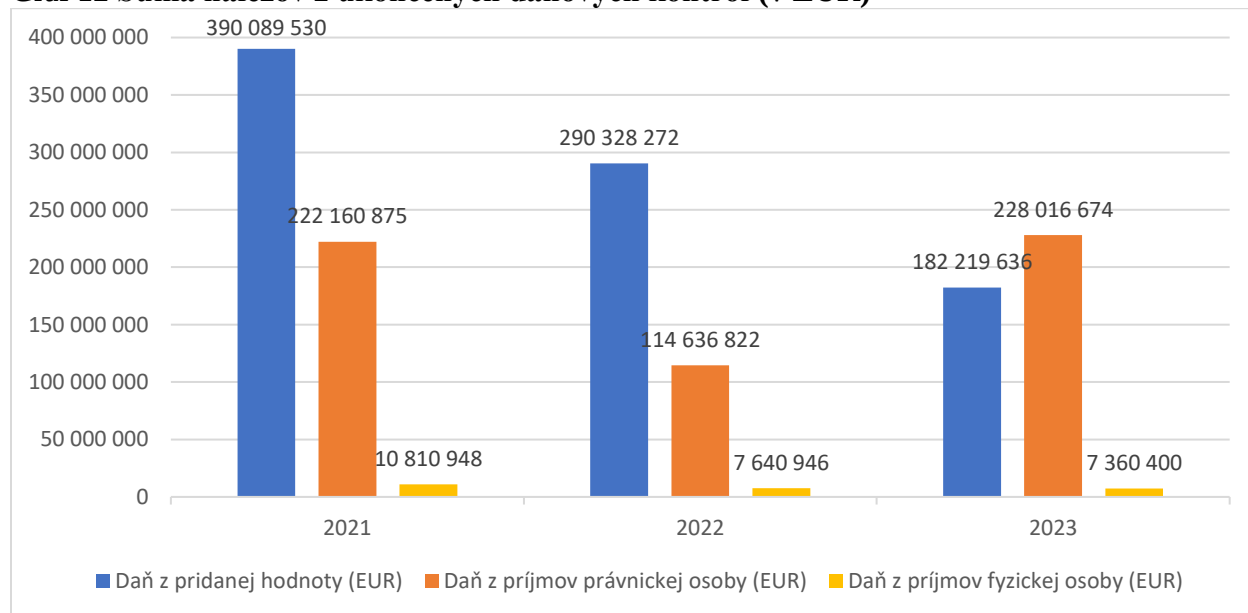
Zdroj: Otvorené dáta Finančnej správy SR¹¹⁹, 1.2.2024

¹¹⁸ Podľa Finančnej správy sa významným spôsobom podieľa na tvorbe daňovej medzery sektor HORECA (hotely, reštaurácie, kaviarne).

¹¹⁹ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Výkon správy daní > Počet kontrol. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/165-pocet-kontrol>

Daňové kontroly odhalili porušenia zákonov najmä v oblasti DPH, dane z príjmov právnickej osoby a dane z príjmov fyzickej osoby. Celkovú sumu náleзов z daňových kontrol za posledné tri roky v členení podľa daní znázorňuje nasledujúci graf.

Graf 12 Suma náleзов z ukončených daňových kontrol (v EUR)

Zdroj: Otvorené dáta Finančnej správy SR¹²⁰

Nálezom sa rozumie zistený rozdiel dane, daň alebo rozdiel v sume, zníženie daňovej straty a výška pokuty. V roku 2023 boli nálezy na DPH vo výške 182 mil. EUR, na dani z príjmov právnických osôb viac ako 228 mil. EUR a dani z príjmov fyzických osôb približne 7,3 mil. EUR.

Aj keď sa v poslednom období kladie stále väčší dôraz na motivačné a preventívne opatrenia, represívne opatrenia patria medzi dôležité nástroje štátu v boji proti daňovým podvodom a únikom. Ako už bolo uvedené v úvode tejto podkapitoly, Finančná správa prijala opatrenia na zvýšenie kvality vykonávanej kontrolnej činnosti, zefektívnenie interných procesov finančnej správy v oblasti kontroly a analýzy rizík a vymáhania daňových nedoplatkov. Posilnila sa, aj v nadväznosti na opatrenia EÚ uvedené v podkapitole 6.2, výmena informácií a spolupráca s daňovými správami členských štátov EÚ. Opatrenia v oblasti daňových kontrol prispeli podľa Finančnej správy k významnému zníženiu daňovej medzery na DPH¹²¹, čo poukazuje na ich efektívnosť v oblasti boja proti daňovým únikom a podvodom.

5.4 Opatrenia na zníženie miery využívania hotovosti

Platby v hotovosti vytvárajú veľký priestor pre manipulácie s vyúčtovanou cenou za tovar alebo službu a následne pre daňové úniky. Obmedzenie používania hotovosti v prospech

¹²⁰ FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Daňová kontrola > Nálezy z kontrol. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/164-nalezy-z-kontrol>

¹²¹ FINANČNÁ SPRÁVA. 2023. Pokles daňovej medzery na DPH v roku 2021. [online]. Dostupné na internete: https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/_pokles-dan-medzery-ts/bc

bezhotovostných platieb predstavuje efektívny spôsob, ako zaviesť do ekonomického systému transparentnosť a poskytnúť štátu a daňovým úradom účinný spôsob kontroly nad finančnými transakciami firiem. Vlády preto prijímajú opatrenia na obmedzenie platieb v hotovosti a zároveň na podporu bezhotovostných platieb.

Obmedzením miery využívania hotovostných platieb (limitovaním platieb v hotovosti a podporou bezhotovostných platieb) sa spolu s implementáciou opatrení proti daňovým únikom podarilo významným spôsobom znížiť daňovú medzeru a tým získať viac finančných prostriedkov do štátneho rozpočtu z výberu daní. Viac informácií je uvedených v podkapitole 6.3.

5.4.1 Limitovanie platieb v hotovosti

V roku 2012 Národná rada SR schválila zákon č. 394/2012 Z. z. o obmedzení platieb v hotovosti, ktorý bol vypracovaný na základe schváleného Akčného plánu boja proti daňovým podvodom na roky 2012 – 2016. Snahou zákona o obmedzení platieb v hotovosti bolo, aby sa zabránilo fiktívnemu vystavovaniu príjmových a výdavkových dokladov bez reálneho toku finančných prostriedkov a tzv. kreatívnemu účtovníctvu na konci účtovného/zdaňovacieho obdobia podľa toho, aký základ dane daňový subjekt vykazuje. Prijatím zákona o obmedzení platieb v hotovosti získali daňové úrady komplexnejší prehľad o aktivitách podnikateľov a efektívnejšie vedľa koncentrovať svoju pozornosť na podozrivé operácie.¹²²

S účinnosťou od 1.7.2023 došlo k zjednoteniu limitov na platby v hotovosti pre všetky fyzické aj právnické osoby. Vyplýva to z novely zákona o obmedzení platieb v hotovosti, podľa ktorej sa zakazuje platba v hotovosti, ktorej hodnota prevyšuje 15 000 EUR. Limit je jednotný pre fyzické aj právnické osoby.¹²³

Pre porovnanie v Českej republike je limit stanovený na 270 000 českých korún (cca 10 509 EUR), v Maďarsku 1,5 mil. forintov (cca 41 695 EUR). Sú krajiny, ktoré limit pre hotovostné platby nestanovujú vôbec, napríklad Rakúsko.

5.4.2 Podpora bezhotovostných platieb v SR

Pre zníženie hotovostných transakcií v krajine je nevyhnutná existencia dostatočnej infraštruktúry pre elektronické platby. Vhodným nástrojom znižovania miery využívania hotovosti je poskytovanie alternatív prostredníctvom akceptačnej siete elektronických platieb na miestach predaja (POS) a online platobných systémov. Elektronickú infraštruktúru dopĺňa sieť bankomatov, ktorá poskytuje hotovosť v prípadoch, keď nie je možné vykonať platbu elektronicky.¹²⁴

Preferencie používania bezhotovostných platieb

¹²² MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. Obmedzenie platieb v hotovosti. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/financny-trh/obmedzenie-platieb-hotovosti/>

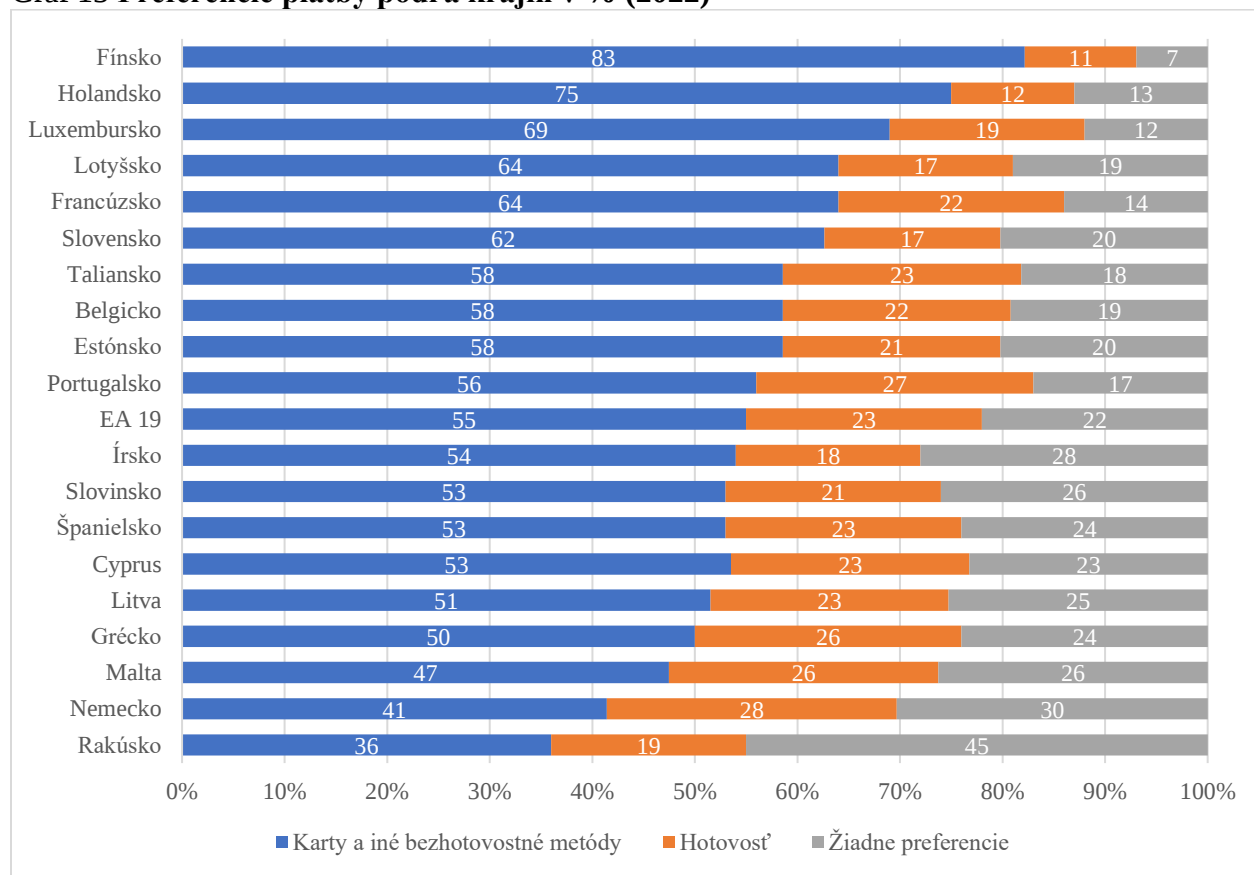
¹²³ do 30.6.2023 bol pre podnikateľov v SR uplatňovaný limit 5 000 EUR

¹²⁴ ACCACE, MASTERCARD. 2019. Boj proti šedej ekonomike pomocou digitálnych platieb. [online]. Dostupné na internete: https://accace.sk/wp-content/uploads/2019/05/Mastercard-Grey-economy-whitepaper_SK_compressed.pdf

Aj keď je hotovosť na Slovensku často využívaná, stále viac osôb preferuje bezhotovostné platby. Podľa štúdie Európskej centrálnej banky¹²⁵ (ECB) v roku 2022 jednoznačne preferovalo hotovostné platby už len 17 % obyvateľov Slovenska, viac ako 60 % uprednostňovalo platbu kartou a iné formy bezhotovostných platieb a zvyšných približne 20 % nemalo žiadne konkrétne preferencie.

Z hľadiska preferencií patrí Slovensko v porovnaní s 19 krajinami eurozóny, v ktorých priemerne 55 % obyvateľov uprednostňuje spôsob bezhotovostnej platby, ku krajinám s vysokou preferenciou bezhotovostných platieb – umiestnilo sa na 6. pozíciu. Oblúbenejšie sú bezhotovostné platby už len vo Fínsku, Holandsku, Luxembursku, Lotyšsku a Francúzsku. Naopak v Rakúsku alebo Nemecku preferovalo bezhotovostné platby len cca 40 % obyvateľstva. Preferencie platieb podľa krajín eurozóny znázorňuje nasledujúci graf.

Graf 13 Preferencie platby podľa krajín v % (2022)

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa ECB

Súčasne však zo štúdie ECB vyplynulo, že napriek vysokej preferencii bezhotovostných platieb digitálna infraštruktúra nemá dostatočné pokrytie a existujú obmedzenia pri akceptovaní platobných kariet u obchodníkov. V SR je v súčasnosti na tisíc obyvateľov 21 terminálov, čo predstavuje nárast o takmer 40 % v porovnaní s predchádzajúcimi dvoma rokmi. V susednej

¹²⁵ EUROPEAN CENTRAL BANK. 2022. Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE). [online]. Dostupné na internete: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/space/html/ecb.spacereport202212~783ffdf46e.en.html

Českej republike je zhruba 30 terminálov na tisíc ľudí a v iných európskych krajinách sú hodnoty ešte vyššie. Približne 12 – 18 % nárast predaja sa pripisuje digitálnym platbám.¹²⁶

Tento nedostatok môžeme vidieť v rebríčku, ktorý vyhodnocuje počet terminálov na tisíc obyvateľov, kde sa SR umiestnila na tretej najnižšej priečke medzi všetkými európskymi krajinami. Na posledných dvoch miestach sa umiestnila Ukrajina a Rumunsko, ktoré patrí medzi krajiny s najvyššou odhadovanou šedou ekonomikou v Európe.¹²⁷

Mobilné terminály za zvýhodnených podmienok pre MSP

Jedným z dôvodov, ktorými mikro a malí podnikatelia odôvodňujú, prečo sa bránia akceptácii platobných kariet od svojich zákazníkov, sú vysoké mesačné poplatky a poplatky za každú transakciu prostredníctvom tradičných platobných terminálov POS. Na to zareagoval v poslednom období bankový sektor, ktorý začal ponúkať mobilné platobné terminály určené pre malých podnikateľov za zvýhodnených podmienok. Banky sa snažia ponúknuť riešenia, ktoré minimalizujú náklady na spracovanie platieb a zároveň zvyšujú bezpečnosť a pohodlie pri prijímaní bezhotovostných platieb. Takéto iniciatívy sú príkladom, ako finančné inštitúcie reagujú na meniace sa požiadavky trhu a technológie, poskytujúc malým podnikateľom nástroje na zlepšenie ich služieb a rast ich podnikania.

Dalším fenoménom je zvyšovanie úrovne digitálnych technológií. Podnikateľ môže prijímať digitálne platby aj pomocou mobilného telefónu, a to stiahnutím aplikácie, ktorá funguje ako platobný terminál v mobilnom telefóne. Platobný proces umožňuje zákazníkovi jednoducho priblížiť kartu, smartfón alebo hodinky k zariadeniu obchodníka, a transakcia sa uskutoční. Potvrdenie o platbe je následne možné odoslať prostredníctvom e-mailu, SMS alebo skenovaním QR kódu cez aplikáciu. Inovácia bola uvedená na slovenský trh počas pandémie COVID-19 v roku 2021, kedy pomohla klientom malých podnikov platiť bezhotovostne za tovary a služby. Minimalizoval sa tak kontakt s fyzickými peniazmi a urýchlili sa bezpečné platobné procesy.

Inovatívne produkty platobných terminálov za zvýhodnených podmienok sú ponúkané viacerými bankami, a to napríklad prostredníctvom aplikácie s názvom „GP tom“ s poplatkom 1,49 % + 0,04 EUR za transakciu¹²⁸, poskytovaním možnosti platobného terminálu v mobile s poplatkom 2 % za transakciu¹²⁹, resp. 0,99 % z každej transakcie¹³⁰. Niektoré banky ponúkajú navyše obdobie zdarma, ako napríklad 12 mesiacov bez poplatkov, zatiaľ čo iné banky poskytujú 6 mesiacov bezplatne, no s nižšími nákladmi za každú transakciu. Tento trend sa týka aj ďalších výhod a možností prispôsobenia služieb podľa potrieb malých podnikateľov, čím sa banky snažia reagovať na ich finančné obmedzenia spojené s prevádzkovaním platobných terminálov. Na trhu

¹²⁶ HOSPODÁRSKE NOVINY. 2023. Digitalizácia pomáha firmám rásť, ukazujú prieskumy a potvrdzujú odborníci. [online]. Dostupné na internete: <https://hnonline.sk/hn-nativ/96085148-digitalizacia-pomaha-firmam-rast-ukazuju-prieskumy-a-potvrduju-odbornici>

¹²⁷ ACCACE, MASTERCARD. 2019. Boj proti šedej ekonomike pomocou digitálnych platieb. [online]. Dostupné na internete: https://accace.sk/wp-content/uploads/2019/05/Mastercard_Grey-economy-whitepaper_SK_compressed.pdf

¹²⁸ GPTOM. 2024. Ceník. [online]. Dostupné na internete: <https://www.gptom.com/cenik/>

¹²⁹ VŠEOBECNÁ ÚVEROVÁ BANKA. 2023. CENNÍK VÚB, a. s. Podnikatelia a iné právnické osoby. [online]. Dostupné na internete: https://www.vub.sk/document/documents/VUB/cennik/pre-podnikatelov-a-pravnicke-osoby/Cennik_PO_01112023_FINAL.pdf

¹³⁰ ČESKOSLOVENSKÁ OBCHODNÁ BANKA. 2024. Platobný terminál v mobile ČSOB SmartPOS. [online]. Dostupné na internete: <https://www.csob.sk/podnikatelia-firmy/smart-pos>

sú prenosné, neprenosné aj softvérové riešenia, ktoré sa líšia v cene, funkciách aj vhodnosti pre rôzne typy podnikania. Stacionárne terminály sú vhodné do väčších prevádzok, nakoľko umožňujú rýchle spracovanie platieb. Terminály spĺňajú bezpečnostné štandardy. Poskytujú tiež prehľadné reporty o platbách či možnosť integrácie s účtovnými systémami.

Prognózy dokonca naznačujú, že s novou inováciou by sa tradičné platobné terminály mohli stať menej využívané. Dôvodom by mohli byť benefity platobných terminálov v smartfónoch ako rýchlosť, prehľadnosť, šetrnosť a dostupnosť pre všetky podniky, vrátane mikro-podnikov, na základe ušetrenia na poplatkoch a bez nutnosti nákupu alebo prenájmu ďalších zariadení.¹³¹

5.5 Opatrenia v oblasti regulácií

Ako bolo uvedené v kapitole 5, významnou príčinou vzniku šedej ekonomiky je neprimeraná intenzita regulácií, neprehľadnosť zákonných povinností ako aj časté zmeny právnych predpisov. S cieľom znížiť regulačnú záťaž podnikateľov boli na Slovensku implementované mnohé opatrenia pre tzv. lepšiu reguláciu a zníženie administratívnej záťaže MSP.

V roku 2018 slovenská vláda prijala Stratégiu lepšej regulácie – RIA 2020 za účelom zlepšiť kvalitu legislatívy a odstrániť zbytočnú reguláciu. Cieľom stratégie je optimalizovanie regulačného prostredia a zvýšenie transparentnosti pri procese formovania zákonov, čo vedie k celkovému zjednodušeniu podnikateľského prostredia. Stratégia RIA 2020 má päť strategických cieľov:

1. Zvýšiť povedomie verejnosti o lepšej regulácii.
2. Zvýšiť kvalitu procesu ex ante posudzovania vplyvov.
3. Zaviesť systematické ex post hodnotenia regulácií.
4. Implementovať inovatívne prístupy tvorby regulácií.
5. Vytvoriť podmienky pre zapojenie ďalších subjektov do aktivít lepšej regulácie.

Boli prijaté opatrenia na predchádzanie a redukciu *gold-platingu*, čo znamená situáciu, kedy členské štáty EÚ pri transpozícii európskych smerníc do svojich vnútroštátnych zákonov pridávajú ďalšie požiadavky alebo štandardy, ktoré nie sú priamo vyžadované v pôvodnom znení smernice EÚ. Týmto spôsobom dochádza k rozšíreniu právnych predpisov nad rámec toho, čo stanovuje európska legislatíva.¹³²

Zároveň sa zaviedlo uplatňovanie princípu *one in – two out*¹³³, na základe ktorého každé navýšenie nákladov podnikateľského prostredia (IN), ktoré navrhuje predkladateľ legislatívneho návrhu na rokovanie vlády SR alebo na rokovanie Stálej pracovnej komisie Legislatívnej rady

¹³¹ TOUCHIT. 2021. Urobte si z mobilu platobný terminál. Vaši zákazníci to ocenia a zarobíte viac. [online]. Dostupné na internete: <https://touchit.sk/ako-si-urobit-z-mobilu-platobny-terminal/332033>

¹³² EUROPEAN COMMISSION. 2016. Gold-plating. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/hlg_16_0008_00_conclusions_and_recommendations_on_goldplating_final.pdf

¹³³ Dňa 1. 6. 2021 vstúpila do platnosti aktualizovaná Jednotná metodika na posudzovanie vybraných vplyvov, ktorou boli v SR zavedené princípy one in one out, resp. one in two out.

vlády SR, musí byť kompenzované znížením nákladov podnikateľského prostredia (OUT) minimálne v dvojnásobnej výške.

Z procesného hľadiska bola v roku 2015 pripravená Jednotná metodika na posudzovanie vybraných vplyvov, ktorá vymedzuje proces posudzovania vplyvov novo prijímaných regulácií. Posudzovanie vplyvov je nástroj, ktorého cieľom je určenie predpokladaných vplyvov materiálov legislatívneho aj nelegislatívneho charakteru predkladaných na pripomienkové konanie. Posudzovanými vplyvmi sa pritom rozumejú vplyvy na verejné financie, sociálnu situáciu obyvateľstva, zamestnanosť, podnikateľské subjekty, na fungovanie trhov, životné prostredie, na informatizáciu spoločnosti a služby verejnej správy pre občanov a podnikateľov. V súvislosti s posudzovaním vybraných vplyvov bolo zriadené Centrum lepšej regulácie ako špecializovaný analytický útvar zriadený v rámci agentúry Slovak Business Agency. Centrum aktívne participuje na znižovaní neprimeranej regulačnej záťaže podnikov a zlepšovaní podnikateľského prostredia v Slovenskej republike.¹³⁴

Rok 2022 priniesol ďalší významný míľnik, kedy sa zaviedlo ex post hodnotenie existujúcich regulácií pôsobiacich v podnikateľskom prostredí. Toto hodnotenie umožňuje posúdiť účinnosť a vplyv existujúcich právnych predpisov po ich určitom čase pôsobenia a identifikovať nežiaduce dôsledky. Nežiaducim následkom sú finančné náklady či časové zaťaženie. Tieto opatrenia, spolu s pravidelnou súhrnnou správou o uplatňovaní mechanizmu znižovania byrokracie a nákladov, predstavujú významné kroky pre vytvorenie efektívnejšieho a konkurencieschopnejšieho podnikateľského prostredia na Slovensku.¹³⁵

Pre vyčíslenie celkových nákladov regulácií na podnikateľské prostredie bol zavedený Štandardný nákladový model (SCM), ktorý definuje postup výpočtu nákladov regulácií na jedného podnikateľa a náklady regulácií na celé podnikateľské prostredie. Celkové náklady regulácií sú tvorené priamymi nákladmi (dane, odvody, clá, poplatky), priamymi nákladmi (iné poplatky), nepriamymi nákladmi a administratívnymi nákladmi na podnikateľa/celé podnikateľské prostredie. Kvantifikácia nákladov regulácií predstavuje dôležitú časť procesu posudzovania vplyvov a mala by byť zohľadnená pri zmenách regulácií a zavádzaní nových regulácií.

Pri hodnotení efektivity opatrení v oblasti lepšej regulácie je možné konštatovať, na základe údajov zo Správy o stave podnikateľského prostredia v SR za rok 2020¹³⁶, že jednotlivé strategické ciele RIA 2020, napriek rozličným stupňom úspechu v ich plnení¹³⁷, spoločne prispievajú k vytváraniu základu pre efektívnejšie a udržateľné regulačné prostredie. Diferenciácia v úspešnosti plnenia cieľov poukazuje na komplexnosť a náročnosť procesu implementácie lepšej regulácie v

¹³⁴ SLOVAK BUSINESS AGENCY. Centrum lepšej regulácie. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sbagency.sk/centrum-lepsej-regulacie?nopaging=1>

¹³⁵ SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2023. Správa o stave malého a stredného podnikania v SR. [online]. Dostupné na internete: https://www.sbagency.sk/sites/default/files/sprava_o_stave_maleho_a_stredneho_podnikania_na_slovensku_2022.pdf

¹³⁶ MINISTERSTVO HOSPODÁRSTVA SR. 2021. Plnenie úloh Akčného plánu RIA 2020. [online]. Dostupné na internete: <https://www.economy.gov.sk/podnikatelske-prostredie/lepsia-regulacia/ria-2020-strategia-lepsej-regulacie/plnenie-akcneho-planu-ria-2020>

¹³⁷ Prvý cieľ zaznamenal pokrok, avšak s niekoľkými nesplnenými úlohami. Druhý cieľ, zameraný na vývoj ex ante metodík, čelil výzvam s väčším počtom nesplnených úloh. Tretí cieľ mal lepšiu úspešnosť, no stále si vyžaduje dokončenie. Štvrtý cieľ zostal nerealizovaný z dôvodu odkladu, kým piaty cieľ je v štádiu rozpracovania a pre úspešné dokončenie je potrebná zvýšená spolupráca s Národnou radou SR.

praxi. Z dlhodobého hľadiska by úspešná implementácia stratégie mohla viesť k efektívnejšiemu a transparentnejšiemu legislatívnemu procesu, čím by sa zlepšilo podnikateľské prostredie a celková kvalita regulácií na Slovensku.

5.6 Opatrenia v oblasti nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania

Všeobecne je možné konštatovať, že k potieraniu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania prispieva každé opatrenie, ktoré zvyšuje oficiálne pracovné príležitosti a znižuje mieru nezamestnanosti. V prípade dostatku príležitostí legálnej – oficiálnej práce sú totiž zamestnanci menej ochotní pracovať v šedej ekonomike.

Ďalšou významnou oblasťou sú opatrenia na znižovanie regulačnej záťaže spojenej so zamestnávaním (odstraňovanie bariér pre flexibilné zamestnávanie) a odvodového zaťaženia podnikateľov/zamestnávateľov.

Medzi dôležité opatrenia patrí otvorenie pracovného trhu za účelom umožnenia legálneho zamestnávania osôb z tretích krajín alebo znevýhodnených skupín osôb, obmedzovanie vykonávania závislej činnosti bez pracovnej zmluvy a v neposlednom rade vykonávanie kontrol dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania.

5.6.1 Umožnenie legálneho zamestnávania osobám z tretích krajín

Významný vplyv na slovenský pracovný trh mali opatrenia umožňujúce legálne zamestnávanie osôb z tretích krajín, ktorých počet sa na území Slovenska zvýšil v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území Ukrajiny, ktorý začal v roku 2022. Jednak išlo o poskytovanie tzv. dočasného útočiska¹³⁸ štátnym občanom Ukrajiny a ich rodinným príslušníkom. Zároveň bolo umožnené predĺženie platnosti prechodného pobytu, trvalého pobytu alebo tolerovaného pobytu v súvislosti s hromadným prílevom cudzincov na územie SR v dôsledku vojnového konfliktu na Ukrajine, a to až do uplynutia dvoch mesiacov od odvolania mimoriadnej situácie¹³⁹. Rovnakým spôsobom sa predĺžila platnosť potvrdenia o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta, ktoré zodpovedá vysokokvalifikovanému zamestnaniu, potvrdenia o možnosti obsadenia voľného pracovného miesta a povolenia na zamestnanie¹⁴⁰. Počas trvania mimoriadnej situácie môžu občania Ukrajiny alebo ich rodinní príslušníci, ktorí pobývajú na území SR, vstupovať do pracovnoprávneho vzťahu aj pred uplynutím deviatich mesiacov od začatia konania o udelenie azylu.¹⁴¹

V decembri 2023 bolo na Slovensku zamestnaných 26 102 príslušníkov tretích krajín s platným povolením na zamestnanie, z toho 10 039 občanov Ukrajiny¹⁴². V decembri 2017 to

¹³⁸ O ktorom rozhodla vláda SR v zmysle uznesenia č. 144 z 28. februára 2022 k návrhu na vyhlásenie poskytovania dočasného útočiska podľa § 29 ods. 2 zákona č. 480/2002 Z. z. o azyle

¹³⁹ Umožnené zmenou zákona č. č. 404/2011 Z. z. o pobyte cudzincov

¹⁴⁰ Zmenou zákona č. 5/2004 Z. z.

¹⁴¹ V zmysle § 54f zákona č. 480/2002 Z. z.

¹⁴² ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2023. Zamestnávanie cudzincov na území SR za rok 2023. [online]. Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2023.html?page_id=1247176

bolo len 8 937 občanov tretích krajín, z toho občanov Ukrajiny 2 879¹⁴³. Zvýšenie počtu zamestnaných osôb tretích krajín s platným pracovným povolením bolo spôsobené najmä geopolitickou situáciou – migračnou krízou a vojnou na Ukrajine. Z časti je možné predpokladať, že k zvýšenému počtu prispeli aj opatrenia v oblasti legálneho zamestnávania osôb z tretích krajín.

5.6.2 Obmedzenie práce na dohodu

Obmedzenie práce zamestnancov na dohodu o pracovnej činnosti na Slovensku je ďalšie opatrenie cielené na zlepšenie pracovných podmienok pre zamestnancov. Na Slovensku upravuje pracovnú činnosť na dohodu Zákonník práce, ktorý rozlišuje rôzne typy zmlúv, medzi ktoré patrí pracovná zmluva, dohoda o vykonaní práce, dohoda o pracovnej činnosti a zmluva o brigádnickej práci študentov. Dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru zakladajú pracovnoprávny vzťah medzi zamestnancom a zamestnávateľom, avšak na rozdiel od pracovného pomeru, majú iným spôsobom vymedzený napríklad pracovný čas, spôsob ich ukončenia či platenie odvodov. Mali by byť uzatvárané len pri príležitostnej činnosti. Pre zamestnancov je práca na dohodu v porovnaní s pracovnou zmluvou menej výhodná, nakoľko je spojená s nižšími odvodmi a povinnosťami zamestnávateľa.

Rozsah prác dohody o pracovnej činnosti je zákonom obmedzený maximálnym počtom hodín týždenne (10 hodín) alebo ročne pri sezónnych prácach (520 hodín). Od 1.1.2023 zamestnávateľ musí rozlišovať medzi bežnou dohodou o pracovnej činnosti a dohodou o pracovnej činnosti na výkon sezónnej práce. Na dohodu o vykonaní práce môže zamestnanec odpracovať maximálne 350 hodín v kalendárnom roku (do rozsahu práce sa započítava aj práca vykonávaná zamestnancom pre zamestnávateľa na základe inej dohody o vykonaní práce) a na dohodu o brigádnickej práci študentov maximálne 20 hodín týždenne v priemere za celú dobu, na ktorú bola dohoda uzatvorená.

V prípade výkonu sezónnych prác sa neuplatňuje podmienka výnimočnosti, ktorá je pre výkon práce na základe dohôd mimo pracovného pomeru charakteristickou. Na rozdiel od bežnej dohody o pracovnej činnosti možno dohodu o pracovnej činnosti na výkon sezónnej práce uzatvoriť len na 8 mesiacov.

Obmedzenia majú za cieľ zabezpečiť, aby zamestnávatelia nevyužívali prácu na dohodu ako spôsob obchádzania pracovnoprávnych predpisov a platenia nižších odvodov a daní. Je možné predpokladať, že zavedené obmedzenia práce na dohodu podporujú lepšiu ochranu práv zamestnancov a zabezpečujú, že budú mať nárok na sociálne dávky a zdravotné poistenie.

Na druhej strane existuje obava, že príliš prísne obmedzenia môžu mať negatívny dopad na podnikateľské prostredie a flexibilitu zamestnávateľov. Navyše niektoré firmy môžu mať legitímne dôvody na využitie práce na dohodu, napríklad pri sezónnych prácach alebo projektových úlohách, a príliš prísne obmedzenia by mohli obmedziť ich schopnosť prispôbiť sa meniacim potrebám trhu. Je dôležité, aby obmedzenia práce na dohodu boli vyvážené a primerané, aby chránili práva zamestnancov a zároveň nebránili hospodárskemu rozvoju a konkurencieschopnosti podnikov.¹⁴⁴

¹⁴³ ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2017. Zamestnávanie cudzincov na území SR za rok 2017. [online]. Dostupné na internete: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/zamestnavanie-cudzincov-statistiky/kopia-zamestnavanie-cudzincov-na-uzemi-slovenskej-republiky-za-rok-2016.html?page_id=672343

¹⁴⁴ NÁRODNÝ INŠPEKTORÁT PRÁCE. Dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/dohody-o-pracach-vykonavanych-mimo-pracovneho-pomeru/>

Preto je nevyhnutné dopad prijatých opatrení na zamestnanosť priebežne vyhodnocovať, a to aj formou spolupráce s podnikateľmi.

5.6.3 Kontrola dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania

Kontrola dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania spojená so sankciami predstavuje stále nezastupiteľnú rolu pri potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Kontrolné orgány realizujú proaktívne a represívne opatrenia v oblasti vyhľadávania a potierania nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania. Na Slovensku sú týmto kontrolným orgánom inšpektoráty práce¹⁴⁵. Do konca roku 2022 mali túto kompetenciu aj úrady práce, sociálnych vecí a rodiny a Ústredie práce sociálnych vecí a rodiny.

Systém kontrol by mal byť nastavený tak, aby vytváral tlak na podnikateľov prostredníctvom reálnej hrozby kontroly a možných sankcií trestu za nedodržiavanie právnych predpisov. Tento tlak môže mať dvojitý efekt: jednak motivovať podnikateľov k dodržiavaniu pracovnoprávných noriem, zamedzeniu nezákonných praktík a práce na čierno, no zároveň môže podnietiť aj snahu o obchádzanie kontrol a utváranie záporného postoj k reguláciám.

V roku 2022 vykonali inšpektoráty práce, Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny a úrady práce a prezídium Policajného zboru SR celkovo 17 637 kontrol zameraných na preverenie dodržiavania zákazu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania, v rámci ktorých bolo skontrolovaných 15 754 zamestnávateľov (právnických osôb a fyzických osôb, ktoré sú podnikateľmi) a 34 056 fyzických osôb vykonávajúcich prácu na pracoviskách kontrolovaných subjektov. Z počtu skontrolovaných subjektov bolo zistené nelegálne zamestnávanie u 719 subjektov, čo predstavuje 4,5 % zo všetkých kontrolovaných subjektov. Zo skontrolovaných 34 056 fyzických osôb bolo zistené nelegálne zamestnávanie pri 1 410 fyzických osobách, čo predstavuje 4,1 % zo všetkých kontrolovaných osôb.¹⁴⁶

Inšpektori práce v roku 2022 zistili viac ako 380 prípadov nelegálneho zamestnávania cudzincov. Najväčší počet tvorili občania Ukrajiny a Srbska. Počty odhalených nelegálne zamestnávaných fyzických osôb boli najvyššie v odvetviach ako stavebníctvo, priemyselná výroba a administratívne a podporné služby (do ktorého patrí aj zamestnávanie agentúrami dočasného zamestnávania). Zistenia sa týkali vykonávania závislej práce bez založeného pracovnoprávneho vzťahu, nesplnenia prihlasovacej povinnosti zamestnávateľa voči Sociálnej poisťovni a nesplnenia podmienok na zamestnávanie cudzincov.

Zákaz nelegálneho zamestnávania bol porušovaný najviac malými zamestnávateľmi s počtom zamestnancov 1 – 9. Z hľadiska právnej formy bol zákaz nelegálneho zamestnávania najviac porušovaný spoločnosťami s ručením obmedzeným a pomerne vysoký počet porušení zákazu nelegálneho zamestnávania bol zistený u zahraničných spoločností. Kontrolné orgány v roku 2022

¹⁴⁵ Do 31.12.2022 mali túto kompetenciu aj úrady práce, sociálnych vecí a rodiny a Ústredie práce, sociálnych vecí a rodiny. Zmeny kompetencií zaviedol zákon č. 112/2022 Z.z., ktorý nadobudol účinnosť 1.1.2023.

¹⁴⁶ MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2023. Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/wp-content/uploads/2023/06/Sprava-za-rok-2022.pdf>

právoplatne uložili pokuty za porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania 683 zamestnávateľom v sume 2 760 000 EUR.¹⁴⁷

Aj keď členské štáty EÚ kladú stále silnejší dôraz na preventívne opatrenia, odhaľovanie nelegálneho zamestnávania a nelegálnej práce prostredníctvom kontrolnej činnosti a spojené s primeranými sankciami predstavuje efektívny nástroj boja proti nelegálnemu zamestnávaniu.

5.6.4 Preventívne opatrenia v oblasti nelegálneho zamestnávania

Európska únia aj jednotlivé štáty okrem represívnych opatrení (kontroly a sankcie) realizujú informačné kampane a aktivity, ktoré sú zamerané na zvyšovanie povedomia o právach zamestnancov a povinnostiach ich zamestnávateľov. Príkladom je kampaň Európskeho orgánu práce „Práva na každú sezónu“ - #EU4FairWork, ktorá je zameraná na spravodlivé a bezpečné pracovné podmienky sezónnych pracovníkov, ktorí sú zraniteľnejší voči neistým životným a pracovným podmienkam a pre ich zamestnávateľov¹⁴⁸.

Európsky orgán práce (ELA – European Labour Authority), ktorý sídli v Bratislave, organizuje pravidelne semináre v oblasti nelegálnej práce a pomáha krajinám EÚ v boji proti nelegálnej práci a podpore lepších pracovných podmienok a oficiálneho zamestnávania.

V roku 2016 bola Európskym parlamentom vytvorená Platforma na boj proti nedeklarovanej práci, v rámci ktorej si štáty EÚ vymieňajú informácie a skúsenosti v boji proti nelegálnej práci, v oblasti pracovného práva, zdravia a bezpečnosti, sociálneho zabezpečenia a daňového systému. Dlhodobým cieľom platformy je zlepšenie pracovných podmienok a podpora integrácie nelegálne pracujúcich osôb na trhu práce. Platforma je zameraná na všetky formy nedeklarovanej práce, vrátane fiktívnej samostatnej zárobkovej činnosti.

Pozitívne bol pokrok v boji proti nelegálnej práci na Slovensku hodnotený Európskou komisiou (na základe hodnotenia expertov z roku 2019), čo poukazuje na efektívnosť prijímaných opatrení ako aj spolupráce na európskej úrovni v rámci Platformy na boj proti nedeklarovanej práci. Slovensko začalo v roku 2018 s implementáciou súboru odporúčaní na efektívnejšie potieranie nedeklarovanej práce, ktoré boli odporúčané expertmi Platformy na boj proti nelegálnej práci.¹⁴⁹ Opatrenia sa vzťahovali napríklad na nasledovné oblasti:

- premena orgánov primárne orientovaných na odstrašenie páchatel'ov nelegálneho zamestnávania prostredníctvom ukladania sankcií na orgány viac orientované na prevenciu pred nelegálnym zamestnávaním a chrániacich individuálne práva zamestnancov;
- zmena kľúčových ukazovateľov výkonnosti pri zohľadnení prínosu výsledkov kontrol nelegálneho zamestnávania, od ktorých možno očakávať pozitívny vplyv na plnenie odvodových povinností v rámci systému sociálneho zabezpečenia;

¹⁴⁷ MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2023. Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/wp-content/uploads/2023/06/Sprava-za-rok-2022.pdf>

¹⁴⁸ Viac informácií dostupných na: <https://www.ip.gov.sk/kampan-europskeho-organu-prace-prava-na-kazdu-sezonu/>

¹⁴⁹ NÁRODNÝ INŠPEKTORÁT PRÁCE. 2024. Experti Európskej komisie ocenili pokrok Slovenska v boji proti nelegálnej práci. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/experti-z-europskej-komisie-ocenili-pokrok-slovenska-v-boji-proti-nelegalnej-praci/>

- častejšie a pravidelnejšie získavania a analýzy dát v oblasti nedeklarovanej práce, ktorými disponujú rôzne štátne orgány v rozsahu svojej pôsobnosti ako aj vyvinutie metódy na hodnotenie rizík a identifikáciu rizikových subjektov z pohľadu nedeklarovanej práce pre efektívne zameranie budúcich výkonov kontrol a inšpekcií práce.¹⁵⁰

5.6.5 Register nelegálneho zamestnávania

Inšpektorát práce pravidelne zverejňuje zoznam fyzických osôb a právnických osôb, ktoré porušili zákaz nelegálneho zamestnávania podľa zákona č. 82/2005 Z. z..¹⁵¹ Register nelegálneho zamestnávania bol s účinnosťou od 1.1.2024 vyhlásený za referenčný. Referenčnými údajmi registra sú paragraf porušenia nelegálneho zamestnávania a dátum právoplatnosti pokuty uloženej za porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania. Zverejňovanie subjektov, ktoré porušili zákaz nelegálneho zamestnávania má odradiť zamestnávateľov od porušovania zákazu nelegálneho zamestnávania.

Národný inšpektorát práce vydáva subjektom v prípade záujmu Potvrdenie o neporušení zákazu nelegálneho zamestnávania. Toto potvrdenie môže byť v niektorých prípadoch vyžadované pri čerpaní finančných prostriedkov z verejných zdrojov, alebo ním môžu podnikatelia preukazovať plnenie zákonných povinností voči potenciálnym obchodným partnerom.

Zverejňovanie fyzických a právnických osôb, ktorým bola právoplatne uložená pokuta za porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania umožňuje prístup podnikateľom a ďalším zainteresovaným subjektom k údajom porušovaní pravidiel v oblasti zamestnávania, ktorí si môžu overiť serióznosť potenciálneho obchodného partnera. Informácie o porušení zákazu nelegálneho zamestnávania sú používané ako kritérium pri poskytovaní grantov a dotácií z verejných zdrojov a znevýhodňujú tak podnikateľov nedodržiavajúcich pravidlá. Uvedené môže predstavovať významný motivačný faktor pre podnikateľov, aby pravidlá v oblasti zamestnávania dodržiavali.

5.6.6 Zlepšenie pracovnej ochrany ľudí pracujúcich prostredníctvom digitálnych platforiem

V súčasnosti významne rastie počet osôb pracujúcich prostredníctvom digitálnych platforiem, pričom časť z týchto pracovníkov nie je správne klasifikovaných ako SZČO. Viac informácií je uvedených v podkapitole 4.6.

Rada EÚ a Európsky parlament 13. decembra 2023 prijali predbežnú dohodu o návrhu smernice, ktorej cieľom je zlepšiť pracovné podmienky ľudí pracujúcich prostredníctvom digitálnych platforiem a zároveň zachovať príležitosti a výhody, ktoré platformové hospodárstvo prináša. Novými pravidlami sa riešia prípady nesprávnej klasifikácie pracovníkov platforiem a uľahčujú možnosti ich preklasifikovania na zamestnancov, čím sa im zaručuje ľahší prístup k právam ako

¹⁵⁰ MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2020. Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/wp-content/uploads/2019/05/Spr%C3%A1va-za-rok-2019.pdf>

¹⁵¹ NÁRODNÝ INŠPEKTORÁT PRÁCE. 2024. Zoznam fyzických osôb a právnických osôb, ktorým bola právoplatne uložená pokuta za porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania (Zákon č. 82/2005 Z. z.). [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/app/registerNZ/>

zamestnancom podľa práva EÚ. Dohoda zároveň obsahuje ustanovenia, ktorými sa lepšie ochránia osobné údaje pracovníkov platforiem a zvýši sa transparentnosť využívania algoritmických systémov na prijímanie rozhodnutí na pracovisku.¹⁵² V prípade prijatia smernice by boli vytvorené predpoklady pre zlepšenie pracovných podmienok osôb pracujúcich prostredníctvom digitálnych platforiem.

5.7 Financovanie podpory MSP z fondov EÚ (Program Slovensko 2021 – 2027)

K zníženiu miery šedej ekonomiky prispievajú investičné stimuly na podporu MSP a podnikateľského prostredia. Významný zdroj predstavujú fondy EÚ a Plán obnovy. V súčasnom programovom období v rámci Programu Slovensko 2021 – 2027 intervencie z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, Európskeho sociálneho fondu, Kohézneho fondu a Fondu pre spravodlivú transformáciu sú určené pre financovanie MSP prostredníctvom rôznych finančných nástrojov, čo umožní podporiť viac investícií a zjednoduší proces využívania fondov, najmä z hľadiska administratívnej záťaže.

V rámci cieľa „Konkurencieschopnejšia a inteligentnejšia Európa“ sa kladie dôraz na výskumno-vývojovú infraštruktúru a súvisiace nástroje, vytvorenie priestoru pre podnikateľský sektor v procese výziev, realizáciu inovačných aktivít v podnikoch a spoluprácu univerzít so súkromným sektorom pri inováciách. V cieľi „Sociálnejšia a inkluzívnejšia Európa“ sa diskutovalo o zlepšení prístupu k zamestnaniu pre znevýhodnených uchádzačov, s dôrazom na mladých ľudí. Osobitná pozornosť je sústredená na stimuláciu rozvoja mikro, malých a stredných podnikov a zlepšenie ich prístupu k financovaniu, vrátane podpory start-upov a internacionalizácie prostredníctvom nefinančnej a voucherovej podpory a sieťovania podnikateľských subjektov.

Uvedené opatrenia môžu mať významný dopad na tieňovú ekonomiku, keďže podpora start-upov a mikro-podnikov môže viesť k zvýšeniu legálnych podnikateľských aktivít a zároveň znížiť potrebu zamestnancov pracovať v neoficiálnom sektore. Taktiež, zlepšenie prístupu k zamestnaniu pre znevýhodnené skupiny môže redukovať ich závislosť od nelegálnych pracovných príležitostí a tým prispieť k eliminácii tieňovej ekonomiky.

Plán obnovy

V rámci Plánu obnovy, ktorý je spoločnou reakciou krajín EÚ na silný pokles ekonomiky v dôsledku pandémie COVID – 19, sú podporované reformy a investície, ktoré by Slovensku mali umožniť zvyšovať životnú úroveň na priemer EÚ. Jednou z priorít je efektívna verejná správa a digitalizácia, boj proti korupcii a praniu špinavých peňazí a opatrenia v oblasti digitálnej ekonomiky. Intervencie na podporu efektívnej verejnej správy by mali prispieť k zvýšeniu kvality služieb verejnej správy a tým vytvoriť predpoklady pre zníženie šedej ekonomiky. Súvislosť medzi kvalitou verejných inštitúcií a šedou ekonomikou je popísaný v časti 5.1.2.

Z prostriedkov Plánu obnovy je implementovaná reforma Zníženie regulačného zaťaženia podnikania (v rámci komponentu Zlepšenie podnikateľského prostredia, oblasti Efektívna verejná správa a digitalizácia). Nástroje, ktoré reforma podporuje, sú:

¹⁵² RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2024. Infografika – Pracovníci digitálnych platforiem v EÚ. [online]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/digital-platform-workers/>

- ex-ante hodnotenie plánovaných transpozičných právnych predpisov s cieľom zabrániť neopodstatnenému goldplatingu,
- pravidlo 1in-2out, ktoré zabezpečuje, aby nová legislatíva nezvyšovala administratívne náklady pre podniky,
- balíky individuálnych opatrení založených na konzultáciách so zainteresovanými stranami, ktoré sú zamerané na zjednodušenie administratívnych požiadaviek pre podniky. Implementácia reformy by mala byť dokončená 31.12.2024.¹⁵³ Plán obnovy podporuje aj odborné kapacity v oblasti znižovania regulačného zaťaženia.

¹⁵³ PLÁN OBNOVY. 2021. Zlepšenie podnikateľského prostredia. [online]. Dostupné na internete: https://www.planobnovy.sk/site/assets/files/1052/2021-k14_-_zlepsenie_podnikatelskeho_prostredia.pdf

**ČASŤ II ANALÝZA VYBRANÝCH
EKONOMICKÝCH
UKAZOVATEĽOV FIRIEM VO
VZŤAHU K ŠEDEJ EKONOMIKE**

6 Zameranie analýzy, základné východiská a vzorka dát

Presné údaje o objeme šedej ekonomiky v prostredí malého a stredného podnikania nie sú vzhľadom na charakter tieňových aktivít, ktoré sú skryté pre oficiálne vykazovanie, k dispozícii. Vo vzťahu k MSP je však možné identifikovať určité ukazovatele a kritériá, ktoré poukazujú na možnú realizáciu neoficiálnych aktivít a nevykázaných príjmov. Analýza sa zameriava jednak na identifikáciu finančných a nefinančných parametrov, ktoré môžu indikovať zvýšený potenciál výskytu šedej ekonomiky v oblasti malého a stredného podnikania a následne tieto parametre aplikuje a overuje na vzorke malých a stredných podnikov pôsobiacich primárne v sektoroch najviac ohrozených šedou ekonomikou.

Pre účely analýzy boli použité dáta z dátového portálu FinStat¹⁵⁴, ktorý agreguje údaje o firmách z viac ako 20 dátových zdrojov (Obchodný register, Štatistický úrad SR, Register právnických osôb, Register partnerov verejného sektora a ďalšie). Databáza údajov zahŕňala informácie o základných charakteristikách podnikov (identifikačné údaje, dátum vzniku a zániku, počet zamestnancov, registrácia pre účely DPH, odvetvie atď.), ako aj údaje z účtovných závierok vrátane mzdových nákladov, dosiahnutých výnosov a hospodárskych výsledkov. Do vzorky firiem – MSP boli zaradené údaje o viac ako 200 tisícoch MSP, ktoré boli sledované počas desiatich rokov v období 2013 – 2022.

Cieľom analýzy bolo na základe aplikácie stanovených kritérií identifikovať počet a odvetvovú štruktúru MSP, pri ktorých sa predpokladá častejšie obchádzanie pravidiel a povinností, realizáciu skrytých/neoficiálnych aktivít a nevykazovanie reálnych príjmov. Splnenie stanovených kritérií však jednoznačne nepoukazuje na výskyt šedej ekonomiky, len indikuje jej možnú prítomnosť.

6.1 Základné predpoklady analýzy (sledované ukazovatele firiem)

Analýza vybraných ekonomických ukazovateľov ([kapitola 8](#)) bola zameraná na identifikáciu nasledovných spoločností:

- a) Spoločnosti, ktoré nemajú povinnosť stať sa platcami DPH;

Spoločnosti, ktorých obrat z dodávaných služieb a tovarov nebol vyšší ako zákonom stanovený limit (49 790 EUR do roku 2023, 60 000 EUR od roku 2024), nemajú povinnosť registrovať sa pre DPH. Pri týchto spoločnostiach môže existovať riziko, že si niektoré z nich účelovo znižujú výnosy tým, že časť príjmov oficiálne nevykazujú (evidujú mimo účtovníctva) tak, aby príjmy nedosahovali stanovený zákonný limit. Motívom môže byť skutočnosť, že ako neplatca DPH poskytuje firma svoje služby lacnejšie a zároveň sa na tieto firmy vzťahuje znížená sadzba z dane príjmov. Je predpoklad, že ide najmä o spoločnosti s vysokým podielom práce, resp. vlastných služieb.

- b) Spoločnosti vykazujúce stratu a záväzky voči spoločníkom;

Pri týchto spoločnostiach môže dochádzať k účelovému navyšovaniu pohľadávok spoločníkov, aby v nákladoch spoločnosti boli náklady výlučne pre spotrebu spoločníkov, t.j. môže dochádzať k úniku DPH (napr. nákup motorových vozidiel na súkromné účely). Zároveň je možné, že časť

¹⁵⁴ FINSTAT. 2024. Databáza firiem. [online]. Dostupné na internete: <https://finstat.sk/>

príjmov má spoločnosť bez zaúčtovania do výnosov vo forme pôžičiek od spoločníka (záväzok voči spoločníkom), čím dochádza jednak k úniku na dani z príjmov právnických osôb a následne aj na dani z dividendy.

c) Spoločnosti vykazujúce vysokú pokladňu (účet 211);

Ak má spoločnosť neprimerane vysokú pokladňu, je možno predpokladať, že spoločnosť môže v niektorých prípadoch využívať hotovosť na účely, ktoré môžu predstavovať daňové úniky. Hotovosť môže byť využívaná na nákupy so zľavou „bez bloku“, ktoré si následne dodávateľ nedáva do výnosov a nezdaňuje. Hotovosť môže byť použitá aj na „doplácanie miezd“ bez odvodov do sociálnej a zdravotnej poisťovni, čím vzniká únik na sociálnych odvodoch a dani zo závislej činnosti (zamestnancov). Okrem toho môže byť hotovosť používaná aj spoločníkmi na vlastné potreby a benefity bez toho, aby bol takýto príjem riadne zdanený daňou z dividendy.

d) Spoločnosti bez zamestnancov vykazujúce tržby;

Ak spoločnosť nemá žiadnych zamestnancov, resp. nevykazuje mzdové náklady, avšak vykazuje tržby (najmä tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb), je predpoklad, že spoločnosť si týmto spôsobom optimalizuje náklady v oblasti odvodového zaťaženia a/alebo využíva tzv. švarcsystém (bližšie popísaný v podkapitole 2.2).

e) Spoločnosti s vysokým podielom mzdových nákladov voči celkovým výnosom;

Ak spoločnosť vykazuje vysoké mzdové náklady v porovnaní s celkovými výnosmi, je predpoklad, že niektoré spoločnosti si môžu účelovo znižovať výnosy tým, že časť príjmov nevykazujú v účtovníctve a môže tak dochádzať kráteniu na dani z príjmov.

V nadväznosti na analýzu ekonomických ukazovateľov boli v [kapitole 9](#) identifikované **MSP nevykazujúce zisk** (t.j. vykazujúce nulový alebo záporný hospodársky výsledok), keďže pri časti z týchto firiem, najmä v prípade, ak vykazujú záporný alebo nulový hospodársky výsledok dlhšie časové obdobie, je možné predpokladať väčšiu tendenciu nevykazovania reálnych príjmov s cieľom obchádzania daňových povinností.

V nadväznosti na analýzu vybraných ekonomických ukazovateľov a MSP nevykazujúcich zisk, bol predmetom skúmania aj vznik a zánik MSP, so zameraním na **MSP s nízkou životnosťou** v jednotlivých odvetviach ([kapitola 10](#)). Účelovým zakladaním a rušením firiem je totiž možné obchádzať daňové povinnosti.

6.2 Vzorka dát

Zdrojom dát pre analýzu vybraných charakteristík a ukazovateľov firiem bol dátový portál FinStat¹⁵⁵. Z údajov dostupných na portáli FinStat boli získané datasety údajov za právnické osoby za obdobie rokov 2013 až 2022 (10 rokov). Úplnosť a správnosť údajov získaných z portálu FinStat nebola vzhľadom na rozsah vzorky (celkovo viac ako 200 tisíc MSP, t.j. viac ako 2 milióny vstupov za desaťročné obdobie) pri analýze komplexne validovaná. V individuálnych prípadoch

¹⁵⁵ FINSTAT. 2024. Databáza firiem. [online]. Dostupné na internete: <https://finstat.sk/>

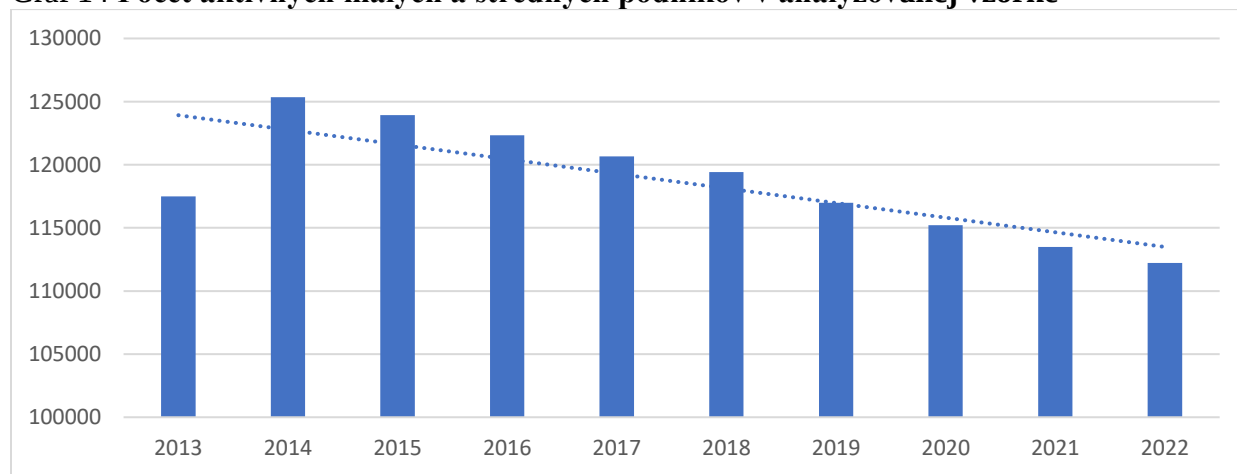
bola úplnosť a správnosť verifikovaná prostredníctvom Registra účtovných závierok a Registra organizácií ŠÚ SR.

Získané údaje boli očistené o veľké podniky, ktoré nespĺňajú kritériá pre malých a stredných podnikateľov (v prípade vzorky išlo o podniky s viac ako 250 zamestnancami). Na základe toho bola vytvorená základná vzorka dát. Do základnej vzorky dát neboli zaradené údaje o fyzických osobách – podnikateľoch (samostatne zárobkovo činné osoby a živnostníci), nakoľko ich finančné údaje sa nachádzajú v neverejnej časti registra účtovných závierok a preto na portáli FinStat nie sú dostupné., **Základná vzorka** je podrobne opísaná v prílohe č. 1 a zahŕňa údaje o viac ako 217 tisíc malých a stredných podnikoch (priemerný ročný údaj).

Pre účely analýzy vybraných ekonomických ukazovateľov, ktorá je predmetom [kapitoly 8](#), bola základná vzorka upravená na vzorku aktívnych malých a stredných podnikov v rokoch 2013 až 2022, t. j. podnikov ktoré boli registrované počas celého sledovaného desaťročného obdobia. Zo základnej vzorky boli vylúčené podniky vzniknuté po roku 2013, ako aj spoločnosti, ktoré v priebehu sledovaného obdobia zanikli (na základe dátumu zániku spoločnosti, ako výmazu z Obchodného registra). Úprava vzorky umožnila relevantne porovnať vývoj vybraných ekonomických ukazovateľov v sledovanom období.

Vo vzorke bolo zastúpených v priemere 118 705 malých a stredných podnikov, ktorých počet sa v priebehu sledovaného obdobia mierne líšil, pričom medziročné rozdiely sa pohybujú od +5,5 % do -5,6 % od priemeru. Tieto rozdiely môžu byť spôsobené jednak neúplnosťou dát na portáli FinStat¹⁵⁶, ako aj neúplnosťou dát v dátových zdrojoch, z ktorých FinStat údaje agreguje. Druhým dôvodom môže byť skreslenie dát na základe informácií o v skutočnosti neaktívnych spoločnostiach (spoločnosti bez vykázaného hospodárskeho výsledku), ktoré tvoria takmer 5 % zo vzorky¹⁵⁷.

Graf 14 Počet aktívnych malých a stredných podnikov v analyzovanej vzorke

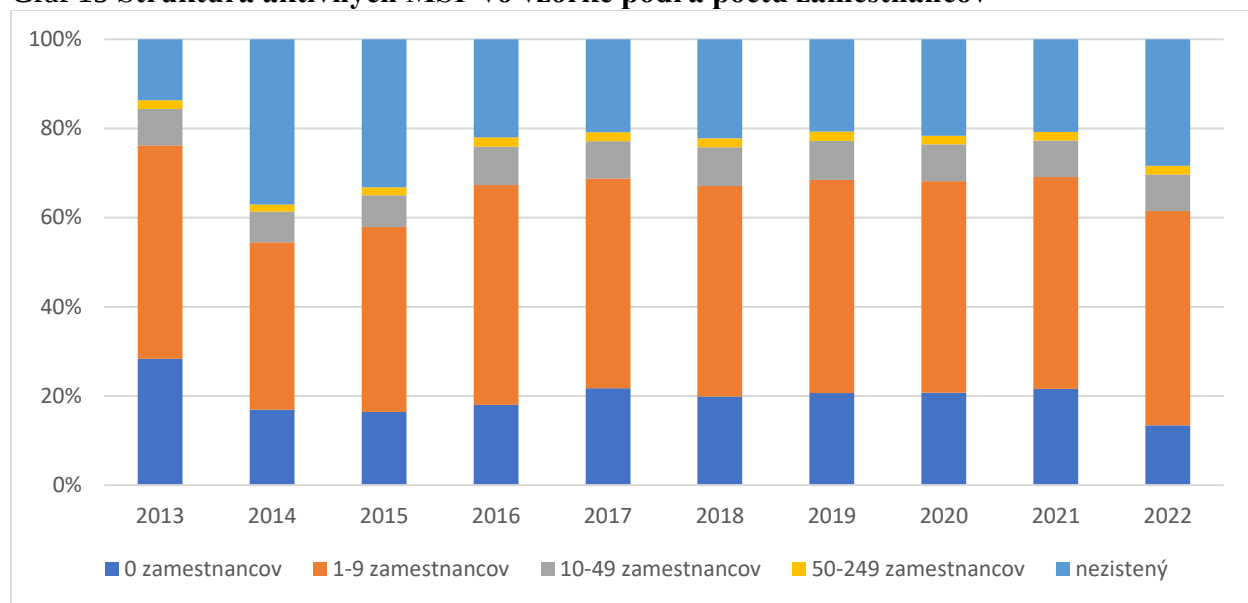
Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

¹⁵⁶ Portál FinStat prvotne obsahoval len dáta z Registra účtovných závierok, ktorý je centrálnym miestom predkladania účtovných závierok od 1.1.2014. Portál v priebehu rokov dopĺňal dátové zdroje a rozširoval svoju databázu, čo mohlo spôsobiť neúplnosť informácií, a to najmä pred rokom 2014.

¹⁵⁷ Viac na konci podkapitoly 7.2.

Z hľadiska počtu mali vo vzorke aktívnych podnikov najväčšie zastúpenie mikro podniky, ktoré tvorili takmer dve tretiny vzorky aktívnych MSP. V priemere za sledované obdobie 19,8 % podnikov neregistrovalo žiadnych (nula) zamestnancov. Údaj o počte zamestnancov nebol na zdrojovom portáli FinStat dostupný v priemere pri jednej štvrtine podnikov (24,0 %).

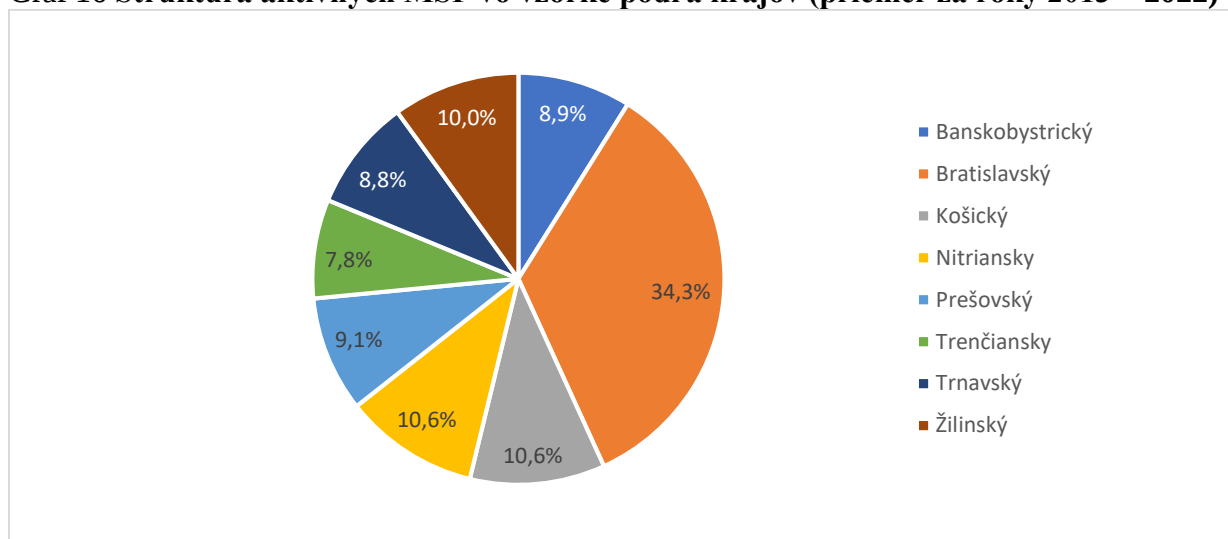
Graf 15 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa počtu zamestnancov

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najviac spoločností (34,3 % v priemere za sledované obdobie) bolo registrovaných v Bratislavskom a najmenej v Trenčianskom kraji (7,8 %), pričom ich podiel sa medziročne výrazne nemenil.

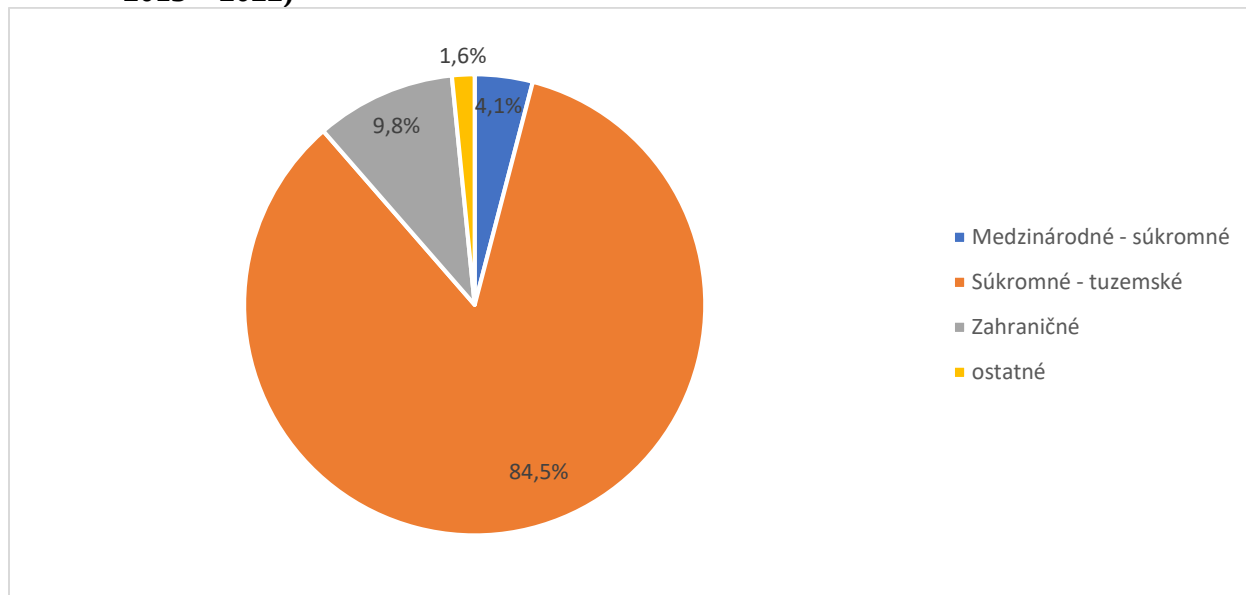
Graf 16 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa krajov (priemer za roky 2013 – 2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Z hľadiska druhu vlastníctva bolo najviac aktívnych spoločností súkromných (tuzemských), tieto tvorili v priemere 84,5 % zo všetkých aktívnych spoločností. Zahraničné spoločnosti tvorili necelých 10 %, medzinárodné súkromné spoločnosti 4,1 %, ďalšie druhy vlastníctva boli zastúpené len v nízkej miere, v priemere len 1,6 %, ide napr. o družstevné a štátne spoločnosti a združenia. Tento podiel sa počas sledovaného obdobia len mierne líšil. Podľa právnej formy boli aktívne podniky vo viac ako 95 % registrované ako spoločnosti s ručením obmedzeným.

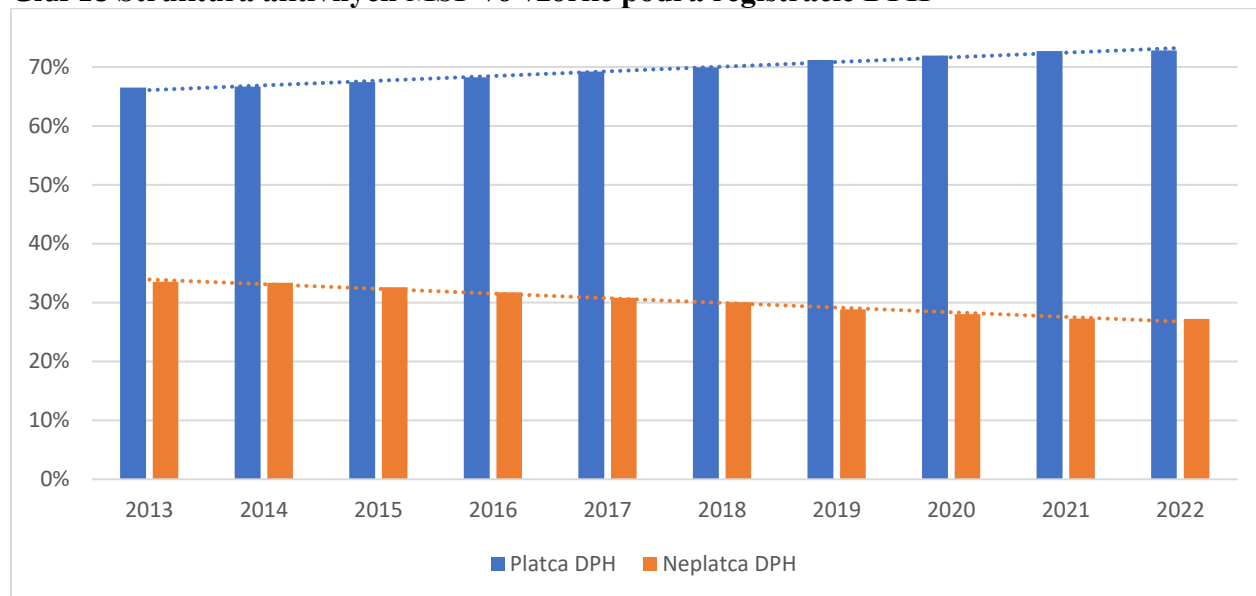
Graf 17 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa druhu vlastníctva (priemer za roky 2013 – 2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Viac ako dve tretiny aktívnych MSP zo sledovanej vzorky bolo registrovanými platcami DPH (v priemere 69,7 %), pričom ich počet sa medziročne mierne zvyšoval, čo je zobrazené na nasledujúcom grafe.

Graf 18 Štruktúra aktívnych MSP vo vzorke podľa registrácie DPH

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najviac registrovaných malých a stredných podnikov zo sledovanej vzorky prevádzkovalo činnosti v odvetviach (priemer za sledované 10-ročné obdobie) stavebníctvo (10,2 %), právo, poradenstvo a účtovníctvo (9,4 %), veľkoobchod (9,1 %), maloobchod (8,2 %), nehnuteľnosti (8,2 %), zdravotníctvo (5,8 %), cestovný ruch a gastronómia (5,4 %) a služby (5,4 %).

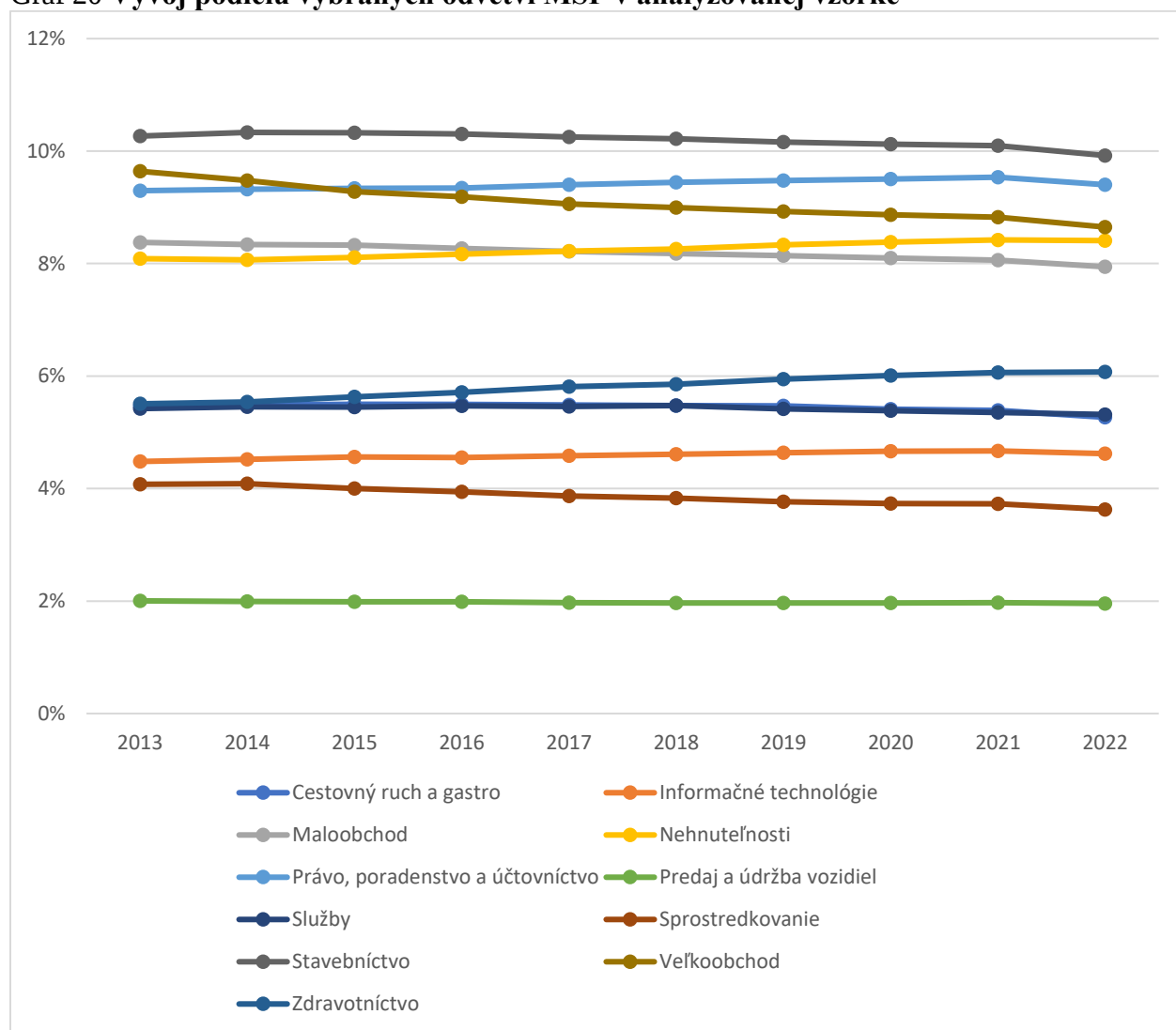
Graf 19 Štruktúra aktívnych MSP v analyzovanej vzorke podľa odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Podiel jednotlivých odvetví MSP, ako aj vývoj vo vybraných odvetviach sa medziročne výrazne nemenil. Najvýraznejšia zmena bola v odvetví veľkoobchod, kde je možné sledovať mierny pokles (9,6 % v roku 2013 na 8,6 % v roku 2022).

Graf 20 Vývoj podielu vybraných odvetví MSP v analyzovanej vzorke

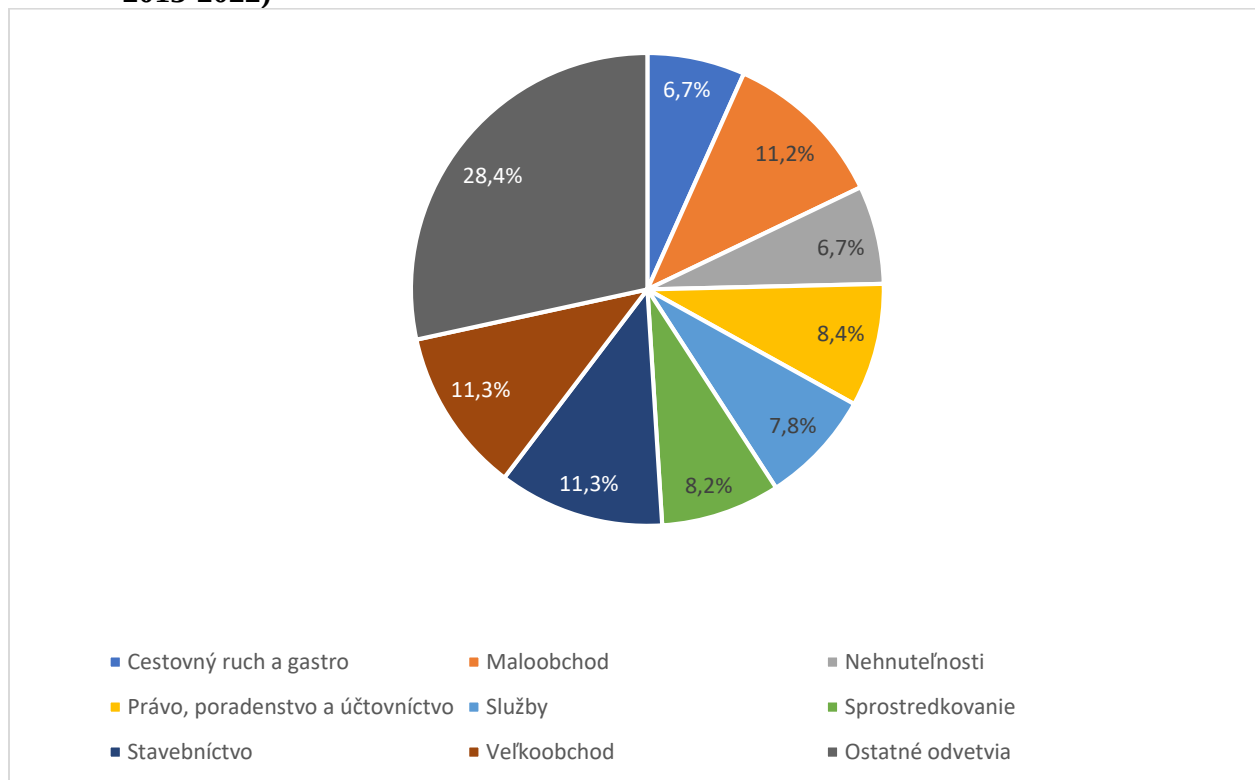

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Z ďalšej analýzy boli vylúčené registrované MSP, pri ktorých neboli v zdrojových dátach k dispozícii údaje o hospodárskom výsledku za sledované obdobie rokov 2013 – 2022. Tieto MSP tvorili v priemere 4,8 % pôvodnej vzorky a u absolútnej väčšiny z nich neboli uvedené žiadne dáta z výkazu ziskov a strát vrátane informácií o mzdových nákladoch a tržbách z predaja tovaru, resp. tržieb z vlastných činností.

Z týchto podnikov tvorili najväčší podiel podniky, pri ktorých nebol uvedený počet zamestnancov (v priemere až 58,7 %, pričom takmer žiadna z nich nevykazovala mzdové náklady) a spoločnosti bez zamestnancov, teda s nula zamestnancami (v priemere až 31,6 %), je teda možné predpokladať, že ide o podniky, ktoré nevykonávajú žiadne činnosti, podniky v likvidácii, v konkurze a pod. Išlo najmä o spoločnosti v odvetviach cestovný ruch a gastronómia, maloobchod, nehnuteľnosti, právo, poradenstvo a účtovníctvo, služby, sprostredkovanie, stavebníctvo a veľkoobchod, teda odvetvia, ktoré patria medzi najpočetnejšie.

Graf 21 Štruktúra MSP bez vykázaného hospodárskeho výsledku podľa odvetví (priemer 2013-2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.3 Obmedzenia analýzy

Pre analýzu vybraných charakteristík a ukazovateľov firiem boli použité datasety údajov za právnické osoby dostupné na portáli FinStat. Analýza bola vykonaná na základe ekonomických a finančných ukazovateľov a dát, ktoré bolo možné získať z databázy FinStat, čo však nevylučuje ďalšie možné ukazovatele a kritériá, ktoré môžu poukazovať na výskyt šedej ekonomiky. Úplnosť a správnosť údajov získaných z portálu FinStat nebola z dôvodu rozsahu a veľkosti vzorky žiadnym spôsobom pri analýze validovaná a tieto údaje sa môžu líšiť od iných štatistík. Validácia údajov bola možná len na individuálnej báze za jednotlivé konkrétne podniky, a to prostredníctvom Registra účtovných závierok, Obchodného registra alebo Registra organizácií ŠÚ SR.

Neúplnosť dát na portáli FinStat môže byť spôsobená rozdielnou štruktúrou dát v dátových zdrojoch, z ktorých FinStat údaje agreguje. Portál FinStat prvotne obsahoval len dáta z Registra účtovných závierok, ktorý je centrálnym miestom predkladania účtovných závierok od 1.1.2014. Portál v priebehu rokov dopĺňal dátové zdroje a rozširoval svoju databázu, čo mohlo spôsobiť nepresnosť, resp. nekompletnosť informácií, a to najmä pred rokom 2014.

Do základnej vzorky dát boli zaradené len údaje o právnických osobách, z dôvodu nedostatočných finančných údajov o fyzických osobách – podnikateľoch (samostatne zárobkovo

činné osoby a živnostníci), ktoré by umožňovali relevantné posúdenie sledovaných ekonomických parametrov, resp. zvolené parametre by neboli relevantné pre FO – podnikateľov.

Údaj o počte zamestnancov nebol na zdrojovom portáli FinStat dostupný v priemere pri jednej štvrtine podnikov (24,0 %), tieto však boli považované pre účely analýzy za malé a stredné podniky. Bolo tak zvolené z dôvodu, že MSP na Slovensku tvoria viac ako 98 % všetkých podnikov a je predpoklad, že veľké podniky túto informáciu zverejňujú.

Vzhľadom na charakter aktivít, ktoré by mohli poukazovať na výskyt šedej ekonomiky, použitie iných metód pre analýzu, napr. dotazníkový prieskum MSP, by bolo problematické.

Analýza tak bola zameraná najmä na overenie predpokladov výskytu šedej ekonomiky vo vybraných odvetviach, a to na základe identifikovaných parametrov dostupných z databázy FinStat a predstavuje čiastočný pohľad na túto problematiku.

Okrem zvoleného prístupu, ktorý bol odvodený od dostupnosti finančných a ekonomických ukazovateľov, existujú aj ďalšie kritériá a prístupy, ktoré môžu poukazovať na výskyt šedej ekonomiky, avšak vzhľadom na neprístupnosť dát, nemohli byť v rámci analýzy spracované.

Výskyt nelegálneho zamestnávania, ako aj možné obchádzanie sociálnych odvodov môže byť detegovaný napríklad porovnaním inzerovaných miezd a reálne vykazovaných mzdových nákladov. Dostupné údaje zverejnené v databáze FinStat však neponúkajú dostatočne detailný pohľad na mzdové náklady, štruktúru pracovných pozícií, či počet zamestnancov. Mzdy inzerované na pracovných portáloch sú zväčša orientačné a obsahujú len základnú zložku mzdy a samotná reálna mzda môže byť dohodnutá na základe individuálnych skúseností a znalostí jednotlivých kandidátov. Tento prístup je volený aj pri niektorých brigádnických pracovných ponukách, kde je mzda uvádzaná v EUR na hodinu. Povinné zverejňovanie mzdového ohodnotenia pri pracovných ponukách je v platnosti len od 1. mája 2018, preto by porovnanie za predchádzajúce roky nebolo možné.

Na účelové obchádzanie daňových pravidiel môže taktiež poukazovať častá zmena spoločníkov, resp. fiktívne zakladanie a rušenie spoločností v rámci časového horizontu, v ktorom je možné uplatniť si daňové úľavy, pričom predmet podnikania a sídlo spoločnosti zostáva nemenné a de facto prevádzkuje svoje činnosti nepretržite.

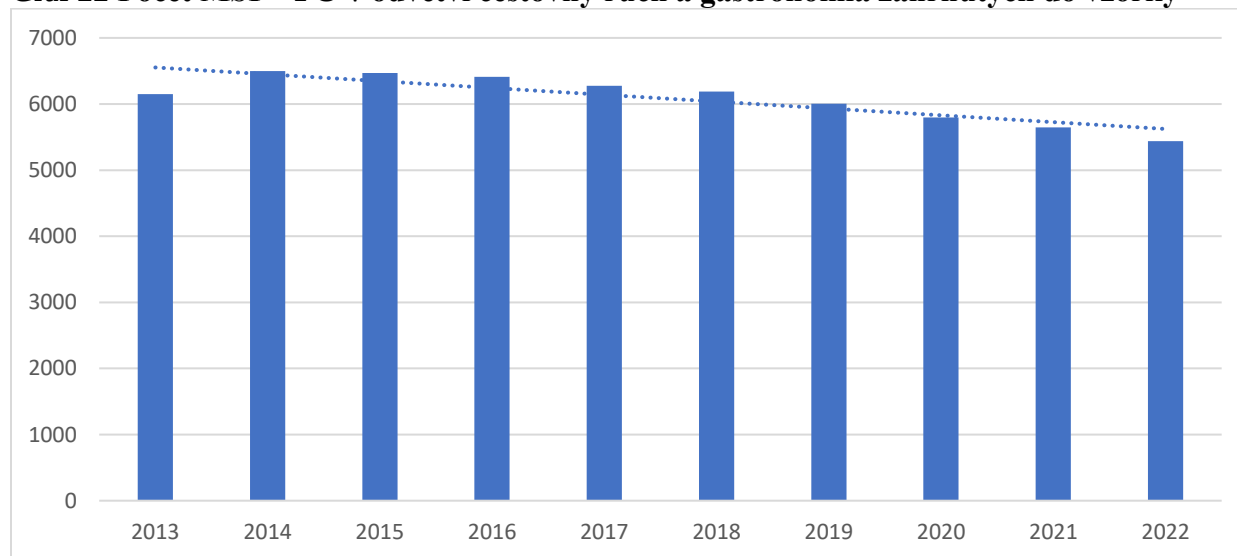
6.4 Zameranie analýzy podľa odvetví

Analýza sa sústredila primárne na spoločnosti vo vybraných odvetviach, ktoré boli na základe dostupných štúdií a materiálov identifikované ako najviac ohrozené šedou ekonomikou (viac informácií je uvedených v podkapitole 4.6), a to na cestovný ruch a gastronómia (sektor HORECA – hotely, reštaurácie, kaviarne), informačné technológie, maloobchod, právo, poradenstvo, účtovníctvo, predaj a údržba vozidiel, nehnuteľnosti, služby, sprostredkovanie, stavebníctvo, veľkoobchod a zdravotníctvo. V rámci analýzy boli analyzované aj ďalšie odvetvia, a to v prípade, ak spĺňali sledované kritériá.

Cestovný ruch a gastronómia

Malé a stredné podniky v odvetví cestovného ruchu a gastronómie tvorili v priemere 5,4 % všetkých registrovaných spoločností vo vzorke. Najviac podnikov prevádzkovalo činnosti spojené so službami pohostinstiev, hotelovým a podobným ubytovaním, službami jedální a ostatných účelových stravovacích zariadení (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE¹⁵⁸).

Graf 22 Počet MSP - PO v odvetví cestovný ruch a gastronómia zahrnutých do vzorky

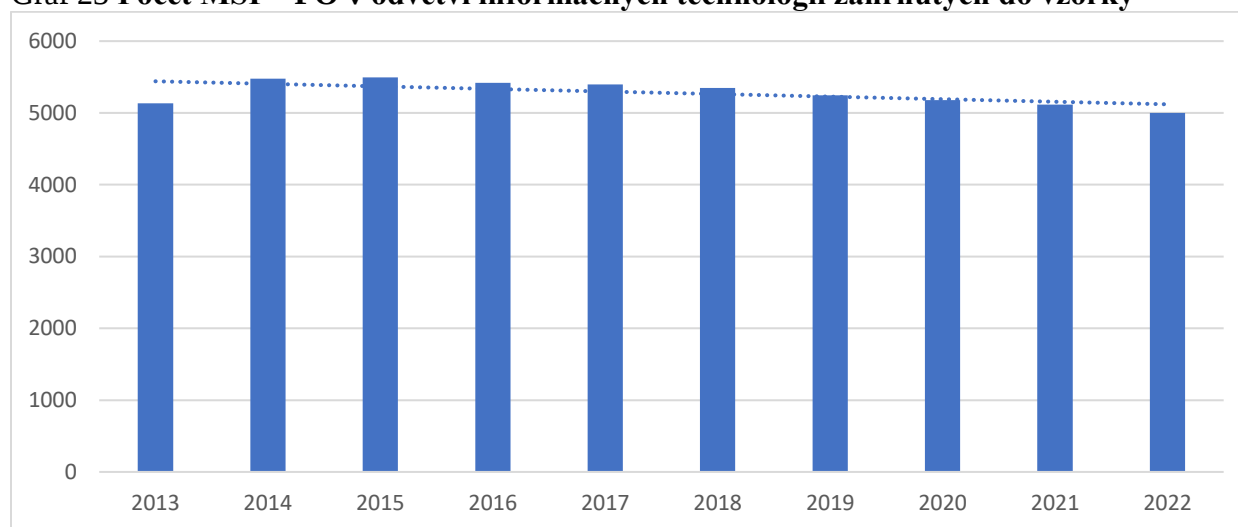
Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Informačné technológie

Malé a stredné podniky prevádzkujúce činnosti v odvetví informačných technológií tvorili v priemere 4,6 % všetkých spoločností vzorky. Najviac spoločností bolo registrovaných ako MSP prevádzkujúce ostatné služby týkajúce sa informačných technológií a počítačov, druhou významnou skupinou boli spoločnosti zamerané na počítačové programovanie, ako aj spoločnosti zamerané na spracovanie dát, poskytovanie serverového priestoru na internete a súvisiace služby (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

¹⁵⁸ Kompletne rozdelenie odvetví v databáze FinStat, aj podľa štatistickej klasifikácie ekonomických činností SK NACE je súčasťou prílohy 2 tohto dokumentu.

Graf 23 Počet MSP - PO v odvetví informačných technológií zahrnutých do vzorky

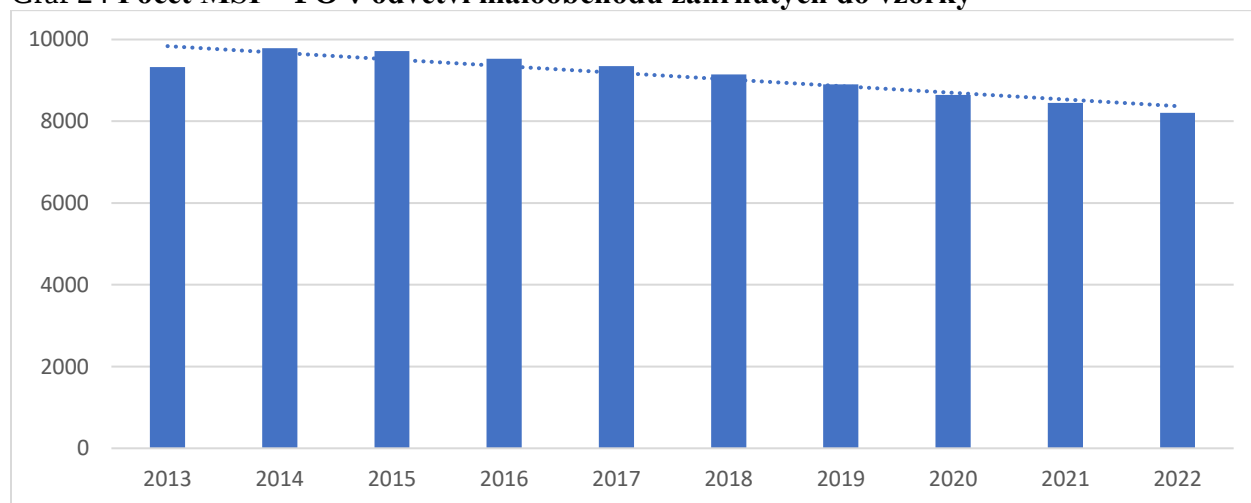

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Maloobchod

Malé a stredné podniky registrované v sektore maloobchodu tvorili v priemere 8,2 % všetkých spoločností vzorky. Najviac zastúpenými boli spoločnosti prevádzkujúce služby ostatného maloobchodu v nešpecializovaných predajniach, ostatného maloobchodu mimo predajní, stánkov a trhov a ostatného maloobchodu s nových tovarom v špecializovaných predajniach (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 24 Počet MSP - PO v odvetví maloobchodu zahrnutých do vzorky

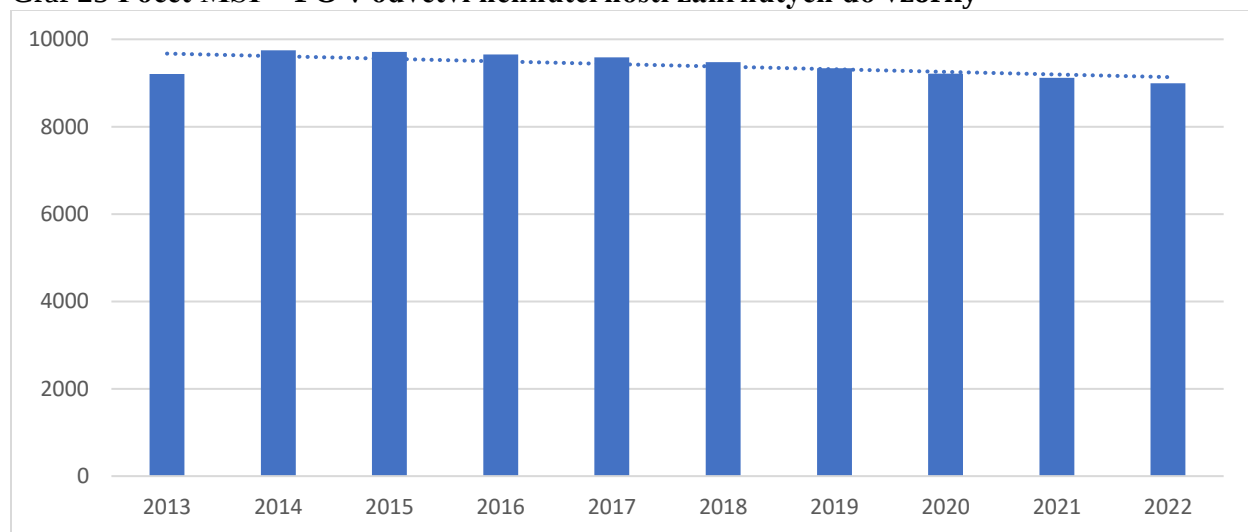

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Nehnutelnosti

Malé a stredné podniky v odvetví nehnuteľností tvorili v priemere 8,2 % všetkých spoločností vzorky, pričom viac ako dve tretiny z nich prevádzkovali služby spojené s prenájomom a prevádzkovaním vlastných alebo prenajatých nehnuteľností (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 25 Počet MSP - PO v odvetví nehnuteľností zahrnutých do vzorky

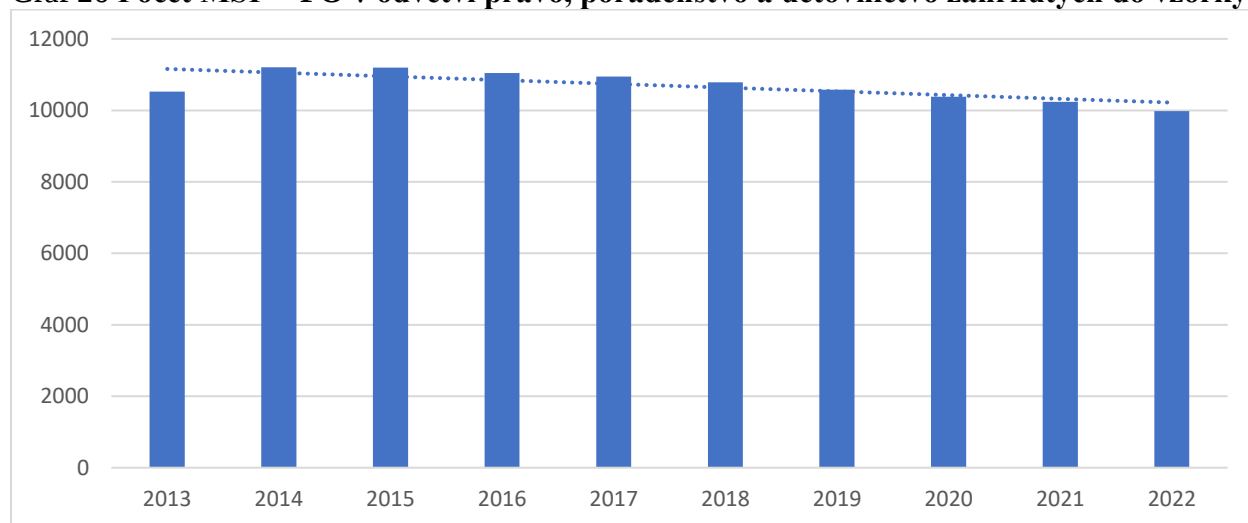

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Právo, poradenstvo, účtovníctvo

Malé a stredné podniky v odvetví právo, poradenstvo a účtovníctvo tvorili v priemere 9,4 % všetkých spoločností vo vzorke, a to najmä poskytujúce poradenské služby v oblasti podnikania a riadenia (takmer polovica) a účtovnícke a audítorské činnosti, vedenie účtovných kníh a daňové poradenstvo (približne 40 %) (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 26 Počet MSP – PO v odvetví právo, poradenstvo a účtovníctvo zahrnutých do vzorky

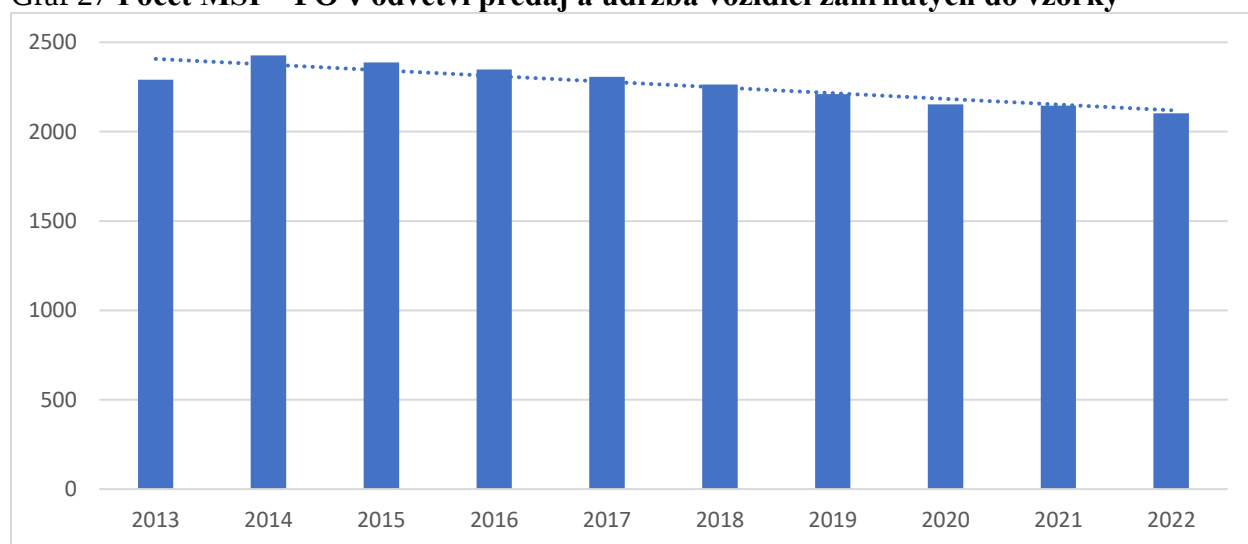

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Predaj a údržba vozidiel

Malé a stredné podniky v odvetví predaj a údržba vozidiel tvorili len 2 % všetkých spoločností vzorky, avšak nakoľko tento sektor patrí podľa medzinárodných štúdií medzi odvetvia najviac ohrozené šedou ekonomikou, tak bol zaradený do vzorky. Takmer polovica spoločností vykonávala služby spojené s opravou a údržbou motorových vozidiel (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 27 Počet MSP - PO v odvetví predaj a údržba vozidiel zahrnutých do vzorky

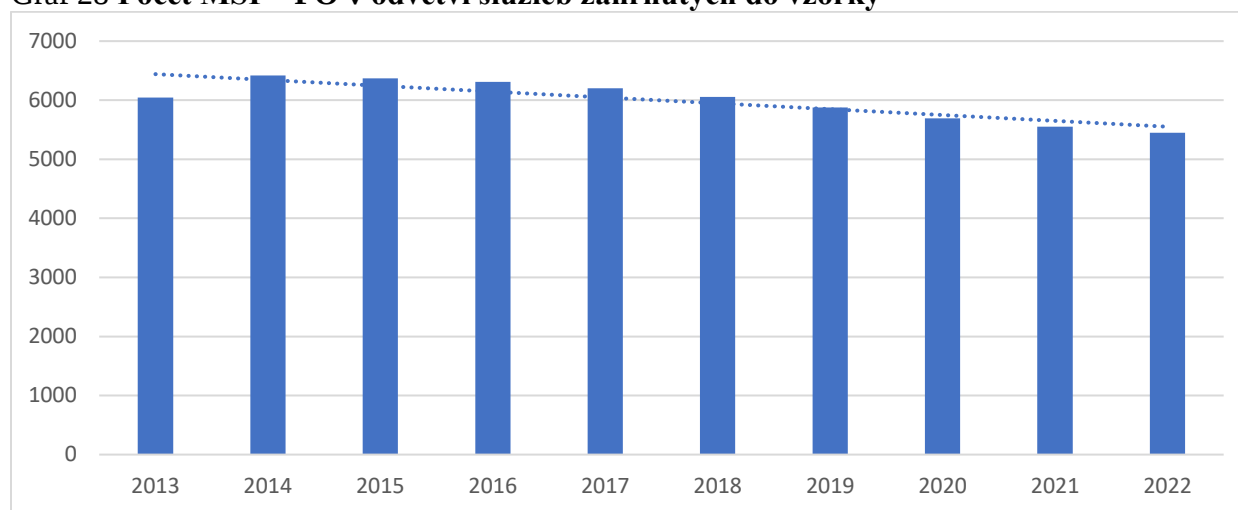

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Služby

Malé a stredné podniky registrované v odvetví služieb tvorili 5,4% všetkých spoločností vo vzorke, pričom najviac spoločností prevádzkovalo ostatné pomocné obchodné činnosti (takmer jedna tretina), ďalšou významnou skupinou boli spoločnosti poskytujúce kombinované administratívno-kancelárske činnosti (približne 15 %) (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 28 Počet MSP - PO v odvetví služieb zahrnutých do vzorky

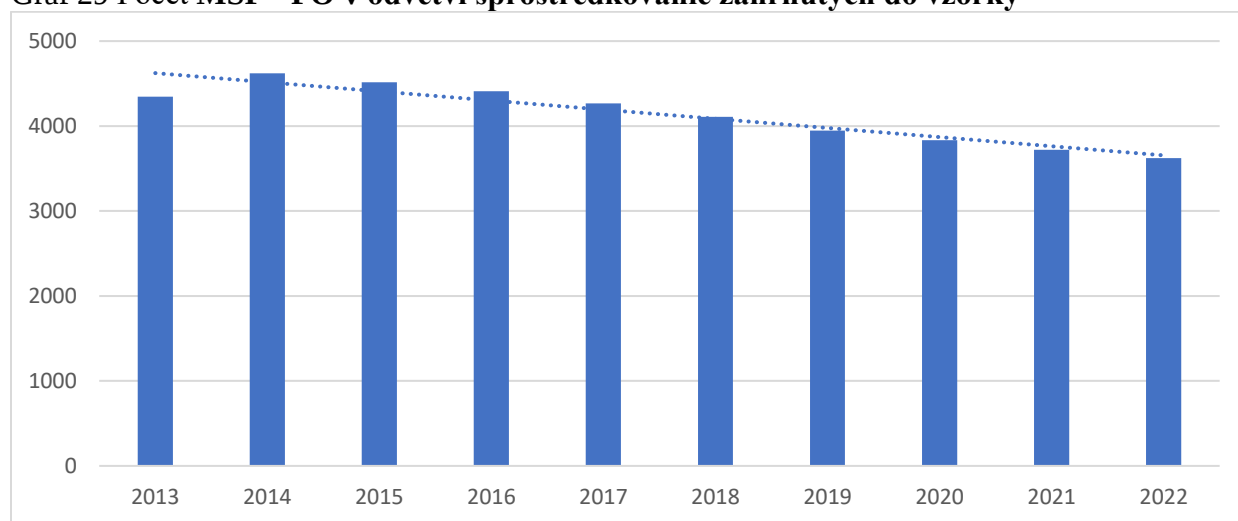

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Sprostredkovanie

Malé a stredné podniky v odvetví sprostredkovanie tvorili v priemere 3,9 % zo všetkých spoločností vo vzorke, pričom viac ako polovica spoločností prevádzkovala činnosti spojené so sprostredkovaním obchodu s rozličným tovarom, druhou významnou skupinou boli spoločnosti poskytujúce špecializované sprostredkovanie obchodu s iným špecifickým tovarom (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 29 Počet MSP - PO v odvetví sprostredkovanie zahrnutých do vzorky

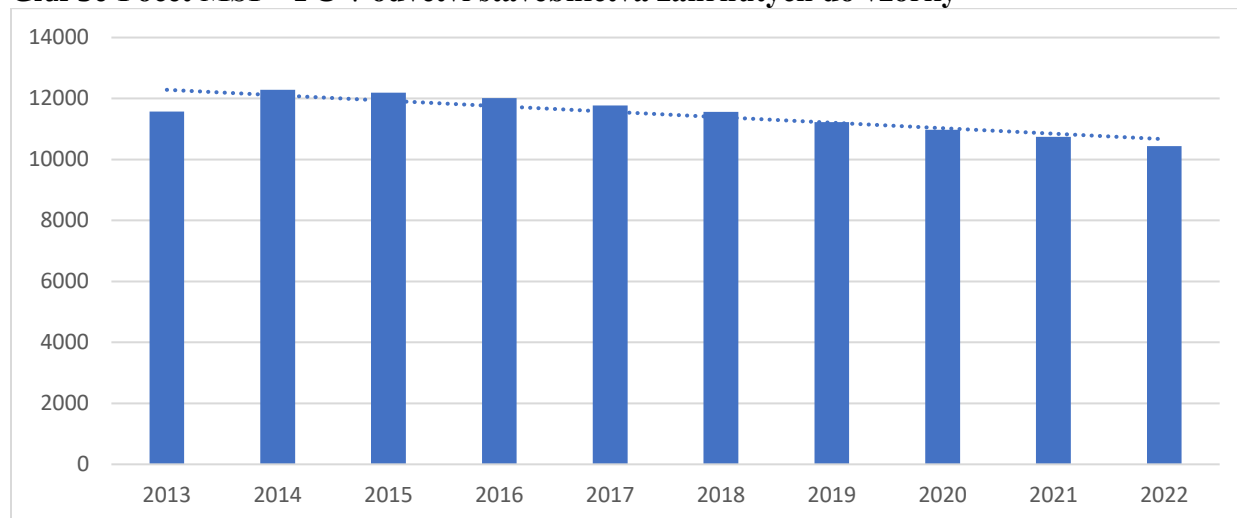
Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Stavebníctvo

Malé a stredné podniky v odvetví stavebníctva tvorili v priemere 10,2 % všetkých spoločností vzorky, najviac spoločností poskytovalo činnosti v oblastiach ostatné stavebné kompletizačné

a dokončovacie práce (jedna štvrtina), ostatné špecializované stavebné práce, výstavba obytných a neobytných budov a inštalácia kanalizačných, výhrevných a klimatizačných zariadení (10 – 15 %) (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 30 Počet MSP - PO v odvetví stavebníctva zahrnutých do vzorky

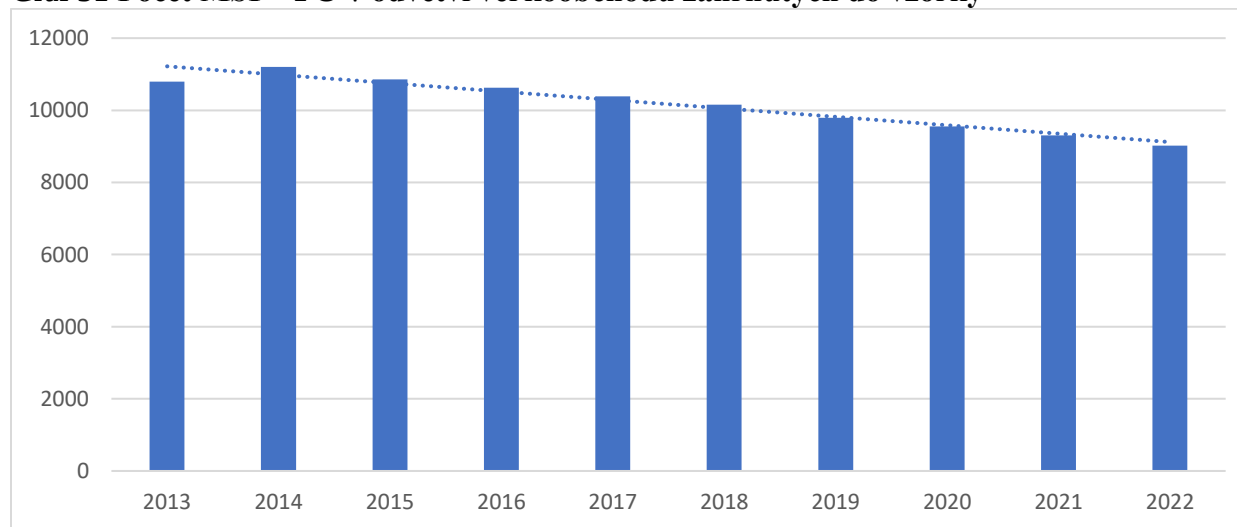

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Veľkoobchod

Malé a stredné podniky v odvetví veľkoobchodu tvorili v priemere 9,1 % zo všetkých spoločností vzorky, pričom najväčší podiel tvorili spoločnosti registrované ako nešpecializovaný veľkoobchod (takmer polovica). Druhou najpočetnejšou skupinou boli spoločnosti poskytujúce činnosti veľkoobchodu s drevom, stavebným materiálom a sanitárnymi zariadeniami, tie však predstavovali menej ako 8 % (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 31 Počet MSP - PO v odvetví veľkoobchodu zahrnutých do vzorky

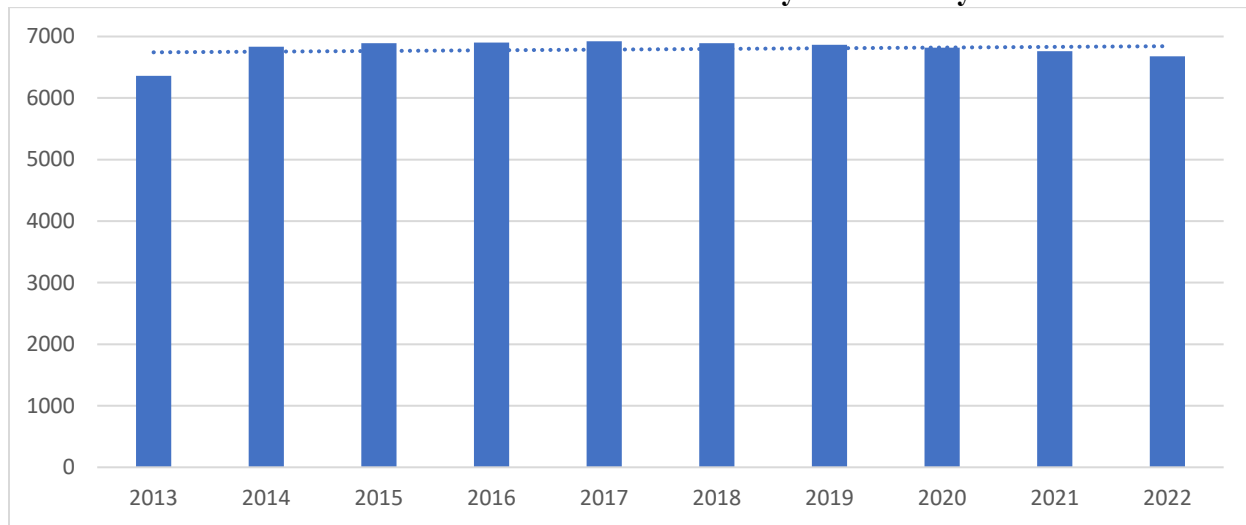

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Zdravotníctvo

Malé a stredné podniky v oblasti zdravotníctva tvorili v priemere 5,8 % všetkých spoločností vzorky, pričom najpočetnejšou skupinou boli spoločnosti poskytujúce činnosti špeciálnej lekárskej praxe a činnosti všeobecnej lekárskej praxe, významne zastúpené boli aj lekárne a činnosti spojené so zubnou lekárskou praxou (ekonomické činnosti podľa štatistickej klasifikácie SK NACE).

Graf 32 Počet MSP - PO v odvetví zdravotníctva zahrnutých do vzorky

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Analýza vybraných ekonomických ukazovateľov

Za účelom overenia predpokladov poukazujúcich na možný výskyt šedej ekonomiky, ktoré boli definované v [podkapitole 7.1](#), boli v rámci analýzy sledované nasledovné ekonomické ukazovatele firiem:

- celkové výnosy z hospodárskej činnosti (vypočítané ako tržby z predaja tovaru + výroba + tržby z predaja dlhodobého majetku a materiálu + ostatné výnosy),
- tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb,
- tržby z predaja tovaru,
- mzdové náklady,
- hospodársky výsledok,
- záväzky voči spoločníkom a združeniu,
- peniaze (pokladňa).

Zdrojom údajov boli údaje z účtovných závierok malých a stredných podnikov zaradených do vzorky, ktoré boli pre sledované obdobie dostupné v databáze FinStat.

Analýza bola zameraná na nasledovné spoločnosti v odvetviach najviac ohrozených šedou ekonomikou:

- a) spoločnosti, ktoré nemajú povinnosť stať sa platcami DPH – [podkapitola 8.1](#);
- b) spoločnosti vykazujúce stratu a záväzky voči spoločníkom – [podkapitola 8.2](#);
- c) spoločnosti vykazujúce vysokú pokladňu (účet 211) – [podkapitola 8.3](#);
- d) spoločnosti bez zamestnancov vykazujúce tržby – [podkapitola 8.4](#);
- e) spoločnosti vykazujúce vysoké mzdové náklady voči dosahovaným celkovým výnosom – [podkapitola 8.5](#).

6.5 Analýza spoločností, ktoré nie sú registrované ako platcovia DPH

6.5.1 Východiská a sledované kritériá

Prvá časť analýzy ekonomických ukazovateľov bola zameraná na spoločnosti, ktoré nemajú povinnosť stať sa platcami DPH. Pri týchto spoločnostiach môže existovať riziko, že si niektoré z nich nevykazujú reálne výnosy tak, aby sa nemuseli stať platcami DPH (časť príjmov majú mimo účtovníctva), čím vznikajú úniky na dani z príjmov právnických osôb. Je predpoklad, že ide najmä o spoločnosti s vysokým podielom práce, resp. vlastných služieb. Motívom môže byť aj skutočnosť, že ako neplatca DPH poskytuje firma svoje služby lacnejšie.

Zároveň sa podnikateľ – právnická osoba takto môže vyhýbať vyššiemu zdaneniu dane z príjmov, nakoľko do sumy zdaniteľných výnosov 49 790 EUR (platné za rok 2023) sa základ dane znižuje zníženou sadzbou 15 %. Ak by MSP – právnická osoba dosiahla zdaniteľné príjmy

(výnosy) vyššie ako 49 790 EUR (od 1.1.2024 - 60 000 EUR), nemá nárok na použitie zníženej, 15 %-tej sadzby dane z príjmov a musí už použiť sadzbu dane z príjmov 21 %.

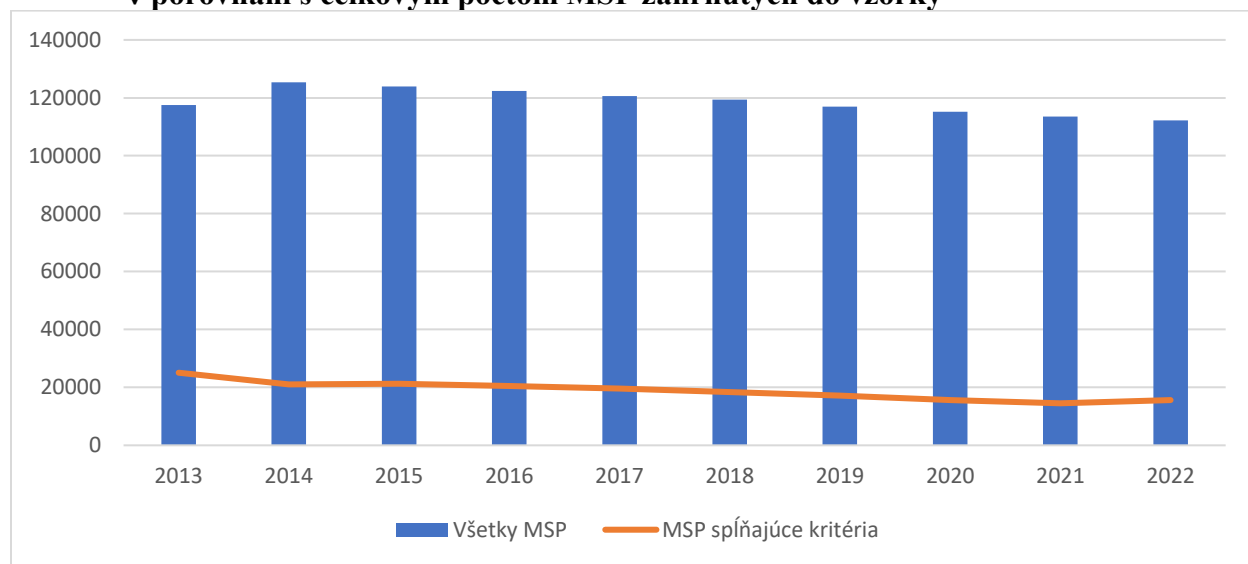
Keďže sa suma zdaniteľných výnosov pre registráciu DPH v sledovanom období menila, bola analýza vykonaná na základe údajov o registrácii pre DPH, t.j. či malé a stredné podniky vo vzorke mali priradené IČ DPH. Zo vzorky MSP boli pre účely tejto časti analýzy vybrané len spoločnosti, ktoré registračné číslo nemali priradené.

Druhé kritérium pre analýzu bolo stanovené ako vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb na celkových výnosoch. Pre účely analýzy bol tento podiel stanovený vo výške 90 % a viac na celkových výnosoch spoločnosti.

6.5.2 MSP spĺňajúce stanovené kritériá

Zo sledovaných malých a stredných podnikov vo vzorke (priemer 118 705 spoločností), tieto kritériá spĺňalo v desaťročnom priemere 18 893 spoločností, t.j. približne 15,9 %.

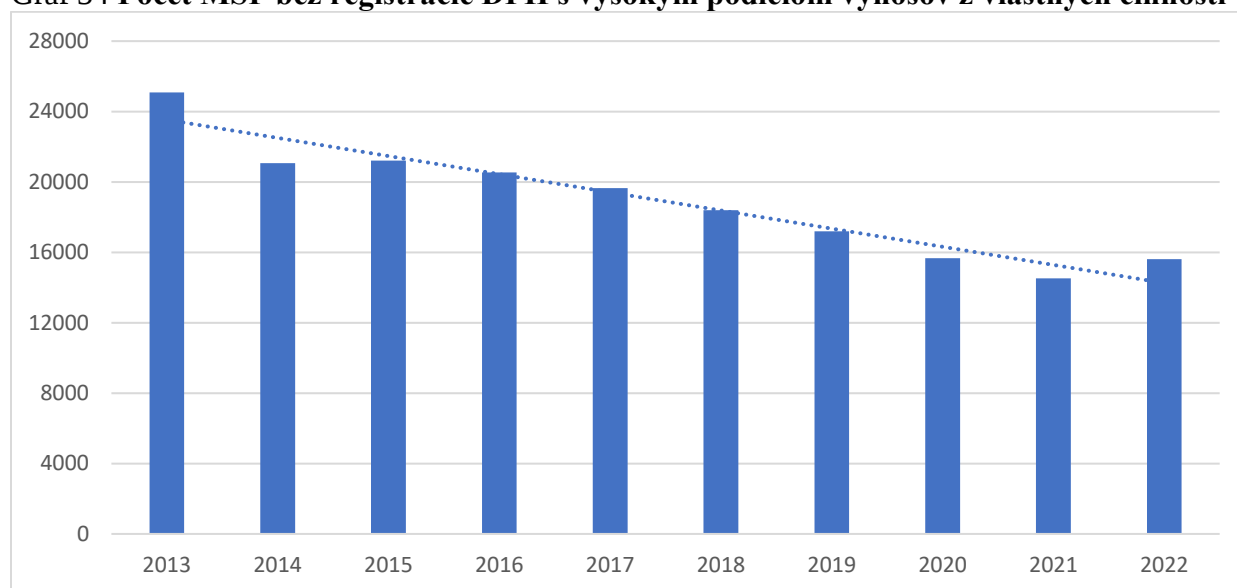
Graf 33 Počet MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom príjmov z vlastných činností v porovnaní s celkovým počtom MSP zahrnutých do vzorky

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Počet spoločností sa medziročne postupne znižoval, v roku 2013 ich spĺňalo stanovené kritériá 25 077, v roku 2022 to bolo 15 613, pričom pokles v rokoch 2020 až 2021 možno pripísať k dopadom pandémie COVID-19.

Graf 34 Počet MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom výnosov z vlastných činností

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

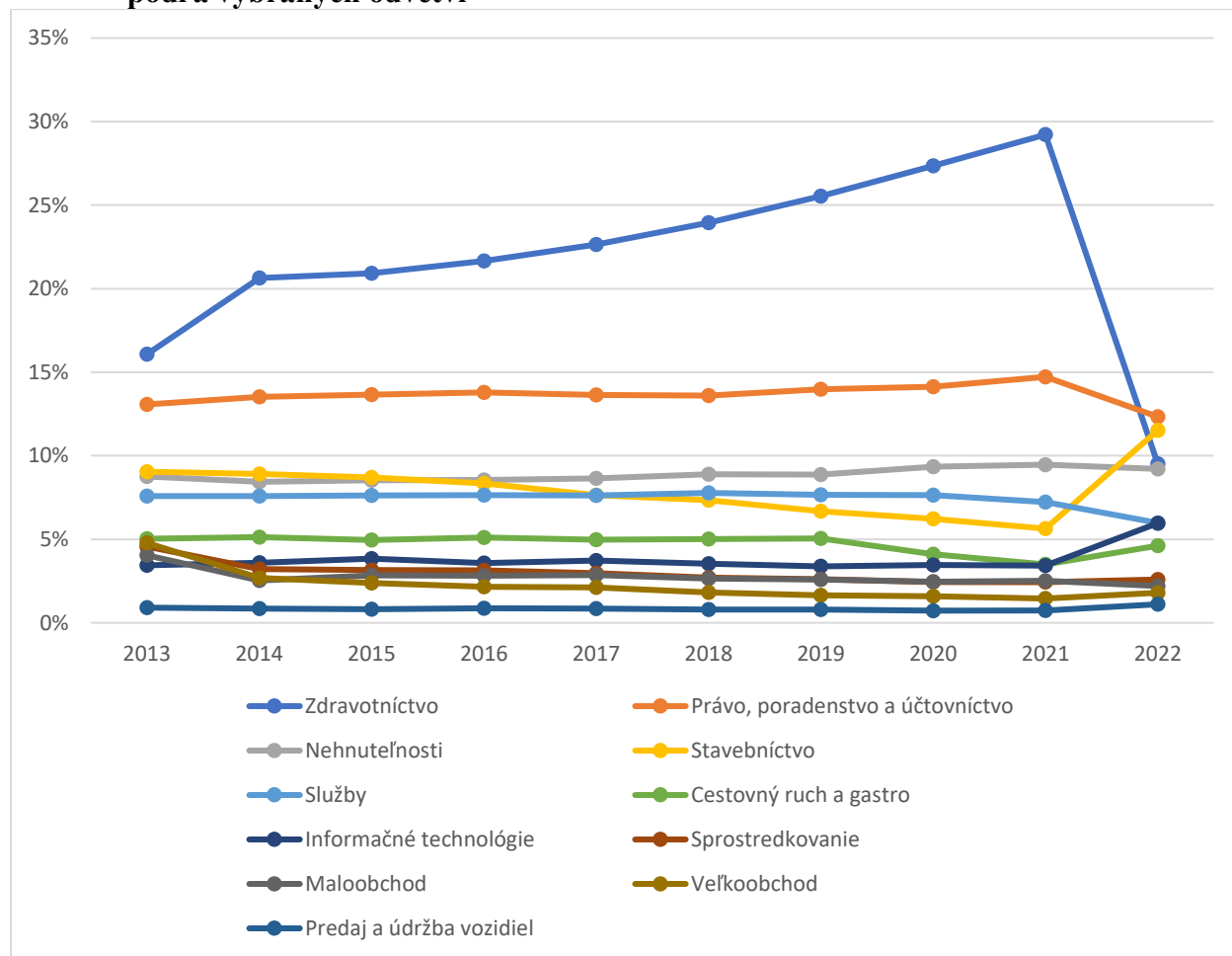
Tabuľka 5 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel výnosov z vlastných výrobkov a služieb vo vybraných odvetviach vo vzorke

Sektor	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Cestovný ruch a gastro	1260	1081	1052	1047	979	921	868	644	507	720
Informačné technológie	863	758	813	733	732	652	581	542	496	931
Maloobchod	1013	536	601	579	561	486	446	385	365	344
Nehnuteľnosti	2194	1778	1808	1757	1698	1634	1525	1463	1374	1439
Právo, poradenstvo a účtovníctvo	3278	2851	2896	2830	2679	2502	2405	2213	2137	1926
Predaj a údržba vozidiel	229	180	171	180	166	147	138	114	106	173
Služby	1904	1598	1618	1568	1496	1430	1318	1197	1048	934
Sprostredkovanie	1144	676	672	646	584	498	450	383	353	405
Stavebníctvo	2265	1878	1844	1712	1501	1349	1147	974	818	1798
Veľkoobchod	1199	564	505	442	415	333	282	248	211	281
Zdravotníctvo	4033	4348	4437	4448	4449	4406	4393	4283	4241	1486
Financie	724	623	643	623	613	587	539	533	509	341
Projektovanie a inžiniering	849	757	753	761	741	691	654	617	567	810
Spolu všetky odvetvia	25077	21071	21215	20536	19645	18396	17198	15663	14516	15613

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Podiel jednotlivých odvetví sa medziročne výrazne nemenil, výnimkou je rok 2022, kde nastal výrazný nárast podielu pre odvetvie stavebníctva (z priemerných 7,6 % na 11,5 % v roku 2022) a prudký pokles v odvetví zdravotníctva (z priemerných 23,1 % na 9,5 % v roku 2022). Zo sledovaných odvetví mali najvyšší podiel malé a stredné podniky z odvetvia zdravotníctva (v priemere za sledované desaťročné obdobie vo výške 21,8 %), aj keď ich podiel v roku 2022 prudko klesol. Spoločnosti prevádzkujúce činnosti týkajúce sa zdravotnej starostlivosti a služieb sociálnej pomoci sú oslobodené od dane z pridanej hodnoty¹⁵⁹ a teda ich vysoký podiel nie je prekvapivým.

Graf 35 Podiel MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom výnosov z vlastných činností podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Okrem odvetvia zdravotníctva, sú významne zastúpenými aj spoločnosti prevádzkujúce právne, poradenské a účtovnícke činnosti (v priemere 13,6 % za sledované desaťročné obdobie), spoločnosti v odvetviach nehnuteľností (v priemere 8,9 %) a stavebníctva (8,0 %). Najnižší podiel mali spoločnosti poskytujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel (0,8 %), ostatné sledované odvetvia vykazovali v priemere 3,3 % podiel.

¹⁵⁹ Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty, § 29 a § 30

V niektorých odvetviach možno sledovať zmeny medzi rokom 2021, kedy u väčšiny spoločností klesol podiel výnosov z vlastných činností voči všetkým výnosom a rokom 2022, kedy bol zaznamenaný nárast spoločností, ktoré neboli registrovanými platcami DPH. Táto skutočnosť môže súvisieť s dopadmi pandémie COVID-19, kedy spoločnosti mohli dosahovať nižší obrát a tak v ďalšom období nemali povinnosť registrovať sa pre platbu DPH, ide najmä o odvetvia maloobchodu a veľkoobchodu, informačných technológií, predaja a údržby vozidiel a stavebníctva.

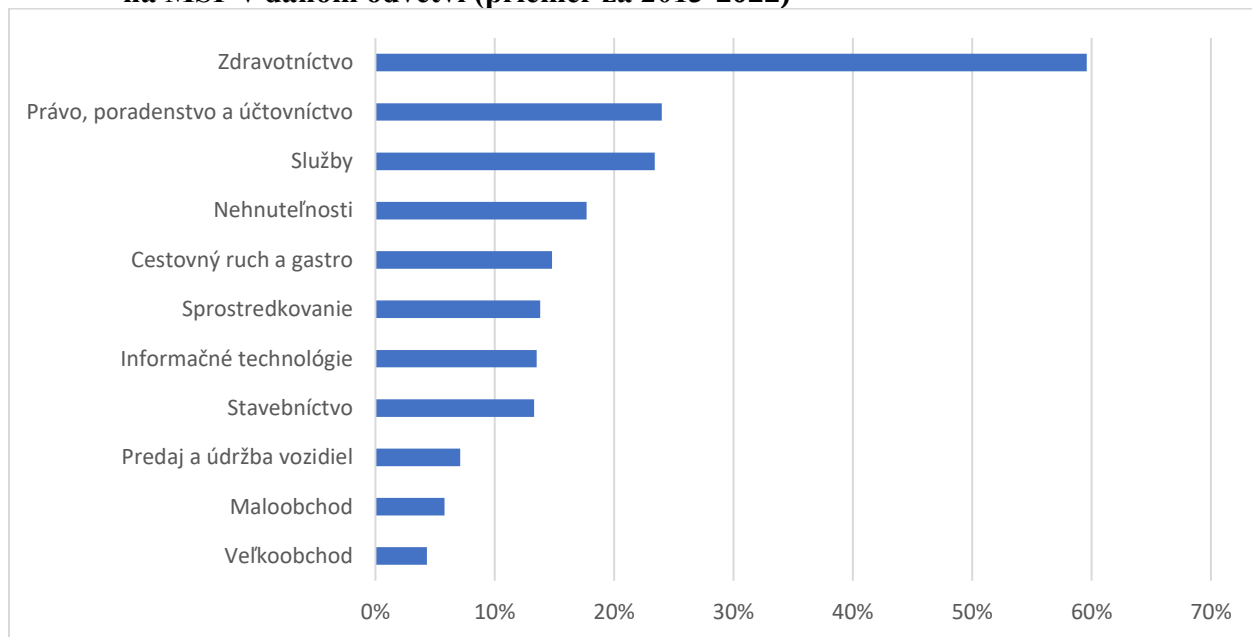
Okrem vybraných odvetví ohrozených šedou ekonomikou, vysoký podiel výnosov z vlastných služieb a predaja vlastných výrobkov je možné pozorovať aj v odvetviach financie (v priemere 3,0 %) a projektovanie a inžiniering (3,9 %). Najviac firiem v odvetví financií prevádzkuje činnosti spojené s činnosťou poisťovacích agentov a maklérov, a to takmer polovica zo všetkých spoločností v tomto odvetví. V sektore projektovania a inžiniering je najviac firiem zameraných na inžinierske činnosti (jedna tretina), ako aj architektonické, geodetické činnosti a vypracovanie stavebných projektov. V oboch sektoroch možno tieto činnosti považovať za vysoko odborné, resp. s vysokou mierou vnútornej regulácie a preto menej ohrozené šedou ekonomikou.

6.5.3 MSP spĺňajúce stanovené kritériá podľa vybraných odvetví

Najvyšší podiel spoločností s vysokým podielom tržieb z vlastných činností (neplacov DPH) v rámci jednotlivých odvetví v porovnaní s celkovým počtom MSP v danom odvetví v sledovanej vzorke tvorili spoločnosti z odvetvia zdravotníctva, a to takmer 60 % (priemer za desaťročné obdobie). Činnosti spojené s poskytovaním zdravotnej a sociálnej starostlivosti sú oslobodené od DPH, ich podiel preto nie je prekvapivý.

Významný podiel tvorili spoločnosti v odvetviach služieb a práva, poradenstva a účtovníctva, obe takmer jednu štvrtinu zo všetkých MSP v daných odvetviach vo vzorke. Najnižší podiel tvorili spoločnosti v odvetví veľkoobchodu a maloobchodu, čo možno prisúdiť aj charakteru a rozsahu činností, ktoré vykonávajú.

Graf 36 Podiel MSP bez registrácie DPH s vysokým podielom výnosov z vlastných činností na MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)

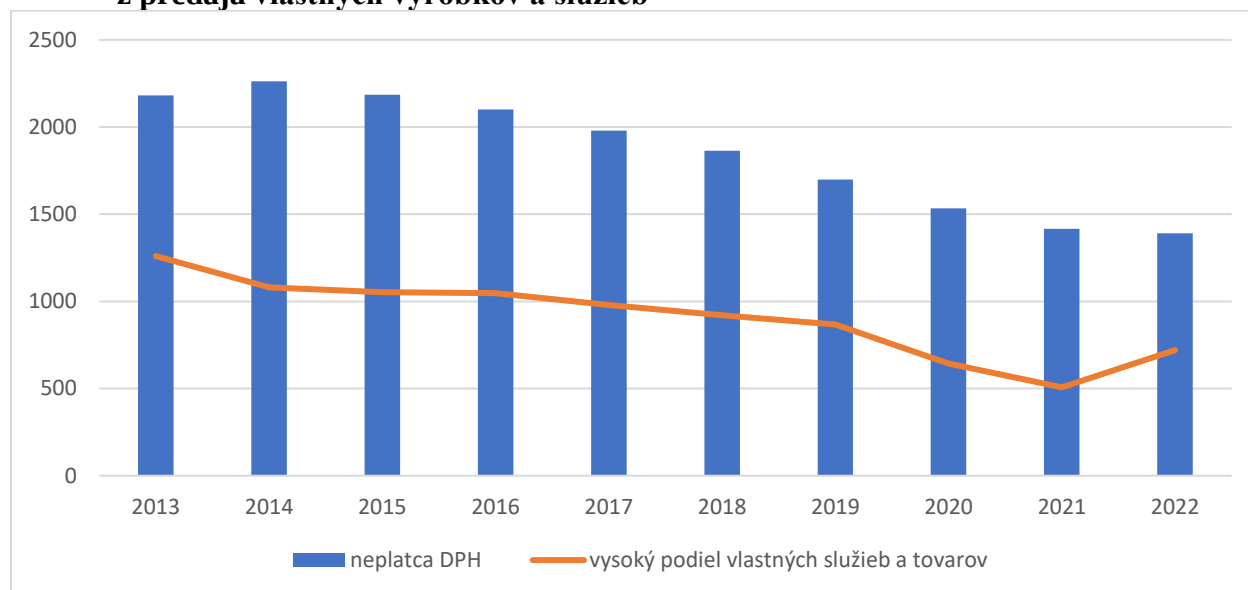

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Cestovný ruch a gastronómia

V odvetví cestovného ruchu a gastronómie bolo v priemere za sledované desaťročné obdobie aktívnych 6 088 spoločností vzorky, z čoho 30,4 % nebolo registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností takmer polovica vykazovala vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 37 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví cestovného ruchu s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

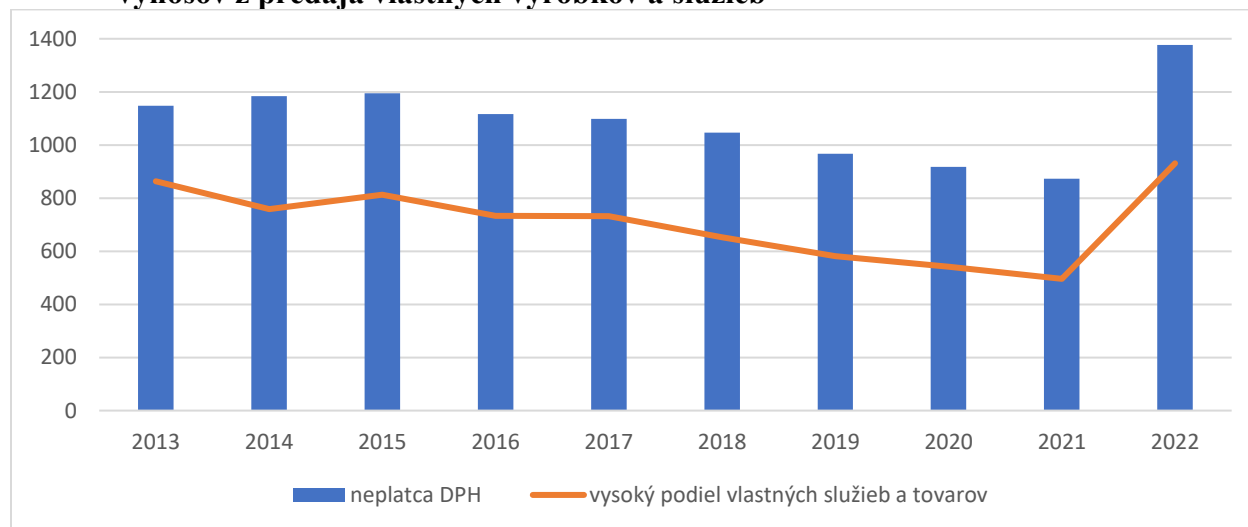

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Informačné technológie

V odvetví informačných technológií bolo aktívnych v priemere 5 280 malých a stredných spoločností vzorky, z ktorých 20,7 % nebolo registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností takmer dve tretiny vykazovali vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 38 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví informačných technológií s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

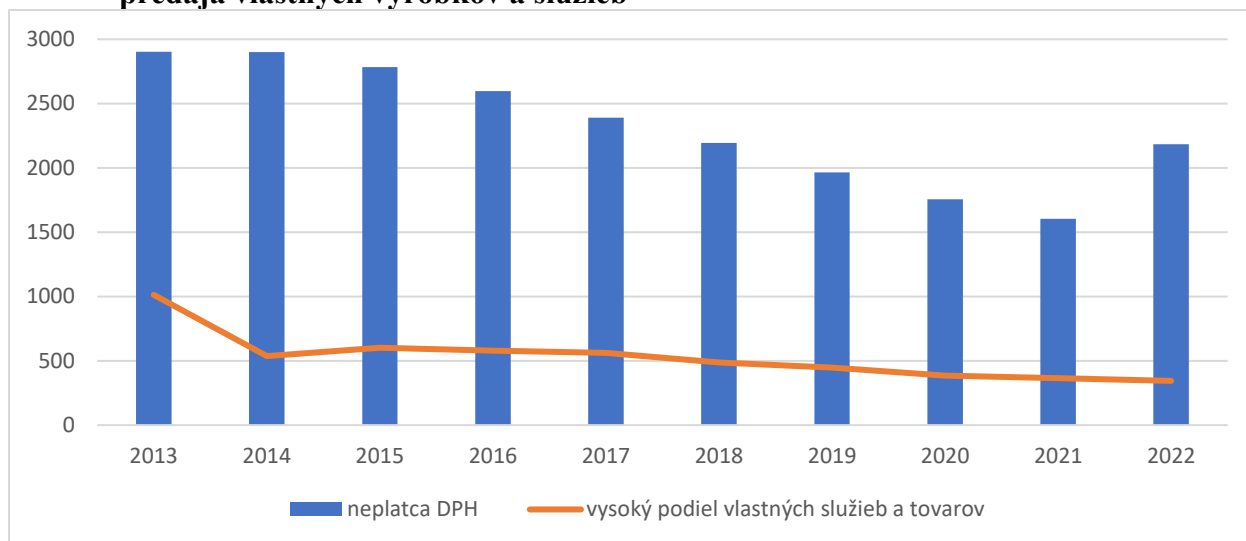

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Maloobchod

V odvetví maloobchodu bolo v priemere za desaťročné sledované obdobie 9 104 aktívnych malých a stredných podnikov zo sledovanej vzorky, z ktorých jedna štvrtina (25,4 %) nebola registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností 22,6 % vykazovalo vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 39 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví maloobchodu s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

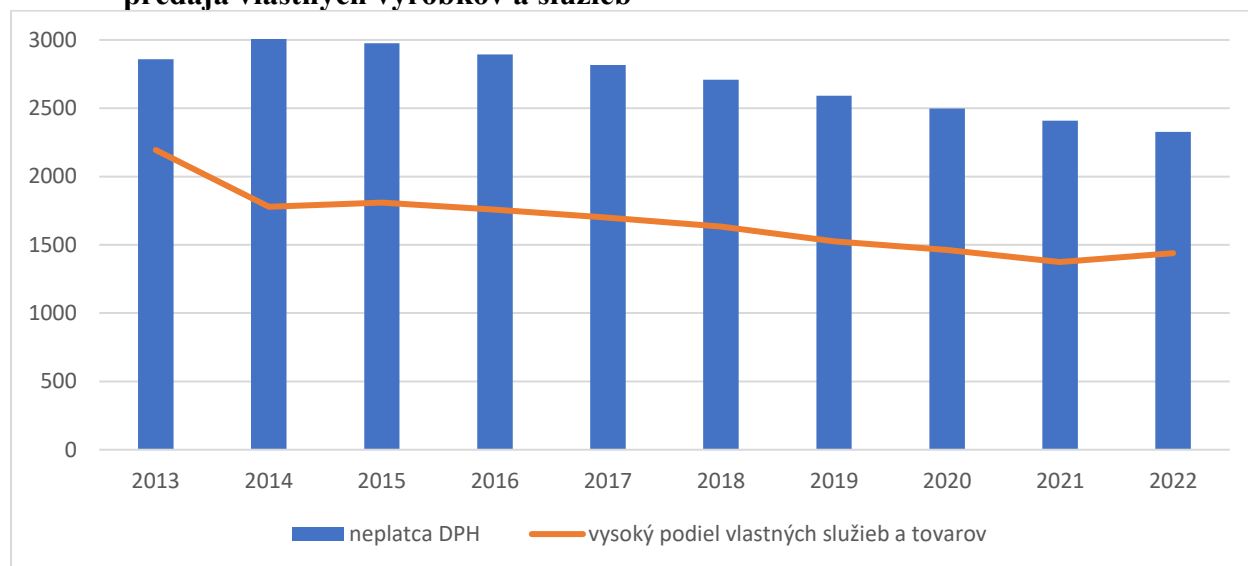

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Nehnutelnosti

V odvetví nehnuteľností bolo za sledované obdobie v priemere 9 404 aktívnych malých a stredných podnikov zo sledovanej vzorky, z ktorých 28,8 % nebolo registrovanými platcami DPH. Viac ako polovica týchto spoločností (v priemere 61,4 %) vykazovala vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 40 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví nehnuteľností s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

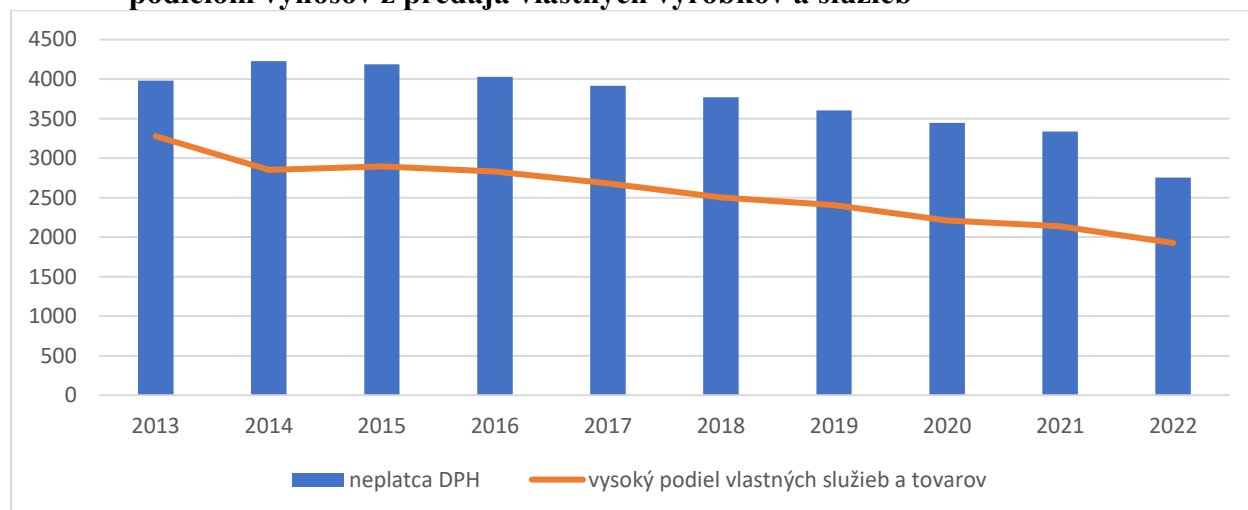

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Právo, poradenstvo a účtovníctvo

V odvetví práva, poradenstva a účtovníctva bolo za sledované obdobie aktívnych v priemere 10 688 malých a stredných podnikov, z ktorých 34,8 % nebolo registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností viac ako dve tretiny (68,9 %) vykazovalo vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 41 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví práva, poradenstva a účtovníctva s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

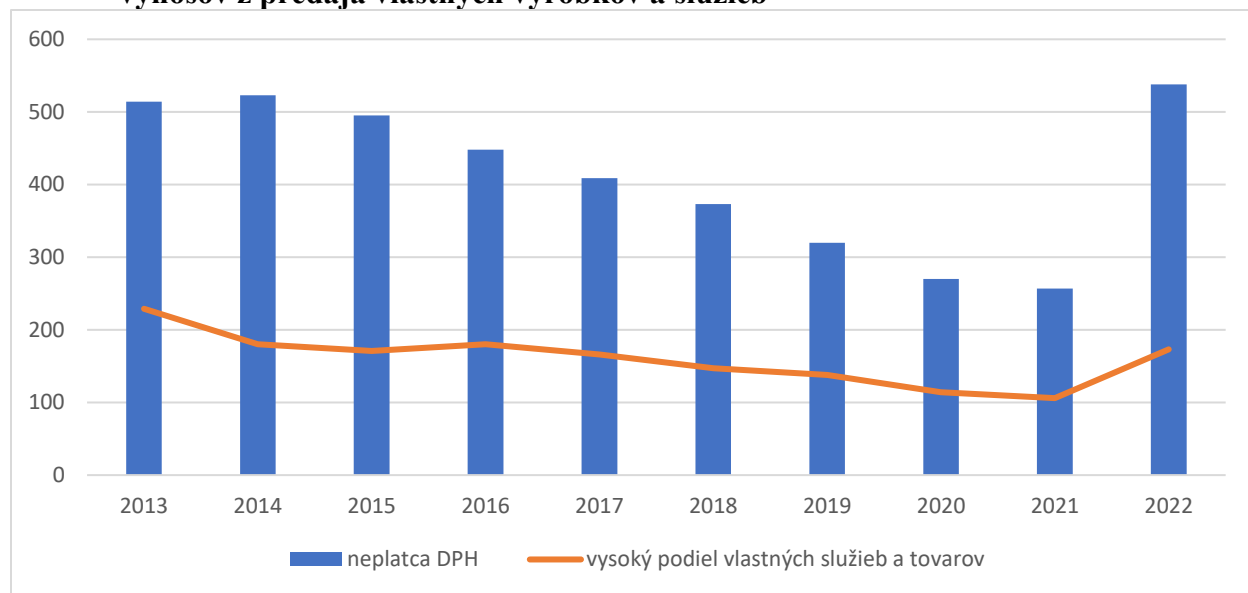

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Predaj a údržba vozidiel

V odvetví predaja a údržby vozidiel bolo aktívnych 2 263 malých a stredných podnikov (priemer za sledované obdobie) zaradených do vzorky, z ktorých 18,3 % nebolo registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností 39,2 % vykazovalo vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 42 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví predaja a údržby vozidiel s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

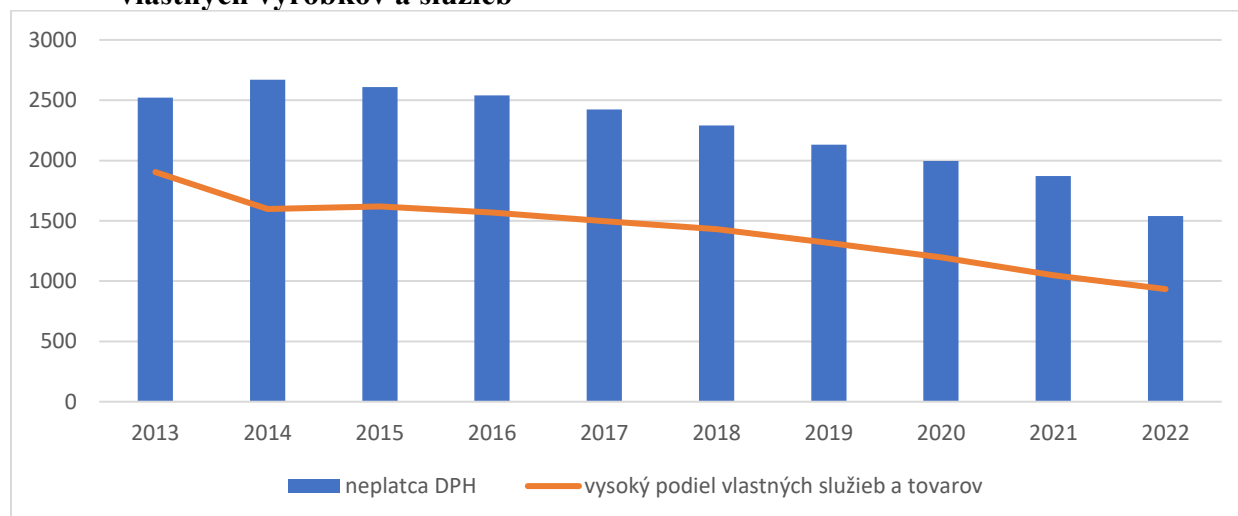

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Služby

V odvetví služieb bolo v sledovanom období v priemere 5 996 aktívnych malých a stredných podnikov zaradených do vzorky, z ktorých 37,5 % nebolo registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností viac ako polovica (v priemere 62,2 %) vykazovala vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 43 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví služieb s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

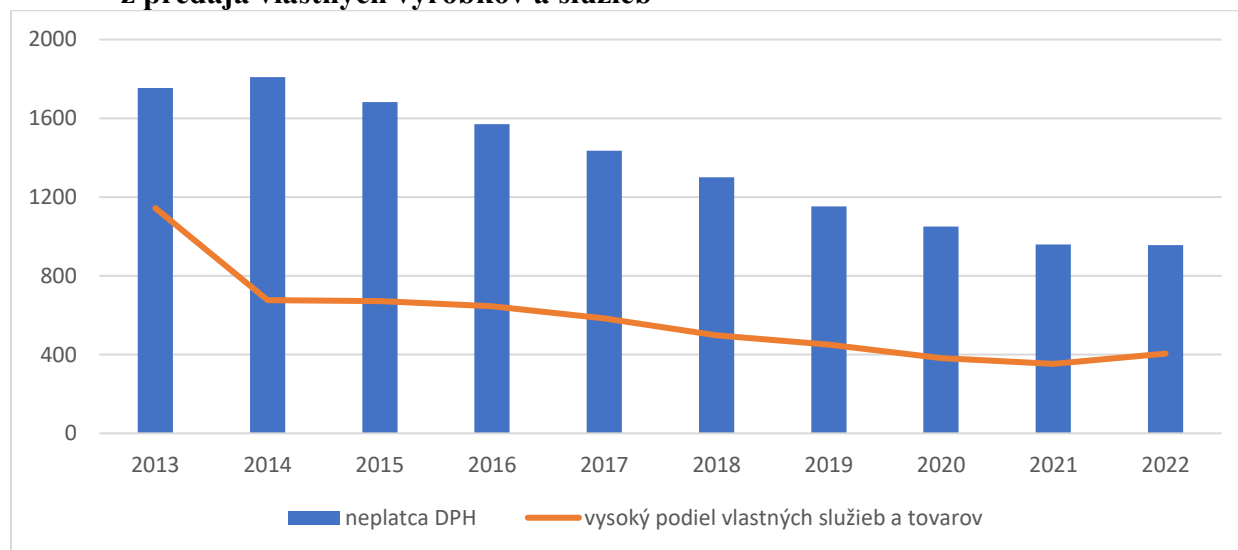

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Sprostredkovanie

V odvetví sprostredkovanie bolo v sledovanom období aktívnych 4 139 malých a stredných podnikov zaradených do vzorky, z ktorých takmer jedna tretina (v priemere 32,7 %) nebola registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností 41,7 % vykazovalo vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 44 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví sprostredkovania s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

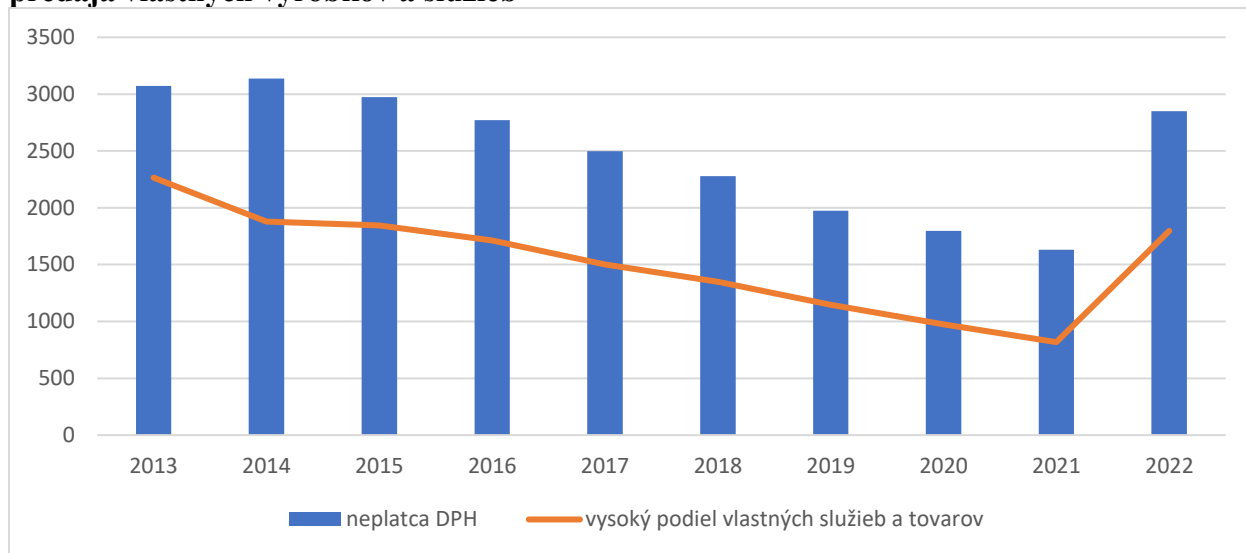

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Stavebníctvo

V odvetví stavebníctva bolo v sledovanom období aktívnych v priemere 11 476 malých a stredných podnikov zaradených do vzorky, z ktorých 21,7 % nebolo registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností viac ako polovica (v priemere 60,2 %) vykazovala vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 45 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví stavebníctva s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

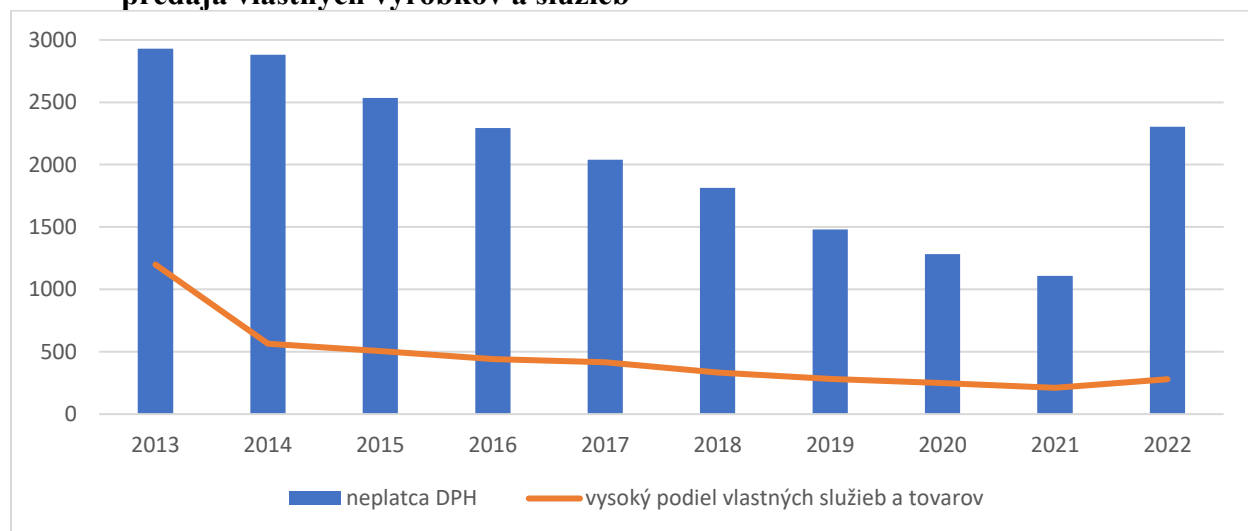

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Veľkoobchod

V odvetví veľkoobchodu bolo v sledovanom období aktívnych v priemere 10 169 malých a stredných podnikov zaradených do vzorky, z ktorých 20,1 % nebolo registrovanými platcami DPH. Z týchto spoločností 20,8 % vykazovalo vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

Graf 46 Počet MSP, neplatcov DPH v odvetví veľkoobchodu s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Zdravotníctvo

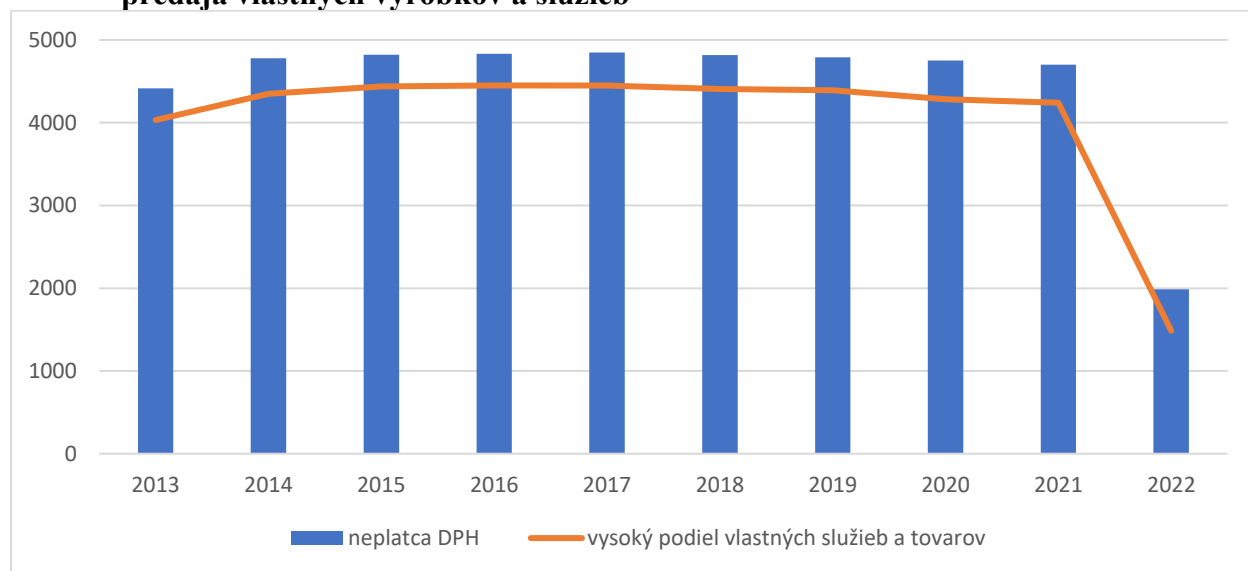
V odvetví zdravotníctva bolo v priemere za roky 2013 až 2022 aktívnych 6 793 malých a stredných podnikov a ich počet sa medziročne výrazne nemenil.

Počas rokov 2013 až 2021 z týchto spoločností nebolo 69,8 % registrovanými platcami DPH, keďže poskytovanie zdravotnej starostlivosti a služieb sociálnej pomoci sú oslobodené od dane z pridanej hodnoty¹⁶⁰ a viac ako 90 % (91,3 %) vykazovalo vysoký podiel výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb.

V roku 2022 však zásadne klesol podiel neplatcov DPH v odvetví zdravotníctva, a to z takmer 70 % za predchádzajúce obdobie len na 29,8 %, pričom celkový počet spoločností v odvetví sa zásadne nezmenil. Veľká časť týchto spoločností (74,8 %) vykazovala vysoký podiel výnosov z vlastných činností. Medzi MSP, ktoré sa registrovali ako platcovia DPH, patrili najmä tie, ktoré poskytovali činnosti spojené so špeciálnou a všeobecnou lekárskou praxou a zubnou lekárskou praxou. Naopak, počet lekární – neplatcov DPH, ako jediného pod-sektoru zdravotníctva, v roku 2022 stúpol, a to z priemerného počtu 56 spoločností na 342. Dôvodom na zvýšený počet registrácií pre platbu DPH v oblasti zdravotníctva mohlo byť dosiahnutie obratu potrebného pre registráciu z iných dodaní tovarov a služieb, ako tých oslobodených od DPH podľa §29 Zákona o DPH, za predchádzajúce 12-mesačné obdobie. Mohlo ísť najmä o zvýšený nákup ochranného a lekárnického materiálu, PCR-RT a antigénových testov, ako aj vakcinačných látok spojených s pandemiou COVID-19. Presná špecifikácia dôvodov tohto medziročného vývoja by však vyžadovala samostatnú analýzu.

¹⁶⁰ Zákon č. 222/2004 Z. z. o dani z pridanej hodnoty, § 29 a § 30.

Graf 47 Počet MSP, neplacov DPH v odvetví zdravotníctva s vysokým podielom výnosov z predaja vlastných výrobkov a služieb

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.5.4 Výsledky analýzy

V desaťročnom priemere približne 15,9 % malých a stredných spoločností zahrnutých do vzorky patrilo medzi spoločnosti neregistrované pre DPH, ktoré zároveň vykazovali vysoký podiel (viac ako 90 %) tržieb z predaja vlastných výrobkov a služieb na celkových výnosoch.

Pri spoločnostiach s vysokým podielom tržieb z vlastných činností existuje riziko, že časť svojich príjmov nevykazujú v účtovníctve, čím si umelo znižujú výnosy a obchádzajú tak povinnosť registrovať sa pre platbu DPH. Znižovaním výnosov taktiež dochádza k obchádzaniu na dani z príjmov právnických osôb.

Najväčší podiel tvorili MSP z odvetvia zdravotníctva, čo však nie je prekvapivé, keďže činnosti spojené s poskytovaním zdravotnej a sociálnej starostlivosti sú oslobodené od DPH, avšak ich podiel prudko klesol v roku 2022. Tento pokles bol dôsledkom nárastu MSP v odvetví zdravotníctva, ktoré sa medzi rokmi 2021 a 2022 registrovali ako platcovia DPH.

Okrem odvetvia zdravotníctva boli významne zastúpené aj spoločnosti z odvetvia práva, poradenstva a účtovníctva, nehnuteľností a stavebníctva a je možné predpokladať, že časť z týchto spoločností zámerne nevykazuje všetky príjmy s cieľom obchádzania daňových povinností. Naopak, nízky podiel tvorili spoločnosti z odvetvia maloobchodu a veľkoobchodu, čo je možné zdôvodniť aj prirodzeným charakterom a rozsahom ich vykonávaných činností.

Pri porovnaní v rámci jednotlivých odvetví, t.j. porovnanie podielu spoločností – neplacov DPH s vysokým podielom tržieb z vlastných činností na celkovom počte spoločností v danom odvetví v sledovanej vzorke, boli v najvýznamnejšej miere zastúpené opäť MSP odvetvia zdravotníctva. Tieto tvorili takmer 60 % zo všetkých spoločností v danom odvetví. Takmer jednu štvrtinu spoločností – neplacov DPH s vysokým podielom tržieb z vlastných činností

tvorili aj MSP v odvetví služieb a práva, poradenstva a účtovníctva. Najnižší podiel v rámci jednotlivých odvetví mali spoločnosti z odvetví maloobchodu a veľkoobchodu.

Na základe výsledkov analýzy možno konštatovať, že účelové znižovanie príjmov s cieľom obchádzania daňových povinností (DPH, daň z príjmu) možno predpokladať vo vybraných odvetviach najviac ohrozených šedou ekonomikou, a to najmä spoločnosťami v odvetviach právo, poradenstvo a účtovníctvo, stavebníctvo, nehnuteľnosti a služby.

Spoločnosti v odvetví zdravotníctva nemajú vzhľadom na charakter vykonávaných činností povinnosť registrácie DPH, avšak vzhľadom na vysoký podiel tržieb z vlastnej činnosti, je možné predpokladať, že pri nich existuje riziko umelého znižovania výnosov s cieľom obchádzania dane z príjmov právnických osôb.

6.6 Analýza spoločností vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom

6.6.1 Východiská a sledované kritériá

Druhá časť analýzy vybraných ekonomických ukazovateľov bola zameraná na spoločnosti nevykazujúce zisk a zároveň vykazujúce záväzky voči spoločníkom dva po sebe idúce roky. Pri týchto spoločnostiach existuje predpoklad, že môže dochádzať k účelovému navyšovaniu pohľadávok spoločníkov tak, aby v nákladoch spoločnosti boli náklady výlučne pre spotrebu spoločníkov, t. j. môže dochádzať k úniku na DPH (napr. nákup motorových vozidiel na súkromné účely).

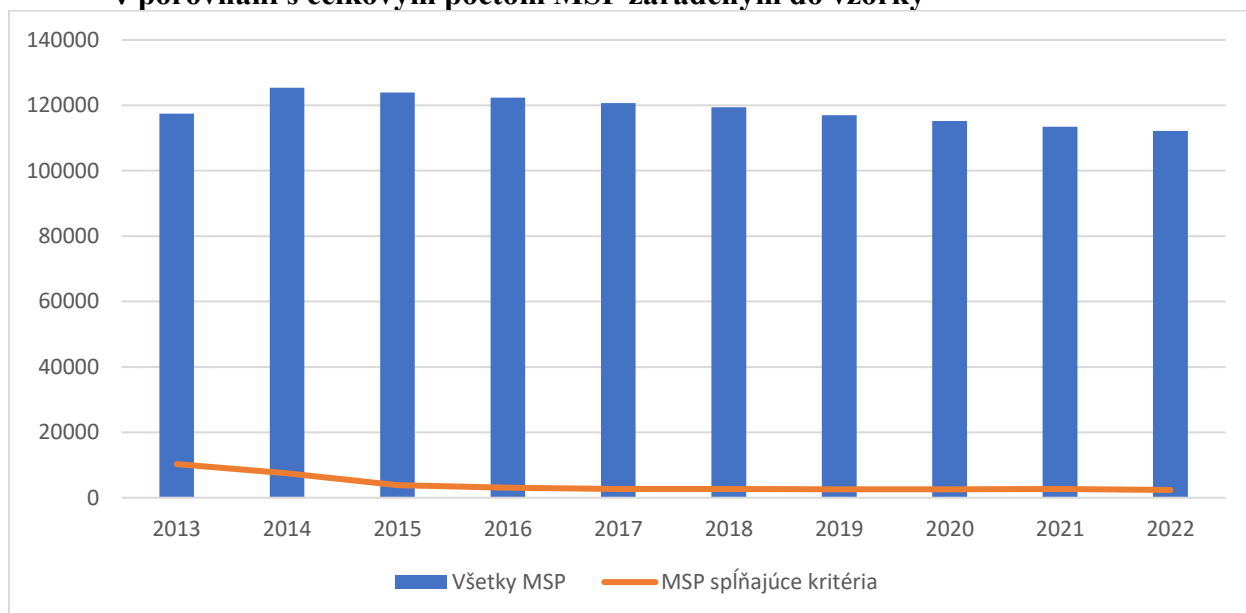
Zároveň je možné, že časť príjmov má spoločnosť bez zaúčtovania do výnosov vo forme pôžičiek od spoločníka (záväzok voči spoločníkom), čím dochádza jednak k úniku na dani z príjmov právnických osôb a následne aj na dani z dividendy.

Pre účely analýzy boli stanovené dva parametre, a to spoločnosť vykázala záporný hospodársky výsledok dva roky po sebe a zároveň spoločnosť vykazovala medziročne sa zvyšujúce záväzky voči spoločníkom.

6.6.2 MSP spĺňajúce stanovené kritériá

Zo sledovaných malých a stredných podnikov (priemer 118 705 spoločností), tieto kritériá spĺňalo v desaťročnom priemere 4 023 spoločností, t.j. približne 3,4 %.

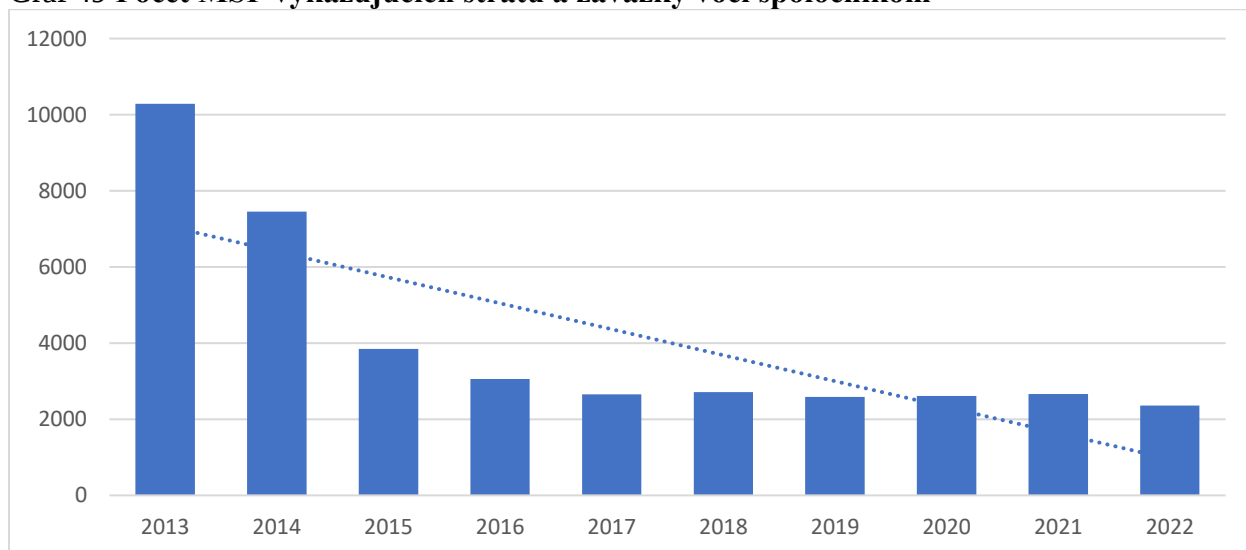
Graf 48 Počet MSP vykazujúcich záporný hospodársky výsledok a záväzky voči spoločníkom v porovnaní s celkovým počtom MSP zaradeným do vzorky

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

V priebehu sledovaného desaťročného obdobia počet spoločností spĺňajúcich stanovené parametre prudko klesol, a to medzi rokmi 2014 a 2015, v roku 2013 tieto parametre spolu spĺňalo 10 288 malých a stredných spoločností vo vzorke, v roku 2014 sa tento počet znížil na 7 457 a v roku 2015 na 3 848, od kedy je pozorovaný mierny pokles.

Graf 49 Počet MSP vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Prudký pokles spoločností v rokoch 2013 a 2014 pravdepodobne súvisí so zavedením daňovej licencie, ktorá určovala minimálnu daň z príjmov právnickej osoby bez ohľadu na dosiahnutý

hospodársky výsledok, tzv. aj keď spoločnosť nevykonávala žiadnu činnosť, bola povinná zaplatiť daňovú licenciu. Daňová licencia sa poslednýkrát platila za zdaňovacie obdobie končiace 31.12.2017.

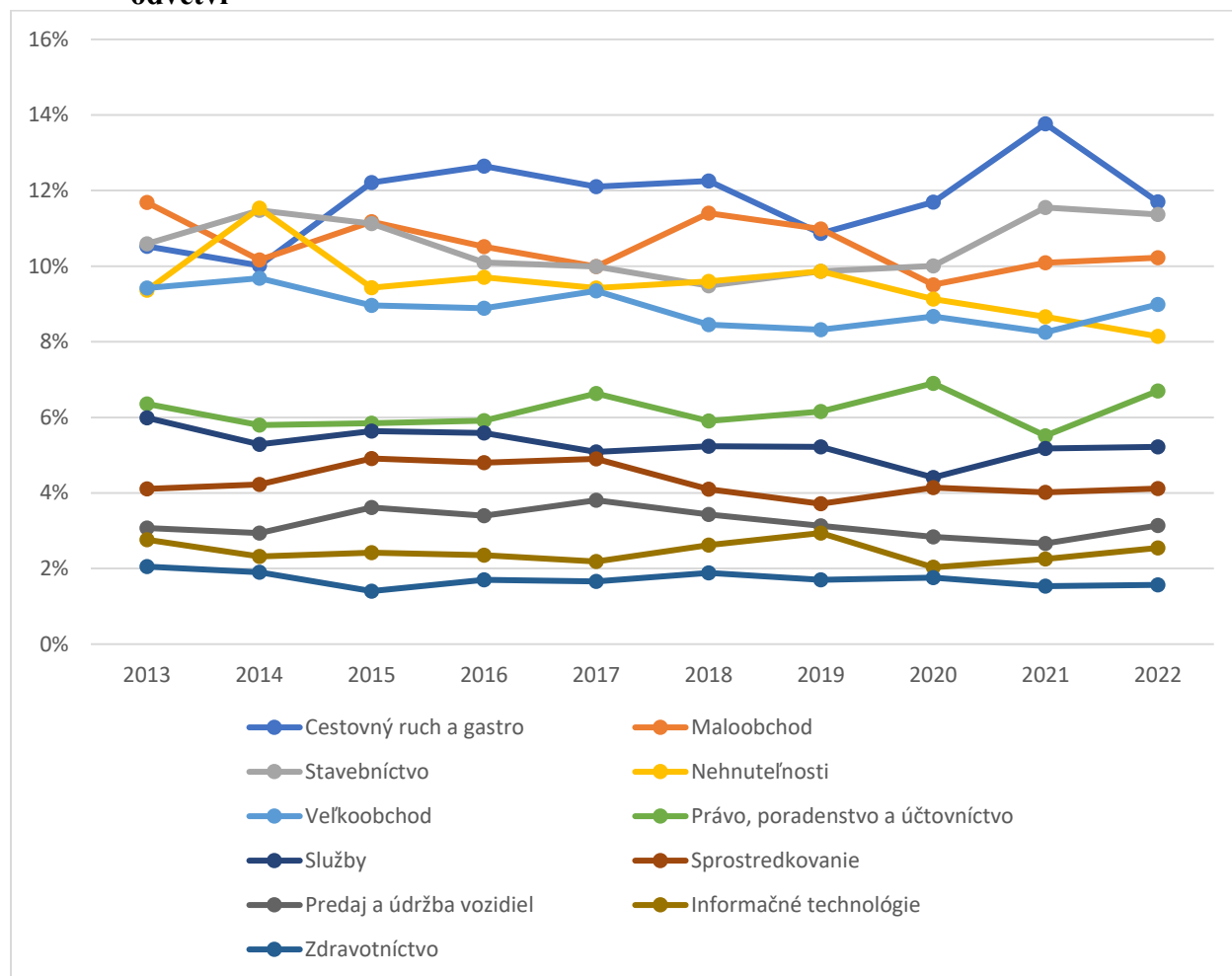
Tabuľka 6 Počet MSP vykazujúcich vysoké záväzky voči spoločníkom vo vybraných odvetviach

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Cestovný ruch a gastro	1083	747	470	387	321	332	281	305	367	276
Informačné technológie	284	173	93	72	58	71	76	53	60	60
Maloobchod	1202	758	430	322	265	309	284	248	269	241
Nehnuteľnosti	963	860	363	297	250	260	255	238	231	192
Právo, poradenstvo a účtovníctvo	654	432	225	181	176	160	159	180	147	158
Predaj a údržba vozidiel	316	219	139	104	101	93	81	74	71	74
Služby	616	394	217	171	135	142	135	115	138	123
Sprostredkovanie	423	315	189	147	130	111	96	108	107	97
Stavebníctvo	1090	856	428	309	265	257	255	261	308	268
Veľkoobchod	969	722	345	272	248	229	215	226	220	212
Zdravotníctvo	211	142	54	52	44	51	44	46	41	37
Doprava a logistika	362	280	134	111	120	108	118	104	101	88
Poľnohospodárstvo a lesníctvo	241	198	108	95	67	102	115	130	81	65
Projektovanie a inžiniering	322	179	95	65	101	65	66	65	64	63
Spolu všetky odvetvia	10288	7457	3848	3061	2653	2710	2585	2608	2666	2358

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Podiel jednotlivých odvetví sa však aj napriek výrazným zmenám v celkovom počte spoločností medziročne výrazne nemenil, čo je zobrazené na grafe nižšie.

Graf 50 Podiel MSP vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najvýznamnejšie boli zastúpené malé a stredné podniky z odvetvia cestovného ruchu a gastronómie, a to v priemere za sledované obdobie vo výške 11,8 % z celkového počtu spoločností spĺňajúce stanovené kritéria, pričom tento podiel dosiahol až 13,8 % v roku 2021, čo však môže byť spôsobené aj dopadmi pandémie COVID-19. Podniky z odvetvia maloobchodu a stavebníctva predstavovali za každé odvetvie v priemere 10,6 %, MSP v odvetví nehnuteľností 9,5 % a veľkoobchodu 8,9 % z celkového počtu spoločností.

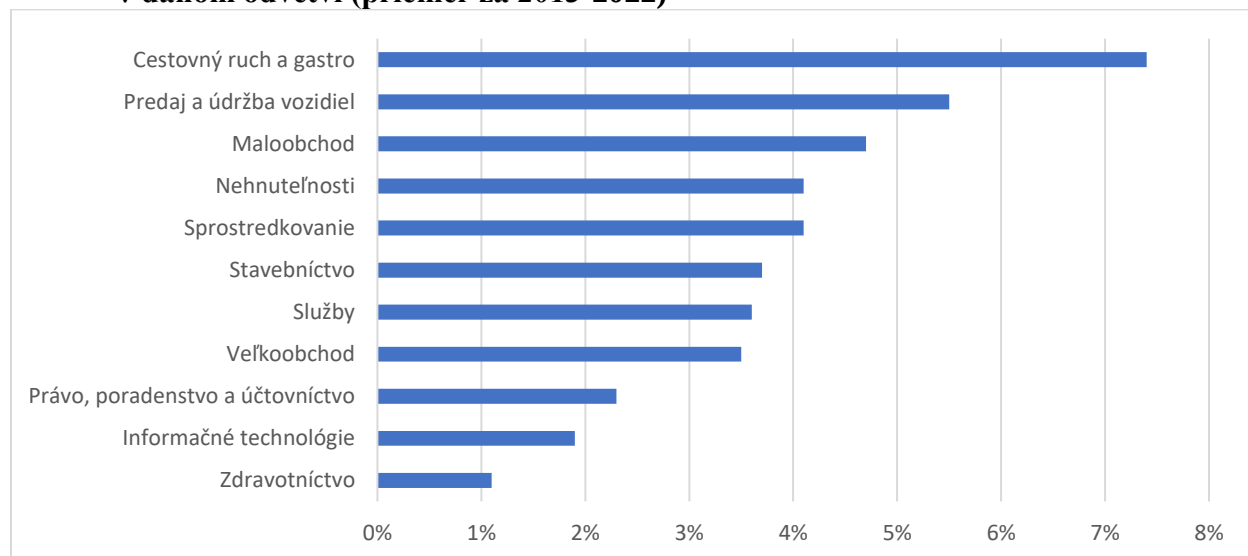
Zo sledovaných odvetví najnižší priemerný podiel predstavovali spoločnosti prevádzkujúce činnosti v odvetví informačných technológií (2,4 %) a zdravotníctva (1,7 %).

Okrem vybraných odvetví najviac ohrozených šedou ekonomikou boli zastúpené aj spoločnosti prevádzkujúce činnosti v odvetviach doprava a logistika (v priemere 3,9 %) poľnohospodárstvo a lesníctvo (3,2 %) a projektovanie a inžiniering (2,6 %).

6.6.3 MSP spĺňajúce kritériá podľa vybraných odvetví

Najvyšší podiel spoločností, ktoré vykazovali záporný hospodársky výsledok a záväzky voči spoločníkom s najvyšším podielom MSP v rámci jednotlivých vybraných odvetví, tvorili spoločnosti prevádzkujúce činnosti cestovného ruchu a gastronómie, tieto v priemere tvorili 7,4 % spoločností registrovaných v tomto odvetví. Druhou významnou skupinou boli spoločnosti v odvetví predaja a údržby vozidiel, ktoré tvorili v priemere 5,5 % zo všetkých spoločností v tomto odvetví. Najnižší podiel tvorili spoločnosti s takto definovanými parametrami v odvetví informačných technológií (v priemere 1,9 %) a v odvetví zdravotníctva (v priemere 1,1 %).

Graf 51 Podiel MSP vykazujúcich stratu a záväzky voči spoločníkom na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.6.4 Výsledky analýzy

V sledovanom desaťročnom období, v priemere 3,4 % spoločností zo vzorky nevykazovalo zisk a zároveň vykazovalo záväzky voči spoločníkom dva po sebe idúce roky.

Pri týchto spoločnostiach existuje predpoklad, že môže dochádzať k účelovému navyšovaniu pohľadávok spoločníkov tak, aby v nákladoch spoločnosti boli náklady výlučne pre spotrebu spoločníkov, t. j. môže dochádzať k únikom DPH (napr. nákup motorových vozidiel na súkromné účely).

Zároveň je možné, že časť príjmov má spoločnosť bez zaúčtovania do výnosov vo forme pôžičiek od spoločníka (záväzok voči spoločníkom), čím dochádza jednak k úniku na dani z príjmov právnických osôb a následne aj na dani z dividendy.

Najväčší podiel z týchto spoločností tvorili MSP z odvetvia cestovného ruchu a gastronómie, zastúpené boli aj spoločnosti z odvetví veľkoobchodu, stavebníctva,

nehnuteľností a maloobchodu. Naopak, najnižší podiel tvorili spoločnosti z odvetvia informačných technológií a zdravotníctva.

Spoločnosti vykazujúce stratu a záväzky voči spoločníkom tvorili len nízky podiel na celkovom počte MSP v jednotlivých odvetviach. Najvýznamnejší podiel (7,4 %) tvorili spoločnosti z odvetvia cestovného ruchu a gastronómie voči všetkým MSP v danom odvetví vo vzorke.

Výsledky analýzy poukazujú, že pri niektorých spoločnostiach, najmä z odvetvia cestovného ruchu a gastronómie, môže dochádzať k účelovému skresľovaniu príjmov a výdavkov s cieľom obchádzania daňových povinností.

Avšak vzhľadom na nízky počet malých a stredných podnikov, pri ktorých dochádza k navyšovaniu záväzkov spoločníkov pri vykazovaní záporného výsledku, tieto závery nemožno považovať za jednoznačné.

6.7 Analýza spoločností vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne

6.7.1 Východiská a sledované kritériá

Tretia časť analýzy vybraných ekonomických ukazovateľov bola zameraná na spoločnosti vykazujúce vysokú pokladňu (účet 211). Ak má spoločnosť neprimerane vysokú pokladňu je možno predpokladať, že spoločnosť využíva hotovosť na účely, ktoré môžu predstavovať daňové úniky. Hotovosť môže byť využívaná na nákupy so zľavou bez pokladničného dokladu, ktoré si následne dodávateľ nedáva do výnosov a nezdaňuje. Hotovosť môže byť použitá aj na „doplácanie miezd tzv. na ruku“, čím vzniká únik na sociálnych odvodoch a dani zo závislej činnosti (zamestnancov). Okrem toho môže byť hotovosť používaná aj spoločníkmi na vlastné potreby a benefity bez toho, aby bol takýto príjem riadne zdanený daňou z dividendy.

Pre túto časť analýzy boli zvolené dva prístupy, prvý prístup bol zameraný na celkovú výšku pokladne, pričom hodnota pokladne (účet 211) bola stanovená vo výške nad 10 000 EUR, ako dvojnásobok limitu na platby v hotovosti pre právnické osoby, ktorý bol do 30.6.2023 vo výške 5 000 EUR¹⁶¹ a zároveň táto hodnota musela byť vykázaná dva po sebe idúce roky.

Druhý prístup bol zameraný na podiel výšky hotovosti (pokladne) na celkových výnosoch spoločnosti, pričom táto hodnota bola stanovená ako 50 % podiel a zároveň táto hodnota bola dosiahnutá dva po sebe idúce roky.

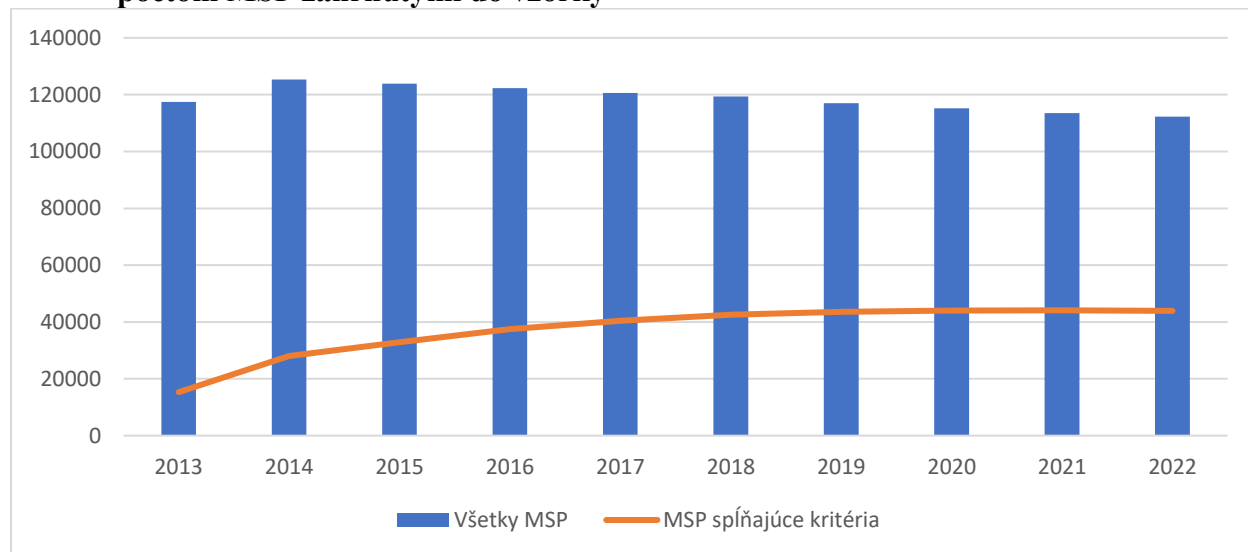
Záverom boli skombinované oba prístupy, t. j. analýza sa zamerala na spoločnosti, ktoré napĺňali kritériá oboch prístupov.

¹⁶¹ S účinnosťou od 1.7.2023 došlo k zjednoteniu limitov na platby v hotovosti pre všetky fyzické aj právnické osoby. Vyplýva to z novely zákona o obmedzení platieb v hotovosti, podľa ktorej sa zakazuje platba v hotovosti, ktorej hodnota prevyšuje 15 000 EUR.

6.7.2 Analýza spoločností vykazujúcich hodnotu pokladne nad 10 000 EUR

Zo sledovaných malých a stredných podnikov (priemer 118 705 spoločností), prvé kritérium (pokladňa v hodnote nad 10 000 EUR dva po sebe idúce roky) spĺňalo v desaťročnom priemere 37 242 spoločností, t. j. približne 31,5 %, pričom ich podiel medziročne narastal.

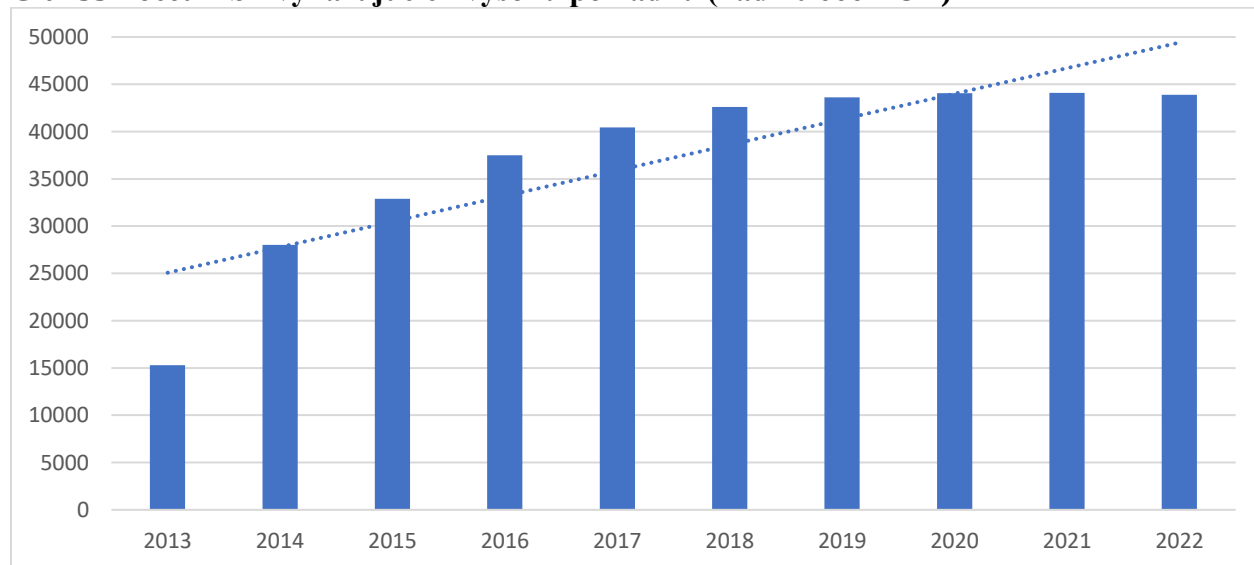
Graf 52 Počet MSP vykazujúce vysokú pokladňu (nad 10 000 EUR) v porovnaní s celkovým počtom MSP zahrnutými do vzorky

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Medziročne možno pozorovať prudký nárast počtu týchto spoločností, a to najmä v rokoch 2013 až 2017 (v roku 2013 to bolo 15 312 MSP, v roku 2017 už 40 441), po roku 2017 ide o mierne rastúci trend.

Graf 53 Počet MSP vykazujúcich vysokú pokladňu (nad 10 000 EUR)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Nárast spoločností vykazujúcich vysokú pokladňu môže súvisieť so zavedení tzv. dane z dividendy, teda povinnosti uhradiť daň z príjmu z podielu na zisku. Povinnosť odvádzať daň sa uplatňuje od roku 2017, a to vo výške 7 % (od januára 2024 sa jej sadzba zvýšila na 10 %).

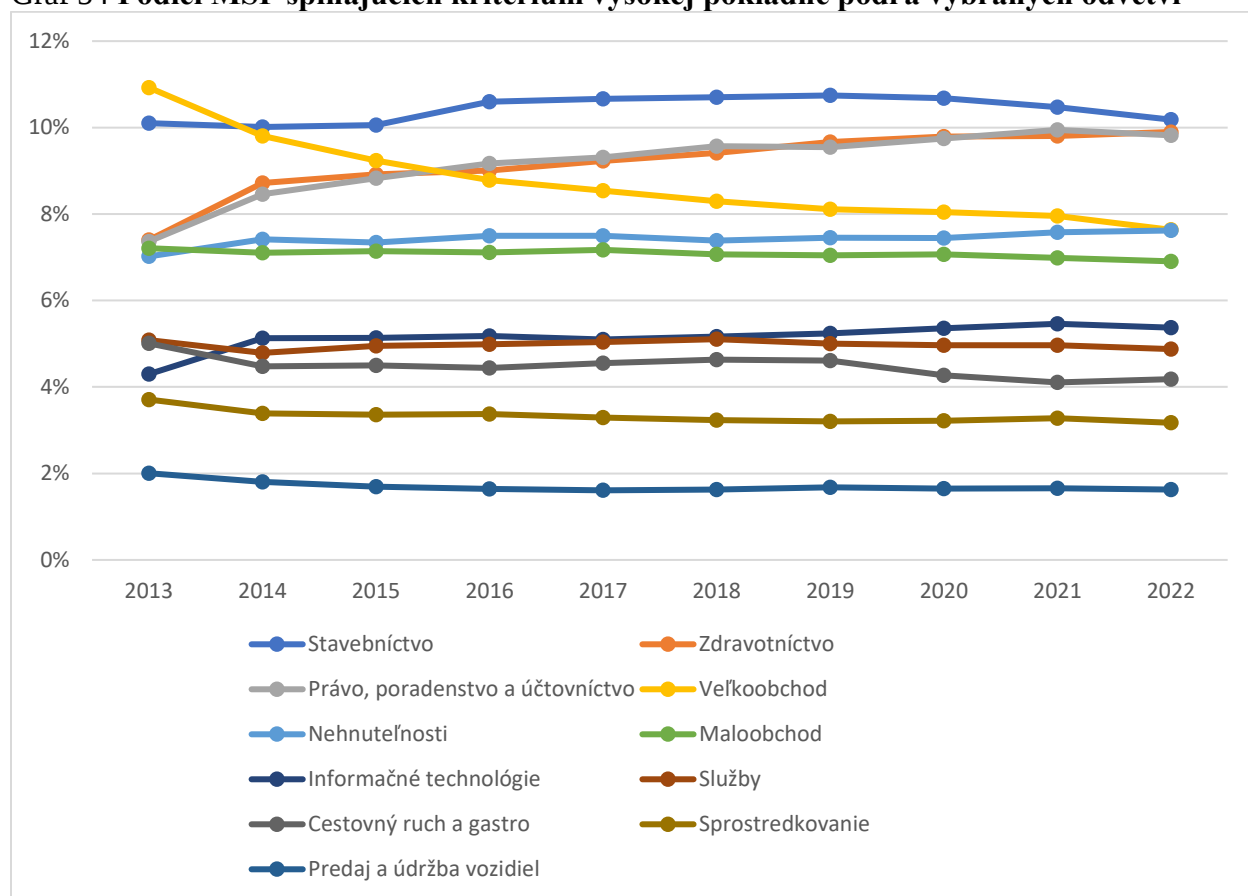
Tabuľka 7 Počet MSP vykazujúcich vysokú pokladňu vo vybraných odvetviach

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Cestovný ruch a gastro	767	1254	1479	1665	1841	1975	2012	1883	1811	1835
Informačné technológie	658	1438	1690	1943	2063	2199	2285	2361	2409	2359
Maloobchod	1104	1990	2350	2667	2899	3012	3072	3114	3080	3031
Nehnuteľnosti	1075	2079	2414	2811	3031	3146	3251	3282	3344	3344
Právo, poradenstvo a účtovníctvo	1128	2370	2905	3438	3766	4078	4165	4296	4387	4309
Predaj a údržba vozidiel	307	506	558	616	651	694	732	728	731	714
Služby	778	1342	1629	1870	2038	2175	2181	2189	2189	2139
Sprostredkovanie	568	950	1106	1266	1331	1378	1397	1420	1445	1392
Stavebníctvo	1547	2806	3308	3971	4312	4560	4685	4708	4618	4469
Veľkoobchod	1673	2749	3039	3293	3454	3535	3537	3546	3508	3351
Zdravotníctvo	1133	2443	2934	3375	3733	4010	4216	4317	4324	4344
Doprava a logistika	802	1226	1415	1572	1662	1715	1709	1711	1716	1625
Projektovanie a inžiniering	543	1189	1443	1680	1821	1940	2002	2007	2016	1980
Spolu všetky odvetvia	15312	28022	32890	37480	40441	42599	43609	44074	44107	43884

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Podiel jednotlivých odvetví sa aj napriek výrazným zmenám v celkovom počte spoločností medziročne výrazne nemenil, čo je zobrazené na grafe nižšie. Najväčšia zmena bola zaznamenaná pri spoločnostiach v odvetví veľkoobchod (pokles z 10,9 % v roku 2013 na 7,6 % v roku 2022), naopak spoločnosti v odvetviach zdravotníctva a práva, poradenstva a účtovníctva zaznamenali mierne rastúci trend (7,4 % v roku 2013 na 9,9 %, resp. 9,8 % v roku 2022).

Graf 54 Podiel MSP spĺňajúcich kritérium vysokej pokladne podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

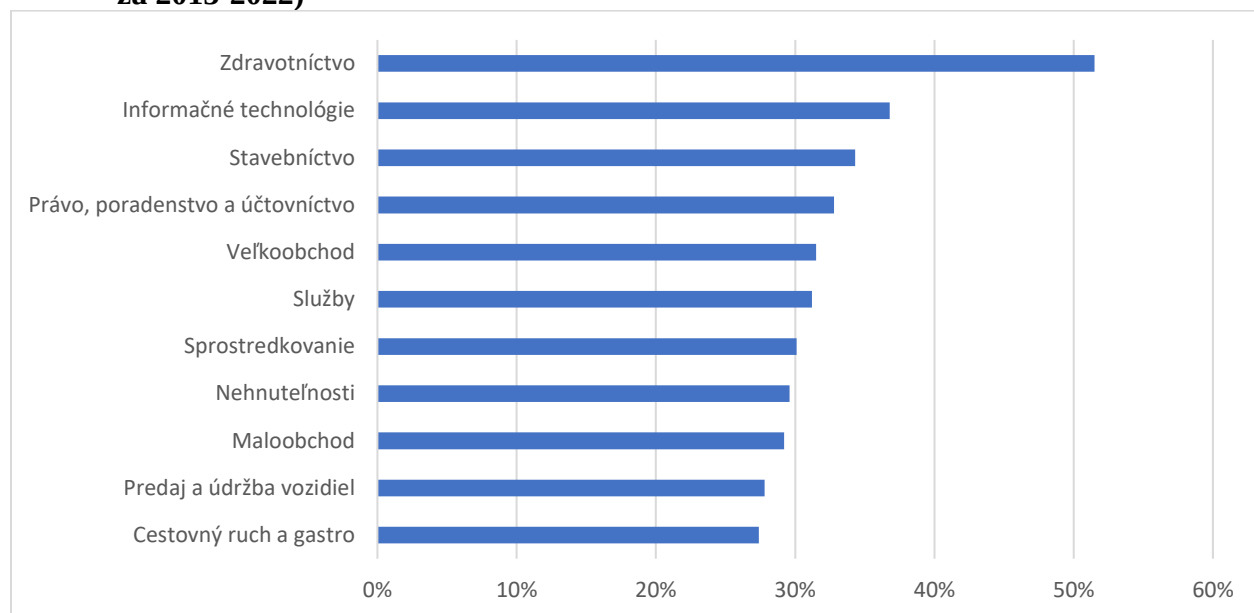
Zvolené kritérium spĺňalo najviac malých a stredných spoločností z odvetvia stavebníctva (v priemere 10,4 %), spoločností v odvetví práva, poradenstva a účtovníctva a zdravotníctva (v priemere 9,2 % za každé), v odvetví veľkoobchodu (8,7 %), nehnuteľností (7,4 %) a maloobchodu (7,1 %).

Zo sledovaných vybraných odvetví mali najnižší podiel spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel (1,7 %) na celkovom počte MSP spĺňajúce zvolené kritérium.

Okrem vybraných odvetví najviac ohrozených šedou ekonomikou, boli zastúpené aj spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s dopravou a logistikou (v priemere 4,2 %) a projektovaním a inžinierstvom (4,4 %).

Spoločnosti vykazujúce pokladňu s hodnotou nad 10 000 EUR s najvyšším podielom MSP v rámci jednotlivých vybraných odvetví, tvorili spoločnosti prevádzkujúce činnosti v sektore zdravotníctva, tieto v priemere tvorili viac ako polovicu všetkých spoločností v tomto odvetví (v priemere 51,5 %). Ostatné MSP spĺňajúce stanovené kritérium tvorili približne 30 % voči celkovému počtu MSP v sledovaných odvetviach, pričom spoločnosti prevádzkujúce činnosti cestovného ruchu a gastronómie tvorili v priemere 27,4 % a spoločnosti v odvetví stavebníctva 34,3 % zo všetkých spoločností v danom odvetví.

Graf 55 Podiel MSP s vysokou pokladňou na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)

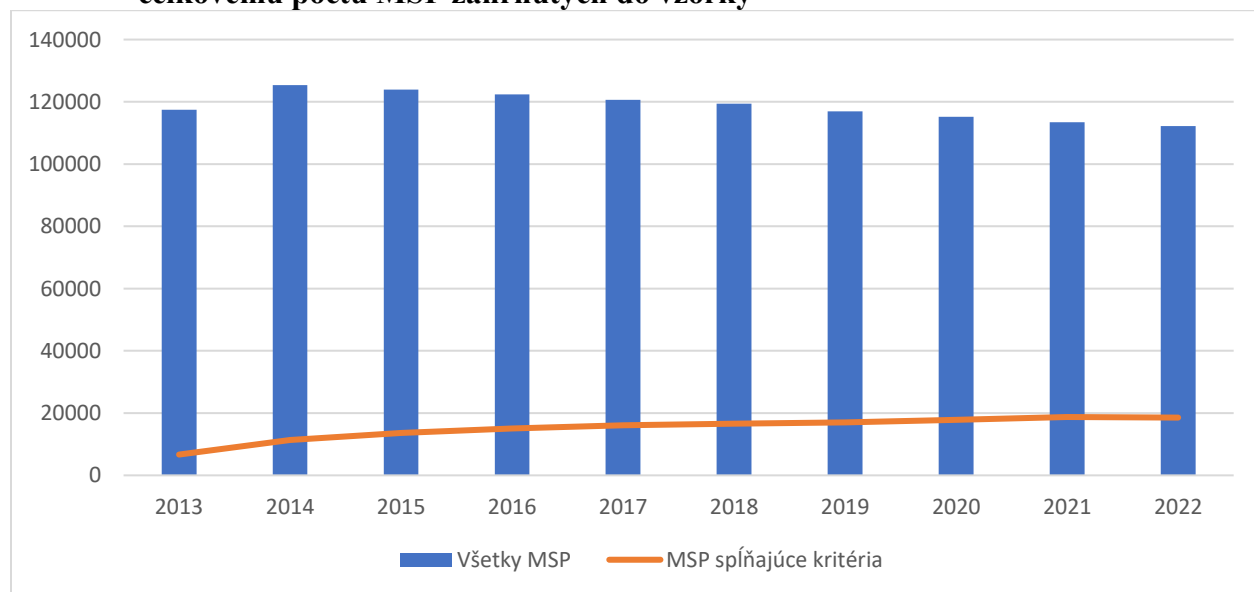

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.7.3 Analýza spoločností vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch

Zo sledovaných malých a stredných podnikov (priemer 118 705 spoločností), druhé kritérium (podiel pokladne na celkových výnosoch vo výške 50 % dva po sebe idúce roky) spĺňalo v desaťročnom priemere spoločností 15 159, t. j. približne 12,8 %, pričom ich podiel medziročne narastal.

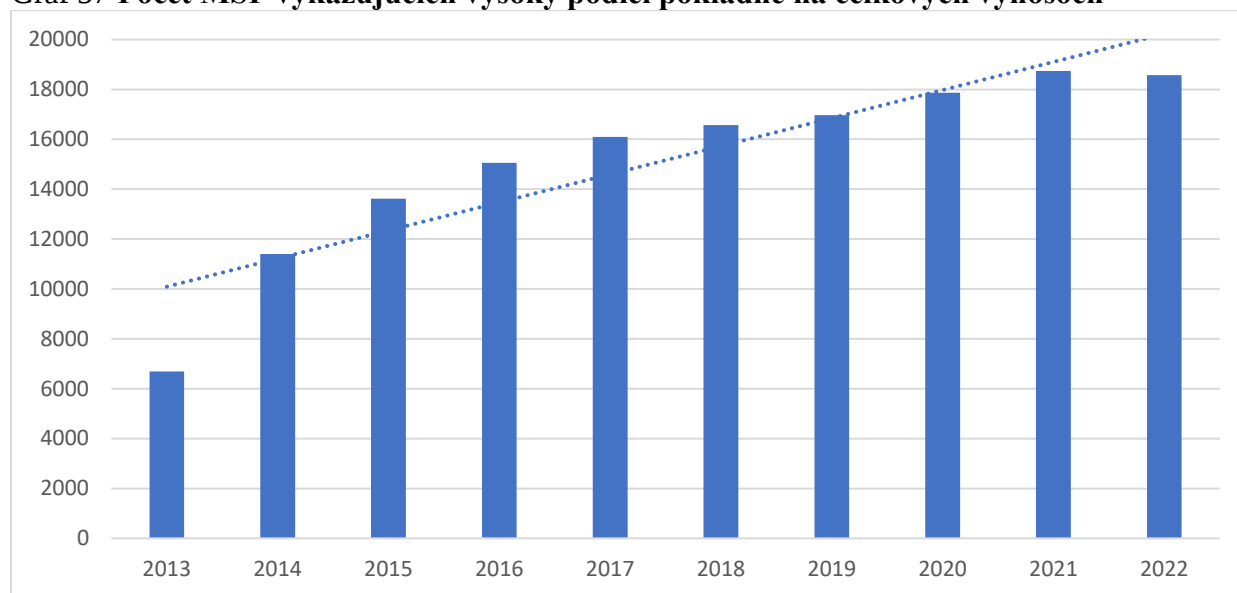
Graf 56 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch voči celkovému počtu MSP zahrnutých do vzorky

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Medziročne možno pozorovať prudký nárast počtu týchto spoločností, a to najmä v rokoch 2013 až 2016 (v roku 2013 to bolo 6 684 MSP, v roku 2016 už 15 058), po roku 2016 ide o mierne rastúci trend.

Graf 57 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

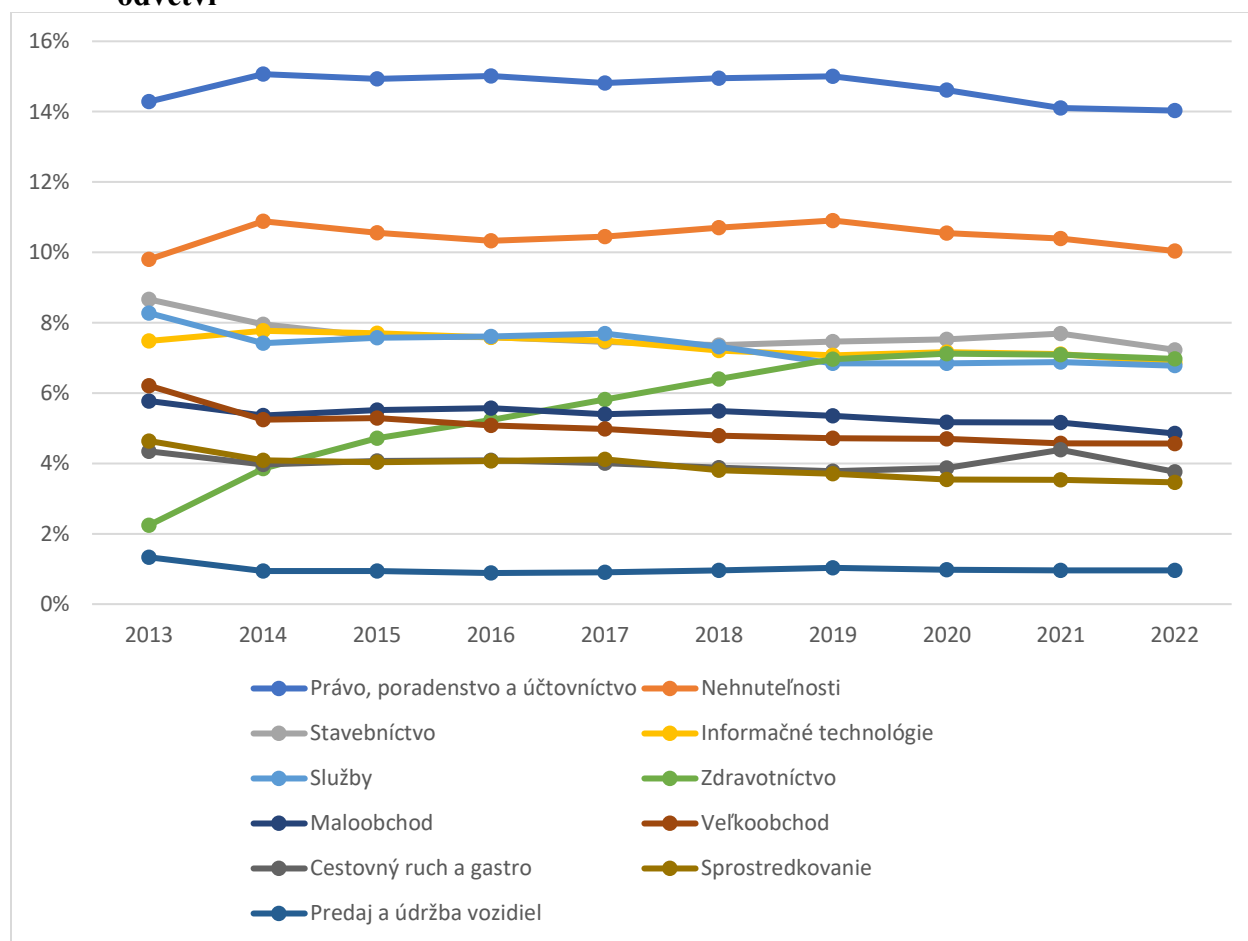
Tabuľka 8 Počet MSP vykazujúcich vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch vo vybraných odvetviach

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Cestovný ruch a gastro	290	453	554	615	645	643	641	692	822	699
Informačné technológie	500	886	1049	1142	1205	1194	1201	1280	1333	1275
Maloobchod	386	611	751	839	869	910	908	923	967	901
Nehnuteľnosti	655	1241	1438	1555	1682	1773	1851	1884	1948	1865
Právo, poradenstvo a účtovníctvo	955	1718	2034	2261	2384	2477	2546	2610	2644	2606
Predaj a údržba vozidiel	89	107	128	133	145	159	175	175	179	178
Služby	553	846	1031	1146	1238	1213	1162	1222	1290	1259
Sprostredkovanie	310	466	550	613	662	630	629	632	663	643
Stavebníctvo	579	907	1035	1143	1200	1220	1266	1345	1441	1343
Veľkoobchod	415	598	720	765	801	793	800	839	857	848
Zdravotníctvo	150	439	642	788	936	1060	1182	1272	1329	1295
Doprava a logistika	178	257	307	313	347	364	368	413	451	391
Projektovanie a inžiniering	321	677	804	921	993	1026	1070	1156	1197	1127
Financie	232	363	426	456	472	484	490	491	525	523
Poľnohospodárstvo a lesníctvo	131	205	247	294	293	309	278	312	322	1054
Spolu všetky odvetvia	6684	11403	13621	15058	16095	16571	16972	17864	18743	18575

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Podiel jednotlivých odvetví sa aj napriek medziročnému rastu výrazne nemenil, výnimkou sú spoločnosti v odvetví zdravotníctva, kde došlo k nárastu podielu z 2,2 % v roku 2013 na 7,0 % v roku 2022.

Graf 58 Podiel MSP s vysokým podielom pokladne na celkových výnosoch podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

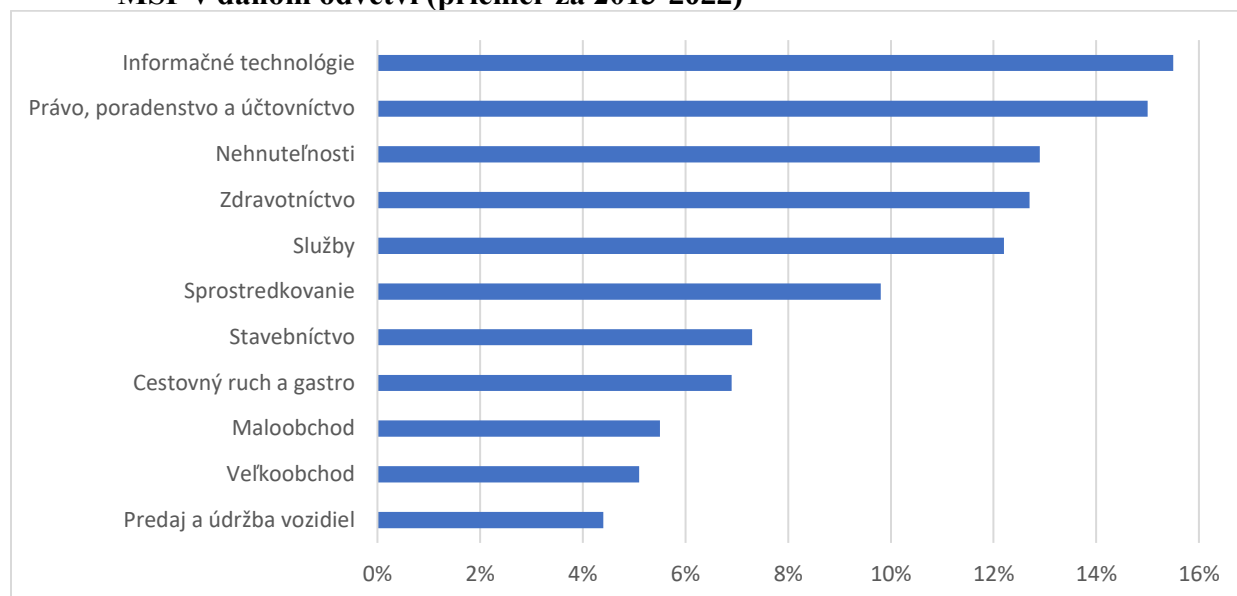
Najvýznamnejšie boli zastúpené (v priemere za 10 rokov) malé a stredné podniky v odvetviach právo, poradenstvo a účtovníctvo (14,7 %), nehnuteľnosti (10,5 %), viac ako 7 % podiel tvorili aj spoločnosti v odvetviach informačných technológií, služieb a stavebníctva. Najnižší podiel zo sledovaných odvetví tvorili spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel (v priemere 1,0 %) a sprostredkovaním (3,9 %).

Okrem sledovaných odvetví najviac ohrozených šedou ekonomikou, boli zastúpené aj spoločnosti odvetvia projektovanie a inžiniering, ktoré tvorili v priemere 6,0 %. V roku 2022 boli zastúpené aj spoločnosti z odvetvia poľnohospodárstva a lesníctva, a to vo výške 5,7 % zo všetkých spoločností s vysokým podielom pokladne. V predchádzajúcich rokoch (2013 – 2021) však tieto spoločnosti predstavovali menej ako 2 %.

Vysoký podiel pokladne (viac ako 50 %) na celkových výnosoch v rámci jednotlivých odvetví vykazovali najmä spoločnosti v odvetví informačných technológií, v priemere 21,0 % všetkých

spoločností v danom odvetví a spoločnosti prevádzkujúce právne, poradenské a účtovné činnosti (v priemere 20,9 %), ale aj spoločnosti v odvetví služieb (18,4 %). Najnižší podiel v rámci odvetvia predstavovali spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel, a to v priemere 6,5 % spoločností v tomto odvetví.

Graf 59 Podiel MSP s vysokým podielom pokladne na celkových výnosoch na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)

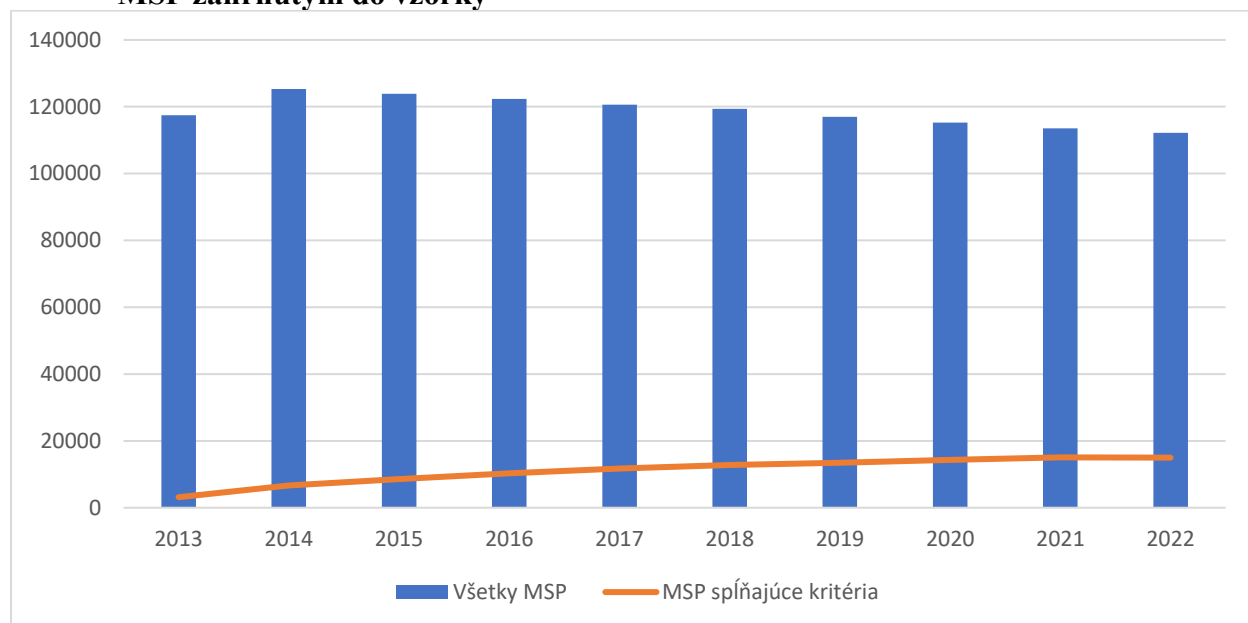

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.7.4 Analýza spoločností vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne

Táto časť sa zameriava na spoločnosti, ktoré naplňajú oba predchádzajúce stanovené parametre, t. j. spoločnosti, ktoré vykazujú vysoký stav pokladne, účtu 211, dva po sebe idúce roky, pričom táto hodnota bola stanovená vo výške nad 10 000 EUR, a zároveň vykazujú vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch dva roky po sebe, kde tento podiel predstavuje viac ako 50 %. Zo sledovaných spoločností, tieto kritériá spĺňalo v priemere 9,4 % zo všetkých spoločností, pričom ich počet medziročne narastal.

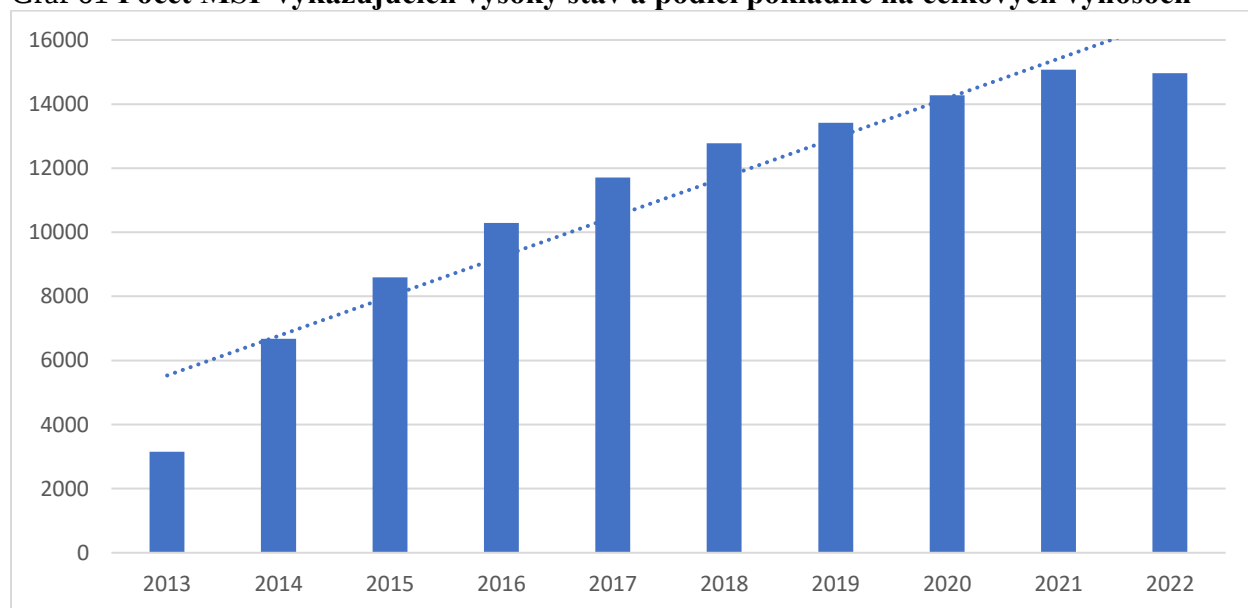
Graf 60 Počet MSP s vysokým stavom a podielom pokladne v porovnaní s celkovým počtom MSP zahrnutým do vzorky

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Počet MSP spĺňajúcich obe stanovené kritéria medziročne narastal, a to výrazne v rokoch 2013 až 2016, kedy sa počet spoločností zvýšil z 3 155 v roku 2013 na 10 291 v roku 2016.

Graf 61 Počet MSP vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne na celkových výnosoch

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

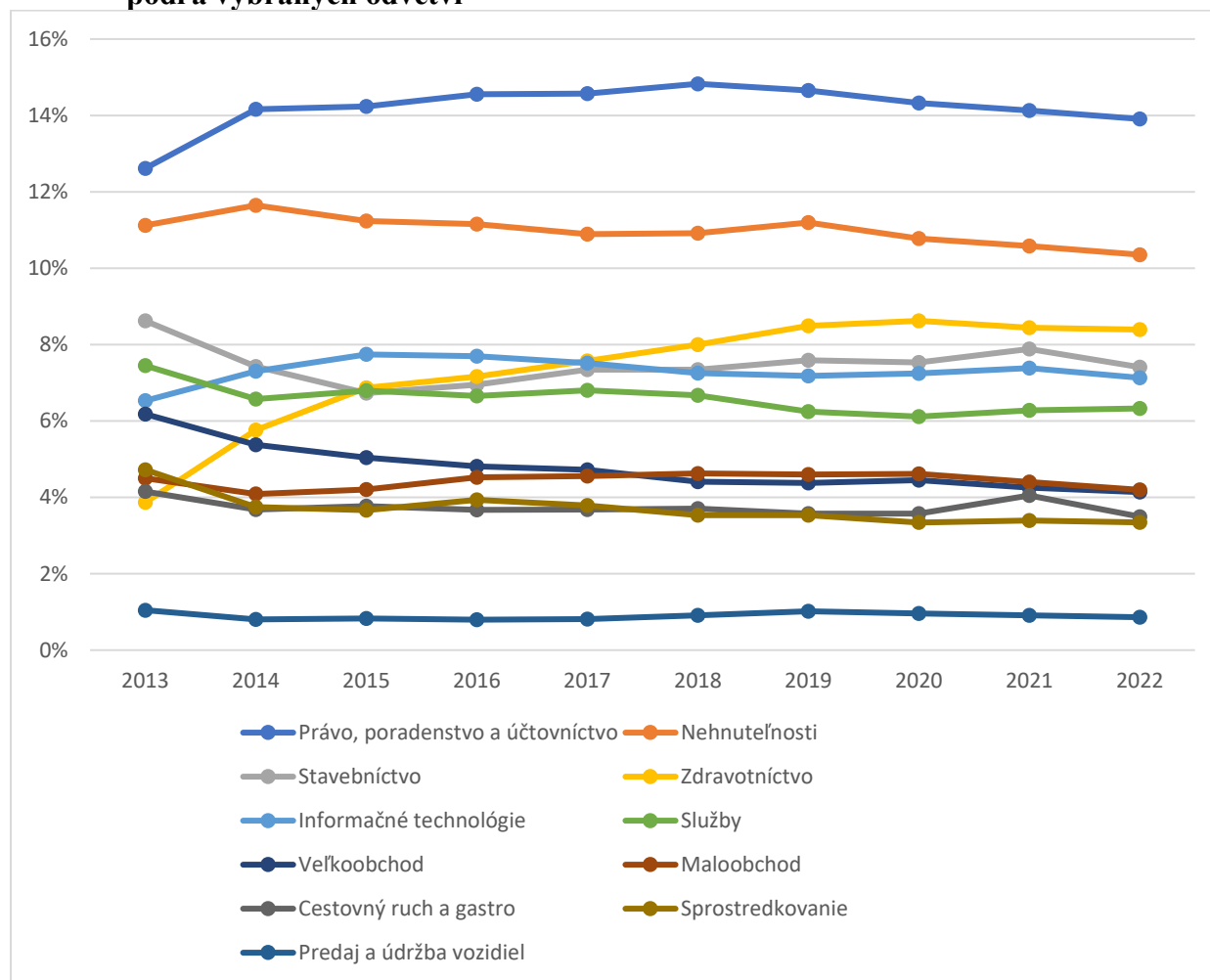
Tabuľka 9 Počet MSP vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne na celkových výnosoch vo vybraných odvetviach

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Cestovný ruch a gastro	131	246	324	378	431	473	479	510	610	523
Informačné technológie	206	488	665	792	880	926	963	1035	1113	1067
Maloobchod	142	273	361	466	533	591	617	659	663	628
Nehnuteľnosti	351	778	965	1148	1275	1394	1502	1539	1595	1549
Právo, poradenstvo a účtovníctvo	398	946	1223	1498	1706	1894	1966	2045	2130	2081
Predaj a údržba vozidiel	33	54	71	82	95	116	136	137	137	129
Služby	235	439	584	685	796	852	838	873	946	947
Sprostredkovanie	149	250	315	405	443	451	474	477	512	501
Stavebníctvo	272	496	578	715	860	938	1018	1076	1188	1109
Veľkoobchod	195	359	433	495	553	563	587	636	641	619
Zdravotníctvo	122	385	590	737	886	1022	1139	1231	1272	1256
Financie	133	233	287	317	341	379	378	382	408	420
Projektovanie a inžiniering	174	456	594	717	791	860	912	984	1015	958
Poľnohospodárstvo a lesníctvo	58	117	153	196	212	227	204	237	249	736
Spolu všetky odvetvia	3155	6680	8590	10291	11705	12773	13414	14278	15074	14961

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Podiel jednotlivých odvetví sa aj napriek medziročnému rastu výrazne nemenil, výnimkou sú spoločnosti v odvetví zdravotníctva, kde došlo k nárastu podielu z 3,9 % v roku 2013 na 8,4 % v roku 2022.

Graf 62 Podiel MSP vykazujúcich vysoký stav a podiel pokladne na celkových výnosoch podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

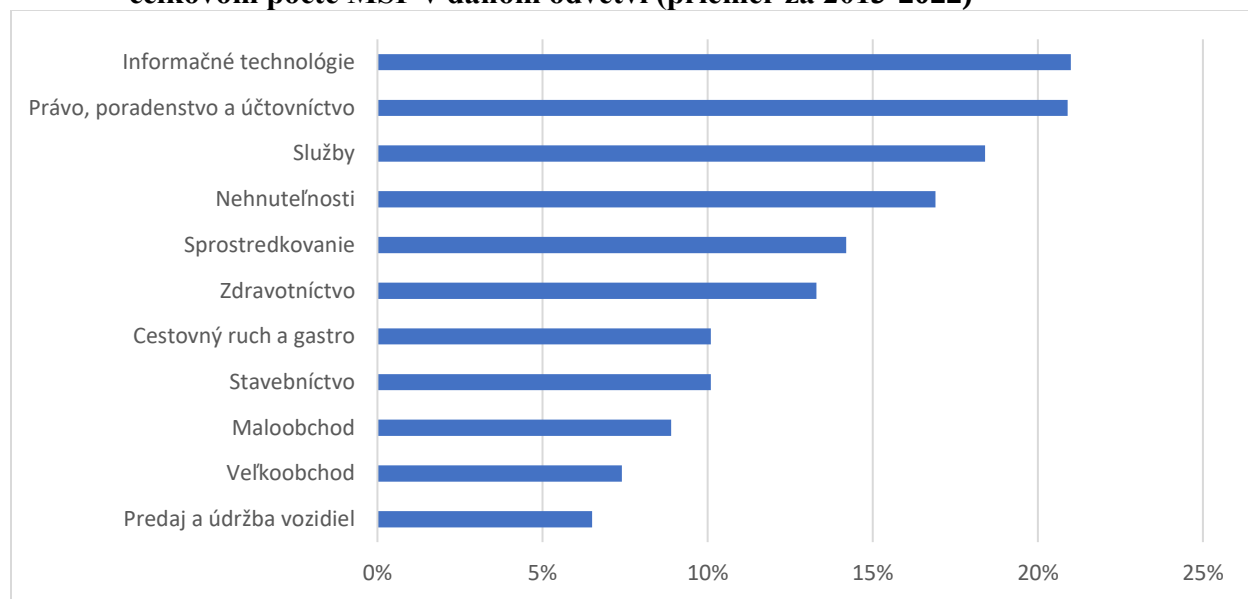
Najvýznamnejšie boli zastúpené malé a stredné podniky (v priemere za sledované desaťročné obdobie) z odvetvia práva, poradenstva a účtovníctva (14,2 %) a nehnuteľností (11,0 %). Spoločností z odvetvia informačných technológií, stavebníctva a zdravotníctva sa podieľali na celkovom počte spoločností spĺňajúcimi stanovené kritéria s viac ako 7 % podielom. Zo sledovaných odvetví vykázali najnižší podiel spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel, a to v priemere 0,9 %.

Okrem sledovaných odvetví najviac ohrozených šedou ekonomikou, boli zastúpené aj spoločnosti z odvetvia projektovania a inžinieringu, a to v priemere 6,7 %. Spoločnosti v odvetví poľnohospodárstva a lesníctva v roku 2022 tvorili takmer 5 %, pričom v predchádzajúcich rokoch (2013 – 2021) tvorili v priemere menej ako 2 %.

Vysoký stav (viac ako 10 000 EUR) a vysoký podiel pokladne (viac ako 50 %) na celkových výnosoch, v porovnaní v rámci jednotlivých odvetví, vykazovali najmä spoločnosti v odvetví informačných technológií, v priemere 15,5 % všetkých spoločností v odvetví a spoločnosti prevádzkujúce právne, poradenské a účtovné činnosti (v priemere 15,0 %), ale aj spoločnosti

v odvetví nehnuteľností (12,9 %) a služieb (12,2 %). Najnižší podiel v rámci odvetvia predstavovali spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel, a to v priemere 4,4 % spoločností v tomto odvetví.

Graf 63 Podiel MSP s vysokým stavom a podielom pokladne na celkových výnosoch na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.7.5 Výsledky analýzy

Ak má spoločnosť neprimerane vysokú pokladňu je možno predpokladať, že spoločnosť využíva hotovosť na účely, ktoré môžu predstavovať daňové úniky. Hotovosť môže byť využívaná na nákupy so zľavou bez pokladničného dokladu, ktoré si následne dodávateľ nedáva do výnosov a nezdaňuje. Hotovosť môže byť použitá aj na „doplácanie miezd tzv. na ruku“, čím vzniká únik na sociálnych odvodoch a dani zo závislej činnosti (zamestnancov). Okrem toho môže byť hotovosť používaná aj spoločníkmi na vlastné potreby a benefity bez toho, aby bol takýto príjem riadne zdanený daňou z dividendy.

V priemere 31,5 % spoločností zo vzorky vykazovalo vysoký stav pokladne (nad 10 000 EUR) a 12,8 % spoločností vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch spoločnosti. Približne 9,4 % spoločností vykázalo zároveň vysoký stav a vysoký podiel pokladne.

Počet spoločností s vysokým stavom, resp. vysokým podielom pokladne na celkových výnosoch medziročne narastal, čo mohlo byť spôsobené aj zavedením dane z dividendy v roku 2017.

Najvyšší podiel spoločností s vysokým stavom pokladne tvorili spoločnosti z odvetvia stavebníctva a zdravotníctva, významne boli zastúpené aj spoločnosti v odvetví právo, poradenstvo a účtovníctvo a nehnuteľnosti. Spoločnosti z odvetví veľkoobchodu

a maloobchodu tvorili taktiež významný podiel, avšak vzhľadom na charakter ich činností, je to prirodzené.

V rámci jednotlivých vybraných odvetví, spoločnosti, ktoré vykazovali vysokú pokladňu tvorili približne 30 % zo všetkých spoločností v daných odvetviach. Výnimkou boli spoločnosti odvetvia zdravotníctva, ktoré tvorili viac ako polovicu zo všetkých spoločností.

Vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch vykazovali najmä spoločnosti v oblasti práva, poradenstva a účtovníctva a nehnuteľností, významne boli zastúpené aj odvetvia informačných technológií a stavebníctva.

V rámci jednotlivých odvetví, najvyšší podiel na celkovom počte spoločností v danom odvetví, tvorili spoločnosti v odvetviach informačné technológie, práva, poradenstvo a účtovníctvo a služby.

Výsledky analýzy poukazujú na možné obchádzanie povinností v oblasti sociálnych odvodov a daňových povinností v odvetviach stavebníctvo, právo, poradenstvo a účtovníctvo, nehnuteľnosti a informačné technológie. Tieto odvetvia sú často spájané s výskytom nelegálnej práce, prácou na živnosť, resp. inými formami tzv. švarcsystému.

Vysoký podiel spoločností z odvetvia zdravotníctva môže byť vysvetlený aj charakterom poskytovaných činností – najväčší podiel tvoria najmä lekári a zubári, pričom tieto činnosti môžu byť vykonávané ako dodatočné k ich riadnemu zamestnaniu (napr. lekár je zamestnancom nemocnice ale vykonáva dodatočné konzultantské služby raz týždenne v inej ambulancii), pričom je možné predpokladať, že tieto služby sú spoplatnené avšak bez možnosti platby kartou. Vzhľadom na vysoký podiel spoločností v tomto odvetví však existuje predpoklad, že niektoré spoločnosti môžu obchádzať daňové povinnosti.

6.8 Analýza spoločností bez vykazovaných mzdových nákladov, ale vykazujúce tržby

6.8.1 Východiská a sledované kritériá

Štvrtá časť analýzy vybraných ekonomických ukazovateľov bola zameraná na spoločnosti, ktoré nevykazovali žiadne mzdové náklady, avšak mali vykázané tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb. Ak spoločnosť nevykazuje mzdové náklady (nemá vlastných zamestnancov), avšak vykazuje tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb, existuje predpoklad, že si spoločnosť môže týmto spôsobom znižovať náklady v oblasti odvodového zaťaženia, prípadne dane zo závislej činnosti.

Spoločnosti síce vyrábajú vlastné výrobky alebo poskytujú služby, namiesto vlastných zamestnancov využívajú subdodávateľov, živnostníkov (tzv. švarcsystém), prípadne ďalšie formy nelegálneho zamestnávania. V tomto prípade nelegálne zamestnávanie spočíva vo využívaní závislej práce, kedy má zamestnanec so zamestnávateľom formálne písomne založený iný právny vzťah (napr. obchodnoprávny), ktorým dochádza k zastretiu pracovnoprávneho vzťahu. Závislá práca nemôže byť vykonávaná v zmluvnom občianskoprávnom vzťahu alebo v zmluvnom obchodnoprávnom vzťahu.

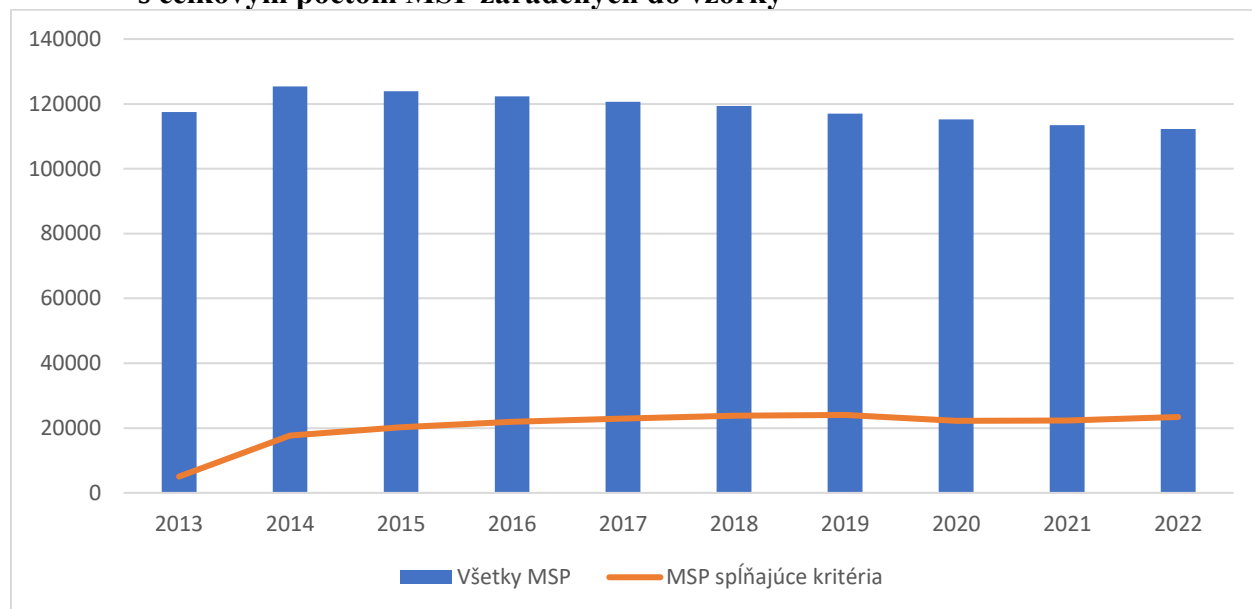
Zároveň existujú legitímne dôvody, prečo spoločnosti vykazujú tržby z vlastných činností bez vykazovania mzdových nákladov, a to napríklad v prípade, keď spoločník je zároveň konateľom spoločnosti a vypláca si podiel na zisku alebo využíva zisk na financovanie rozvoja spoločnosti. Môže ísť taktiež o spoločnosti s nízkymi tržbami, ktoré boli založené za účelom dodatočných príjmov k hlavnému zamestnaniu vlastníka spoločnosti a podobne.

Pre účely analýzy boli stanovené dve kritériá, a to nulové mzdové náklady dva po sebe idúce roky a zároveň vykázané tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb vo výške nad 60 tisíc EUR.

6.8.2 MSP spĺňajúce stanovené kritériá

Zo sledovaných malých a stredných podnikov (priemer 118 705 spoločností), spĺňalo stanovené kritériá v desaťročnom priemere 20 370 spoločností, čo tvorilo 17,2 % spoločností zo vzorky.

Graf 64 Počet MSP nevykazujúce mzdové náklady, ale vykazujúce tržby v porovnaní s celkovým počtom MSP zaradených do vzorky

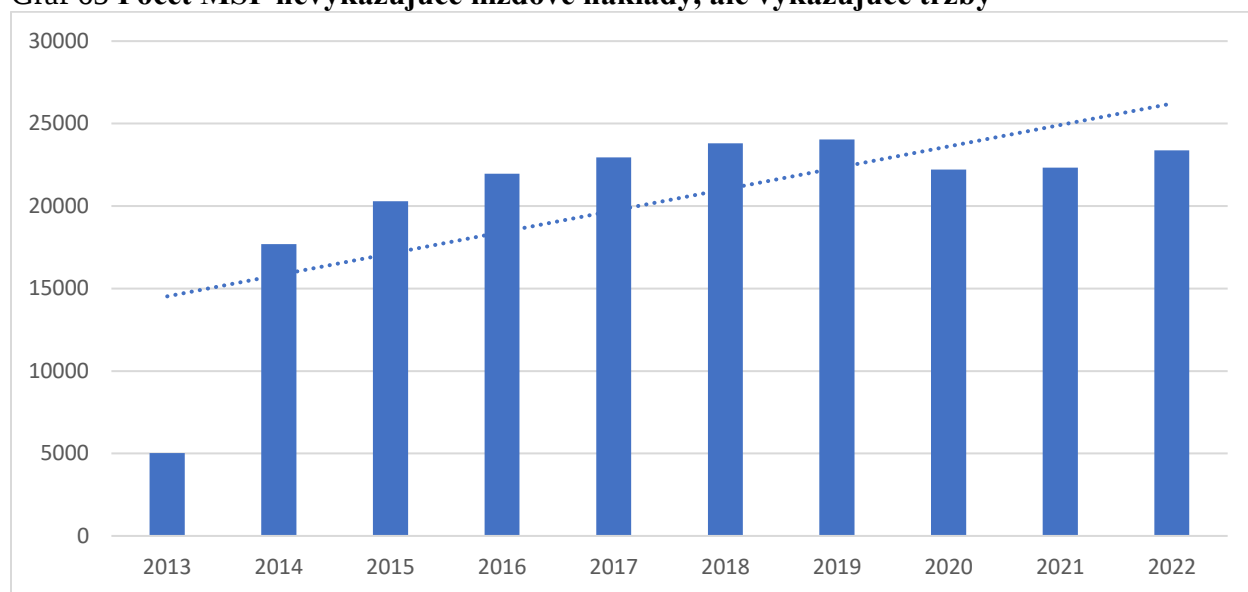

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Počet malých a stredných podnikov spĺňajúcich zadané kritériá sa medziročne výrazne nemenil, s výnimkou rokov 2013 a 2014, kedy ich počet skokovo narástol, a to z 5 032 v roku 2013 na 17 702 v roku 2014. Medziročne počet MSP spĺňajúcich zadané kritériá niekoľkonásobne narástol vo všetkých odvetviach, avšak najzásadnejšie v odvetví zdravotníctva, kedy ich počet medziročne narástol o viac ako 1 800 firiem (čo bolo viac ako 150-krát oproti roku 2013).

Najmenšia zmena bola zaznamenaná v odvetviach nehnuteľností a energií a ťažby. Po roku 2014 možno sledovať len mierne zmeny.

Graf 65 Počet MSP nevykazujúce mzdové náklady, ale vykazujúce tržby

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Tabuľka 10 Počet MSP vykazujúcich nulové mzdové náklady, ale vykazujúce tržby vo vybraných odvetviach

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Cestovný ruch a gastro	113	954	1086	1228	1260	1311	1339	1020	963	1176
Informačné technológie	286	952	1094	1199	1241	1335	1400	1338	1362	1405
Maloobchod	122	431	510	565	607	649	649	595	625	682
Nehnutelnosti	1003	1752	1886	1994	2055	2092	2153	2020	2061	2165
Právo, poradenstvo a účtovníctvo	417	1389	1651	1747	1862	1940	1944	1860	1878	1934
Predaj a údržba vozidiel	48	251	300	328	348	360	366	345	356	384
Služby	194	763	869	942	996	1033	1023	937	923	960
Sprostredkovanie	177	426	473	522	529	549	546	480	512	524
Stavebníctvo	695	2478	2933	3123	3258	3304	3275	3047	2931	3021
Veľkoobchod	258	598	669	699	745	765	735	661	650	677
Zdravotníctvo	12	1842	2271	2673	2865	3095	3308	3239	3321	3372
Doprava a logistika	218	1025	1152	1213	1254	1246	1186	1058	1057	1044
Financie	179	378	386	412	442	469	487	431	432	451
Projektovanie a inžiniering	229	748	890	932	967	1065	1098	1018	1040	1075
Spolu všetky odvetvia	5032	17702	20295	21957	22941	23798	24045	22212	22337	23378

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Prudký nárast MSP spĺňajúcich zadané kritériá medzi rokmi 2013 a 2014, a to najmä v odvetví zdravotníctva, sa odrazilo aj na vývoji podielu jednotlivých odvetví na celkovom počte MSP spĺňajúcich zadané kritériá v týchto dvoch rokoch.

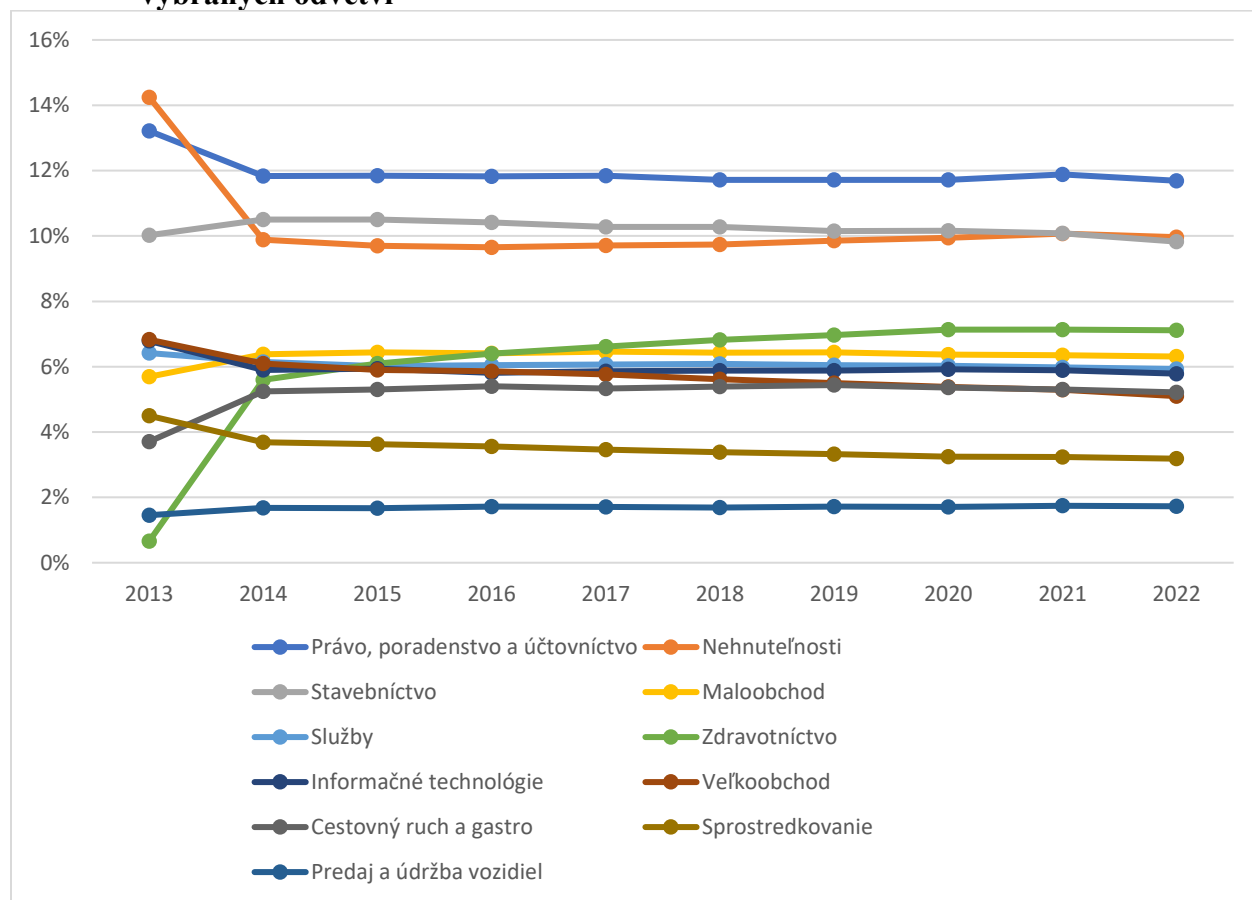
Spoločnosti v odvetví zdravotníctva zaznamenali prudký rast (v roku 2013 tvorili len 0,2 %, v roku 2014 už 10,4 % podiel, ktorý sa mierne v čase mierne zvyšoval) a spoločnosti v odvetví nehnuteľností naopak prudký pokles (v roku 2013 tvorili 19,9 %, ktorý klesol v roku 2014 na 9,9 %).

V priebehu ďalších rokov sledovaného desaťročného obdobia sa podiel MSP spĺňajúcich stanovené kritériá výrazne nemenil, je preto možné povedať, že zásadná zmena v odvetví zdravotníctva skreslila počiatkové dáta v roku 2013 pre ostatné odvetvia.

Medzi rokmi 2013 a 2014 zásadne poklesol počet spoločností v analyzovanej vzorke vykazujúcich mzdové náklady (viac v podkapitole 8.5), čo mohlo byť spôsobné výrazným zvýšením minimálnej mzdy (zvýšenie z 337,70 EUR na 352 EUR), ako aj zmenami v Zákonníku práce týkajúce sa dohôd o vykonaní práce, pracovnej činnosti či brigádnickej práci študentov. Vplyv mohlo mať aj zavedenie minimálnej dane, tzv. daňovej licencie, či zmeny v oblasti zdravotných odvodov z dividend.

Zmena vývoja medzi rokmi 2013 a 2014 v oblasti vykazovania mzdových nákladov, a to najmä v oblasti zdravotníctva, môžu byť dôsledkom viacerých vyššie spomenutých legislatívnych zmien a úprav a vyžadovali by si samostatnú analýzu.

Graf 66 Podiel MSP nevykazujúcich mzdové náklady, ale vykazujúcich tržby podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najvyšší podiel za sledované desaťročné obdobie v priemere tvorili spoločnosti z odvetvia stavebníctva (13,8 %), zdravotníctva (11,7 %) a nehnuteľností (10,2 %).

Najnižší podiel zo sledovaných odvetví najviac ohrozených šedou ekonomikou tvorili spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel, a to v priemere 1,5 %.

Okrem sledovaných odvetví, boli zastúpené aj spoločnosti z odvetvia projektovania a inžinieringu (4,5 %) a dopravy a logistiky (5,1 %), v menšej miere aj spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s financovaním (2,1 %).

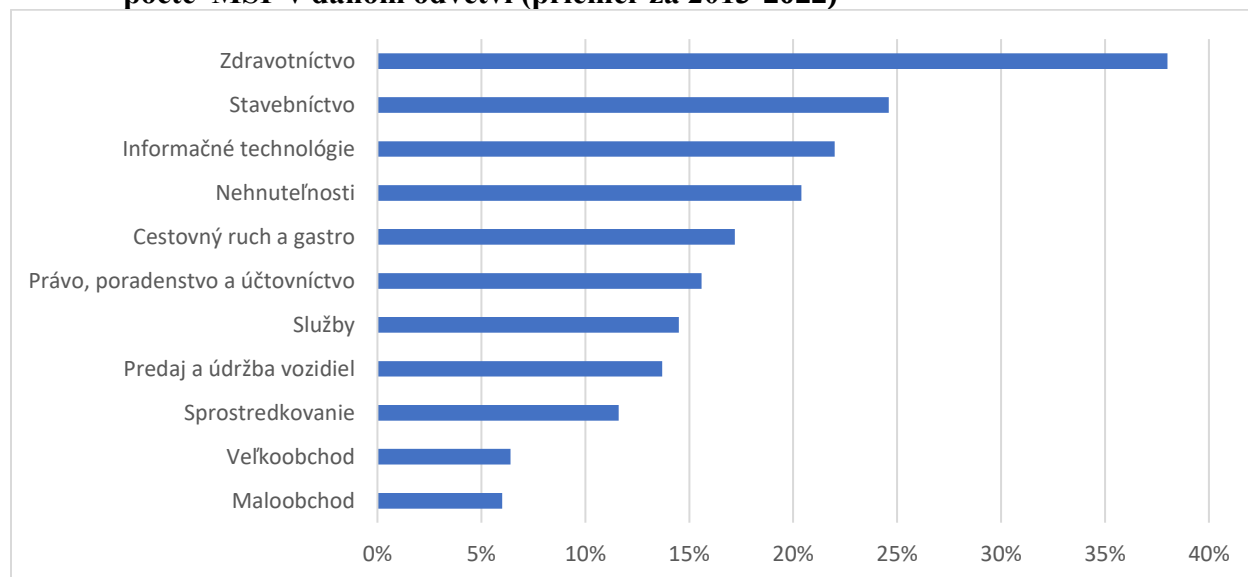
6.8.3 MSP spĺňajúce stanovené kritériá podľa vybraných odvetví

V rámci jednotlivých odvetví (podiel MSP spĺňajúcich stanovené kritériá voči všetkým MSP v danom odvetví zaradených do vzorky) tvorili najvyšší podiel MSP v odvetví zdravotníctva, a to v priemere 38,0 % za sledované desaťročné obdobie. Vysoký podiel je možné pozorovať aj v odvetviach stavebníctva (24,6 %), informačných technológií (22,0 %) a nehnuteľností (20,4 %). Významne sú zastúpené aj odvetvia cestovného ruchu a gastronómie (17,2 % všetkých MSP z odvetvia), ako aj spoločnosti prevádzkujúce právne, poradenské a účtovné činnosti (15,6 %)

a poskytujúce služby (14,5 %). Ide o odvetvia, pri ktorých sú často využívaní subdodávatelia, živnostníci, dočasní agentúrni pracovníci a iné formy tzv. švarcsystému.

Najnižší podiel v rámci odvetvia tvorili spoločnosti v odvetví maloobchodu (6,0 %) a veľkoobchodu (6,4 %).

Graf 67 Podiel MSP nevykazujúcich mzdové náklady, ale vykazujúcich tržby na celkovom počte MSP v danom odvetví (priemer za 2013-2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.8.4 Výsledky analýzy

Približne 17,2 % spoločností zo vzorky nevykazovalo žiadne mzdové náklady, avšak mali vykázané tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb. Ak spoločnosť nevykazuje mzdové náklady (nemá vlastných zamestnancov), ale vykazuje tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb, existuje predpoklad, že si spoločnosť môže týmto spôsobom znižovať náklady v oblasti odvodového zaťaženia, prípadne dane zo závislej činnosti. Spoločnosti síce vyrábajú vlastné výrobky alebo poskytujú služby, namiesto vlastných zamestnancov využívajú subdodávateľov, živnostníkov (tzv. švarcsystém), prípadne ďalšie formy nelegálneho zamestnávania.

Najvyšší podiel tvorili spoločnosti z odvetví stavebníctva, zdravotníctva, nehnuteľností a spoločnosti prevádzkujúce právne, poradenské a účtovnícke činnosti, teda ide o odvetvia, ktoré sú spájané s vysokým podielom určitej formy nelegálneho zamestnávania.

V rámci odvetví, najvyšší podiel spoločností bez mzdových nákladov a zároveň vykazujúcich tržby z vlastných činností, tvorili spoločnosti v odvetví zdravotníctva – v priemere 38 % všetkých spoločností v tomto odvetví. Podobne, ako v predchádzajúcej analýze ([podkapitola 8.3](#)), je možné prisúdiť túto skutočnosť samotnému charakteru činností týchto

spoločností, ktorými sú najmä lekári a zubári a je možné predpokladať, že činnosti vykonávajú ako dodatočné k svojmu riadnemu zamestnaniu.

Viac ako 20 % podiel zo všetkých spoločností v jednotlivých vybraných odvetviach tvorili aj spoločnosti z odvetví stavebníctva, informačných technológií a nehnuteľností.

Výsledky analýzy teda potvrdzujú, že existuje predpoklad, že niektoré firmy z týchto odvetví môžu využívať nelegálne zamestnávanie a obchádzať tak daňové povinnosti a sociálne odvody.

6.9 Analýza spoločností vykazujúcich vysoký podiel mzdových nákladov na výnosoch

6.9.1 Východiská a sledované kritériá

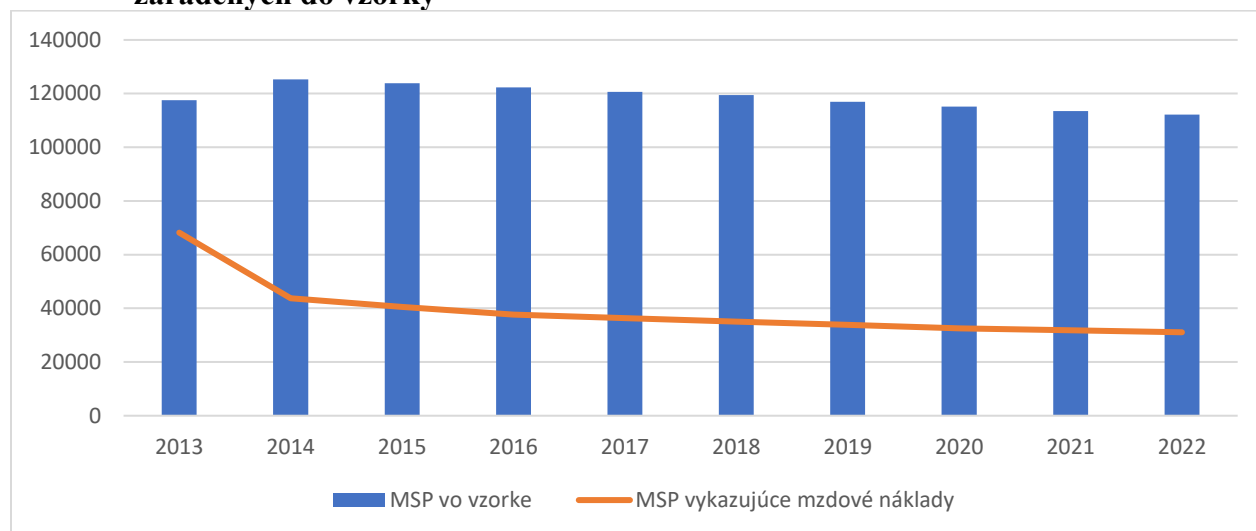
Posledná časť analýzy vybraných ekonomických ukazovateľov sa zameriava na spoločnosti, ktoré vykazovali vysoký podiel mzdových nákladov voči celkovým výnosom, resp. ich vykázané mzdové náklady prevyšovali dosiahnuté celkové výnosy. Pri týchto spoločnostiach môže existovať riziko, že časť svojich príjmov neuvádzajú v účtovníctve a môže tak u niektorých z nich dochádzať k obchádzaniu dani z príjmov, resp. dani z dividendy (prostredníctvom vyplácania potenciálneho podielu na zisku prostredníctvom mzdy).

Pre účely analýzy bolo pre vzorku aktívnych MSP, očistenú na spoločnosti vykazujúce mzdové náklady, stanovené kritérium na základe výšky a podielu mzdových nákladov voči celkovým výnosom, a to vo výške 60 % a viac.

6.9.2 MSP spĺňajúce stanovené kritériá

Zo sledovaných malých a stredných podnikov (priemer 118 705 spoločností) vykazovalo mzdové náklady 39 092, čo v desaťročnom priemere tvorilo necelú tretinu (32,9 %) vzorky, pričom ich počet v čase klesal.

Graf 68 MSP – PO vykazujúce mzdové náklady v porovnaní s celkovým počtom MSP zaradených do vzorky

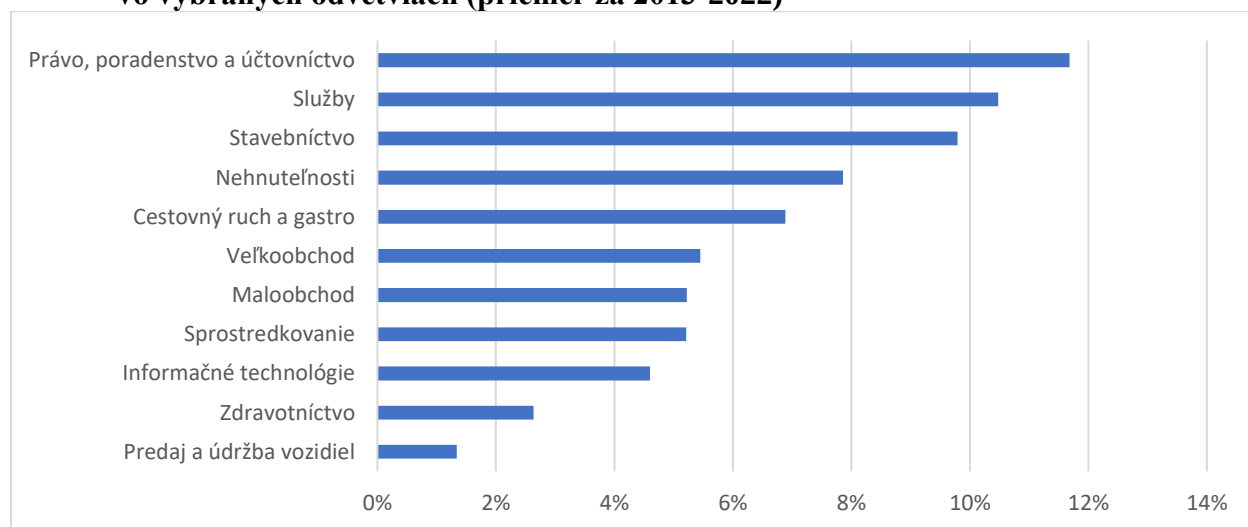
Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Vysoký podiel mzdových nákladov na celkových príjmoch v sledovanom období naplňalo len 0,8 % (v priemere za desaťročné obdobie 997) spoločností vzorky.

Najväčší podiel tvorili spoločnosti (v priemere za desaťročné sledované obdobie) z odvetví právo, poradenstvo a účtovníctvo, stavebníctvo, nehnuteľnosti, služby a veľkoobchod. V období rokov 2020 - 2021 vysoký podiel tvorili aj spoločnosti z odvetvia cestovného ruchu a gastronómie.

Ani v rámci jednotlivých odvetví, spoločnosti vykazujúce vysoký podiel mzdových nákladov nepredstavovali výrazný podiel na celkovom počte spoločností v jednotlivých odvetviach. Najvyšší podiel, a to vo výške 1,7 %, bol identifikovaný v odvetví služieb.

Graf 69 Podiel MSP vykazujúcich vysoký podiel mzdových nákladov na celkových príjmoch vo vybraných odvetviach (priemer za 2013-2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

6.9.3 Výsledky analýzy

Zo sledovanej vzorky spoločností, mzdové náklady vykazovala len necelá tretina (v priemere 32,9 %) z nich a v sledovanom desaťročnom období, menej ako 1% MSP zo vzorky vykázalo vysoký podiel mzdových nákladov voči celkovým výnosom, resp. ich vykázané mzdové náklady prevyšovali dosiahnuté celkové výnosy.

Pri týchto spoločnostiach môže existovať riziko, že časť svojich príjmov neuvádzajú v účtovníctve a môže tak u niektorých z nich dochádzať k obchádzaniu dani z príjmov, resp. dani z dividendy (prostredníctvom vyplácania potenciálneho podielu na zisku prostredníctvom mzdy).

Vzhľadom na nízky počet spoločností, ktoré analýzou boli identifikované, však nemožno potvrdiť túto hypotézu a je možné predpokladať, že išlo o prirodzený vývoj. Najvýznamnejší podiel tvorili odvetvia práva, poradenstva a účtovníctva, stavebníctva, nehnuteľností, služieb a veľkoobchodu, pričom väčšinu z nich možno považovať za cyklické odvetvia.

7 Analýza spoločností nevykazujúcich zisk

7.1 Východiská a sledované kritériá

Účelom podnikania je podľa § 2 Obchodného zákonníka dosiahnutie zisku¹⁶². Vykazovanie nulového alebo záporného hospodárskeho výsledku (straty) môže poukazovať na potenciálnu prítomnosť skrytej ekonomiky v oblasti nevykazovania reálnych príjmov, a to najmä v prípadoch, ak sa nulový alebo záporný hospodársky výsledok opakuje vo viacerých hospodárskych rokoch. Je však potrebné doplniť, že hospodársky výsledok ovplyvňuje veľké množstvo interných a externých faktorov pôsobiacich na firmy. Cieľom analýzy je identifikovať počet a charakteristiky MSP (odvetvie, počet zamestnancov), ktoré vykazujú nulový alebo záporný výsledok, pričom vychádzame z predpokladu, že pri časti z nich môže byť dôvodom nevykazovanie reálnych príjmov.

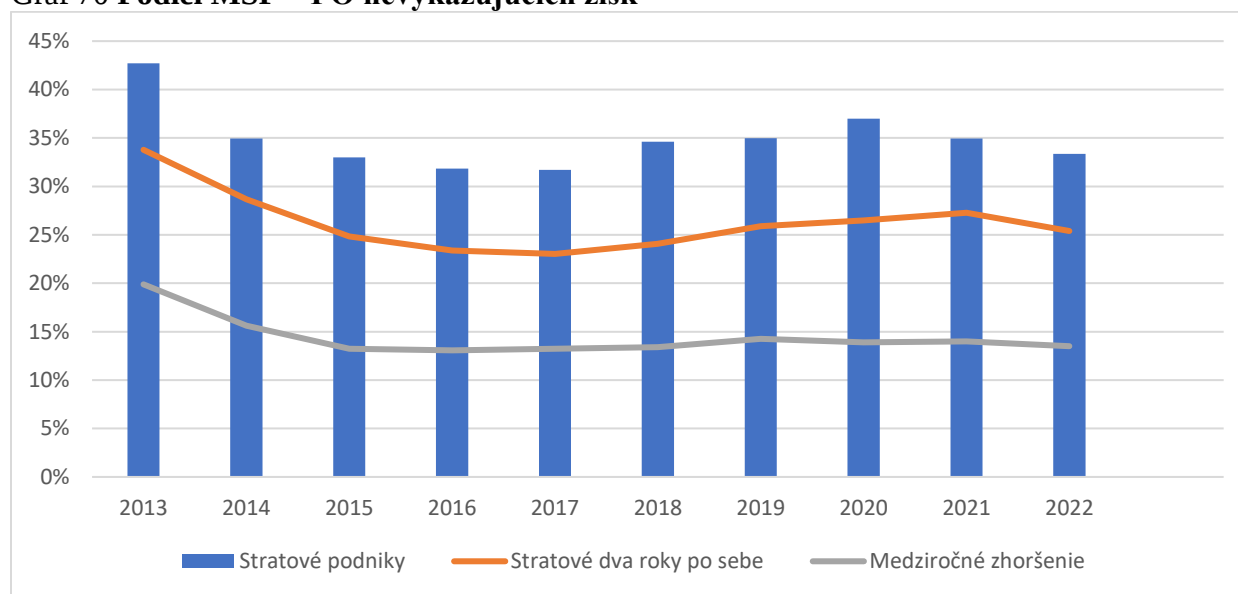
Analýza spoločností nevykazujúcich zisk je vypracovaná na základe údajov z portálu FinStat na základnej vzorke MSP tak, ako je definovaná v prílohe č. 1 a zahŕňa v priemere údaje o 217 tisíc MSP – právnických osobách. Počet spoločností medziročne rástol, kedy v roku 2013 boli k dispozícii údaje o 166 007 MSP a v roku 2022 až o 264 962 MSP.

7.2 MSP spĺňajúce stanovené kritériá

Spoločnosti nevykazujúce zisk, t. j. spoločnosti s nulovým alebo záporným hospodárskym výsledkom, tvorili v priemere za sledované obdobie 35,7 % zo vzorky podnikov. Približne 26,3 % spoločností vykázalo stratu, resp. nulový zisk dva roky po sebe a 14,4 % vykázalo medziročné zhoršenie, t. j. hospodársky výsledok bol nižší oproti hospodárskemu výsledku vykázanému za predchádzajúci rok. Vývoj za roky 2013 až 2022 voči celkovému počtu spoločností je zobrazený na nasledujúcom grafe.

¹⁶² alebo merateľného pozitívneho sociálneho vplyvu v prípade sociálnych podnikov.

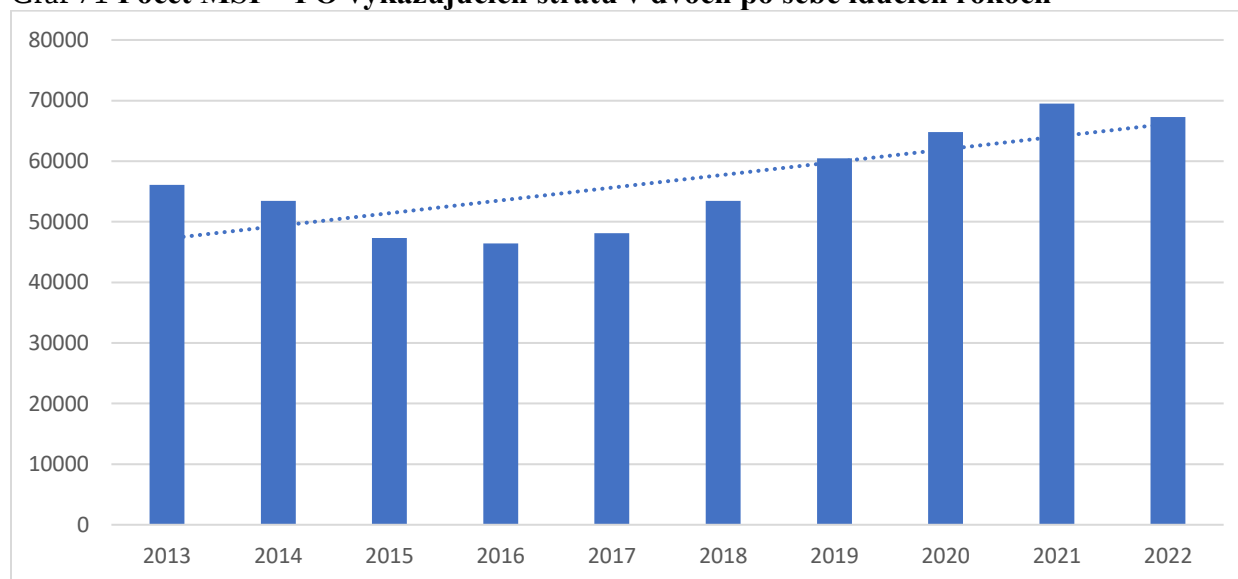
Graf 70 Podiel MSP – PO nevykazujúcich zisk

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Ďalšia analýza sa zameriava len na spoločnosti, ktoré vykázali nulový alebo záporný hospodársky výsledok dva po sebe idúce roky. Týchto spoločností medziročne pribúda, ako ukazuje trend zobrazený na nasledujúcom grafe.

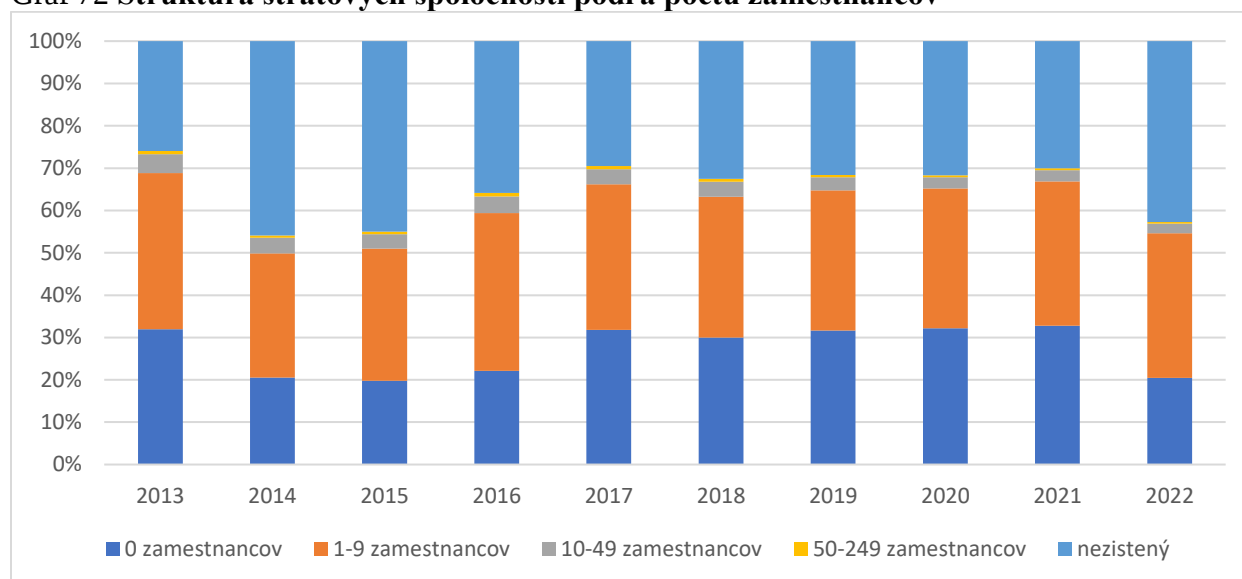
Graf 71 Počet MSP - PO vykazujúcich stratu v dvoch po sebe idúcich rokoch

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najpočetnejšou skupinou boli podniky s menej ako 10 zamestnancami, v priemere za 10 rokov tvorili viac ako 60 %, viac ako tretina spoločností však nemala uvedený počet zamestnancov (35,1 %). Prehľad stratových spoločností podľa počtu zamestnancov je uvedený v grafe nižšie.

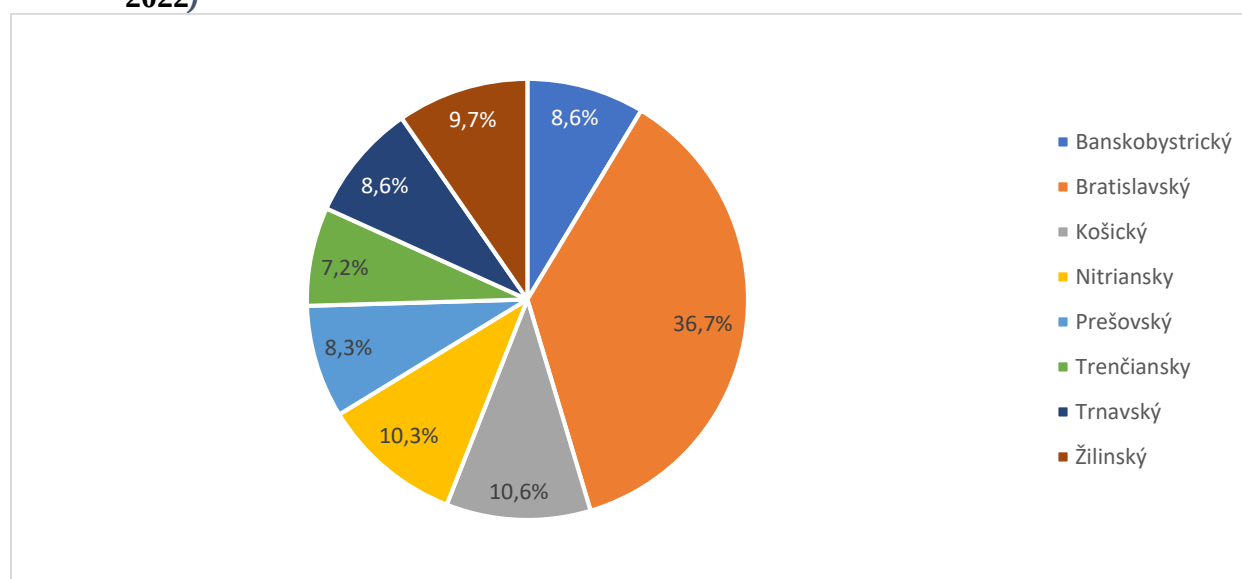
Graf 72 Štruktúra stratových spoločností podľa počtu zamestnancov

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najviac neziskových spoločností bolo registrovaných v Bratislavskom kraji (v priemere 36,7 %) a najmenej v Trenčianskom kraji (v priemere 7,2 %). Priemerný podiel podnikov nevykazujúcich zisk v sledovanom desaťročnom období je zobrazený na grafe nižšie. Tento podiel sa medziročne výrazne nemenil a zodpovedá pomernému rozdeleniu všetkých spoločností podľa krajov, t. j. najviac spoločností je registrovaných v Bratislavskom a najmenej v Trenčianskom kraji (viac v prílohe č. 1).

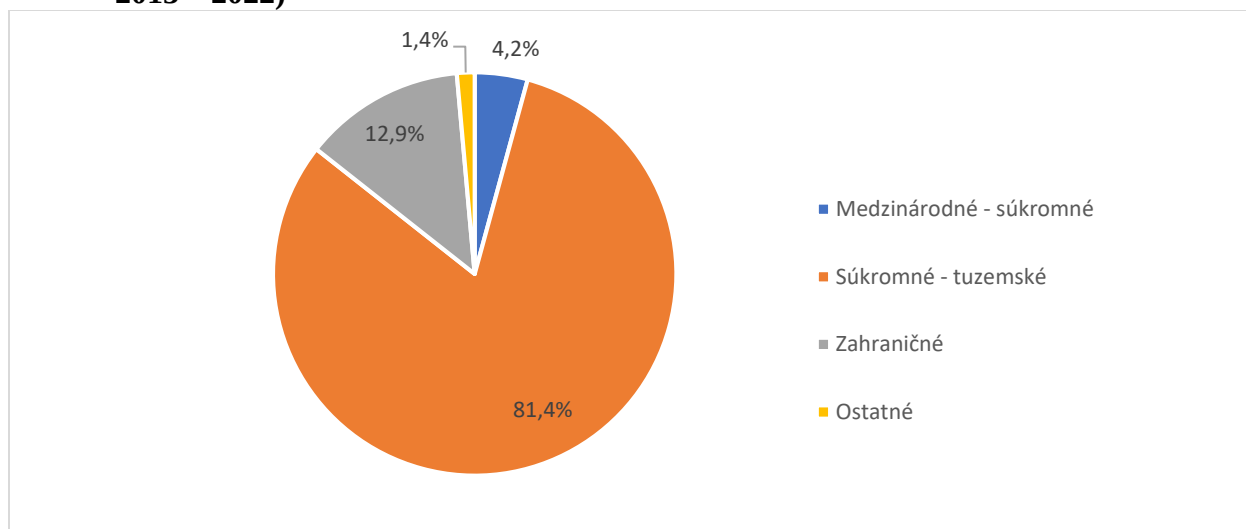
Graf 73 Štruktúra MSP - PO nevykazujúcich zisk podľa krajov (priemer za roky 2013 – 2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najviac stratových podnikov bolo z pohľadu vlastníctva súkromných (tuzemských), a to v priemere 81,4 % v sledovanom desaťročnom období, čo kopíruje rozdelenie celkového počtu MSP podľa druhu vlastníctva. Tento podiel sa medziročne výrazne nemenil.

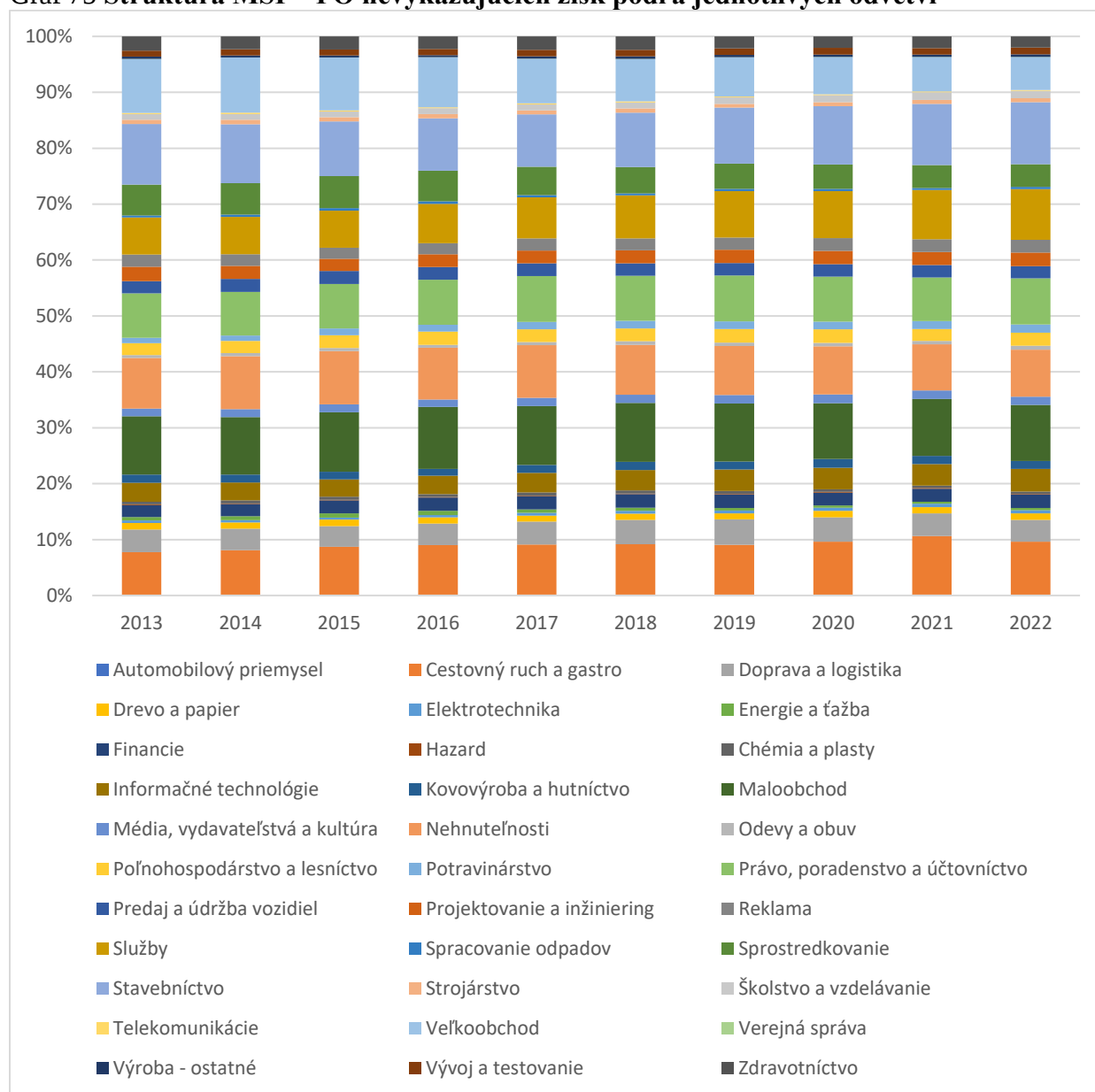
Graf 74 Štruktúra MSP - PO nevykazujúcich zisk podľa druhu vlastníctva (priemer za roku 2013 – 2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najvyššie zastúpenie medzi spoločnosťami nevykazujúcimi zisk malo odvetvie maloobchodu (v priemere 10,4 % všetkých stratových spoločností) a stavebníctva (10,2 %), v priemere 9 % tvorili spoločnosti v odvetviach cestovný ruch a gastronómia a nehnuteľnosti. Významne boli zastúpené aj spoločnosti v odvetví právo, poradenstvo a účtovníctvo (8 %), veľkoobchod (7,9 %) a služby (7,7 %). Prehľad firiem nevykazujúcich zisk v rozdelení podľa odvetví je zobrazený v grafe nižšie.

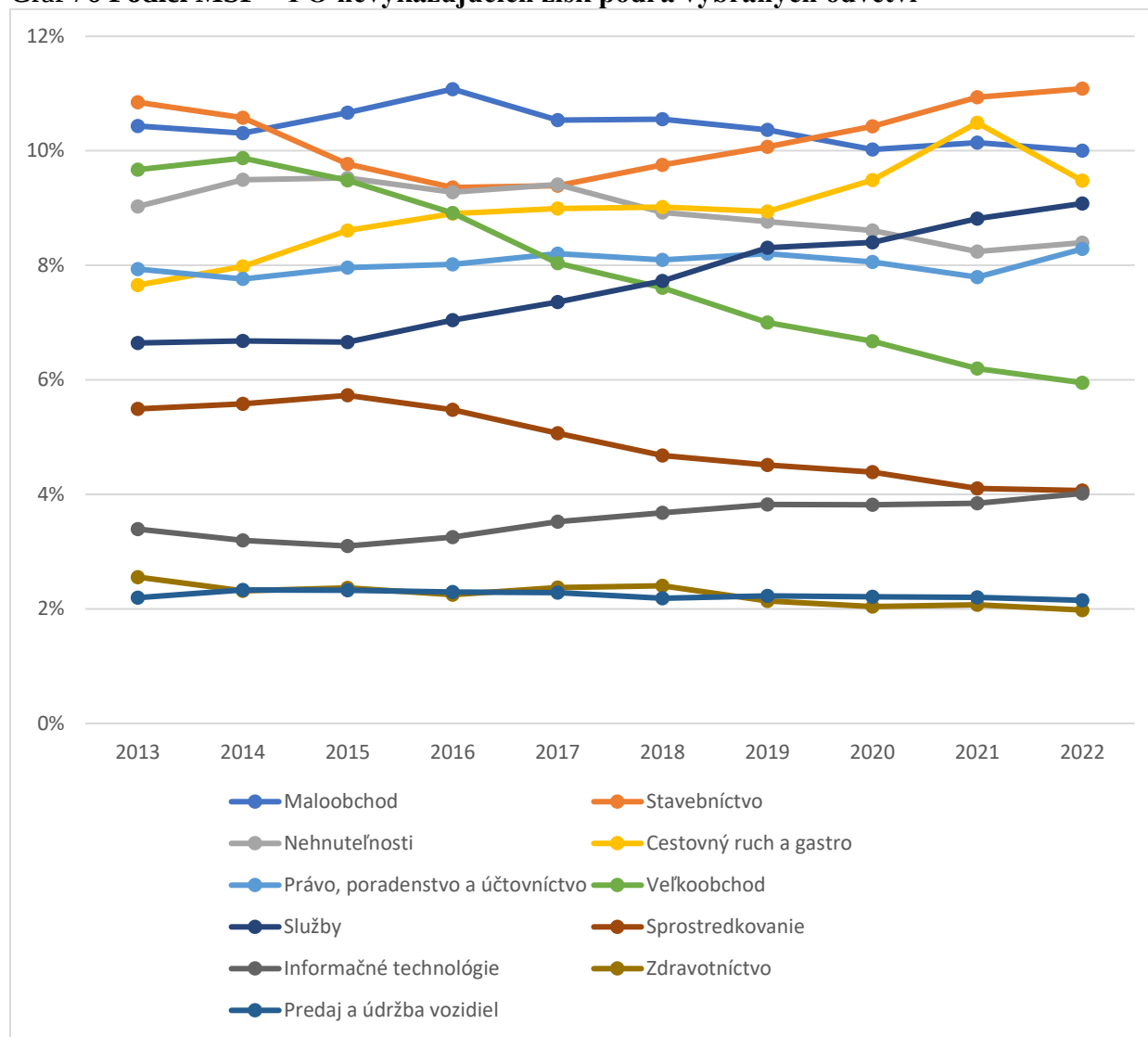
Graf 75 Štruktúra MSP - PO nevykazujúcich zisk podľa jednotlivých odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Vo väčšine odvetví je možné pozorovať mierne medziročné zmeny, v prípade odvetvia veľkoobchodu ide o klesajúci trend (z 9,7% v roku 2013 na 6% v roku 2022), podobne aj pre odvetvie sprostredkovanie (z 5,5 % v roku 2013 na 4,1 % v roku 2022). Podiel MSP z odvetvia služieb naopak narastá (zo 6,6 % v roku 2013 na 9,1 % v roku 2022). Rastúci trend je možné vidieť aj v odvetví cestovného ruchu a gastronómie (zo 7,7 % v roku 2013 na 9,5 % v roku 2022), pričom v roku 2021 predstavovali tieto spoločnosti až 10,5 % na všetkých stratových podnikoch, čo však možno pripísať následkom pandémie COVID-19. Vývoj podielu podnikov nevykazujúcich zisk vo vybraných odvetviach je zobrazený na nasledujúcom grafe.

Graf 76 Podiel MSP – PO nevykazujúcich zisk podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

V rámci jednotlivých odvetví patria medzi najviac stratové ekonomické činnosti (klasifikácia podľa SK NACE) uvedené v tabuľke nižšie. Podiel jednotlivých stratových MSP predstavuje priemer za sledované desaťročné obdobie.

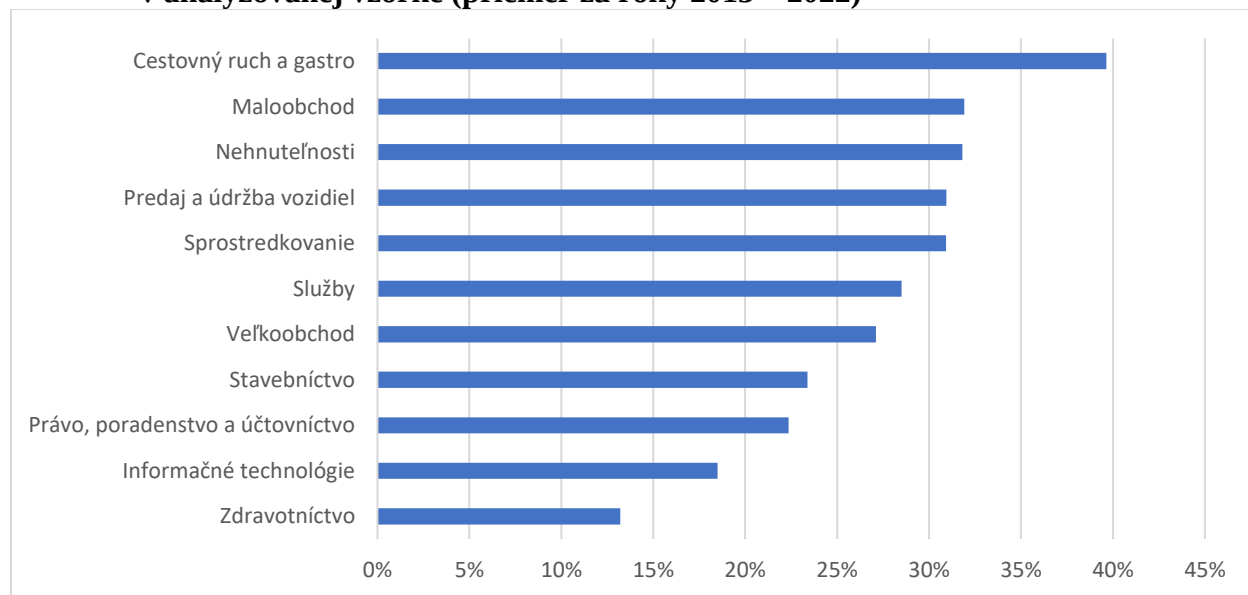
Tabuľka 11 MSP – PO nevykazujúce zisk podľa klasifikácie ekonomických činností SK NACE

Odvetvie	SK NACE (najväčšie zastúpenie)	Podiel na odvetví
Cestovný ruch a gastro	Služby pohostinstiev	32,8 %
Maloobchod	Ostatný maloobchod v nešpecializovaných predajniach	22,8 %
Nehnuteľnosti	Prenájom a prevádzkovanie vlastných alebo prenajatých nehnuteľností	68,0 %
Právo, poradenstvo, účtovníctvo	Poradenské služby v oblasti podnikania a riadenia	72,3%
Služby	Ostatné pomocné obchodné činnosti i. n.	38,7 %
Stavebníctvo	Ostatné stavebné kompletizačné a dokončovacie práce	32,8 %
Veľkoobchod	Nešpecializovaný veľkoobchod	58,0 %

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

V rámci jednotlivých sledovaných odvetví, bolo najviac neziskových spoločností, v odvetví cestovného ruchu a gastronómie (takmer 40 % spoločností v tomto odvetví), maloobchodu, nehnuteľností, sprostredkovania a predaja a údržby vozidiel. Okrem sledovaných vybraných odvetví, vysoký podiel neziskových spoločností bol aj v odvetví potravinárstvo.

Graf 77 Podiel MSP nevykazujúcich zisk na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013 – 2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

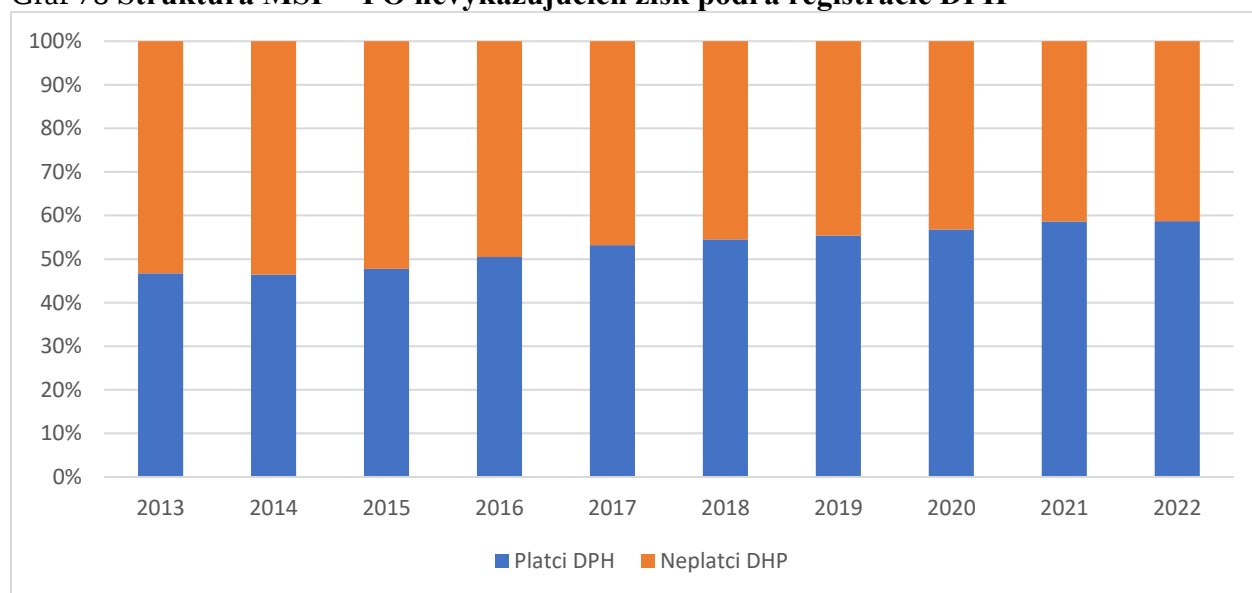
7.3 Zhodnotenie prínosov spoločností so záporným alebo nulovým hospodárskym výsledkom

Aj napriek rastúcemu počtu spoločností so záporným alebo nulovým hospodárskym výsledkom (na základe sledovanej vzorky MSP), a teda zníženým príjmom do štátneho rozpočtu z výberu daní z príjmu právnických osôb, tieto spoločnosti môžu byť pre hospodárstvo prínosné prostredníctvom DPH a prispievaním k zamestnanosti (odvody za zamestnancov, daň príjmu FO – zamestnancov), zároveň svojou činnosťou, poskytovanými službami a vlastnými výrobkami môžu prispievať k činnosti ďalších subjektov.

Zo sledovanej vzorky MSP (spoločnosti, ktoré dva po sebe idúce roky vykázali nulový alebo záporný hospodársky výsledok) je takmer 90 % stále aktívnymi, resp. nezaniknutými z pohľadu výmazu z Obchodného registra. Tento podiel v čase rastie, čo je logické, keďže každoročne pribúdali novovzniknuté firmy.

Viac ako polovica firiem z vybranej vzorky MSP spĺňajúcich stanovené kritériá bola registrovanými platcami DPH, pričom ich podiel medziročne stúpal, je teda možné predpokladať, že prispievali do štátneho rozpočtu prostredníctvom DPH.

Graf 78 Štruktúra MSP – PO nevykazujúcich zisk podľa registrácie DPH

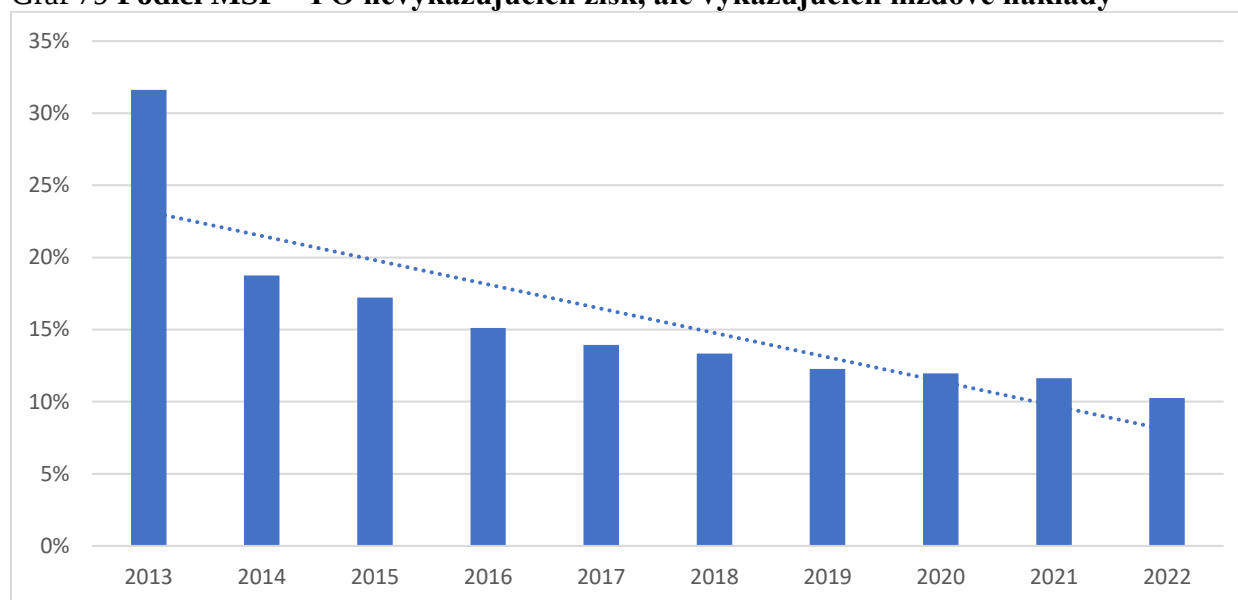

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Za sledované desaťročné obdobie v priemere 15,6 % MSP, ktoré vykázali záporný hospodársky výsledok, zároveň vykazovalo mzdové náklady, avšak ich podiel medziročne klesal, pričom najvýraznejší prepád nastal medzi rokmi 2013 (mzdové náklady vykázalo 31,6 % MSP zo vzorky podnikov spĺňajúce zadané kritériá) a 2014 (mzdové náklady vykázalo 18,8 % MSP).

Tento vývoj môže byť spôsobený aj zánikom firiem v roku 2014, ktorý bol vyvolaný zavedením daňovej licencie.

Graf 79 Podiel MSP – PO nevykazujúcich zisk, ale vykazujúcich mzdové náklady

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

7.4 Výsledky analýzy

Vykazovanie nulového alebo záporného hospodárskeho výsledku (straty) môže poukazovať na potenciálnu prítomnosť skrytej ekonomiky v oblasti nevykazovania reálnych príjmov, a to najmä v prípadoch, ak sa nulový alebo záporný hospodársky výsledok opakuje vo viacerých hospodárskych rokoch.

V priemere za desaťročné obdobie 26,3 % spoločností zo vzorky patrilo medzi stratové, a to dva po sebe idúce roky. Najväčší podiel spoločností nevykazujúcich zisk bol v odvetviach maloobchod a stavebníctvo, významne boli zastúpené aj spoločnosti v odvetviach cestovný ruch a gastronómia, nehnuteľnosti, právo, poradenstvo a účtovníctvo, veľkoobchod a služby. Tieto odvetvia však patria medzi najviac početné, preto ich vysoký podiel nie je prekvapivý.

V rámci jednotlivých sledovaných odvetví, bolo najviac neziskových spoločností, v odvetví cestovného ruchu a gastronómie (takmer 40 % spoločností v tomto odvetví), maloobchodu, nehnuteľností a predaja a údržby vozidiel.

Na základe výsledkov analýzy je možné predpokladať, že niektoré spoločnosti z vyššie uvedených odvetví, najmä odvetvia cestovného ruchu a gastronómie a spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel, môžu účelovo nevykazovať všetky svoje príjmy, avšak je potrebné doplniť, že hospodársky výsledok ovplyvňuje veľké množstvo interných a externých faktorov pôsobiach na firmy, najmä v cyklických odvetviach.

8 Analýza vzniku a zániku spoločností

Pre doplnenie analýzy sledovaných ekonomických ukazovateľov, ktorá bola predmetom [kapitoly 8](#), bola vykonaná analýza vzniku a zániku MSP – právnických osôb. Jej cieľom bolo overiť možný vplyv regulácií, v našom prípade daňovej licencie, na mieru prežitia MSP a na základe toho predikovať vplyv zavedenia minimálnej dane právnických osôb, ktorá sa uplatňuje od 1.1.2024, na právnické osoby na Slovensku.

S účinnosťou od 1.1.2024 je na Slovensku zavedená minimálna daň právnických osôb. Právnické osoby budú platiť minimálnu daň prvýkrát za zdaňovacie obdobie 2024, t. j. pri podaní daňového priznania v roku 2025. Výška minimálnej dane sa pohybuje od 340 EUR pri tržbách do 50 000 EUR do 3 840 EUR pri tržbách prevyšujúcich 500 000 EUR. Minimálnu daň nebudú platiť nové spoločnosti v prvom roku svojho vzniku. Novú minimálnu daň budú právnické osoby platiť aj v prípade, ak firma nevykonáva žiadnu činnosť alebo sa ocitne v strate. Spoločnosť, ktorá nie je aktívna (podáva tzv. nulové daňové priznania) a chce sa vyhnúť plateniu minimálnej dane, môže vstúpiť do likvidácie. Po ukončení likvidácie bude možné vykonať výmaz samotnej spoločnosti z Obchodného registra. Ďalšou možnosťou je predaj spoločnosti na základe prevodu obchodného podielu.

Analýza vzniku a zániku MSP – právnických osôb bola vykonaná na vybranej vzorke MSP – právnických osôb, nezahŕňa tak údaje o presných počtoch vzniknutých a zaniknutých podnikateľských subjektov v sledovanom období, ale sleduje trendy vzniku a zániku spoločností podľa jednotlivých sektorov.

Analýza miery prežitia, vzniku a zániku spoločností je vypracovaná na základe údajov z portálu FinStat na základnej vzorke MSP tak, ako je definovaná v prílohe č. 1 a zahŕňala v priemere údaje o 217 tisíc MSP – právnických osobách. Počet spoločností medziročne rástol, v roku 2013 boli k dispozícii údaje o 166 007 MSP a v roku 2022 až o 264 962 MSP.

Vo vybranej vzorke MSP počas sledovaného obdobia vzniklo viac ako 172 tisíc spoločností a zaniklo takmer 30 tisíc spoločností (dátum zániku vychádza z údajov na základe výmazu spoločnosti z Obchodného registra SR)¹⁶³.

Analýza predstavuje doplnkové skúmanie vývoja MSP na vzorke právnických osôb v jednotlivých odvetviach s ohľadom na vývoj v oblasti daňových pravidiel v sledovanom období, najmä dopad zavedenia tzv. daňovej licencie. Daňová licencia bola zavedená za zdaňovacie obdobie začínajúce 1.1.2014 a právnické osoby ju platili naposledy za zdaňovacie obdobie končiacie 31.12.2017. Firmy, ktoré boli založené v roku 2017, daňovú licenciu neplatili.

¹⁶³ Údaje sa môžu líšiť od informácií v Registri organizácií Štatistického úradu a informácií Štatistického úradu o zániku spoločností, vzhľadom na odlišnú metodiku pri charakterizácii zaniknutých spoločností. Vzorke MSP vychádza z údajov dostupných na FinState, pričom dáta z FinStatu sú zbierané z rôznych zdrojov a môžu v tomto prípade byť neúplné.

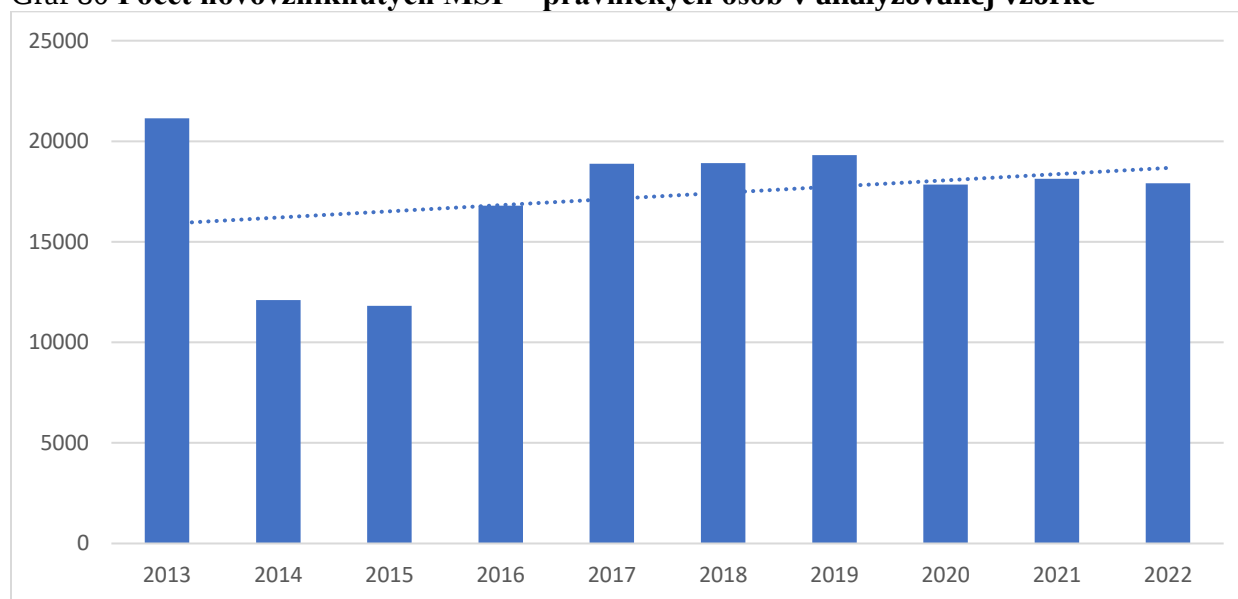
8.1 Analýza novovzniknutých MSP

Vo vybranej vzorke MSP počas sledovaného obdobia vzniklo medziročne v priemere viac ako 17 tisíc spoločností, pričom ich vývoj sa v priebehu sledovaného obdobia výrazne nelíšil.

V roku 2013 bol registrovaný najvyšší počet novovzniknutých spoločností, čo mohlo súvisieť so zmenou požadovaného spôsobu splatenia základného imania od ďalšieho obdobia - základný kapitál bolo možné podľa novej úpravy Obchodného zákonníka splatiť výlučne poukázaním na osobitný samostatný účet v banke a nie v hotovosti, s cieľom eliminovať fiktívne transakcie.

Mierny pokles nastal v rokoch 2014 a 2015, čo pravdepodobne mohlo súvisieť okrem novej úpravy Obchodného zákonníka, aj so zavedením daňovej licencie, ktorá ustanovila povinnú minimálnu daňovú sadzbu právnických osôb aj v prípade, ak spoločnosť nevykazuje zisk. Je možné predpokladať, že niektoré existujúce (ale neproduktívne, resp. nevykazujúce činnosti) firmy mohli v tomto období prejsť transformáciou a zmenou vlastníctva.

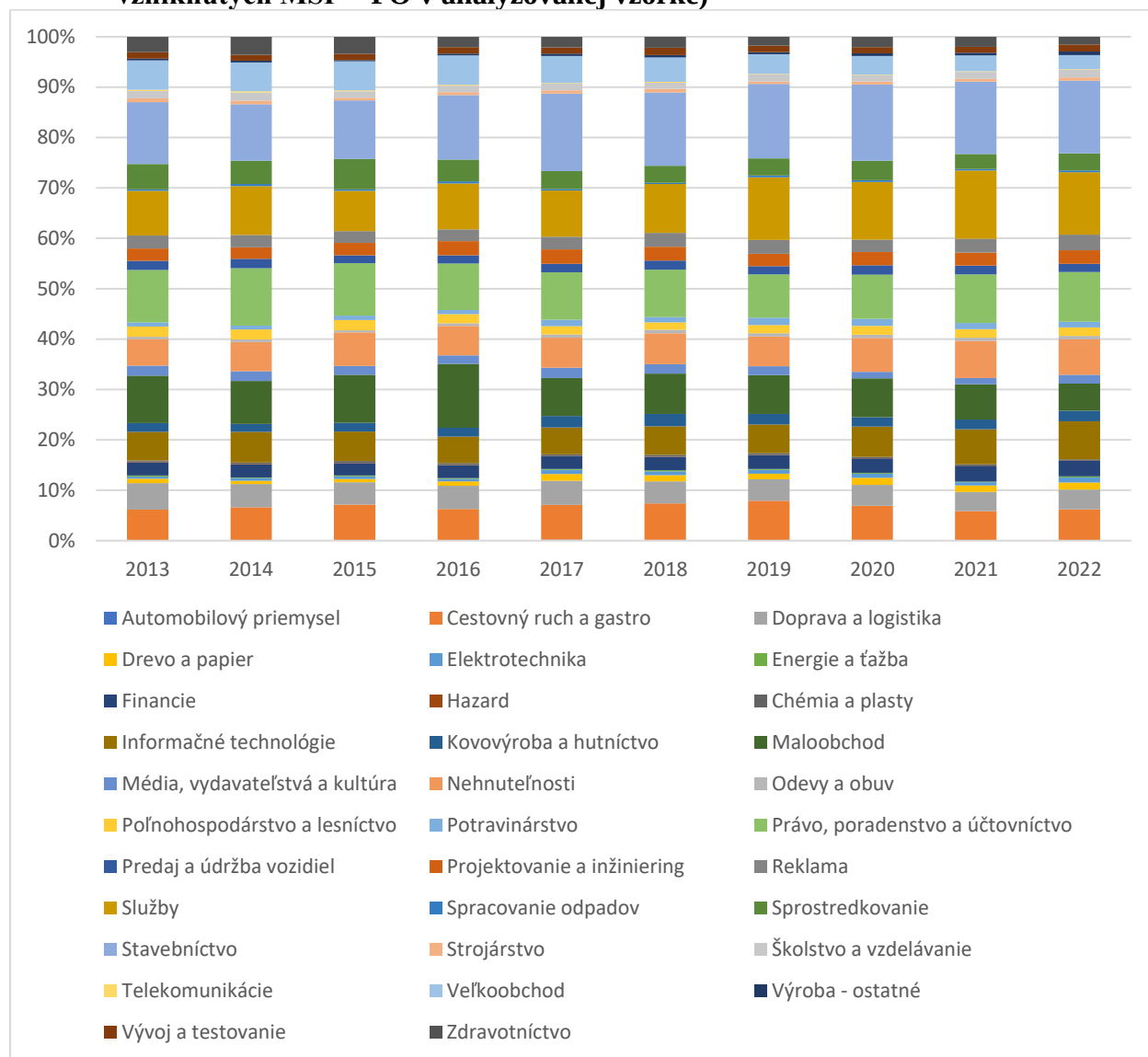
Graf 80 Počet novovzniknutých MSP – právnických osôb v analyzovanej vzorke

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Najviac malých a stredných podnikov vznikalo v odvetviach stavebníctvo (v priemere za desaťročné obdobie vo výške 13,6 % zo všetkých vzniknutých spoločností vo vzorke), služby (10,5 %), právo, poradenstvo a účtovníctvo (9,7 %), maloobchod (8,3 %) a cestovný ruch a gastronómia (6,7 %). Významne zastúpenými boli aj spoločnosti v odvetviach nehnuteľností a informačných technológií, a to okolo 6 %. Prehľad vzniknutých spoločností podľa jednotlivých odvetví (podiel na celkovom počte vzniknutých MSP) je zobrazený v grafe nižšie.

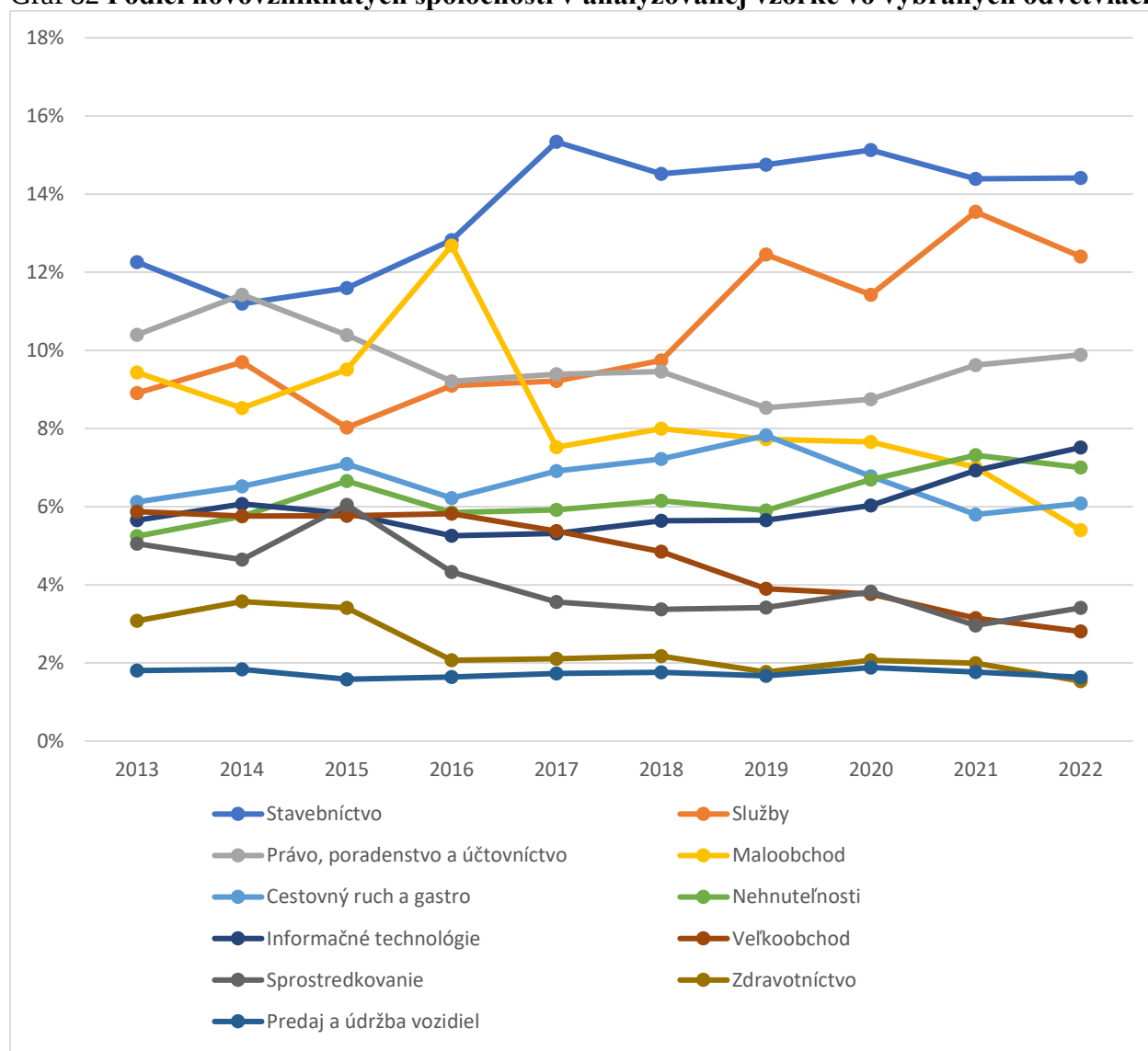
Graf 81 Štruktúra novovzniknutých spoločností podľa odvetví (podiel na celkovom počte vzniknutých MSP – PO v analyzovanej vzorke)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Vývoj novovznikajúcich podnikov vo vybraných odvetviach je zobrazený v nasledujúcom grafe. Vo väčšine odvetví je možno pozorovať len mierne medzoročné zmeny, dlhodobo klesajúci trend vykazujú odvetvia veľkoobchodu (5,9 % v roku 2013, pokles na 2,8 % v roku 2022) a maloobchodu (9,4 % v roku 2013, 5,4 % v roku 2022), naopak rastúci trend je v odvetviach stavebníctva (12,3 % v roku 2013, 14,4 % v roku 2022) a služieb (8,9 % v roku 2013, 12,4 % v roku 2022). Mierny rast je zaznamenaný v odvetviach nehnuteľností a informačných technológií, približne o 2 % v sledovanom období.

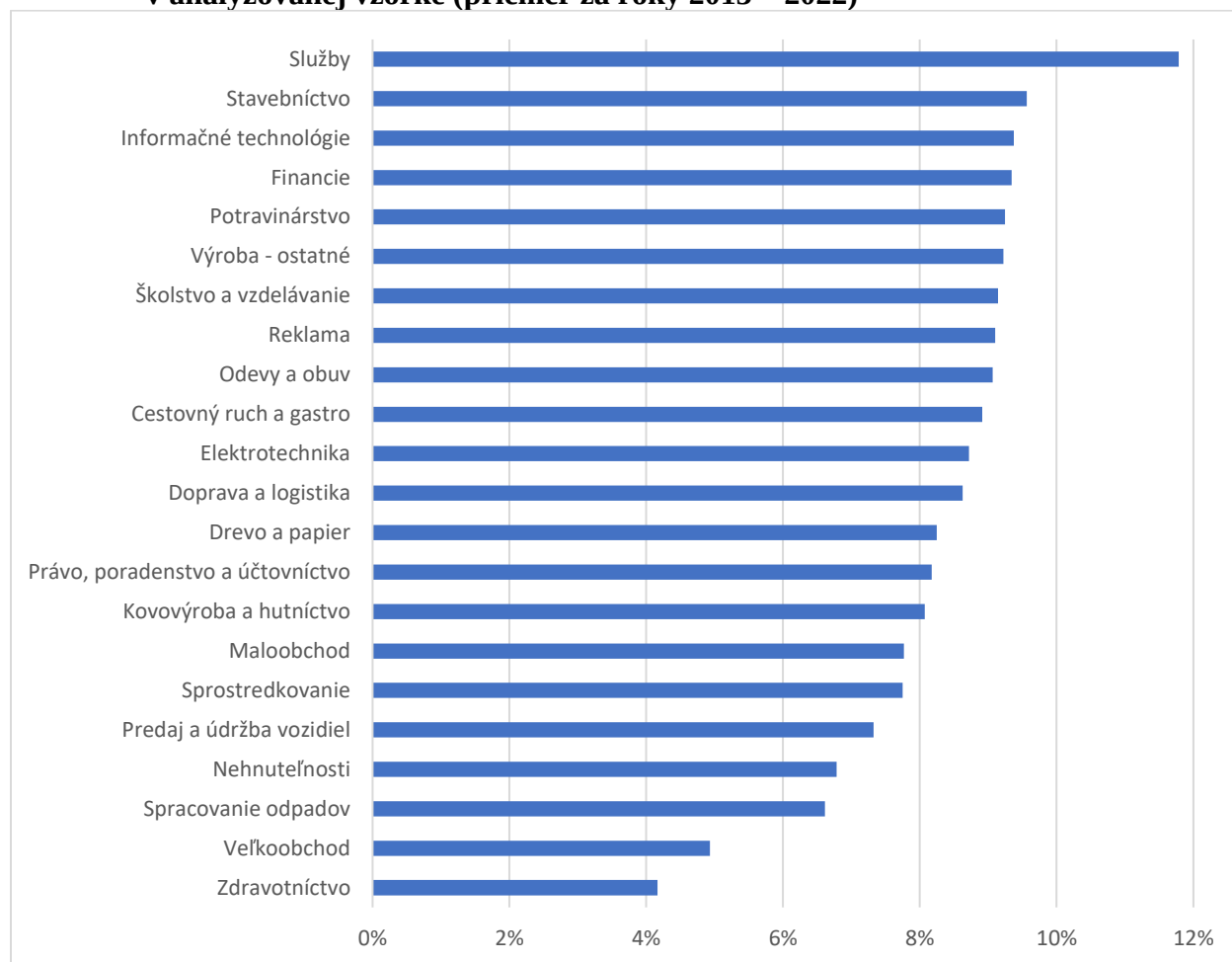
Graf 82 Podiel novovzniknutých spoločností v analyzovanej vzorke vo vybraných odvetviach

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Z pohľadu jednotlivých odvetví najvyšší počet novovzniknutých MSP bolo v rámci sektora služieb (v priemere 11,8 % voči spoločnostiam v danom odvetví). Takmer 10 % podiel tvorili novovzniknuté spoločnosti v odvetviach odevy a obuv (9,1 %), potravinárstvo (9,2 %), reklama (9,1 %), stavebníctvo (9,6 %), školstvo a vzdelávanie (9,1 %) a ostatná výroba (9,2 %).

Graf 83 Podiel novovzniknutých MSP na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013 – 2022)

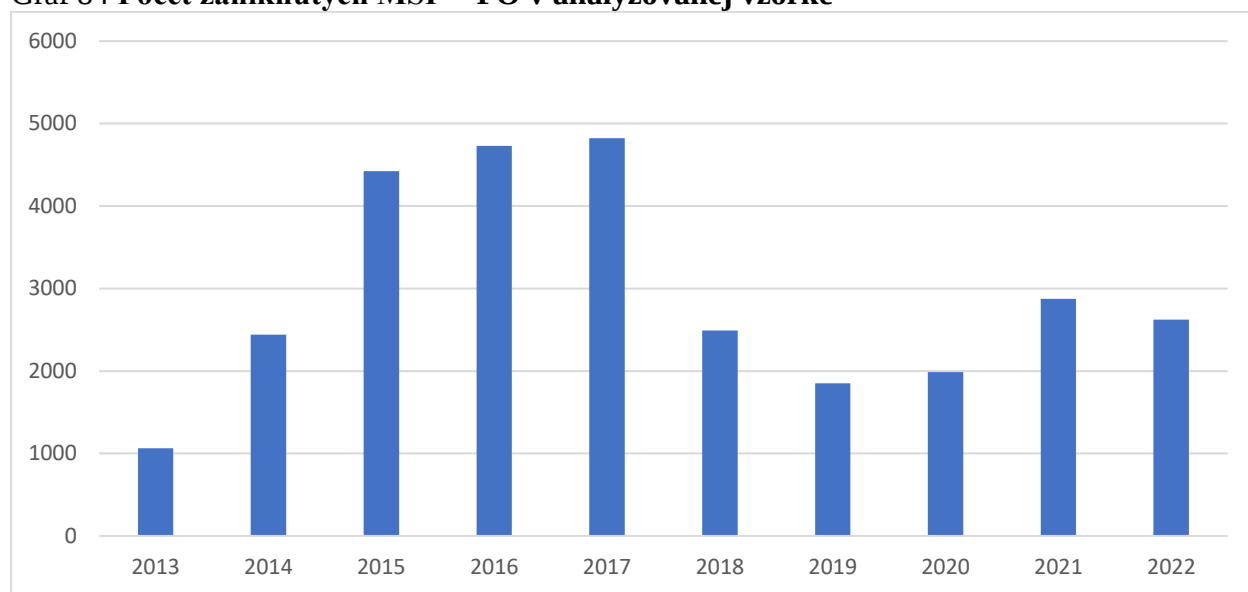
Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Z novovzniknutých spoločností v danom roku zaniklo približne 0,6 %, najviac spoločností v odvetví nehnuteľností. Nízkej miere prežitia spoločností je ďalej venovaná [podkapitola 10.3](#).

8.2 Analýza zaniknutých MSP

V desaťročnom sledovanom období zaniklo takmer 30 tisíc spoločností zo sledovanej vzorky MSP, pričom pre účely analýzy bola použitá informácia o zániku spoločnosti vychádzajúca z Obchodného registra SR, ako dátum výmazu spoločnosti. Do počtu zaniknutých spoločností v danom roku tak nie sú zahrnuté spoločnosti, ktoré vstúpili do likvidácie.

Graf 84 Počet zaniknutých MSP – PO v analyzovanej vzorke

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

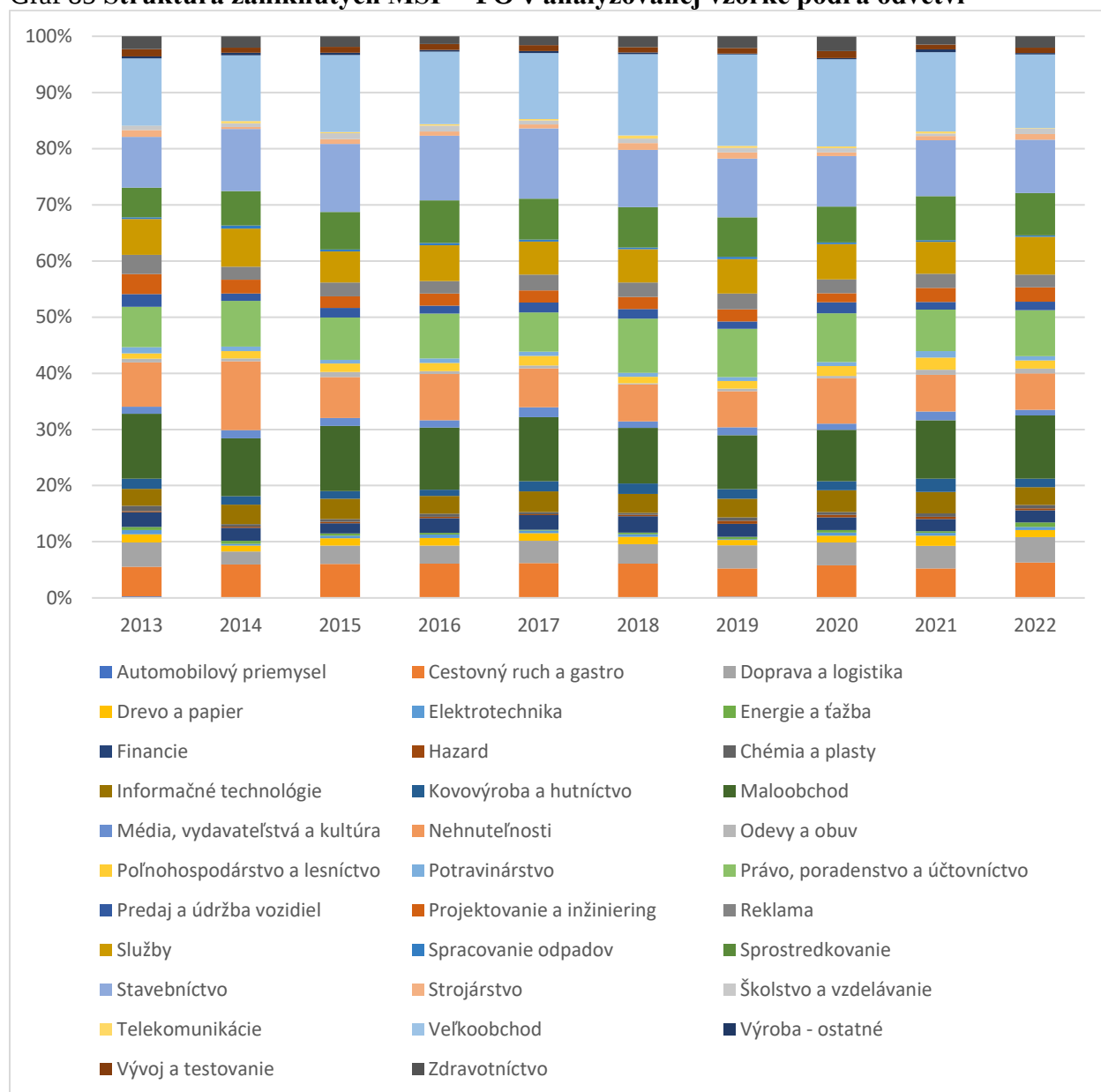
Zvýšený počet zaniknutých firiem v rokoch 2014 až 2017 je možné prisúdiť zavedeniu daňovej licencie, ktorá určovala minimálnu daň z príjmov právnickej osoby bez ohľadu na dosiahnutý hospodársky výsledok, tzv. aj keď spoločnosť nevykonávala žiadnu činnosť, bola povinná zaplatiť daňovú licenciu. Daňová licencia sa poslednýkrát platila za zdaňovacie obdobie končiacie 31.12.2017, od kedy možno pozorovať postupný pokles v počte zanikajúcich spoločností.

V roku 2021 počet zaniknutých spoločností opäť narástol po aktualizáciách Obchodného registra SR vykonaných Ministerstvom spravodlivosti SR.

Daňová licencia sa opätovne zavádza s účinnosťou od 1.1.2024 a je predpoklad, že bude mať podobný dopad, ako v rokoch 2013 až 2017, kedy jej zavedenie viedlo k zrušeniu neaktívnych spoločností, resp. ich transformácií.

Najväčší podiel zaniknutých spoločností zo vzorky tvorili MSP (priemer za sledované 10-ročné obdobie) z odvetvia veľkoobchodu (13,6 %), maloobchodu (10,6 %) a stavebníctva (10,5 %). Vysoký podiel vykázali aj MSP poskytujúce právne, poradenské a účtovnícke činnosti (8,0 %), spoločnosti v odvetví nehnuteľností (7,7 %), sprostredkovanie (6,9 %), MSP poskytujúce služby (6,2 %) a v odvetví cestovného ruchu a gastronómie (5,7 %). Podiel jednotlivých odvetví na celkovom počte zaniknutých spoločností je zobrazený na nasledovnom grafe.

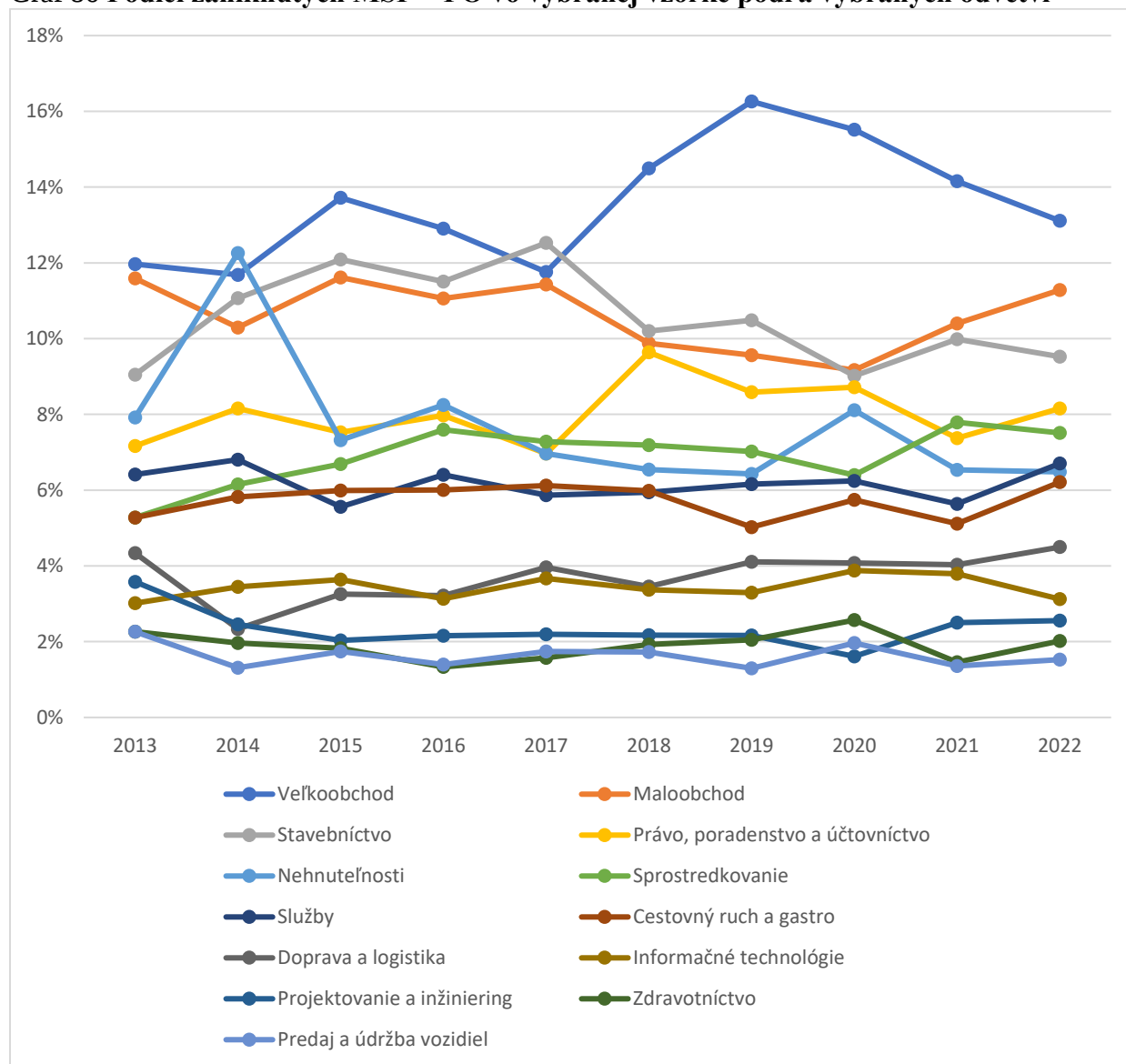
Graf 85 Štruktúra zaniknutých MSP – PO v analyzovanej vzorke podľa odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Vývoj podielu zaniknutých MSP vo vybraných odvetviach sa medziročne výrazne nemenil, výnimkou sú odvetvia veľkoobchodu, kde v roku 2019 podiel týchto MSP tvoril viac ako 16 % (ostatné roky okolo 13 %) a nehnuteľností, kde v roku 2014 tvorili tieto spoločnosti viac ako 12 % v porovnaní s ostatnými rokmi, kedy to bolo približne 7 %.

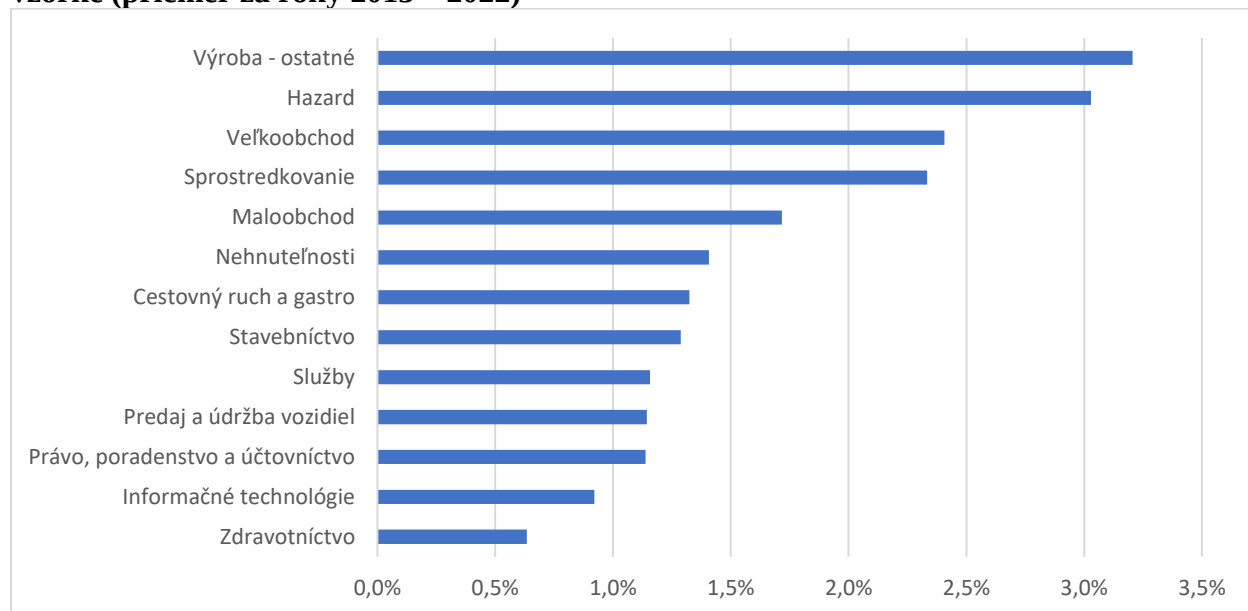
Graf 86 Podiel zaniknutých MSP – PO vo vybranej vzorke podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

V rámci jednotlivých odvetví (podiel zaniknutých MSP voči všetkým MSP v danom odvetví vo vzorke) tvorili zaniknuté MSP len nízky podiel, najvyšší podiel v priemere za sledované obdobie tvorili spoločnosti z odvetvia ostatnej výroby (3,2 %) a odvetvia hazardu (3,0 %).

Graf 87 Podiel zaniknutých MSP na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013 – 2022)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

8.3 Analýza spoločností, ktoré zanikli do 3 rokov od vzniku

Podľa údajov FinStat¹⁶⁴ priemerný vek zanikajúcich obchodných spoločností v SR sa do roku 2017 znížil postupne pod 10 rokov. Odvtedy sa zvyšuje, v roku 2020 dosahoval 12,5 rokov.

V rámci našej analýzy sme sa zamerali na MSP – právnické osoby s nízkou mierou prežitia, tzn. spoločnosti, ktoré zanikli do 3 rokov od ich vzniku. Za rozhodujúci bol pre účely analýzy termín výmazu z Obchodného registra uvedený v datasetoch portálu FinStat. Do počtu zaniknutých spoločností tak neboli zahrnuté spoločnosti, ktoré vstúpili do likvidácie, resp. spoločnosti, ktoré neboli aktívne¹⁶⁵. Počet zaniknutých spoločností v období do 3 rokov od ich vzniku je reálne v sledovanej vzorke vyšší. Cieľom analýzy bolo identifikovať sektory, v rámci ktorých dochádza najčastejšie k zániku firiem krátko po ich vzniku (do 3 rokov).

Analýza bola vykonaná na upravenej základnej vzorke MSP, a to s nasledovnými parametrami:

- miera prežitia MSP bola skúmaná len na novovzniknutých spoločnostiach v rokoch 2013 až 2020¹⁶⁶,

¹⁶⁴ FINSTAT. 2021. Analýza vznikajúcich a zanikajúcich firiem. [online]. Dostupné na internete: <https://news.finstat.sk/clanky/analiza-vznikajucich-a-zanikajucich-firiem/>

¹⁶⁵ Analýza týchto spoločností, ako spoločností, ktoré nevykazovali hospodársky výsledok je predmetom ďalšej podkapitoly (10.4).

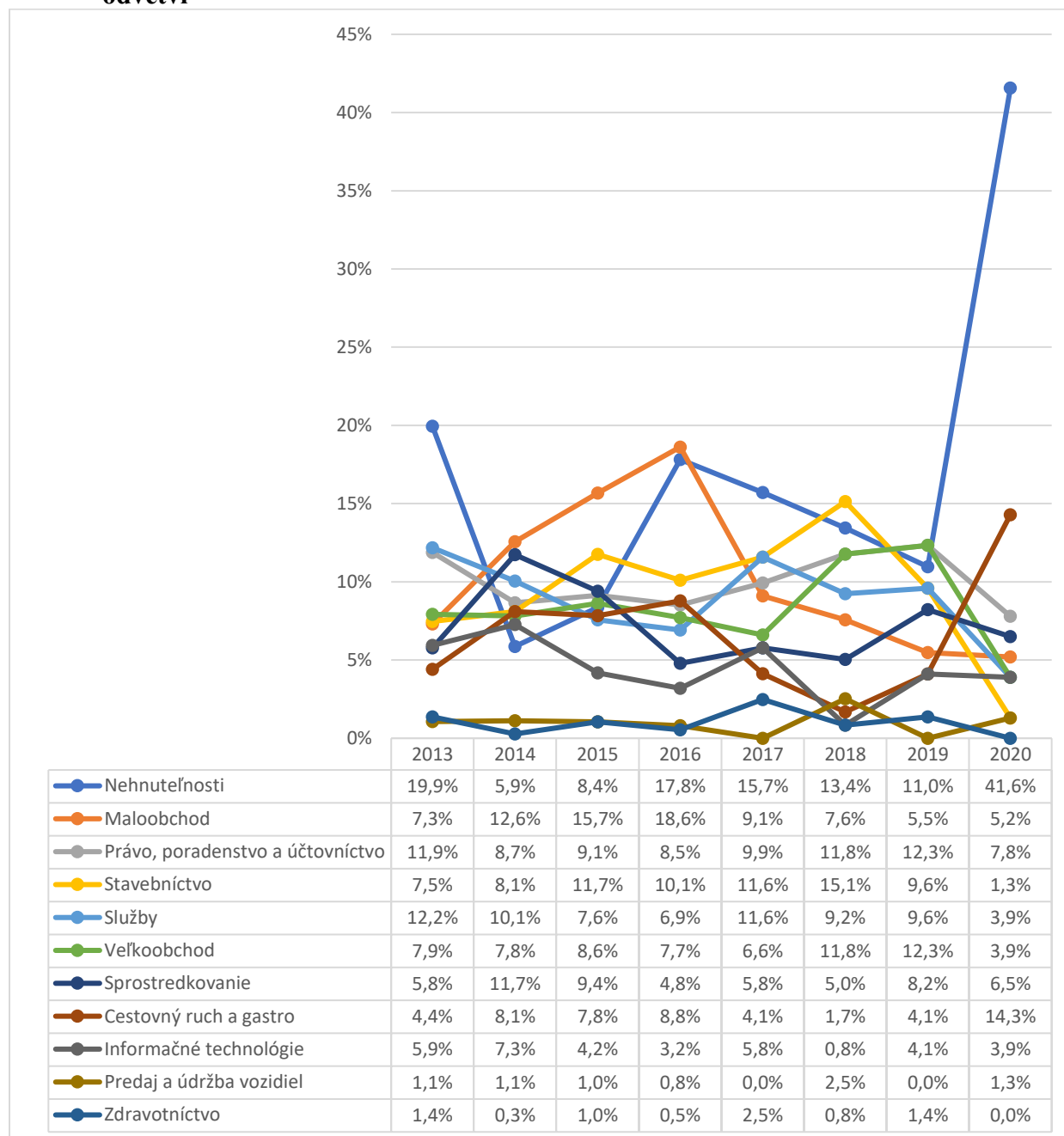
¹⁶⁶ Tento zjednodušený prístup bol zvolený z dôvodu dostupnosti a charakteru dát a eliminácie duplicit vo výsledkoch. Zároveň údaje z rokov 2021 a 2022 neposkytujú dostatočný rozsah dát o zaniknutých spoločnostiach.

- upravená vzorka tvorila spolu viac ako 136 tisíc spoločností (v priemere viac ako 17 tisíc za rok),
- miera prežitia MSP bola vypočítaná ako rozdiel medzi dátumom vzniku a dátumom zániku (na základe údajov z Obchodného registra SR spracovaných FinStat-om).

Kritérium nízkej miery prežitia z upravenej vzorky novovzniknutých spoločností napĺňalo v priemere za sledované 8-ročné obdobie len 1,7 % spoločností, ide teda len o malý počet MSP, pričom ich počet medziročne klesal.

Najnižšiu mieru prežitia vykázali spoločnosti z odvetvia nehnuteľností (16,7 %), nízka dĺžka prežitia bola zaznamenaná aj pri spoločnostiach v odvetví maloobchodu (10,2 %), práva, poradenstva a účtovníctva (10,0 %) a stavebníctva (9,4 %). MSP v odvetví služieb tvorili v priemere 8,9 % a v odvetví veľkoobchodu 8,3 % podiel na vzorke. Medziročný vývoj v jednotlivých odvetviach mierne kolísal, čo je zobrazené na grafe nižšie.

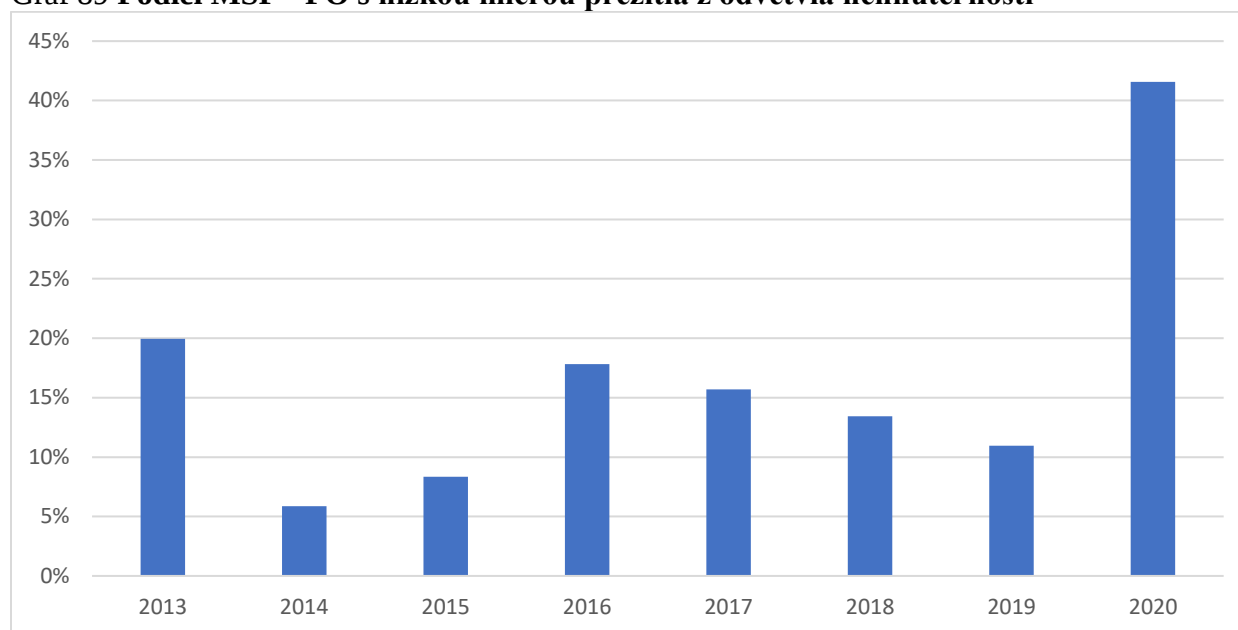
Graf 88 Podiel MSP - PO s nízkou mierou prežitia v analyzovanej vzorke podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Ako je zrejmé z predchádzajúceho grafu, najväčšie zastúpenie spoločností s nízkou mierou prežitia zo sledovanej vzorky bolo v odvetví nehnuteľností, pričom medziročne ich podiel výrazne kolísal. V roku 2014 MSP – právnické osoby z odvetvia nehnuteľností tvorili len 5,9 % sledovanej vzorky a v roku 2020 až 41,6 % zo všetkých MSP s nízkou mierou prežitia zo sledovanej vzorky, čo je zobrazené na nasledovnom grafe.

Graf 89 Podiel MSP - PO s nízkou mierou prežitia z odvetvia nehnuteľností

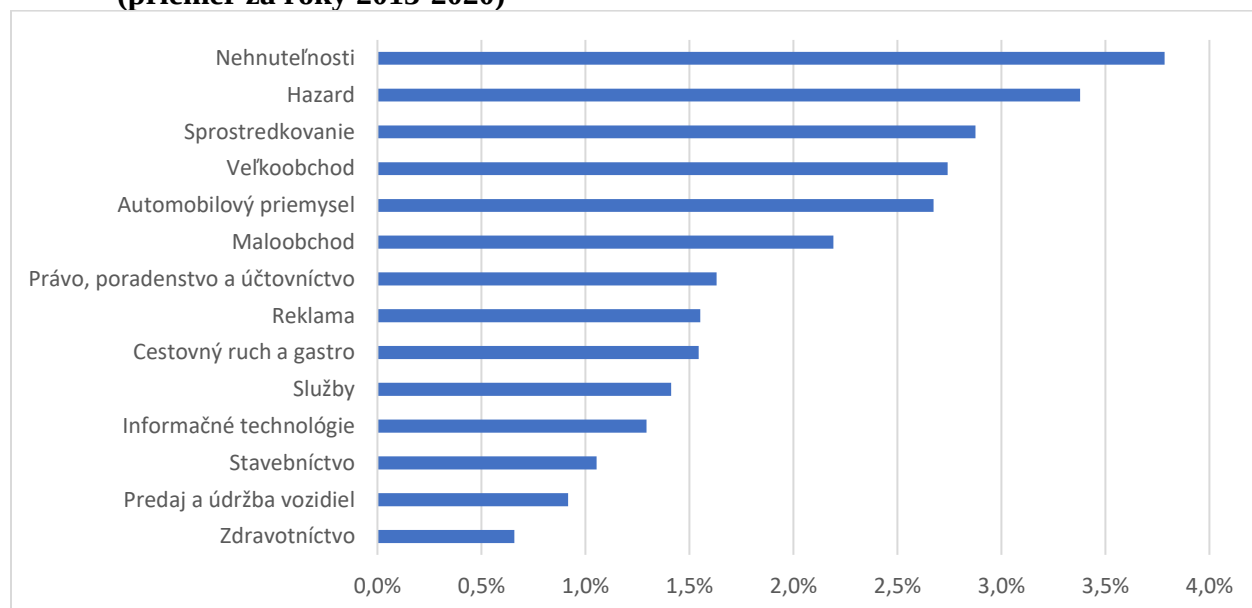

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

V roku 2020 MSP s nízkou mierou prežitia v odvetví nehnuteľností tvorili významný podiel na vybranej vzorke MSP, a to viac ako 40 % (spolu sa jednalo o 32 MSP), čo je nezvyčajné, keďže za predchádzajúce obdobie (roky 2013 až 2019) ich podiel bol v priemere 13,2 %. Po bližšej analýze, až 22 z týchto spoločností, zaniklo už v priebehu roku 2021 a všetky sa nachádzali v Žilinskom kraji, pričom išlo o spoločnosti s rovnakým sídlom a podobným názvom a dôvod ich zániku bolo zlúčenie. Z hľadiska početnosti spoločností s nízkou mierou prežitia v tomto odvetví nejde o významný ukazovateľ, avšak na tomto príklade je možné predpokladať, že v prípade týchto spoločností mohlo ísť aj o špekulatívny motív.

V rámci jednotlivých odvetví (podiel MSP s nízkou mierou prežitia voči všetkým novovzniknutým MSP v danom odvetví vo vzorke) tvorili MSP s mierou prežitia do troch rokov len nízky podiel, najvyšší podiel v priemere za sledované obdobie tvorili spoločnosti z odvetvia nehnuteľností (3,8 %) a odvetvia hazardu (3,4 %). Viac ako 2,5 %-ný podiel mali aj spoločnosti v odvetviach sprostredkovanie (2,9 %), automobilový priemysel a veľkoobchod (obe 2,7 %).

Graf 90 Podiel MSP – PO s nízkou mierou prežitia na celkovom počte MPS v danom odvetví (priemer za roky 2013-2020)

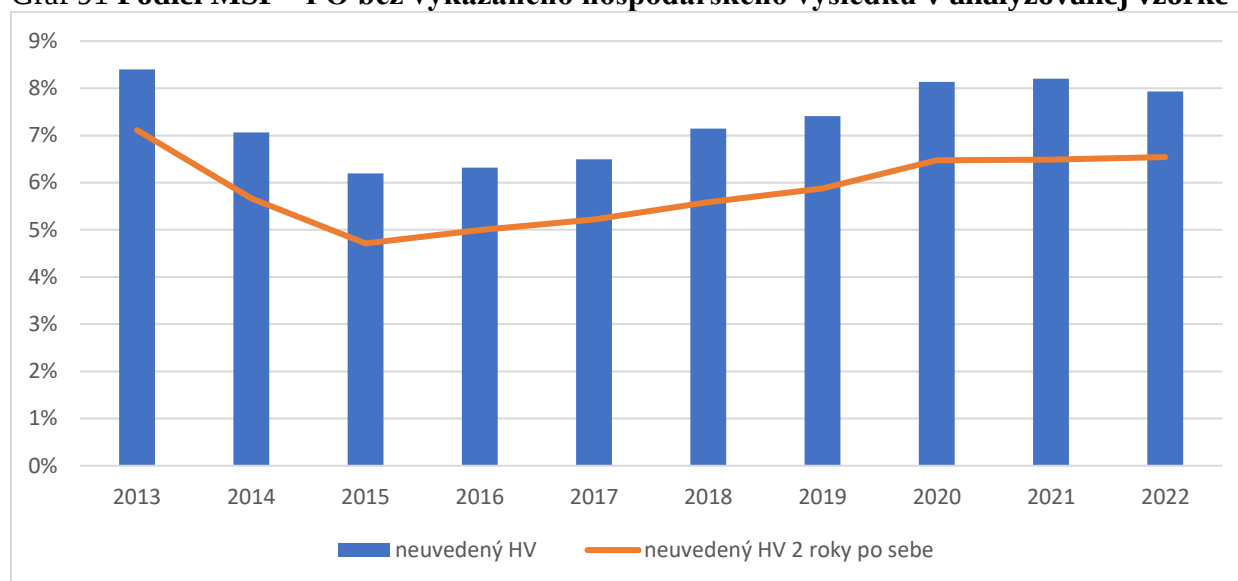

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

8.4 Spoločnosti bez vykázaného hospodárskeho výsledku

V priemere za sledované desaťročné obdobie približne 7 % spoločností zo vzorky podnikov nemalo k dispozícii údaje o hospodárskom výsledku, pri takmer 6 % išlo o spoločnosti, kde hospodársky výsledok nebol uvedený dva roky po sebe. Pri absolútnej väčšine spoločností (viac ako 98 %) bez vykázaného hospodárskeho výsledku neboli uvedené žiadne údaje z výkazu ziskov a strát, je preto možné predpokladať, že ide najmä o spoločnosti, ktoré sú v likvidácii, resp. nevykonávajú žiadne činnosti, sú neaktívne, resp. účelovo nezverejňujú informácie.

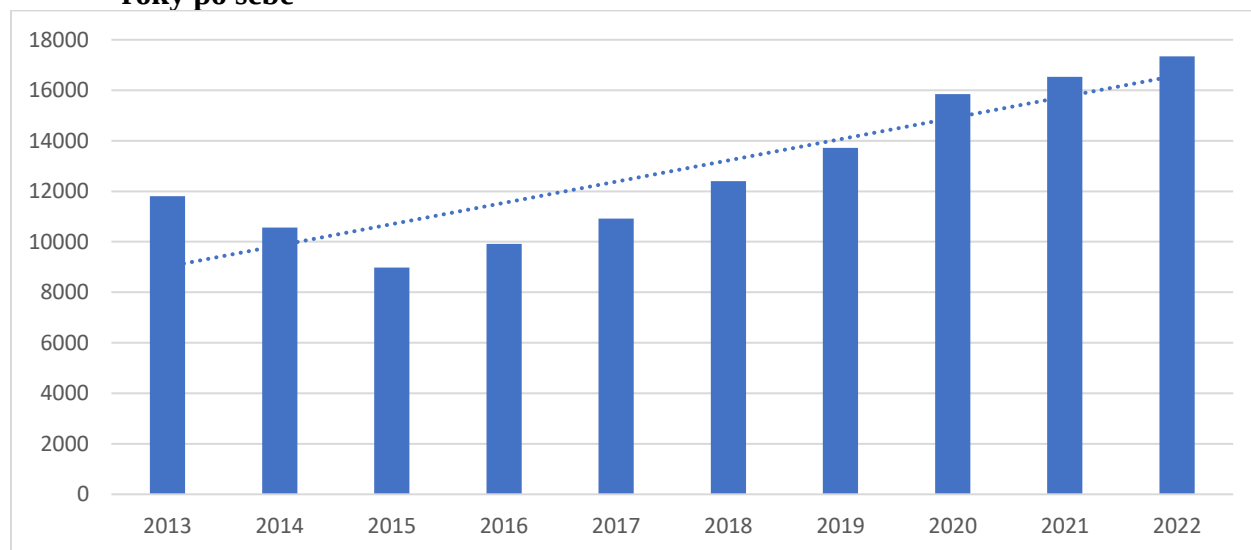
Graf 91 Podiel MSP - PO bez vykázaného hospodárskeho výsledku v analyzovanej vzorke

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

Počet spoločností bez vykázaného hospodárskeho výsledku v priebehu sledovaného obdobia stúpал (v roku 2013 to bolo 11 810 spoločností, v roku 2022 už 17 343), čo je zobrazené aj na grafe nižšie.

Graf 92 Počet MSP - PO v analyzovanej vzorke bez vykázaného hospodárskeho výsledku 2 roky po sebe

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

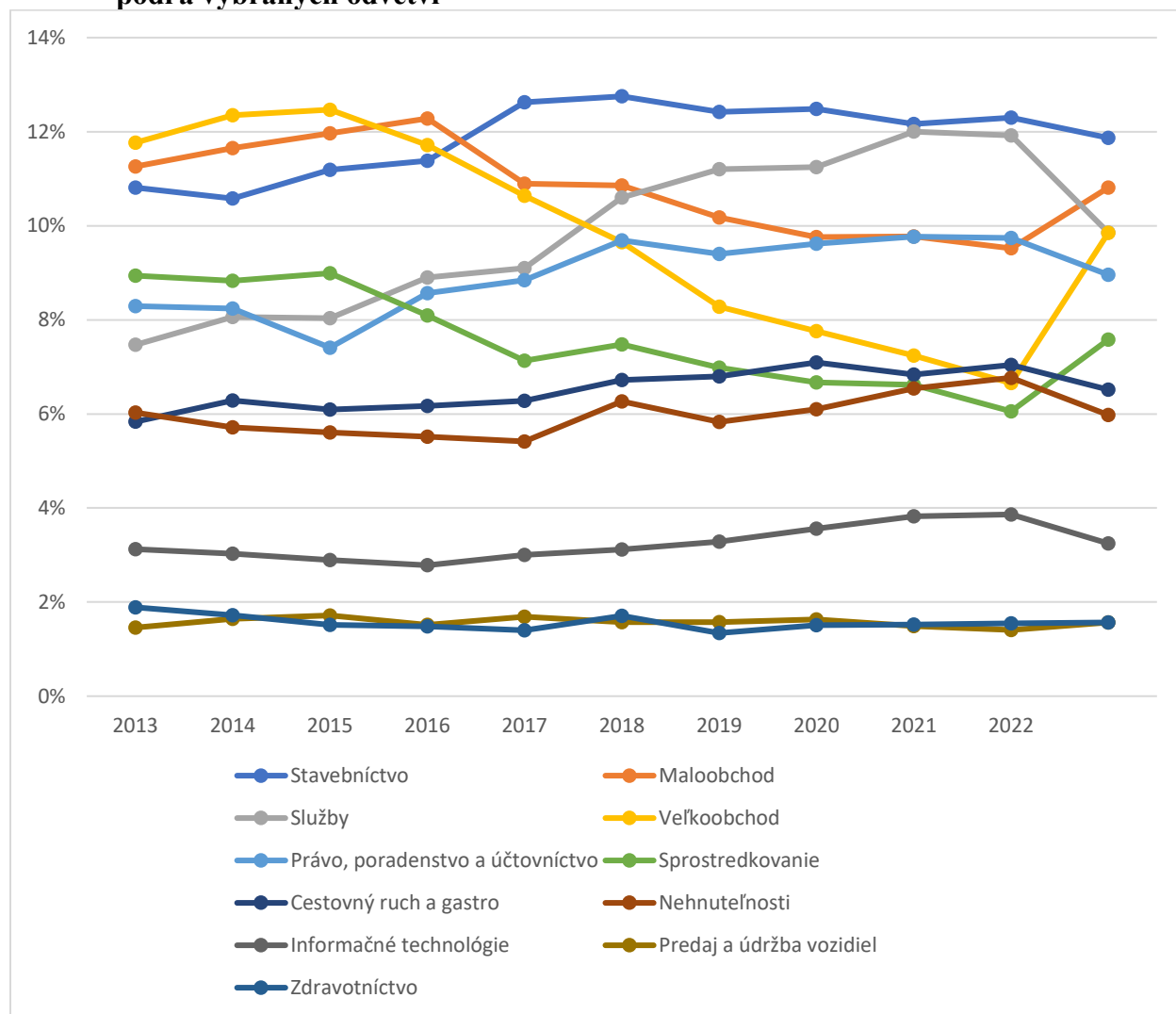
Vývoj v početnosti spoločností, ktoré nevykazujú hospodársky výsledok možno opäť prisúdiť k zavedeniu daňovej licencie v roku 2013, kedy možno sledovať ich pokles a naopak rast je zaznamenaný najmä po roku 2017, kedy bola daňová licencia zrušená.

Z pohľadu počtu zamestnancov ide najmä o spoločnosti, ktoré nemali uvedený počet zamestnancov (tieto tvorili v priemere za sledované obdobie 59,1 % zo všetkých MSP bez vykázaného hospodárskeho výsledku) a spoločnosti bez zamestnancov (nula zamestnancov), a to v priemere 32,8 %. Absolútna väčšina (viac ako 99 %) z identifikovaných spoločností bez vykázaného hospodárskeho výsledku vo vzorke zároveň nevykazovala žiadne mzdové náklady ani tržby z predaja tovaru alebo tržby z vlastných činností. Aj na základe týchto údajov možno predpokladať, že ide vo veľkej miere o spoločnosti neprevádzkujúce žiadnu činnosť.

Z pohľadu sektorového zamerania išlo najmä o spoločnosti prevádzkujúce činnosti v odvetviach (priemer za 10 rokov) cestovný ruch a gastronómia (6,5 %), maloobchod (10,8 %), nehnuteľnosti (6,0 %), právo, poradenstvo a účtovníctvo (9,0 %), služby (9,9 %), sprostredkovanie (7,6 %), stavebníctvo (11,9 %) a veľkoobchod (9,9 %).

Vývoj v týchto vybraných odvetviach je zobrazený na nasledujúcom grafe. Najrýchlejšie stúpajúci trend má podiel MSP v odvetví služieb (zo 7,5 % v roku 2013 na 11,9 % v roku 2022 , naopak podiel spoločností v odvetví veľkoobchodu má klesajúci trend (z 11,8 % v roku 2013 na 6,7 % v roku 2022). Podiel spoločností v odvetviach maloobchodu a sprostredkovania počas sledovaného obdobia taktiež klesá, v ostatných odvetviach je možné pozorovať mierne medziročné stúpanie.

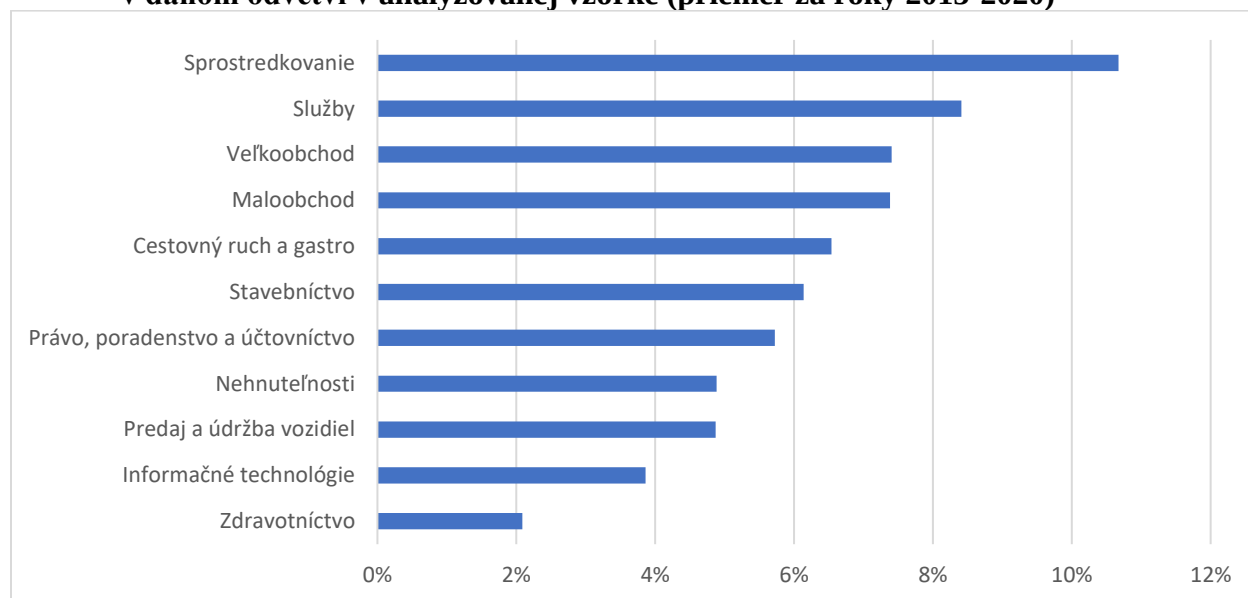
Graf 93 Podiel MSP – PO bez vykázaného hospodárskeho výsledku v analyzovanej vzorke podľa vybraných odvetví

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

V rámci jednotlivých odvetví (podiel MSP bez vykázaného hospodárskeho výsledku voči všetkým MSP v danom odvetví vo vzorke) tvorili MSP bez hospodárskeho výsledku relatívne nízky podiel, najvyšší podiel v priemere za sledované obdobie tvorili spoločnosti z odvetvia sprostredkovanie (10,7 %), služieb (8,4 %), maloobchodu a veľkoobchodu (obe 7,4 %).

Graf 94 Podiel MSP – PO bez vykázaného hospodárskeho výsledku na celkovom počte MSP v danom odvetví v analyzovanej vzorke (priemer za roky 2013-2020)

Zdroj: FinStat, vlastné spracovanie

8.5 Výsledky analýzy

Na základe analýzy vzniku a zániku MSP – právnických osôb, počnúc rokom 2014 došlo k výraznejšiemu nárastu zániku firiem, t. j. ich výmazu z Obchodného registra, ktorý pokračoval do roku 2017. Jedným z dôvodov bolo zavedenie daňových licencií. Majitelia firiem, ktoré práve v danom období nevyvíjali podnikateľskú činnosť, totiž tieto firmy nechali zaniknúť. Daňové licencie mali vplyv aj na vznik nových spoločností, v roku 2014 a 2015 došlo k významnému zníženiu počtu novovzniknutých právnických osôb. Po zrušení daňových licencií v roku 2018 došlo na sledovanej vzorke MSP k skokovému zníženiu počtu zaniknutých MSP a stabilizácii počtu novovznikajúcich spoločností.

Analýzou bolo potvrdené, že zavedenie novej daňovej povinnosti – minimálnej dane právnických osôb s účinnosťou od roku 2014, malo negatívny vplyv na vznik nových MSP – právnických spoločností a zároveň významne prispelo k zániku neaktívnych spoločností. Daňové licencie na jednej strane donútili platiť dane MSP – právnické osoby, ktoré nulové zisky dosahovali nevykazovaním reálnych príjmov a zároveň zreálnili počet aktívnych MSP. Na druhej strane však poškodili podnikateľov, ktorí nevykazovali zisky z dôvodu reálnej situácie a odradili niektorých podnikateľov, najmä tých mladých (napríklad absolventov škôl) od podnikania.

Obdobný trend je možné očakávať aj po zavedení minimálnej dane právnických osôb v roku 2024, tzn. dôjde k zníženiu počtu novovzniknutých MSP – právnických osôb a zároveň sa zvýši počet zaniknutých spoločností.

ČASŤ III ZISTENIA, ZÁVERY A ODPORÚČANIA

9 Špecifikácia odvetví najviac ohrozených šedou ekonomikou v SR

Na základe analýzy vybraných ekonomických ukazovateľov MSP vo vzťahu k šedej ekonomike, ktorá bola predmetom časti II (kapitol 7 – 10), boli identifikované odvetvia, v rámci ktorých sú malí a strední podnikatelia na Slovensku najviac ohrození šedou ekonomikou. Pre tento účel boli špecifikované finančné a nefinančné parametre, ktoré môžu indikovať zvýšený potenciál výskytu šedej ekonomiky v oblasti malého a stredného podnikania a následne tieto parametre boli aplikované a overené na vzorke malých a stredných podnikov. Posudzované bolo desaťročné obdobie rokov 2013 – 2022. Viac informácií je uvedených v časti II.

Analýza bola zameraná jednak na identifikáciu odvetví, ktoré vykazujú znaky obchádzania daňových povinností, t.j. odvetvia kde by mohlo dochádzať pri niektorých spoločnostiach napr. k účelovému znižovaniu reálnych výnosov tým, že časť príjmov nevykazujú v oficiálnom účtovníctve. Zároveň bola analýza zameraná na identifikáciu odvetví, ktoré indikujú možné znaky využívania nelegálneho zamestnávania a možného krátenia sociálnych odvodov, napr. spoločnosti bez zamestnancov, ktoré zároveň vykazujú tržby z vlastných činností alebo spoločnosti, ktoré vykazujú vysoký stav alebo podiel pokladne (hotovosti) na celkových výnosoch.

V tejto súvislosti je potrebné doplniť, že na základe dostupných štúdií v krajinách OECD jednoznačne prevažuje neformálne zamestnávanie v sektore služieb, nasleduje poľnohospodárstvo a priemysel. Detailnejšie informácie sú uvedené v podkapitole 4.6. Výrazný podiel neformálneho zamestnávania v službách poukazuje na zraniteľnosť tohto sektora voči vplyvom tieňovej ekonomiky. Na Slovensku sa podľa dostupných informácií najviac prejavuje v službách osobnej starostlivosti, v sektore HORECA (hotely, reštaurácie, kaviarne), prepravných službách a pri odborných činnostiach (právne služby, poradenstvo, účtovníctvo a pod.). Sektor služieb je charakteristický vysokou mierou flexibilit a relatívne nízkymi nákladmi na vstup, čím sa stáva preferovaným prostredím pre neformálne zamestnávanie. Tradične rizikovým odvetvím z hľadiska nelegálneho zamestnávania a šedej ekonomiky je stavebníctvo. Uvedené východiská boli potvrdené aj na základe analýzy ekonomických ukazovateľov.

9.1 Odvetvia najviac ohrozené z pohľadu daňových únikov

9.1.1 Spoločnosti neregistrované pre platbu DPH, vykazujúce vysoký podiel tržieb z predaja vlastných výrobkov a služieb

Analýza ukázala, že v desaťročnom priemere približne 15,9 % malých a stredných podnikov (takmer 19 tisíc spoločností za rok) zahrnutých do vzorky patrilo medzi spoločnosti neregistrované pre DPH, ktoré zároveň vykazovali vysoký podiel tržieb z predaja vlastných výrobkov a služieb na celkových výnosoch. Pri týchto spoločnostiach môže existovať vyššie riziko nevykazovania všetkých svojich príjmov. Najväčší podiel z týchto spoločností tvorili MSP z odvetvia **zdravotníctva**. To nie je prekvapivé, keďže činnosti spojené s poskytovaním zdravotnej a sociálnej starostlivosti sú oslobodené od DPH, ich podiel však v roku 2022 prudko klesol. Tento pokles bol dôsledkom nárastu MSP v odvetví zdravotníctva, ktoré sa medzi rokmi 2021 a 2022 registrovali ako platcovia DPH. V rámci odvetvia zdravotníctva, tieto spoločnosti tvorili viac ako 60 % všetkých spoločností prevádzkujúcich činnosti spojené so zdravotníctvom.

Okrem odvetvia zdravotníctva boli významne zastúpené aj spoločnosti z odvetvia **práva, poradenstva a účtovníctva, nehnuteľností a stavebníctva**. Predpokladá sa, že časť z týchto spoločností zámerne nevykazuje reálne príjmy s cieľom obchádzania daňových povinností. Naopak, nízky podiel tvorili spoločnosti z odvetvia maloobchodu a veľkoobchodu, čo je možné zdôvodniť aj prirodzeným charakterom a rozsahom ich vykonávaných činností, ako aj zavedením opatrení proti daňovým únikom (elektronická registračná pokladňa, eKasa). Stanovené ukazovatele poukazujúce na možné obchádzanie vykazovania reálnych príjmov vykazovali aj spoločnosti v odvetví **služieb**, a to až štvrtina sledovanej vzorky MSP.

Na základe výsledkov analýzy je možné konštatovať, že účelové znižovanie príjmov s cieľom obchádzania daňových povinností (DPH, daň z príjmu) je možné častejšie predpokladať u spoločností v odvetviach **právo, poradenstvo a účtovníctvo, stavebníctvo, nehnuteľností a služby**. Spoločnosti v odvetví **zdravotníctva** nemajú vzhľadom na charakter vykonávaných činností povinnosť registrácie DPH, avšak vzhľadom na ich vysoký počet je možné predpokladať, že pri nich existuje zvýšené riziko umelého znižovania výnosov s cieľom obchádzania dane z príjmov právnických osôb.

9.1.2 Spoločnosti vykazujúce stratu a zároveň pohľadávky voči spoločníkom

Analýza sa zamerala aj na spoločnosti, pri ktorých existuje predpoklad, že môže dochádzať k účelovému navyšovaniu pohľadávok spoločníkov tak, aby v nákladoch spoločnosti boli aj náklady výlučne pre spotrebu spoločníkov, t.j. môže dochádzať k únikom DPH (napr. nákup motorových vozidiel na súkromné účely). Zároveň je možné, že časť príjmov má spoločnosť bez zaúčtovania do výnosov vo forme pôžičiek od spoločníka (záväzok voči spoločníkom), čím dochádza jednak k úniku na dani z príjmov právnických osôb a následne aj na dani z dividendy. V sledovanom desaťročnom období v priemere 3,4 % spoločností (približne 4 tisíc spoločností za rok) zo vzorky napĺňali kritériá, ktoré by poukazovali na tento stav. Najväčší podiel z týchto spoločností tvorili MSP z odvetvia **cestovného ruchu a gastronómie**, zastúpené boli aj spoločnosti z odvetví **veľkoobchodu, stavebníctva, nehnuteľností a maloobchodu**. Naopak, najnižší podiel tvorili spoločnosti z odvetvia informačných technológií a zdravotníctva. Vzhľadom na identifikovaný nízky počet malých a stredných podnikov tieto závery nemožno považovať za jednoznačné.

9.1.3 Vykazované mzdové náklady prevyšujú výnosy

Analýza sa zameriavala aj na spoločnosti, ktoré vykazovali vysoký podiel mzdových nákladov voči celkovým výnosom, resp. ich vykázané mzdové náklady prevyšovali dosiahnuté celkové výnosy. Pri týchto spoločnostiach môže existovať riziko, že časť svojich príjmov neuvádzajú v účtovníctve a môže tak u niektorých z nich dochádzať k obchádzaniu dani z príjmov, resp. dani z dividendy (prostredníctvom vyplácania potenciálneho podielu na zisku prostredníctvom mzdy).

Zo sledovanej vzorky spoločností bol tento stav identifikovaný len pri 1 % MSP (približne 1 200 spoločností), pričom najvýznamnejší podiel tvorili odvetvia **práva, poradenstva a účtovníctva, stavebníctva, nehnuteľností, služieb a veľkoobchodu**. Väčšinu z nich možno považovať za cyklické odvetvia. Vzhľadom na nízky počet spoločností, ktoré analýzou boli identifikované je možné predpokladať, že išlo o prirodzený vývoj.

9.1.4 Spoločnosti vykazujúce nulový alebo záporný hospodársky výsledok

Okrem analýzy vybraných ekonomických ukazovateľov sa analýza zamerala aj na identifikáciu MSP, ktoré vykazujú nulový alebo záporný výsledok, pričom sa vychádza z predpokladu, že pri časti z nich môže byť dôvodom nevykazovanie reálnych príjmov.

V priemere za desaťročné obdobie 26,3 % spoločností zo vzorky patrilo medzi stratové, a to dva po sebe idúce roky. Najväčší podiel spoločností nevykazujúcich zisk bol v odvetviach **maloobchod** a **stavebníctvo**, významne boli zastúpené aj spoločnosti v odvetviach **cestovný ruch a gastronómia**, **nehnutelnosti**, **právo**, **poradenstvo a účtovníctvo**, **veľkoobchod** a **služby**. Tieto odvetvia však patria medzi najviac početné, preto ich vysoký podiel nie je prekvapivý.

V rámci jednotlivých sledovaných odvetví bolo najviac spoločností nevykazujúcich zisk v odvetví **cestovného ruchu a gastronómie** (takmer 40 % spoločností v tomto odvetví), **maloobchodu**, **nehnutelností** a **predaja a údržby vozidiel**.

Na základe výsledkov analýzy je možné predpokladať, že niektoré spoločnosti z vyššie uvedených odvetví, najmä odvetvia cestovného ruchu a gastronómie a spoločnosti prevádzkujúce činnosti spojené s predajom a údržbou vozidiel, môžu účelovo nevykazovať všetky svoje príjmy. Je však potrebné doplniť, že hospodársky výsledok ovplyvňuje veľké množstvo interných a externých faktorov pôsobiacich na firmy, najmä v cyklických odvetviach.

9.2 Odvetvia najviac ohrozené z pohľadu nelegálneho zamestnávania

9.2.1 Spoločnosti s vysokým podielom hotovosti na celkových tržbách (resp. s vysokým stavom pokladne)

V priemere 31,5 % spoločností (viac ako 37 tisíc spoločností) zo vzorky vykazovalo vysoký stav pokladne a 12,8 % spoločností (viac ako 15 tisíc) vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch spoločnosti. Približne 9,4 % (viac ako 11 tisíc) spoločností vykázalo zároveň vysoký stav a vysoký podiel pokladne. Pri spoločnostiach s neprimerane vysokou pokladňou, resp. vysokým podielom hotovosti na celkových výnosoch, je možno predpokladať, že spoločnosť využíva hotovosť na účely, ktoré môžu predstavovať daňové úniky. Hotovosť môže byť využívaná na nákupy so zľavou bez pokladničného dokladu, ktoré si následne dodávateľ nedáva do výnosov a nezdaňuje. Hotovosť môže byť použitá aj na dopĺňanie miezd tzv. „na ruku“, čím vzniká únik na sociálnych odvodoch a dani zo závislej činnosti (zamestnancov). Okrem toho môže byť hotovosť používaná aj spoločníkmi na vlastné potreby a benefity bez toho, aby bol takýto príjem riadne zdanený daňou z dividendy.

Najvyšší podiel spoločností s vysokým stavom pokladne tvorili spoločnosti z odvetvia **stavebníctva** a **zdravotníctva**, významne boli zastúpené aj spoločnosti v odvetví **právo**, **poradenstvo a účtovníctvo** a **nehnutelnosti**. Spoločnosti z odvetví **veľkoobchodu** a **maloobchodu** tvorili taktiež významný podiel, avšak vzhľadom na charakter ich činností to možno považovať za prirodzené.

Vysoký podiel pokladne na celkových výnosoch vykazovali najmä spoločnosti v oblasti **práva**, **poradenstva a účtovníctva** a **nehnutelností**, významne boli zastúpené aj **odvetvia informačných technológií** a **stavebníctva**.

Výsledky analýzy poukazujú na možné obchádzanie povinností v oblasti sociálnych odvodov a daňových povinností v odvetviach **stavebníctvo, právo, poradenstvo a účtovníctvo, nehnuteľnosti a informačné technológie**. Tieto odvetvia sú často spájané s výskytom nelegálneho zamestnávania – práce na čierno alebo využívaním iných foriem zmluvných vzťahov pre vykonávanie závislej pracovnej činnosti (švarcsystém).

Vysoký podiel spoločností z odvetvia **zdravotníctva** môže byť vysvetlený aj charakterom poskytovaných činností – najväčší podiel tvoria najmä lekári a zubári, pričom tieto činnosti môžu byť vykonávané ako dodatočné k ich riadnemu zamestnaniu (napr. lekár je zamestnancom nemocnice, ale vykonáva dodatočné konzultantské služby raz týždenne v inej ambulancii), pričom je možné predpokladať, že tieto služby sú spoplatnené avšak bez možnosti platby kartou. Vzhľadom na vysoký podiel spoločností v tomto odvetví však existuje predpoklad, že niektoré spoločnosti môžu obchádzať daňové a odvodové povinnosti.

9.2.2 Spoločnosti s tržbami z predaja vlastných výrobkov a služieb, ktoré nemajú žiadnych vlastných zamestnancov (nevykazujúce mzdové náklady)

Analýza sa taktiež zamerala na spoločnosti, ktoré nevykazovali žiadne mzdové náklady, avšak mali vykázané tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb. Približne 17,2 % (viac ako 20 tisíc) spoločností zo vzorky v sledovanom desaťročnom období nevykazovalo žiadne mzdové náklady, ale mali vykázané tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb. Ak spoločnosť nevykazuje mzdové náklady (t.j. nemá vlastných zamestnancov), avšak vykazuje tržby z predaja vlastných výrobkov a služieb, existuje predpoklad, že si spoločnosť môže týmto spôsobom znižovať náklady v oblasti odvodového zaťaženia, prípadne dane zo závislej činnosti. Spoločnosti síce vyrábajú vlastné výrobky alebo poskytujú služby, ale namiesto vlastných zamestnancov využívajú subdodávateľov, živnostníkov (tzv. švarcsystém), prípadne ďalšie formy nelegálneho zamestnávania.

Najvyšší podiel tvorili spoločnosti z odvetví **stavebníctva, zdravotníctva, nehnuteľností** a spoločnosti prevádzkujúce **právne, poradenské a účtovnícke činnosti**, teda ide o odvetvia, ktoré sú spájané s vysokým podielom určitej formy nelegálneho zamestnávania. Viac ako 20 % podiel zo všetkých spoločností v rámci jednotlivých vybraných odvetví tvorili aj spoločnosti z odvetví **stavebníctva, informačných technológií a nehnuteľností**. Výsledky analýzy teda potvrdzujú, že existuje predpoklad, že niektoré firmy z týchto odvetví obchádzajú daňové povinnosti a sociálne odvody, a to využívaním foriem nelegálneho zamestnávania.

9.3 Dopady zavedenia tzv. daňovej licencie na MSP

Analýza potvrdila koreláciu medzi zavedením vybranej regulácie a počtom vzniknutých a zaniknutých spoločností. Zavedenie novej daňovej povinnosti, minimálnej dane právnických osôb (tzv. daňovej licencie) s účinnosťou od roku 2014 a platnej do roku 2017, malo negatívny vplyv na vznik nových MSP – právnických spoločností a zároveň významne prispelo k zániku neaktívnych spoločností. Po zrušení daňových licencií v roku 2018 došlo na sledovanej vzorke MSP k skokovému zníženiu počtu zaniknutých MSP a stabilizácii počtu novovznikajúcich spoločností. Viac informácií je uvedených v kapitole 10.

Daňové licencie na jednej strane donútili platiť dane MSP – právnické osoby, ktoré nulové zisky dosahovali nevykazovaním reálnych príjmov a zároveň zreálnili počet aktívnych MSP. Na druhej strane však poškodili podnikateľov, ktorí nevykazovali zisky z dôvodu reálnej situácie a odradili niektorých podnikateľov, najmä tých mladých (napríklad absolventov škôl) od podnikania.

10 Kľúčové zistenia a návrh odporúčaní na mitigáciu šedej ekonomiky v sektore MSP

Boj proti prejavom šedej ekonomiky v sektore MSP predstavuje výzvu, ktorá si vyžaduje komplexný a koordinovaný prístup. Významnú úlohu v tomto boji zohrávajú nielen zmeny a kontrola zo strany štátu, ale aj efektívne využívanie verejných zdrojov a zabezpečenie transparentnosti celého procesu.

Predpokladom pre implementáciu efektívnych politík a opatrení na potieranie tieňovej ekonomiky je znalosť jej rozsahu a rozšírených spôsobov neoficiálnych ekonomických aktivít v krajine. V tejto súvislosti je nevyhnutným opatrením na zníženie rozsahu šedej ekonomiky stanovenie kvalifikovaného odhadu veľkosti šedej ekonomiky na základe merania.

Prehľad opatrení, ktoré sú realizované v boji proti šedej ekonomike, je uvedený v kapitole 6. Opatrenia sú prioritne cielené na zlepšenie economickej situácie, zníženie nezamestnanosti, vytvorenie priaznivého podnikateľského prostredia, znižovanie daňovej a administratívnej záťaže podnikateľov a intenzity regulácií podnikania. Ďalšou oblasťou, na ktorú sa zameriavajú štáty v boji s šedou ekonomikou, sú opatrenia na zvýšenie kvality verejných inštitúcií a verejných služieb a na elimináciu korupcie. Vhodným nástrojom pre znižovanie šedej ekonomiky je aj zvyšovanie transparentnosti finančných transakcií v ekonomike - obmedzenie hotovostných platieb a podpora bezhotovostných transakcií, zavedenie elektronickej fakturácie a rozšírenie používania elektronickej pokladnice.

Nakoľko je záber týchto opatrení veľmi komplexný, v tejto kapitole sa zameriavame na odporúčania k vybraným oblastiam, ktoré sa vzťahujú primárne na potieranie šedej ekonomiky zasahujúcej malých a stredných podnikateľov na Slovensku.

10.1 Daňovo-odvodové zaťaženie

Zistenia:

Slovensko patrí ku krajinám s vysokou úrovňou daňovo-odvodového zaťaženia, ktoré ovplyvňuje zamestnávateľov, nakoľko cena práce je v prípade vysokého daňovo-odvodového zaťaženia vyššia. Dôvodom vysokého odvodového zaťaženia práce sú najmä odvody zamestnávateľa. Systém výberu daní nie je dostatočne efektívny. Pri porovnaní podielu nákladov finančnej správy k celkovému výberu daní v rámci krajín OECD patrí Slovensku prvé miesto ako krajine s najvyššími nákladmi na správu štátnych príjmov. Systém daní a odvodov nie je, najmä z pohľadu malých podnikateľov a živnostníkov, dostatočne prehľadný. Sociálna ochrana SZČO nie je v porovnaní so sociálnou ochranou zamestnancov dostatočná.

Daňové systémy taktiež nedostatočne pružne reagujú na rozvíjajúci sa sektor informačných technológií, digitálnych služieb a gig ekonomiky, čo spôsobuje značné daňové úniky v týchto sektoroch.

Vyššia miera daňovo-odvodového zaťaženia a neprehľadnosť daňového systému stimuluje niektorých podnikateľov k únikom do šedej ekonomiky – najmä formou nevykazovania reálnych príjmov a využívaním nelegálnej práce. Opatrenia by tak mali smerovať k zníženiu daňovo-

odvodového zaťaženia práce, zjednodušeniu daňového a odvodového systému a posilneniu sociálnej ochrany SZČO.

Opatrenia:

- **Zníženie daňovo-odvodového zaťaženia MSP a živnostníkov**

Zmena daňového mixu na Slovensku – presunúť relatívne vysoké daňové zaťaženie práce, najmä pre nízkoprájmových zamestnancov, na iné typy daní ako daň zo spotreby a majetku (daň z nehnuteľností, spotrebné dane na alkohol a pod.). Tieto dane sú menej škodlivé voči ekonomickému rastu ako dane z práce a zisku. Zmenu daňového mixu odporúčajú Slovensku už dlhodobo medzinárodné inštitúcie (Európska komisia, OECD, Medzinárodný menový fond).¹⁶⁷

Zavedenie zjednodušených režimov pre SZČO za účelom zníženia daňovo-odvodového zaťaženia by mohlo priniesť významné zjednodušenie pre samostatne zárobkovo činné osoby. Tento prístup by zahŕňoval jednotný mesačný poplatok, ktorý by zastrešoval daň z príjmu a sociálne ako aj zdravotné odvody. Mesačná daň by bola stanovená do určitej výšky príjmu, s možnosťou zvoliť si vyšší poplatok pre zlepšené sociálne zabezpečenie. Takéto zjednodušenie by výrazne uľahčilo administratívu a finančné plánovanie pre SZČO.¹⁶⁸

Zlepšenie efektivity výberu daní na Slovensku je kľúčovým prvkom pre zvýšenie štátnych príjmov a zabezpečenie spravodlivejšieho rozdelenia daňového bremena. Odhady daňových medzier totiž poukazujú na priestor na zvýšenie úspešnosti a efektivity výberu daní. Znížením medzery na dani z pridanej hodnoty, dani z príjmu právnických osôb ako aj spotrebnej dani z minerálnych olejov by si štátny rozpočet mohol prílepiť o stovky miliónov eur bez zvyšovania daňových sadzieb.¹⁶⁹ Tento cieľ je možné dosiahnuť prostredníctvom kombinácie technologických inovácií, zlepšenia legislatívy a posilnenia kapacít daňových orgánov.

Ďalším návrhom je *spojenie výberu daní a odvodov*. Centralizácia výberu by mohla podľa názoru viacerých ekonómov¹⁷⁰ viesť k lepšej transparentnosti a znižovaniu administratívnej záťaže najmä pre malé podniky a živnostníkov. Tento prístup by umožnil presnejšie sledovanie a efektívnejšie vymáhanie daňových povinností, čo by malo pozitívny vplyv na štátne príjmy.

Daňové úľavy pre MSP predstavujú ďalšiu formu zníženia daňovo-odvodového zaťaženia MSP. Poskytnutie týchto úľav by mohlo byť viazané na splnenie určitých kritérií, ako je

¹⁶⁷ MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. 2018. Daňový report Slovenskej republiky 2018. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/ekonomicke-analyzy/50-danovy-report-slovenskej-republiky-2018-oktober-2018-2.html>

¹⁶⁸ SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2020. Analýza vybraných aspektov podnikania SZČO. [online]. Dostupné na internete: <https://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/05/Anal%C3%BDza-vybran%C3%BDch-aspektov-podnikania-SZ%C4%8CO-1.pdf>

¹⁶⁹ MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. 2018. Daňový report Slovenskej republiky 2018. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/ekonomicke-analyzy/50-danovy-report-slovenskej-republiky-2018-oktober-2018-2.html>

¹⁷⁰ DENNÍK N. 2020. Spojiť výber daní a odvodov? Odpovedajú Mikloš, Draxler, Bláhová, Beblavý, Molnárová a ďalší. [online]. Dostupné na internete: <https://e.dennikn.sk/2061548/spojit-vyber-dani-a-odvodov-vacsina-expertov-je-za-zrusit-sukromne-zdravotne-poistovne-polovica-za-polovica-proti/>

napríklad používanie elektronického účtovníctva, včasné a správne daňové vykazovanie, absencia daňových dlhov, alebo aktívna spolupráca s daňovými orgánmi. Tieto úľavy by tiež mohli byť špecificky navrhnuté tak, aby podporovali digitalizáciu procesov a zelené investície, čím by sa zároveň podporovali širšie spoločenské a ekonomické ciele. Dôležité je, aby pravidlá pre získanie týchto úľav boli jasné, jednoducho dostupné a aby proces aplikácie bol čo najmenej byrokratický. Takéto stimuly by mohli motivovať podniky k väčšej transparentnosti a zároveň zlepšeniu ich finančného postavenia.

Flexibilný systém odvodov, t.j. systém, ktorý umožňuje variabilitu odvodov v závislosti od ekonomického výkonu podniku, by mohol pomôcť firmám v ťažkých obdobiach a zároveň ich stimulovať k legálnemu podnikaniu. Umožnenie nižších odvodov v sektoroch s vysokým rizikom nelegálnej práce by tiež mohlo stimulovať legálnu prácu. Dôležité je ale zabezpečiť, aby systém odvodov bol dostatočne flexibilný, aby reagoval na meniace sa ekonomické podmienky, čím by sa znížila potreba podnikov uchýľovať sa k šedej ekonomike ako spôsobu prežitia.

Optimalizácia modelov zdaňovania digitálnych platforiem a digitálnych služieb – aj keď v poslednom období došlo k pokroku pri úpravách pravidiel zohľadňujúcich nové formy služieb a zamestnania, stále tieto pravidlá nie sú z hľadiska výberu daní a odvodov dostatočné. V oblasti digitálnych platforiem bol s účinnosťou od 11.12.2021 zavedený nový inštitút zástupcu platiteľa dane za ubytovanie, ktorým je v zmysle zákona č. 582/2004 Z. z. o miestnych daniach prevádzkovateľ digitálnej platformy. To umožnilo efektívnejší výber daní v prípade prechodného ubytovania sprostredkovaného prostredníctvom digitálnej platformy. Pôsobenie digitálnych platforiem a s tým súvisiace problematické otázky v daňovej oblasti značne presahujú rámec miestnej dane za ubytovanie, ale priamo sa dotýkajú aj ďalších daní, najmä dane z príjmov ale aj dane z pridanej hodnoty. Daňový systém by tak mal dostatočne reflektovať výzvy spojené s výberom daní v nových sektoroch a digitálnych službách.

- **Zjednodušenie a sprehľadnenie daňového a odvodového systému**

Zjednodušenie daňového systému by mohlo prispieť k redukcii šedej ekonomiky tým, že by uľahčilo MSP pochopenie a plnenie ich daňových povinností. Komplexnosť súčasného systému často vedie k chybám alebo úmyselnému obchádzaniu daňových povinností. Zjednodušenie by mohlo zahŕňať redukcii počtu daňových sadzieb, zjednotenie základu pre ich výpočet a zlepšenie komunikácie a podpory zo strany daňových úradov. Vysvetlenie pravidiel s príkladmi, by taktiež mohlo zvýšiť daňovú disciplínu. Takéto opatrenia by mohli znížiť administratívnu záťaž na podnikateľov a zvýšiť daňovú disciplínu. Zjednodušeniu daňového systému by významným spôsobom prispelo spojenie daní a odvodov.

- **Zlepšenie sociálnej ochrany živnostníkov**

Vykonanie analýzy úrovne sociálnej ochrany živnostníkov umožní identifikovať medzery medzi sociálnou ochranou živnostníkov a zamestnancov na Slovensku a navrhnúť opatrenia na zabezpečenie rovnakej minimálnej sociálnej ochrany SZČO a zamestnancov.

Opatrenia by mali byť prijaté aj v oblasti ochrany SZČO v prípade pracovných úrazov, nakoľko sa na SZČO v súčasnosti nevzťahuje povinné úrazové poistenie v Sociálnej poisťovni a živnostníci nie sú v prípade úrazov dostatočne poistne chránení. Pred prijatím týchto opatrení

je potrebné zvýšiť informovanosť živnostníkov o možnostiach uzatvorenia dobrovoľného úrazového poistenia¹⁷¹ tak, aby boli v prípade úrazu chránení. Na zlepšenie prístupu SZČO k sociálnej ochrane vyzvala členské štáty EÚ v roku 2023 aj Rada EÚ.

- **Podpora prechodu MSP na digitálne procesy**

Podpora prechodu MSP na digitálne procesy umožnila, najmä po zavedení elektronických registračných pokladníc, významne znížiť úroveň nevykazovaných príjmov v ekonomike. K tomu prispeli aj obmedzenia hotovostných platieb. Podpora prechodu MSP na digitálne procesy je aj naďalej kľúčová pre zvýšenie transparentnosti a zníženie možností pre šedú ekonomiku. Stimuly pre MSP na adopciu napríklad digitálnych účtovných a inventárnych systémov a elektronických registračných pokladníc by mohli zahŕňať finančné dotácie na zavedenie týchto systémov, daňové úľavy alebo zjednodušené administratívne postupy. Tieto investície by mohli pomôcť znížiť náklady na spracovanie a zvýšiť presnosť záznamov, čo uľahčuje daňové vykazovanie a znižuje pravdepodobnosť chýb alebo úmyselného zatajovania príjmov. Zároveň by štát mohol poskytnúť vzdelávacie programy a online nástroje na podporu digitálnej gramotnosti medzi podnikateľmi. Táto digitalizácia by zároveň umožnila efektívnejšiu kontrolu zo strany štátu.

- **Rozširovanie daňového dohľadu**

Zavedenie legislatívnych opatrení, ktoré zabezpečujú automatické poskytovanie informácií o transakciách a príjmoch predajcov na digitálnych platformách daňovým úradom, je prínosné pre znižovanie daňových únikov. Táto iniciatíva, ktorá je súčasťou implementácie európskej smernice DAC7, umožňuje daňovým úradom efektívnejšie monitorovať a vyberať dane. Rozšírenie tohto prístupu na ďalšie sektory by mohlo zvýšiť transparentnosť a znižovať možnosti pre šedú ekonomiku, čím by sa podporil spravodlivý a efektívny výber daní.

10.2 Intenzita regulácií a stabilita legislatívneho prostredia

Zistenia:

Neprimerané regulačné zaťaženie je typické pre viaceré európske krajiny, vrátane Slovenska. Vysoké regulačné zaťaženie má na podnikateľov negatívny vplyv, pritom sa jednoznačne najviac týka mikro a malých podnikateľov a živnostníkov. Nejde pritom len o regulácie spojené s daňovými a odvodovými povinnosťami, ale aj napríklad so zamestnávaním, ochranou životného prostredia, ochranou spotrebiteľa, bezpečnosťou a ochranou zdravia, finančnými trhmi, poplatkovými povinnosťami a pod. Legislatívne prostredie je na Slovensku charakteristické častými zmenami právnych predpisov. Značne neprehľadný je systém poplatkov, nakoľko sú poplatky vymedzené veľkým počtom právnych predpisov, ktoré sa navyše vyznačujú nestálosťou.

Viaceré analýzy potvrdili významnú koreláciu medzi výškou šedej ekonomiky a intenzitou regulácií v krajine, podľa nich sú väčšie tieňové ekonomiky spojené s vyššími regulačnými úrovňami. Opatrenia by tak mali smerovať do postupného znižovania regulačného zaťaženia

¹⁷¹ SLOVENSKÝ ŽIVNOSTENSKÝ ZVÄZ. 2023. Hlavné zámery Slovenského živnostenského zväzu (SZZ) 2023. [online]. Dostupné na internete: <http://www.szz.sk/o-nas.html>

podnikateľov, sprehľadnenie povinností vyplývajúcich z regulácií a posilnenia stability legislatívneho prostredia.

Opatrenia:

- **Uplatňovanie systémového prístupu zameraného na ciele znížovanie regulačného zaťaženia MSP**

S cieľom znížiť regulačnú záťaž podnikateľov boli na Slovensku implementované mnohé opatrenia pre tzv. lepšiu reguláciu a zníženie administratívnej záťaže MSP. V roku 2018 slovenská vláda prijala Stratégiu lepšej regulácie – RIA 2020 za účelom zlepšiť kvalitu legislatívy a odstrániť zbytočnú reguláciu. Od roku 2022 bolo zavedené ex post hodnotenie existujúcich regulácií pôsobiacich v podnikateľskom prostredí.

Vláda SR a vládne inštitúcie by mali dôsledne *uplatňovať a priebežne optimalizovať proces posudzovania vplyvov regulácií* na podnikateľov, a to aj po ukončení podpory z Plánu obnovy. Dôraz by mal byť kladený na predchádzanie a redukciu gold-platingu (vyhnúť sa nadmernému rozšíreniu smerníc EÚ nad ich minimálny rámec) a uplatňovanie princípu one in – two out. Vláda SR by mala zohľadňovať výšku celkových nákladov regulácií vypočítaných na 1 podnikateľa/na celé podnikateľské prostredie pri nastavení regulačného rámca, pri zmenách regulácií alebo pri prijímaní nových regulácií. Nástrojom pre kalkuláciu nákladov je Štandardný nákladový model (SCM) uplatňovaný pri vyčíslení vplyvov regulácií. Posilnená by mala byť aj spolupráca zákonodarcov s podnikateľským sektorom pri príprave nových regulácií a zmien stávajúcich predpisov.

- **Zlepšenie prehľadnosti a zrozumiteľnosti právnych predpisov**

Vhodným opatrením je v čo najväčšej miere *minimalizovať počet novelizácií a zmien právnych predpisov*, prípadne zákony novelizovať v pravidelných intervaloch, na ktoré si podnikatelia zvyknú. Zákonodarcovia by mali pri zmenách poskytnúť podnikateľom dostatočný časový priestor pre zoznámenie sa so znením zákona a zároveň prehľadne na jednom mieste informovať podnikateľov o všetkých relevantných zmenách regulácií a poskytnúť zrozumiteľný výklad k právnym predpisom.

10.3 Nelegálne zamestnávanie a nelegálna práca

Zistenia:

Nelegálne zamestnávanie a nelegálna práca majú negatívny dopad na zamestnancov, podnikateľské prostredie i celú spoločnosť. Osoby, ktoré pracujú nelegálne, sa vystavujú problémom s nárokom na mzdu, stravovanie, zákonom stanovenú maximálnu výmeru pracovného času, minimálnu výmeru oddychu, či dovolenku. Zároveň nemajú dostatočnú sociálnu ochranu. Zamestnávateľia, ktorí nelegálne zamestnávajú, získavajú nespravodlivú konkurenčnú výhodu na trhu a nelegálne si znižujú náklady na cenu práce. Problémom nie je len tzv. práca na čierno (bez zmluvy, alebo so mzdou vyplácanou čiastočne oficiálne a čiastočne „na ruku“), ale aj nelegálne zamestnávanie živnostníkov (švarcsystém). Švarcsystém je považovaný za súčasť šedej ekonomiky, nakoľko sa jedná o skrytý spôsob vykonávania závislej práce, ktorý zamestnávateľia

uplatňujú s cieľom znížiť odvody a vyhnúť sa pravidlám, ktoré musia zamestnávateľia dodržiavať podľa zákonníka práce.

Ako bolo uvedené v podkapitole 6.6, k potieraniu nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania prispieva každé opatrenie, ktoré zvyšuje oficiálne pracovné príležitosti a znižuje mieru nezamestnanosti. V prípade dostatku príležitostí legálnej – oficiálnej práce sú totiž zamestnanci menej ochotní pracovať v šedej ekonomike. Ďalšou významnou oblasťou sú opatrenia na znižovanie regulačnej záťaže spojenej so zamestnávaním (odstraňovanie bariér pre flexibilné zamestnávanie) a odvodového zaťaženia podnikateľov/zamestnávateľov. Medzi dôležité opatrenia patrí otvorenie pracovného trhu za účelom umožnenia legálneho zamestnávania osôb z tretích krajín alebo znevýhodnených skupín osôb, obmedzovanie vykonávania závislej činnosti bez pracovnej zmluvy a v neposlednom rade vykonávanie kontrol dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania.

Opatrenia:

- **Efektívne vykonávanie kontrol dodržiavania zákazu nelegálneho zamestnávania**

Systém kontrol nastaviť tak, aby podnikateľské subjekty vnímali reálnu hrozbu kontrol a sankcií v prípade porušovania zákazu nelegálneho zamestnávania, pričom tieto kontroly by mali byť zamerané prioritne na podnikateľské subjekty v sektoroch, ktoré sú podľa analýzy viac náchylné na výskyt šedej ekonomiky - spoločnosti z odvetví stavebníctva, zdravotníctva, nehnuteľností a spoločnosti prevádzkujúce právne, poradenské a účtovnícke činnosti. Zvýšenie pravdepodobnosti odhalenia znižuje zapojenie podnikateľských subjektov do šedej ekonomiky.

Zvýšenie efektivity kontrol nelegálnej práce zo strany štátu je nevyhnutné pre odhalenie a sankcionovanie prípadov nelegálneho zamestnávania. Modernizácia kontrolných mechanizmov, napríklad prostredníctvom využívania technológií pre analýzu dát a zlepšenie koordinácie medzi kontrolnými orgánmi, by mohla výrazne prispieť k odstraňovaniu nelegálnej práce. Zvýšenie transparentnosti kontrolných postupov a výsledkov kontrol môže tiež posilniť dôveru verejnosti v účinnosť štátnych opatrení proti nelegálnej práci.

Zlepšenie spolupráce medzi daňovými a kontrolnými orgánmi je taktiež kritickým krokom pre efektívne riešenie problémov spojených so šedou ekonomikou a nelegálnou prácou. Integrácia systémov a výmena informácií medzi rôznymi orgánmi umožňuje rýchlejšie identifikovať potenciálne nezrovnalosti a zjednodušuje proces sledovania daňových únikov a nelegálnych činností. Táto spolupráca by mala zahŕňať nielen zdieľanie dát, ale aj spoločné školenia a vytváranie spoločných pracovných skupín pre koordináciu. Tieto opatrenia by sa mali doplniť o pravidelné hodnotenie efektivity spolupráce a aktualizáciu postupov v reakcii na meniace sa podmienky trhu a nové výzvy. Zvýšená transparentnosť a zodpovednosť týchto orgánov voči verejnosti tiež prispieva k väčšej dôvere v efektívnosť štátnych kontrolných mechanizmov.

Prínosom by bolo *posilnenie cezhraničnej spolupráce pri výmene informácií* ohľadom odhaľovania porušovaní zákazu nelegálnej práce a nelegálnych praktík agentúr zamestnávania; intenzívnejšia spolupráca so zväzmi zamestnávateľov, podnikateľov a živnostníkov.

Využívanie moderných technológií ako súčasť kontrolných mechanizmov môže značne zvýšiť ich efektívnosť. Využitie pokročilých analytických nástrojov, ako sú algoritmy strojového

učenia na analýzu veľkých objemov dát, môže pomôcť odhaliť neobvyklé vzorce transakcií, ktoré by mohli naznačovať daňové úniky, nelegálne zamestnávanie alebo inú nelegálnu činnosť.

Stanovenie prísnejších sankcií za porušenie pravidiel v oblasti daní a nelegálnej práce, je dôležitým nástrojom odstrašenia od nelegálneho zamestnávania. Sankcie by mali byť dostatočne vysoké, aby odradili podniky od zámernej účasti v šedej ekonomike, ale zároveň primerané, aby neohrozili ich existenciu. Zavedenie progresívneho systému pokút, ktorý zohľadňuje opakovanie trestných činov a veľkosť podniku, môže byť efektívnym riešením. Okrem finančných sankcií je dôležité zvážiť aj ďalšie formy trestov, ako sú obmedzenia na verejné zákazky alebo dočasné zastavenie činnosti. Dôležitá je aj rýchlosť a nevyhnutnosť trestu, pretože zvyšujú vnímanú pravdepodobnosť odhalenia a trestu. V prípadoch vážneho alebo opakovaného porušenia právnych predpisov je dôležitá aj trestnoprávna zodpovednosť, vrátane možnosti väzenského trestu pre jednotlivcov alebo zamestnávateľov zapojených do nelegálneho zamestnávania.

Pri odhaľovaní nelegálnej práce by mohlo pomôcť *zriadenie linky pre oznamovanie podvodných agentúr práce a podvodného konania* zamestnávateľov a *propagácia súčasných možností nahlasovania nelegálnej práce* - v súčasnosti je zriadená na NIP bezplatná protikorupčná telefonická linka, podnet na vykonanie kontroly alebo „tip“ na nelegálne zamestnávanie je možné podať prostredníctvom webového rozhrania na webovom sídle NIP.

- **Umožnenie dodržiavania predpisov v oblasti zamestnávania**

Prijatie opatrení na uľahčenie dodržiavania pravidiel a prechodu do formálnej ekonomiky:

- vymedzenie jasných a transparentných regulačných a daňových pravidiel pre nové odvetvia ako digitálne služby, poskytovanie služieb prostredníctvom digitálnych platforiem a pre poskytovateľov digitálnych platforiem;
- úprava právneho rámca s cieľom zohľadniť nové formy práce - zahrnutie „nových“ a flexibilných foriem práce (napr. práca zadávaná prostredníctvom digitálnych platforiem) do právnych predpisov;
- umožnenie legálneho zamestnávania niektorým vylúčeným skupinám z trhu práce (napr. migranti, zahraniční pracovníci, osoby v predčasnom dôchodku);
- motivácia podnikateľských subjektov k prechodu do formálnej ekonomiky (nastaviť motivačné opatrenia v spolupráci so zväzmi zamestnávateľov, zástupcami podnikateľov a živnostníkov);
- poskytovanie poradenstva zamestnávateľom a zamestnancom pri zabezpečení súladu s dodržiavaním predpisov v oblasti zamestnávania.

- **Zvýšenie povedomia o rizikách a negatívnych dôsledkoch nelegálnej práce**

Zvýšenie povedomia o rizikách a negatívnych dôsledkoch nelegálnej práce je kľúčové pre obmedzenie jej rozšírenia. Edukačné a informačné kampane by mali byť zamerané nielen na zamestnávateľov, ale aj na zamestnancov, ktorí často nevedia o potenciálnych rizikách a sankciách. Tieto kampane by mali zdôrazňovať nielen negatívne dôsledky pre jednotlivca, ale

aj širšie spoločenské a ekonomické následky nelegálneho zamestnávania, ako sú strata sociálnych a zdravotných výhod pre zamestnancov a poškodenie reputácie podnikov.

10.4 Podnikateľská kultúra a morálka

Zistenia:

Šedá ekonomika v podobe nevykazovania reálnych príjmov, využívania iných foriem zmluvných vzťahov na zabezpečenie závislej pracovnej činnosti ako je pracovno-právny vzťah alebo práce na čierno (bez zmluvy) je stále ešte v slovenskej spoločnosti čiastočne akceptovaná. Podnikatelia tak necítia dostatočný tlak na dodržiavanie regulačných pravidiel a reálne vykazovanie svojich príjmov. Podnikateľská kultúra a morálka niektorých spoločností nie je dostatočná na to, aby zabránila nekalým praktikám a získavaniu nespravodlivých konkurenčných výhod na trhu. Nedostatočná podnikateľská morálka súvisí aj s vysokou úrovňou vnímania korupcie v spoločnosti.

Opatrenia:

Podpora etickej podnikateľskej kultúry medzi MSP je základom pre udržateľný hospodársky rozvoj. Iniciatívy zamerané na vzdelávanie podnikateľov o význame etického podnikania a jeho vplyve na celú spoločnosť môžu výrazne prispieť k zmene postoja k šedej ekonomike. Vytváranie sietí podnikateľov, ktoré propagujú etické praktiky a vzájomne sa podporujú v ich dodržiavaní, môže vytvoriť silný sociálny tlak proti neetickému správaniu. Ocenenia a verejné uznanie za etické podnikanie nie len zvyšujú motiváciu podnikov k etickému správaniu, ale tiež posilňujú ich reputáciu a zákaznícku dôveru.

Zvýšenie verejnej informovanosti o negatívnych dôsledkoch šedej ekonomiky na spoločnosť a ekonomiku je nevyhnutné pre jej elimináciu. Informačné kampane, ktoré by jasne zdôrazňovali, ako nelegálne praktiky šedej ekonomiky poškodzujú ekonomiku a spoločnosť, by mohli zmeniť verejnú mienku a postoj k týmto aktivitám. Edukácia o tom, ako šedá ekonomika znižuje príjmy štátu a tým obmedzuje financovanie verejných služieb, môže podnietiť občanov k aktívnejšiemu zapojeniu do boja proti týmto praktikám. Vytváranie platformy pre nahlásenie podozrivých aktivít anonymným spôsobom tiež zvyšuje zapojenie verejnosti a pomáha odhaľovať prípady nelegálnej práce a daňových únikov.

Záver

Na základe podrobnej analýzy predloženej v tomto dokumente je zrejmé, že šedá ekonomika predstavuje významnú výzvu pre malé a stredné podniky. Šedá ekonomika nielenže deformuje trhové podmienky, ale aj oslabuje legitímne podnikateľské prostredie, čo má priamy negatívny vplyv na MSP a celkovú ekonomiku. Výzvy, ktoré sú s tým spojené, si vyžadujú komplexný a viacrozmerný prístup zo strany vlád, s dôrazom na podporu ekonomického rozvoja, zlepšenie kvality inštitucionálneho prostredia a podporu transparentnosti a integrity v podnikaní.

MSP sú neoddeliteľnou súčasťou ekonomík a môžu slúžiť ako kľúčoví aktéri pri podpore inovácií, tvorbe pracovných miest, ekonomickom raste, ale aj v boji proti šedej ekonomike. Preto vládne politiky by mali byť zamerané nielen na potlačenie šedej ekonomiky, ale aj na vytvorenie stimulujúceho prostredia pre MSP, ktoré podporuje legálne podnikanie, rast a inovácie.

Efektívnosť opatrení, ako je zavedenie registračných pokladníc a obmedzenia v oblasti hotovostných transakcií, je kritickým faktorom pri redukcii prítomnosti šedej ekonomiky. Zlepšenie spolupráce medzi daňovými a colnými úradmi na vnútroštátnej aj medzinárodnej úrovni umožňuje efektívnejšiu výmenu informácií a lepšiu detekciu nelegálnych aktivít. Rozšírenie používania digitálnych platforiem pre evidenciu a správu daní tiež značne zvyšuje efektívnosť spracovania a analyzovania dát, čím sa zjednodušuje odhaľovanie daňových únikov. Ďalej, posilnenie legislatívy proti praniu špinavých peňazí, spolu s prísnyimi trestami za ich porušovanie, vytvára výrazný odstrašujúci efekt. Implementácia moderných technologických riešení pre zvýšenie transparentnosti a bezpečnosti finančných transakcií, je ďalším krokom k znižovaniu priestoru pre šedú ekonomiku. Tieto a podobné opatrenia vytvárajú robustný rámec, ktorý nielen znižuje možnosti pre nelegálne finančné aktivity, ale tiež poskytuje lepšie podmienky pre legálne podnikanie a spravodlivejšie podnikateľské prostredie pre MSP.

Zároveň táto analýza zdôrazňuje význam medzinárodnej spolupráce a výmeny najlepších postupov v boji proti šedej ekonomike. Keďže ide o problém presahujúci hranice, je nevyhnutná koordinovaná regulácia, ktorá zohľadňuje globálnu prepojenosť ekonomík a potrebu spoločného úsilia.

Úplné odstránenie šedej ekonomiky nie je realistické, ale na základe zistení je jasné, že úspešné zmiernenie negatívnych dopadov šedej ekonomiky a podpora MSP si vyžadujú integrovaný a viacdimenzionálny prístup, ktorý zahŕňa legislatívne, ekonomické a vzdelávacie opatrenia. Tento prístup by mal zahŕňať ekonomické stimuly, efektívnu reguláciu, podporu transparentnosti a integrity, ako aj vytvorenie prostredia, ktoré je menej priaznivé pre šedú ekonomiku a viac podporuje legálne a inovatívne podnikanie. Takýmto spôsobom je možné nielen zmierniť škody spôsobené šedou ekonomikou, ale tiež posilniť ekonomický rast a rozvoj na lokálnej aj globálnej úrovni.

Zdroje

TANZI, Vito. The Underground economy in the United States and abroad. Lexington Mass : Lexington Books, 1982. ISBN 06-690-4400-8.

FASSMANN, M. Stínová ekonomika a práce na černo. Praha: Soudy, 2007. ISBN 978-80-86846-21-7

ACCACE, MASTERCARD. 2019. Boj proti šedej ekonomike pomocou digitálnych platieb. [online]. Dostupné na internete: https://accace.sk/wp-content/uploads/2019/05/Mastercard_Grey-economy-whitepaper_SK_compressed.pdf

BBC. 2024. Airbnb, eBay, Vinted and other apps to share more information with HMRC. [online]. Dostupné na internete: <https://www.bbc.com/news/business-67855872>

BCG. Unveiling the Shadow Economy. 2023. [online]. Dostupné na internete: <https://www.bcg.com/publications/2023/unveiling-the-shadow-economy>

BRACCO, E., ONNIS L. 2016. Immigration, Amnesties and the Shadow Economy. Department of Economics. [online]. Dostupné na internete: https://www.lancaster.ac.uk/media/lancasteruniversity/content-assets/documents/lums/economics/workingpapers/LancasterWP2016_003-1.pdf

BRATISLAVSKÉ PRÁVNICKÉ FÓRUM. 2022. PREMENY FINANČNÉHO PRÁVA, JEHO VEDY A VÝUČBY V ČASE. [online]. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Veda/Konferencie_a_podujatia/BPF/2022/Zbornik_BPF_2022_sekcia_9_Financne_pravo_FINAL.pdf

BUSZKO, A. 2018. Cultural Implications for the Shadow Economy. [online]. Dostupné na internete: <https://inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/view/18069>

ČESKOSLOVENSKÁ OBCHODNÁ BANKA. 2024. Platobný terminál v mobile ČSOB SmartPOS. [online]. Dostupné na internete: <https://www.csob.sk/podnikatelia-firmy/smart-pos>

DENNÍK N. 2020. Spojiť výber daní a odvodov? Odpovedajú Mikloš, Draxler, Bláhová, Beblavý, Molnárová a ďalší. . [online]. Dostupné na internete: <https://e.dennikn.sk/2061548/spojit-vyber-dani-a-odvodov-vacsina-expertov-je-za-zrusit-sukromne-zdravotne-poistovne-polovica-za-polovica-proti/>

EILAT, Y., ZINNES, C. 2002. The shadow economy in transition countries: Friend or foe? A policy prespective. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0305750X02000360>

EMARA, N., CAMA, F., TRABELSI, M. 2023. Financial Inclusion and the Informal Sector. [online]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4503623

ERNST & YOUNG, MASTERCARD. 2016. Reducing the Shadow Economy through Electronic Payments. [online]. Dostupné na internete: https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_pl/topics/eat/pdf/ey-report-2016-reducing-the-shadow-economy-through-electronic-payments.pdf

EUR-Lex. 2023. Systém národných a regionálnych účtov v Európskej únii. [online]. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/SK/legal-content/summary/european-union-system-of-national-and-regional-accounts.html>

EUROPEAN CENTRAL BANK. 2022. Study on the payment attitudes of consumers in the euro area (SPACE). [online]. Dostupné na internete: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/space/html/ecb.spacereport202212~783ffdf46e.en.html

EUROPEAN COMMISSION. 2016. Factsheet on Undeclared Work – POLAND. [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/social/ajax/BlobServlet?docId=18173&langId=en>

EUROPEAN COMMISSION. 2016. Gold-plating. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/futurium/en/system/files/ged/hlg_16_0008_00_conclusions_and_recommendations_on_goldplating_final.pdf

EUROPEAN COMMISSION. 2020. Fair Taxation: Member States agree on new tax transparency rules on digital platforms. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_20_2253

EUROPEAN COMMISSION. 2020. Package for fair and simple taxation. [online]. Dostupné na internete: https://taxation-customs.ec.europa.eu/package-fair-and-simple-taxation_en

EUROPEAN COMMISSION. 2023. Business in Europe: Framework for Income Taxation (BEFIT). [online]. Dostupné na internete: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation-1/corporate-taxation/business-europe-framework-income-taxation-befit_en?etransnolive=1

EURÓPSKY PARLAMENT. 2016. Parlament sa zaoberal opatreniami proti firmám vyhýbajúcich sa daniam. [online]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/topics/sk/article/20160530STO29669/parlament-sa-zaoberal-opatreniami-proti-firmam-vyhybajucich-sa-daniam>

EURÓPSKY PARLAMENT. 2021. Čo robí EÚ proti daňovým podvodom a vyhýbaniu sa daniam. [online]. Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/economy/20210415STO02118/co-robi-eu-proti-danovym-podvodom-a-vyhybaniu-sa-daniam>

EUROSTAT. 2017. Glossary: Non-observed economy (NOE). [online]. Dostupné na internete: [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Non-observed_economy_\(NOE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Non-observed_economy_(NOE))

EUROSTAT. 2018. Tax-to-GDP ratio up to 40.2% in EU. [online]. Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9409920/2-28112018-AP-EN.pdf/54409e5e-6800-4019-b7c1-580797a67001>

EUROSTAT. 2019. Building the System of National Accounts - informal sector. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Building_the_System_of_National_Accounts_-_informal_sector

EUROSTAT. 2021. Guidelines Eurostat's Tabular Approach to Exhaustiveness. [online]. Dostupné na internete: <https://circabc.europa.eu/ui/group/7eb29b7b-33b0-4c9f-851b-e370277bb9e5/library/388028ed-d4dc-4a5f-8909-09128a55ca05/details>

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2018. V boji proti daňovým podvodom pomôže eKasa. [online]. Dostupné na internete: <https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/boji-proti-danovym-podvodom>

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Daňová kontrola > Nálezy z kontrol. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/164-nalez-y-z-kontrol>

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Daňová kontrola > Počet kontrol. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/165-pocet-kontrol>

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Index daňovej spoľahlivosti. [online]. Dostupné na internete: <https://www.financnasprava.sk/sk/podnikatelia/dane/index-danovej-spolahlivosti>

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Výkon správy daní > Daň z pridanej hodnoty. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/148-dan-z-pridanej-hodnoty>

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2024. Výkon správy daní > Index daňovej spoľahlivosti. [online]. Dostupné na internete: <https://opendata.financnasprava.sk/mi/opendata/category/194-index-danovej-spolahlivosti>

FINANČNÁ SPRÁVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2023. Pokles daňovej medzery na DPH v roku 2021. [online]. Dostupné na internete: <https://www.financnasprava.sk/sk/pre-media/novinky/archiv-noviniek/detail-novinky/pokles-dan-medzery-ts/bc>

FINANČNÁ SPRÁVA. 2024. Podnikatelia a eKasa. [online]. Dostupné na internete: <https://www.financnasprava.sk/sk/podnikatelia/dane/ekasa/podnikatel-ekasa>

FINSTAT. 2021. Analýza vznikajúcich a zanikajúcich firiem. [online]. Dostupné na internete: <https://news.finstat.sk/clanky/analiza-vznikajucich-a-zanikajucich-firiem/>

FINSTAT. 2024. Databáza firiem. [online]. Dostupné na internete: <https://finstat.sk/>

FREDSTRÖM, A., PELTONEN, J., WINCENT, J. 2021. A country-level institutional perspective on entrepreneurship productivity: The effects of informal economy and regulation. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0883902618308929>

FREEMAN LAW. Slovak Republic Tax Treaty. [online]. Dostupné na internete: <https://freemanlaw.com/international-tax-treaties/slovak-republic/>

FRIEDMAN E., JOHNSON S., KAUFMANN D., ZOIDO-LOBATÓN P. 2000. Dodging the grabbing hand: the determinants of unofficial activity in 69 countries. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0047272799000936>

GERHÁT, M. Čo je Švarcsystém a prečo je nelegálny? [online]. Dostupné na internete: <https://fgconsulting.sk/co-je-svarcsystem-a-preco-je-nelegalny/>

GPTOM. 2024. Ceník. [online]. Dostupné na internete: <https://www.gptom.com/cenik/>

HOSPODÁRSKE NOVINY. 2023. Digitalizácia pomáha firmám rásť, ukazujú prieskumy a potvrdzujú odborníci. [online]. Dostupné na internete: <https://hnonline.sk/hn-nativ/96085148-digitalizacia-pomaha-firmam-rast-ukazuju-prieskumy-a-potvrdzuju-odbornici>

ILO. 2018. Women and men in the informal economy: A statistical picture. [online]. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/global/publications/books/WCMS_626831/lang--en/index.htm

ILO. 2023. Improving skills and lifelong learning for workers in the informal economy to promote decent work and enhance transitions to formality. [online]. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/documents/genericdocument/wcms_882926.pdf

ILOSTAT explorer. 2023. Informal employment by sex and economic activity (thousands) – Annual. [online]. Dostupné na internete: https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer6/?lang=en&id=EMP_NIFL_SEX_ECO_NB_A

INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2000. Shadow economies around the world: Size, causes, and consequences. [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0026.pdf>

INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2002. Hiding in the Shadows The Growth of the Underground Economy. [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/issues/issues30/>

INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2018. Shadow Economies Around the World: What Did We Learn Over the Last 20 Years? [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583>

INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2021. The Global Informal Workforce. [online]. Dostupné na internete: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781513575919/ch003.xml>

INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2021. The Global Informal Workforce. [online]. Dostupné na internete: <https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781513575919/ch002.xml>

INTERNATIONAL MONETARY FUND. 2021. Measuring The Informal Economy. [online]. Dostupné na internete: <https://www.imf.org/en/Publications/Policy-Papers/Issues/2021/02/02/Measuring-the-Informal-Economy-50057>

KONFEDERÁCIA ODBOROVÝCH ZVÄZOV SR. 2021. Situačná analýza nelegálnej práce na Slovensku. Formy nelegálnej práce, ich výskyt a návrh opatrení pre ich potlačanie. [online]. Dostupné na internete: https://www.fsr.gov.sk/data/files/np_PKSD/Analzy/KOZ/KOZ_Situacna_analyza_nelegalnej_prace_na_Slovensku_Formy_nelegalnej_prace_ich_vyskyt_a_navrh_opatrní_pre_ich_potlacanie.pdf

KOLEMBUS, A. Daňová optimalizácia fyzických a právnických osôb. [online]. Dostupné na internete: <https://www.danovecentrum.sk/aktuality/danova-optimalizacia-fyzickych-a-pravnickych-osob-toptema-dc-10-2020.htm>

MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. 2016. Porovnanie daňovo-odvodového zaťaženia miezd v krajinách OECD. [online]. Dostupné na internete: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/4935/35/komentar_tw.pdf

MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. 2018. Daňový report Slovenskej republiky 2018. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/institut-financnej-politiky/publikacie-ifp/ekonomicke-analzy/50-danovy-report-slovenskej-republiky-2018-oktober-2018-2.html>

MINISTERSTVO FINANCIÍ SR. Obmedzenie platieb v hotovosti. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mfsr.sk/sk/financie/financny-trh/obmedzenie-platieb-hotovosti/>

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2023. Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/wp-content/uploads/2023/06/Sprava-za-rok-2022.pdf>

MINISTERSTVO PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR. 2020. Informatívna správa o vyhľadávaní a potieraní nelegálnej práce a nelegálneho zamestnávania za rok 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/wp-content/uploads/2019/05/Spr%C3%A1va-za-rok-2019.pdf>

NAJVYŠŠÍ KONTROLNÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY. 2017. Záverečná správa. Účinnosť opatrení politiky boja s podvodmi na DPH. [online]. Dostupné na internete: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=450589>

NÁRODNÝ INŠPEKTORÁT PRÁCE. 2024. Zoznam fyzických osôb a právnických osôb, ktorým bola právoplatne uložená pokuta za porušenie zákazu nelegálneho zamestnávania (Zákon č. 82/2005 Z. z.). [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/app/registerNZ/>

NÁRODNÝ INŠPEKTORÁT PRÁCE. Dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. [online]. Dostupné na internete: <https://www.ip.gov.sk/dohody-o-pracach-vykonavanych-mimo-pracovneho-pomeru/> NIKOPOUR, H., SHAH HABIBULLAH, M., SCHNEIDER, F., LAW, S. H. 2009. Foreign Direct Investment and Shadow Economy: A Causality Analysis Using Panel Data. [online]. Dostupné na internete: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/14485/1/MPRA_paper_14485.pdf

OECD. 2002. Measuring the Non-Observed Economy: A Handbook. [online]. Dostupné na internete: https://www.oecd-ilibrary.org/economics/measuring-the-non-observed-economy-a-handbook_9789264175358-en

OECD. 2012. FORUM ON TAX ADMINISTRATION: SME COMPLIANCE SUB-GROUP. [online]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/tax/forum-on-tax-administration/publications-and-products/sme/49427993.pdf>

OECD. 2017. Shining Light on the Shadow Economy: Opportunities and Threats. [online]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/tax/crime/shining-light-on-the-shadow-economy-opportunities-and-threats.pdf>

OECD. 2024. Social security contributions. [online]. Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/tax/social-security-contributions.htm#indicator-chart>

OECD. 2024. Tax wedge. [online]. Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/tax/tax-wedge.htm#indicator-chart>

OECD. BEPS Actions. [online]. Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/tax/beps/beps-actions/>

PLÁN OBNOVY. 2021. Zlepšenie podnikateľského prostredia. [online]. Dostupné na internete: https://www.planobnovy.sk/site/assets/files/1052/2021-k14_-_zlepsenie_podnikatelskeho_prostredia.pdf

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2023. Sociálna ochrana pre samostatne zárobkovo činné osoby Rada vyzýva na prijatie opatrení na riešenie zostávajúcich nedostatkov. [online]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/press/press-releases/2023/10/09/social-protection-for-the-self-employed-council-calls-for-action-to-address-remaining-gaps/>

RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. 2024. Infografika – Pracovníci digitálnych platforiem v EÚ. [online]. Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/infographics/digital-platform-workers/>

SCHNEIDER, F. 2012. The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? [online]. Dostupné na internete: <https://docs.iza.org/dp6423.pdf>

SCHNEIDER, F. 2021. Development of the Shadow Economy of 36 OECD Countries over 2003 – 2021: Due to the Corona Pandemic a Strong Increase in 2020 and a Modest Decline in 2021. [online]. Dostupné na internete: <https://www.fm.gov.lv/lv/media/10381/download>

SCHNEIDER, F., KEARNEY, T. A. 2013. The Shadow Economy in Europe, 2013. [online]. Dostupné na internete: <https://static.ecestaticos.com/file/bc4/e25/7cb/bc4e257cb0ee735c63089d46abce9f28.pdf>

SCHNEIDER, F., KEARNEY, T. A. 2015. Šedá ekonomika v České republice. [online]. Dostupné na internete: https://www.spcr.cz/files/cz/media/sp_info/seda_cr.pdf

SCHNEIDER, F., KLINGLMAIR, R. 2004. Shadow Economies around the World: What Do We Know? [online]. Dostupné na internete: <https://docs.iza.org/dp1043.pdf>

SCHNEIDER, F., MEDINA L. 2019. Shedding Light on the Shadow Economy: A Global Database and the Interaction with the Official One. [online]. Dostupné na internete: <https://www.cesifo.org/en/publikationen/2019/working-paper/shedding-light-shadow-economyglobal-database-and-interaction>

SCHNEIDER, F., TORGLER, B. 2007. Shadow Economy, Tax Morale, Governance and Institutional Quality: A Panel Analysis. [online]. Dostupné na internete: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=960012

SIDDIK, M. N. A., KABIRAJ, S., HOSEN, M. E., MIAH, M. F. 2021. Impacts of Political Stability on Shadow Economy: Evidence from Bay of Bengal Initiative for Multi-sectoral Technical and Economic Cooperation Countries. [online]. Dostupné na internete: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/723714/Self-archived_copy_of_an_article_Impacts_of_Political_Stability_on_Shadow.pdf?sequence=1

SLOVAK BUSINESS AGENCY. 2020. Analýza vybraných aspektov podnikania SZČO. [online]. Dostupné na internete: <https://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/05/Anal%C3%BDza-vybran%C3%BDch-aspektov-podnikania-SZ%C4%8CO-1.pdf>

SLOVAK BUSINESS AGENCY. Centrum lepšej regulácie. [online]. Dostupné na internete: <https://www.sbagency.sk/centrum-lepsej-regulacie?nopaging=1>

SLOVAK BUSINESS AGENCY. Správa o stave MSP v SR. 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2023/10/Sprava-o-stave-maleho-a-stredneho-podnikania-na-Slovensku-2022.pdf>

SLOVENSKÝ ŽIVNOSTENSKÝ ZVÄZ. 2023. Hlavné zámery Slovenského živnostenského zväzu (SŽZ) 2023. [online]. Dostupné na internete: <http://www.szz.sk/o-nas.html>

SME INDEX. 2022. Slovensko má najvyšší podiel nákladov na výber daní zo štátov OECD. [online]. Dostupné na internete: <https://index.sme.sk/c/22885906/slovensko-ma-najvyssi-podiel-nakladov-na-vyber-dani-zo-statov-oecd.html>

SPRINGER LINK. 2022. New COVID-related results for estimating the shadow economy in the global economy in 2021 and 2022. [online]. Dostupné na internete: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10368-022-00537-6/tables/2>

VILHELM, D. 2013. Niektoré prístupy k tieňovej ekonomike. Some Approaches towards Informal Economy. [online]. Dostupné na internete: http://www.cutn.sk/Library/proceedings/mch_2013/editovane_prispevky/14.Vilhelm.pdf

VŠEOBECNÁ ÚVEROVÁ BANKA. 2023. CENNÍK VÚB, a. s. Podnikatelia a iné právnické osoby. [online]. Dostupné na internete: https://www.vub.sk/document/documents/VUB/cennik/pre-podnikatelov-a-pravnicke-osoby/Cennik_PO_01112023_FINAL.pdf

WORLD BANK GROUP. 2020. Global Investment Competitiveness Report 2019/2020. [online]. Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/736358db-40d6-5ad3-8571-45c89ee8a697/content>

WORLD OF LABOR. 2018. The shadow economy in industrial countries. [online]. Dostupné na internete: <https://wol.iza.org/articles/shadow-economy-in-industrial-countries/long>

WORLD TRADE ORGANISATION. 2023. Effect of the Shadow Economy on Tax Reform in Developing Countries. [online]. Dostupné na internete: <https://www.mdpi.com/2227-7099/11/3/96>

Prílohy

Príloha 1 Identifikácia vzorky malých a stredných podnikov

Príloha 2 Rozdelenie odvetví podľa SK NACE